KLASİK ROMANLAR

GORKİ

Ana

İLYA

10. Basım Eylül 1992

ANA / Maksim Gorki'nin romanı / Türkçesi, Zaven Biberyan / Bilgisayar&Matbaacılık tesislerinde dizilmiştir / Doyuran Ofset tesislerinde basılmıştır / Oda Yayınları, Babıali Cad. No: 19/3 Cağaloğlu-İstanbul. Tel: 527 39 53 - 511 61 41

ANA

MAKSİM GORKİ

Türkçesi: Zaven Biberyan

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

İşçilerin yaşadığı dış mahallenin dumanı ve yağ kokusu içinde, fabrikanın düdüğü her gün böğürüp titreşirdi. Asık suratlı, kasları hâlâ yorgun insanlar, ürkütülmüş hamamböcekleri gibi Jblâşla dışarı

fırlardı kül rengi evlerden. Alacakaranlığın soğuğu içinde, kaldırımsız sokaklardan, vıcık vıcık kara pencereleriyle sakin ve kayıtsız bekleyen yüksek taş binaya doru giderlerdi. Adımları şaklardı çirkefte. Uykulu, boğuk haykırışlar karşılardı onları, kötü küfürler savrulurdu. Sonra makinelerin boğuk gürültüsü, istimin homurtusu işitilirdi. Asık suratlı kâra bacalar, mahallenin üstüne kaldırılmış kalın sopalar gibi gökyüzüne doğru yükselirdi.

Akşam olup da batan güneşin kızıl ışınları pencere camlarını tutuşturunca, fabrikanın taş karnı kusmuk gibi dışarı atardı öğüttüğü insanları, ve yüzleri isten kararmış işçiler aç insanlara özgü parlak dişlerini göstererek yeniden sokaklara dolar, ortalığa makine yağı kokuları yayarlardı ekşi ekşi. Artık sesler canlı

ve hatta neşeli çıkardı, çünkü forsalık o gün için son bulmuştu, evde akşam yemeği yiyip dinleneceklerdi. Fabrika bir gün daha yutmuştu. Makineler, insan

kaslarındaki bütün gücü kendi ihtiyaçları için emmişti. O gün de geçip gitmişti hiç iz bırakmadan. İnsan bir adım daha atmıştı mezarına doğru. Fakat dinlenmek tatlı şeydi, dumanlı meyhane zevkliydi, ve insan seviniyordu işgününün son bulmasına. Bayram günleri, saat ona dek uyunurdu. Sonra, ağırbaşlı ve evli kimseler en iyi elbiselerini giyip kilisedeki ayine giderler, dinsel görevlere karşı gösterdikleri ilgisizlik yüzünden gençleri kı-narlardı. Kilise dönüşü, yemek yenir ve akşama kadar yatılırdı.

Yıllar boyunca biriken yorgunluk iştah bırakmazdı. Yemek yiyebilmek için, çokları içki içerler, midelerini kavurucu alkolle uyarırlardı.

Akşam olunca, sokaklarda tembel tembel dolaşılırdı. Lastik çizmesi olan, kuru havada bile çizmesini giyerdi; şemsiyesi olan, hava güneşli bile olsa, şemsiyesini alırdı. Birbirleriyle karşılaşınca fabrikadan makinelerden sözeder-ler, ustabaşılara verip veriştirirlerdi. Sözler, düşünceler, hep çalışmayla ilgili konuları kapsardı. Geçip giden günlerin renksiz tekdüzeliği içerisinde tek tük basit bir fikir kıvılcımı parlarsa, o bile çoktu. Erkekler eve dönünce kanlarıyla kavga ederler, çoğu zaman da sille tokar döverlerdi onları. Gençler kahvehanede kalırlar, ya da birbirlerinin evinde toplanır, akordeon çalar, rezil şarkılar söyler, danseder, edepsizlikler anlatırlar ve içki içerlerdi. Çalışmaktan bitkin düşen erkekler kolayca sarhoş olurlardı. İçki onları yok yere sinirlendirir ve bu hastalığa varan sinirlilik, bir yerden patlak vermek isterdi. O zaman, boşalmak için, yoktan bir bahane icat ederek hayvani bir öfkeyle birbirlerine girerler, kanlı döğüşler çıkardı. Kimileri sakatlanır, arada sırada ölenler olurdu.

İlişkilerinde, egemen olan duygu onları hep tetikte bulunmaya iten bir öfkeydi. Bu duygu, kaslarının yorgunluğu kadar kökleşmişti onlarda. Bu ruhsal illet, doğarken babalarından geçmişti, kara bir gölge gibi mezara dek izlerdi onları, gereksiz gaddarlıklar işletirdi.

Bayram günleri, gençler eve geç dönerlerdi geceleyin; yırtık pırtık giysileri toz toprak çamur içinde, yüzleri çürüklerle kaplı olurdu. Kötülük dolu bir sesle arkadaşlarına indirdikleri darbelerle övünürlerdi. Yada öfkeden kudurmuş durumda, uğradıkları hakaretler için hırslarından ağlayarak gelirlerdi; fitil gibi sarhoş, mutsuz ve tiksindirici, acınacak durumda olurlardı. Kimi zaman ana babalar oğlanlarını bir duvar dibinde ya da meyhanede sızmış olarak bulurlar, kaldırıp eve getirirlerdi. Sızan oğlan epey dayak ve küfür yerdi. Onu az çok

dikkatlice yatırırlardı. Ertesi sabah düdüksinirli sinirli böğürmeye başlayınca onu erkenden kaldırıp işe göndermek gerekecekti çünkü.

Oğlanlar çok dayak yer, hakarete uğrarlardı, ama kafayı çekip çekip kavgaya tutuşmalarını yaşlılar gençlerin hakkı sayarlardı. Onlar da, gençliklerinde, sarhoş olup dövüşmüşlerdi. Onlar da ana babalarından dayak yemişlerdi. 'Yaşam böyle geçerdi. Bulanık bir su gibi, ağır ağır ve hiç durmadan akar, yıllar birbiri

ardından geçer giderdi. Her geçen gün, aynı düşünce ve davranış alışkanlıklarından eski ve inatçı

alışkanlıklardan yapılıydı. Kimse bu durumu değiştirme isteği duymazdı. Kimi zaman nereden geldikleri bilinmeyen yabancılar türerdi mahallede. Önce, tanınmadıkları için dikkati çekerlerdi. Sonra, çalıştıkları yerlerden sözederek biraz merak uyandırırlardı. Daha sonra yeni bir şey görmenin çekiciliği aşınır, silinir giderdi. Yeni gelenlere de alışırlardı ve artık dikkat çekmezlerdi. Anlattıkları şeyler şunu kanıtlardı ki, işçinin yaşantısı nereye gitsen hep aynıdır. Öyleyse bu yaşantıdan sözetmenin ne gereği var?

Ama bazen de, mahallede hiç işitilmemiş yeni şeyler söy-leyen kimseler çıkagelirdi. Onlarla tartışmazlar, yalnızca dinler-lerdi. Ama söylediklerine inanmazlardı. Garip lafları kimilerini için için kızdırır, kimilerini de kaygılandırırdı. Kimileri de belirsiz bir umuda kapılıp heyecanlanır ve bu yararsız, bu sıkıcı duyguyu gidermek için daha çok verirlerdi kendilerini içkiye. Mahalleliler bir yabancıda olağandışı bir şey sezdiler mi, ona karşı uzun süre hınç duyarlar ve içgüdüsel bir tiksintiyle davranırlardı. Sanki onun yüzünden sönük, zor, ama düzenli ve sakin yaşantılarının bozulacağından korkarlardı. Sürekli bir güç tarafından ezilmeye alışık oldukları için hiç bir iyileşme beklemezler, her değişikliğin ancak boyunduruklarını daha da ağırlaştırmaktan başka bir işe yaramayacağına inanırlardı.

Yenilikten sözedenler mahalle sakinlerinin sessizce uzaklaştıklarını görürlerdi. O zaman, ortadan yok olurlar, başka yere gitmek için yola çıkarlardı. Fabrikada kalsalar bile bir köşeye çekilirler, tekdüze işçi kitlesi içinde erimeyi başaramazlardı..

İnsanlar bu biçimde elli yıl kadar yaşarlar, sonra ölürlerdi..

İKİNCİ BÖLÜM

Çilingir Mihail Vlasov'un yaşantısı da böyleydi. Aksi, kıllı kötü gülüşlü bir adamdı. Gür kaşlar altında kuşkuyla bakan küçük gözleri vardı. Fabrikanın en iyi çilingiri, mahallenin Herkül'ü idi, ama az parası

kazanırdı, çünkü üstlerine karşı kaba davranırdı. Her pazar birisini tepelerdi. Herkes ondan nefret eder, ondan

korkardı. Onu da pataklamayı denemişler, ama başaramamışlardı. Viasov kendisine saldırılacağım görünce bir taş, bir tahta, bir demir parçası yakalar, bacaklarını açıp sağlam durur, sessiz sedasız düşmanını beklerdi. Gözlerinden boynuna kadar uzanan bir sakalla örtülü yüzü ve kıllı elleri herkese dehşet verirdi. Özellikle gözlerinden korkarlardı, karşısındakini çelik matkap gibi delen küçük gözlerinden. Onunla göz göze geldiler mi, korku nedir bilmeyen, acımasızca vurmaya hazır vahşî bir güç

karşısında bulunduklarını hissederlerdi. Boğuk bir sesle:

«Siktirolun, leşler!» derdi.

İri sarı dişleri yüzündeki gür kılların ortasında parıldardı. Hasımları ona hakaretler, küfürler yağdırırlar, ama korkup geri çekilirlerdi. O yine:

«Leşler!» diye bağırırdı.

Biz gibi delici, kötü bakışlı gözleri ateş saçardı. Sonra başını dikip meydan okur, onları kovalar, kışkırtırdı:

«Hadi bakalım, kim istiyor ölmek?»

Kimse istemezdi ölmek. .

Az konuşurdu. En çok, «leş» sözcüğünü kullanırdı. Fabrikanın ustabaşısına da «leş» derdi, polise de. Karısına hitap ederken de bu sıfatı kullanırdı:

«Pantolonlarımın yırtık olduğunu görmüyor musun, leş?»

Oğlu Pavel on dört yaşına varınca bir gün, Viasov onu saçlarından yakalamaya

heveslendi. Gelgelelim Pavel ağır bir çekiç kaptı ve kısaca:

«Bana dokunma. .» dedi.

«Nasıl?» dedi baba.

Ve körpe bir kayınağacı üzerine düşen bir gölge gibi, narin, fidanboylu oğlanın üzerine yürüdü.

«Yeter.» dedi Pavel. «Beni dövmene izin vermem artık.. »

Ve çekici kaldırdı.

Baba oğlana baktı, ellerini arkasına kavuşturdu, pis pis gülerek:

«İyi ya. .» dedi.

Sonra derin derin içini çekerek ekledi:

«Leş oğlu leş!»

Az sonra karısına şöyle dedi:

«Artık benden para isteme. Geçimini Pavel sağlayacak. .»

Kadın cesaret aldı:

«Yani bütün paranı içkiye mi vereceksin sen?»

«Bu senin üzerine vazife değil, leş. Bir metres tutacağım. .»

Metres falan tutmadı, ama, o günden sonra öldüğü güne kadar, yani aşağı yukarı iki yıh, ne oğlunun yüzüne baktı, ne de ona bir söz söyledi.

Kendisi kadar iri ve kıllı bir köpeği vardı. Hayvan her gün fabrikaya kadar sahibine eşlik eder ve akşama da onu kapıda beklerdi. Pazar günleri, Viasov kahvehaneleri dolaşırdı. Hiç ağzı-*| açmadan yürür, yanından geçenleri süzerdi. Birisini arıyormuş gibi davranırdı. Köpek bütün gün sahibinin ardından giderdi. Viasov sarhoş sarhoş eve dönünce, sofraya oturur, köpeğe

kendi tabağından yedirirdi. Onu asla ne döver, nede hırpalardı, ama okşamazdı da. Yemekten sonra, eğer karısı sofrayı zamanında kaldırmadıysa, masanın üzerinde ne var ne yok hepsini yere fırlatır, önüne bir şişe votka kor, sırtını

duvara dayar, ağzını açar, gözlerini yumar, avazı çıktığınca şarkı söylerdi. Boğuk sesi, işitenlerin içini karartırdı. Şarkının hüzünlü ve kaba sözleri, bıyıkları arasından anlaşılmaz biçimde ve tekdüze çıkar, kıllara takılan ekmek kırıntıları yere dökülürdü. Çilingir, kocaman parmaklarıyla sakalını tarayarak şarkı

söylerdi. Şarkının ezgisi kışın kurtların ulumasını andırırdı. Şişede votka kaldığı sürece şarkıyı

kesmezdi. Sonra sedirin üzerinde bir yana yıkılır, ya da başını masaya koyup fabrika düdüğü çalıncaya dek sızar kalırdı. Köpek yanıbaşında yatardı.

Fıtıktan öldü. Tam beş gün yatağında debelenip durdu. Yüzü mosmor kesilmişti. Gözleri kapalıydı. Dişlerini gıcırdatıyordu. Arada sırada:

«Bana fare zehiri ver, zehir. .» diyordu.

Doktor lapa verdi, ama mutlaka ameliyat etmek gerektiğini, hastayı hemen hastaneye kaldırmalarını

söyledi. Viasov dişleri a-rasından homurdandı:

«Canı cehenneme. . yalnız başıma da ölebilirim ben! Leş!»

Doktor gidince, karısı, iki gözü iki çeşme, ameliyata razı olması için zorladı onu. Viasov yumruğuyla kadına gözdağı vererek:

«Eğer iyileşirsem, çok çekersin elimden!. » dedi.

Bir sabah, iş başı düdüğü çalarken öldü.

Tabutun içinde ağzı açık yatıyordu. Fakat kaşları çatık, suratı öfkeliydi. Karısı, oğlu, köpeği, fabrikadan kapıdışarı edilmiş ayyaş hırsız Danilo Vesovşikov ile mahallenin birkaç fukarası, ölüyü gömdüler. Pavel'in gözünden bir damla yaş akmadı. Cenaze kortejine rastlayanlar duruyor, haç çıkarıyor ve yanındakilere

şöyle diyordu:

«Pelageya onun ölmesine sevinmiştir herhalde. .»

Ve hemen sözlerini düzeltiyorlardı:

«Ölmesine değil, gebermesine!. »

Tabut çukura indirildikten sonra herkes evine döndü. Ama köpek orada kaldı, taze atılmış toprağın üzerinde yattı, havla-maksızın uzun süre mezarı kokladı. Birkaç gün sonra öldürüldü. Kim öldürdü, bilinmez. .

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Babasının ölümünden on beş gün kadar sonra bir pazar günü, Pavel Vlasov eve sarhoş döndü. Sendeleyerek odaya girdi, yumruğunu babası gibi masaya indirerek:

«Yemek ver!» diye bağırdı.

Anası yaklaştı, yanına oturdu, oğlunu kucaklayıp başını göğsüne bastırdı. Oğlan, elini anasının omuzu*na dayayıp geri itti ve:

«Hadi bakalım, ana, kıpırdan biraz!» diye bağırdı.

Kadın Pavel'in direncini kırdı, hüzünlü ve okşayıcı bir sesle:

«Bacaksız budala!» dedi.

Pavel homurdandı:

«Sonra, pederin piposunu ver, tütün içeceğim. .»

Dili zor dönüyordu ağzında.

İlk kez sarhoş olmuştu. Alkol, vücudunu zayıflatmış, ama bilincini yoketmemişti! bir soru dolaşıp duruyordu kafasında:

«Sarhoş muyum?. Sarhoş muyum?. »

Anasının okşamaları onu ^tandırdı, gözlerindeki hüzün ise duygulandırdı. Canı ağlamak istiyordu. Bu isteği yenmek için, olduğundan daha sarhoş gösterdi kendini.

10

Ana, birbirine karışmış, terden ıslanmış saçlarını okşuyor, tatlılıkla konuşuyordu.

«Bunu yapmamalıydın. .»

Oğlanın içi bulandı. Arka arkaya şiddetli kusmalardan sonra, ana onu yatağa yatırdı, solgun alnına ıslak bir havlu koydu. Oğlan kendine geldi biraz, gelgelelim çevresindeki her şey dönüyordu, gözkapaklan kurşun gibiydi, ağzında tiksindirici ve acı bir tat vardı. Kirpikleri arasından anasının büyüyen yüzüne bakıyor, kafasından karmakarışık düşünceler geçiyordu:

«Benim için daha çok erken, ötekiler içiyorlar, ama onlara bir şey olmuyor. Bense. . içtim mi kusuyorum. .»

Anasının tatlı sesi çok uzaklardan geliyordu sanki:

«İçmeye başlarsan beni nasıl geçindirebileceksin?. »

Gözlerini yumdu:

«Herkes içiyor. .» dedi.

Palegeya içini çekti. Hakkı vardı oğlanın. Meyhaneden başka gidilecek yer yoktu keyiflenmek için. Kadıncağız bunun böyle olduğunu bilirdi bilmesine ya, yine de şu karşılığı verdi:

«Sen içme! Baban senin payına da çok içti. Ve bana çok acı çektirdi.. Biraz acımalısın anana. .»

Pavel bu hüzünlü ve tatlı sözleri dinliyordu. Anasının hep dayak yeme kaygısı içinde geçen siiik, sessiz yaşantısını anımsıyordu. Son zamanlarda, babasıyla karşılaşmaktan kaçınmak için Pavel pek evde kalmamış ve anasını biraz unutmuştu. Şimdi ise, yavaş yavaş ayıldıkça, durgun gözlerle anasına

bakıyordu.

Uzun boylu bir kadındı. Hafifçe kamburu çıkmıştı. Sürekli çalışmaktan ve kocasının kötü

davranışlarından, vücudu harap olmuştu. Bir şeye çarpmaktan çekiniyormuş gibi biraz yan yan sessizce yürürdü, kırışıklarla kaplı, şişkince, geniş oval yüzünde, kenar mahalle kadınlarının çoğundaki gibi karanlık, üzgün, kaygılı gözleri parlardı. Derin bir yara izi sağ kaşını biraz yukarı kaldırırdı. Sağ kulağı

da öbüründen daha yüksekmiş gibi dururdu. Kaygıyla kulak kabartıyormuş gibi bir hali vardı hep. Gür siyah saçlarında tutam tutam ak saçlar ilk bakışta keskin bir karşıtlık yaratırdı. Tepeden tırnağa tatlılık ve hüzünlü bir tevekkül okunurdu bu kadında. .

Gözyaşları ağır ağır yanaklarından aşağı süzülüyordu. Oğlu yumuşak bir sesle: 11

«Ağlama!» dedi. «Bana su ver!»

«Sana buzlu su getireyim. .»

Gelgelelim dönünceye dek oğlan çoktan sızıp kalmıştı bile. Ana, oğlunun başucunda bir an hareketsiz durdu. Testiyi tutan eli titriyor, buz parçası testinin çeperlerine çarparak hafif bir tıkırtı çıkarıyordu. Ana, su kabını masanın üzerine bıraktı, kutsal tasvirlerin önüne sessizce diz çöktü. Dışarda yükselen sarhoş naraları pencere camlarını zangırdatıyordu. Sisli sonbahar gecesinin karanlığında bir akordeon sesi yükseliyordu. Birisi şarkı söylüyordu çığlık çığlığa. Bir başkası iğrenç küfürler savuruyordu. Kaygılı, kızgın ve yorgun kadın sesleri geliyordu. .

Vlasov'ların küçük evinde yaşam eskisinden daha durgun, daha sessiz, ve öteki evlerdekinden biraz farklı biçimde sürüp gitti. Vlasov'ların evi anacaddenin ucunda, bir bataklıkta son bulan kısa ama dik bir yokuşun yakınında bulunuyordu. İnce bir bölmeyle ayrılmış ufak bir oda ve mutfak, evin üçte birini kaplıyordu; ana bu odada yatardı. Geri kalan bölümü iki pencereli dörtköşe bir odadan ibaretti; bir köşede Pavel'in yatağı, öbür köşede bir masa

ile iki sedir vardı. Birkaç sandalye, bir çamaşır dolabı, dolabın üzerinde ufak bir ayna, giysilerin korunduğu bir sandık, duvarda bir saat ve bir köşede iki ikon, evin eşyasını tamamlamaktaydı.

Pavel, bir delikanlıya yakışan her şeyi yaptı: bir akordeon, bir gömlek, kolalı bir göğüslük, gözalıcı bir kravat, lastik çizmeler, bir baston satın aldı, tıpatıp yaşıtlarına benzedi. Akşamları eğlenmeye giderdi. Kadril ve polka öğrendi. Pazarları adamakıllı içtikten sonra dönerdi eve, ama bir türlü votkaya alışamıyordu. Ertesi günü başı ağrıyor, midesi yanıyor, bitkin ve benzi soluk oluyordu. Bir gün anası sordu:

«Nasıl, dün akşam iyi eğlendin mi?»

Oğlan sinirli sinirli karşılık verdi:

«Sıkıntıdan patladım! Balık avına gitsem daha iyi olacak. Ya da kendime bir tüfek satın alırım belki.»

İyi çalışırdı. İşi hiç aşmazdı. Ceza yemezdi. Az konuşurdu. Anasınınki gibi iri, mavi gözlerinde hoşnutsuzluk okunurdu. Tüfek satın almadı, balık avına da gitmedi, ama bütün delikanlıların ortak yaşantısından gittikçe yüz çevirdi, gece eğlentilerine pek

12 gitmez oldu. Pazar günleri, nereye giderse gitsin, içki içmederv eve dönüyordu artık. Gözünden hiç bir şey kaçmayan ana, oğlunun, süzüldüğünü, bakışının daha ciddileştiğini ve dudaklarına garip, sert bir çizginin yerleştiğini görüyordu.

Sessiz bir öfke ile doluydu sanki, ya da bir hastalık kemi-riyordu onu için için. Önceleri arkadaşları onu görmeye gelirlerdi. Ama şimdi onu hiç evde' bulamadıklarından, artık uğramıyor-lardı. Ana, Pavel'in fabrikada çalışan gençlere artık öykünmediğini sevinçle görmekteydi. Ama herkes gibi yaşamamakta ayak dirediğini farkedince, gizli bir tehlike sezer gibi oldu.

«Pavel, yavrum, iyi değil misin?» diye sorardı bazen.

«Yooo, iyiyim!» diye karşılık verirdi oğlan.

Ana içini çekerdi:

«Ne kadar zayıfsın!»

Pavel eve kitaplar getirmeye başladı. Gizliden gizliye okuyor, sonra bir yere saklıyordu. Bazen kitaptan bir pasaj kop-¦(¦ ya ediyordu bir kâğıda, kâğıdı da saklıyordu. Birbirlerini pek göremiyorlar, az konuşuyorlardı. Sabahları tek söz söylemeksizin çayını içer, işine giderdi. Öğleyin, yemeğe gelirdi. Sofrada havadan sudan birkaç iaf ederlerdi, sonra akşama dek yine yokolurdu ortadan. Akşam işten dönünce özene bezene yıkanır, çorbasını içer, sonra oturup kitaplarını

okurdu uzun uzun. Pazar günleri sabahtan çıkıp gider, gece geç saatte dönerdi. Pelageya kente, tiyatroya gittiğini biliyordu. Ama kentten kimse gelmezdi onu görmeye. Gün geçtikçe oğlunun daha az konuşkan olduğunu düşünüyor, ara sıra anlamadığı bir takım yeni sözcükler kullandığını da farkediyordu. Üstelik, eskiden her zaman söylediği terbiyesizce, kaba sözler artık çıkmıyordu ağzından. Davranışlarında, ananın dikkatini çeken yeni ayrıntılar göze çarpıyordu. Örneğin züppelik etmekten vazgeçmişti, bedinini ve giysilerini temiz tutmaya daha çok özen gösteriyordu. Sonra, yürüyüşü daha serbest, daha rahat dış görünüşü daha yalın, daha yumuşak oldu. Bütün bunlar anasını kaygılandırıyordu. Ona karşı davranışında da değişiklik vardı. Bazen odasını süpürüyor, pazarları yatağını kendisi düzeltiyor, genel olarak anasının işini hafifletmeye çalışıyordu. Mahallede hiç kimse böy-t le davranmazdı..

Bir gün, eve bir tablo getirip duvara astı. Resim, birbirleriyle

konuşa konuşa yürüyen üç kişiyi canlandırıyordu. Pavel konuyu şöyle açıkladı:

«Dirildikten sonra Emmaus'a giden İsa'nın tasviri bu!»

Pelageya tabloyu beğendi, şöyle düşündü:

«İsa'yı sayarsın ama kiliseye gitmezsin. .»

Pavel'in bir marangoz arkadaşı güzel bir raf yapmıştı ona. Rafın üzerindeki

kitaplar gün geçtikçe çoğalıyordu. Oda hoş bir görünüşe bürünüyordu.

Pavel Pelageya'ya «Ana» diyor, «siz» diye hitap ediyordu, ama bazen sevgi ve sevecenlik belirten sözcükler de kullanıyordu:

«Bu akşam geç döneceğim, anne merak etmeyesin. .»

Pelageya bu sözler altında önemli ve ciddî bir şeyler gizli olduğunu seziyor ve bu, onun hoşuna gidiyordu. Ama kaygısı artıyor, geçip giden günler onu yatıştırmıyordu. Olağanüstü bir şeyin önsezisi kemiriyordu içini. Zaman oluyor, oğluna karşı hoşnutsuzluk duyuruyordu.

«İnsan erkek gibi yaşar,» diye düşünüyordu. «Bu ise, keşişe benziyor. . Fazla ağırbaşlı.. Bu yaşta olmaz bu.. »

Sonra kendi kendine:

«Acaba bir sevgilisi mi var?» diye düşünüyordu. İyi ama, kızlarla ilişki kurmak içi para gerek; oysa Pavel hemen tüm kazancını anasını bırakırdı.

Böylece haftalar, aylar, yıllar geçti. İki .yıl. İki yıl sürdü bu sessiz, bu düşüncelerle ve gittikçe artan belirsiz korkularla dolu garip yaşantı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bir akşam, yemekten sonra, Pavel perdeleri çekti, başının üstünde duvara asılı petrol lambasının altında bir köşeye oturdu, okumaya başladı. Anası bulaşıkları yıkadıktan sonra mutfaktan çıkıp kararsız adımlarla yaklaştı. Pavel başını kaldırdı, ne istediğini sorar gibi yüzüne baktı.

«Yok. . bir şey yok, Pavel, benim. .» dedi ona.

Ve utangaç bir tavırla kaşlarını kaldırıp hemen odadan çıktı.

Bir an mutfağın ortasında durdu; düşünceliydi, kaygılıydı. Uzun uzun ellerini yıkadı ve oğlunun yanına döndü. Alçak sesle:

«Sana sormak istiyordum,» dedi, «nedir o habire okuyup durduğun kitap?»

Pavel kitabını bıraktı:

«Otur, anne. .»

Oğlunun yanına oturdu, doğruldu, pek önemli bir şey bekli-yormuş gibi dikkat kesildi. Pavel anasına bakmaksızın, sert bir tonla, usulca konuşmaya başladı:

«Yasak kitaplar okuyorum. Bu kitapları okumayı yasaklıyorlar, çünkü bizim işçi yaşantısı üzerine gerçekleri yazıyor orada, jfiizlice basılıyor bunlar. Eğer bizim evde bulurlarsa, beni hapse gönderirler. . gerçeği bilmek istediğim için hapse tıkarlar. Anlıyor musun?»

Ana birden güçlük çekti solumakta. Bulanık gözlerini oğluna dikti. Onu değişmiş gibi gördü, yabancı gibi. Sesi de başka-laşmıştı, daha iyi çınlıyor, daha kalın, daha dolu çıkıyordu. İnce uzun parmaklarıyla yeni biten bıyıklarını buruyordu. Garip, dalgın bakışı boşluğa dalıp gidiyordu. Oğlu için duyduğu korku ve

.acıma anayı heyecanlandırdı.

«Niçin yapıyorsun bunu, Pavel?» diye sordu.

Oğlan başını kaldırıp anasına baktı, bağırmadan, serinkanlılıkla yanıtladı:

«Gerçeği bilmek istiyorum»

Sesi alçak, ama sertti. Gözleri inatla parlıyordu. Ana, oğlunun kendini esrarlı ve müthiş bir şeye kesin olarak adadığını anladı. Yaşamda ona her şey kaçınılmaz gibi gelmişti, düşünmeden her şeye baş eğmeye alışıktı. Söyleyecek söz bulamadı. Yüreği acı ve kaygıyla burkuldu ve usul usul ağlamaya başladı. Pavel tatlı bir sesle:

«Ağlama! »dedi.

Oğlu veda ediyormuş gibi geldi anaya.

«Sürdüğümüz yaşamı düşün bir! Kırk yaşındasın, ama gerçekten yaşadın mı

hayatı? Babam seni döverdi.. Şimdi anlıyorum neden dövdüğünü: acının, onu boğan yaşamdan duyduğu acının hıncını senin kaburgalarından alıyordu, ve bunun nedenini anlamıyordu. Otuz yıl çalıştı. İşe başladığı zaman fabrikanın ancak iki binası vardı, şimdi yedi oldu binalar!»

15

Oğlunun sözlerinden ürküyor, ama onu dinlemeye de doya-mıyordu. Delikanlının gözleri parlıyordu. Güzeldi, duruydu bu sözler: Göğsünü masaya dayamış» anasına sokulmuştu, öylesine sokulmuştu ki nerdeyse onun gözyaşlarıyla ıslanan yüzüne dokunacaktı. İlk kez anlatıyordu okuduklarından öğrendiklerini. Kendisine göre apaçık gerçek olan her şeyi anlatıyordu. Bildiklerinden gurur duyan, öğrendiği şeylerin gerçek olduğuna dine inanır gibi inanan bir öğrencinin tüm coşkusuyla, gençliğin sarsılmaz inancıyla anlatıyor, anlatıyordu. Anasına anlatmaktan çok, kendi kanılarını yoklamak için konuşuyordu. Zaman zaman, aradığı sözcükleri bulamayınca susuyordu. O zaman, anasının yüzünü, korku ve şaşkınlık dolu buğulu gözlerini görüyordu. Acıdı ona. Konuşmasını sürdürdü, ama bu kez anasından, onun sürdüğü yaşamdan sözetti.

«Ne zevk tattın ki? Yaşamında hoş bir şey oldu mu hiç?»

Ana dinliyor, başını üzüntü ile sallıyordu. Bilmediği, tanımadığı yeni duygular, acı ve sevinçten oluşan karmaşık şeyler duyuyordu içinde. Bu duygular tatlı tatlı okşuyordu onun yaralı yüreğini. Kendisinden, yaşantısından bu dille sözedildiğini ilk kez işitmekteydi. Bu sözler, içinde çoktandır .uyuklayan belirsiz düşünceler uyandırıyordu, usul usul duyumsuzluğun sönük duygusunu, çok gerilerde kalan gençliğin izlenimlerini canlandırıyordu. Kız arkadaşlarıyla geçen çocukluğunu anlattı, her şeyden uzun uzun sözetti. Gelgelelim, öbürleri gibi kendisi de yakınmaktan başka bir şey bilmezdi. Yaşamın neden bu denli acılı ve zor.olduğunu kimse açıklamazdı. Am» işte şimdi kendi oğlu yanıbaşında oturmuştu, ve onun gözleri, yüzü, sözleri kendisini duygulandırıyordu. Anasının yaşantısını bu kadar iyi anlayan, çektiklerini anlatan, acıyan bir oğlu olduğu için gurur duyuyordu.

Analara açınılmaz.

Bilirdi bunu. Kadınların yaşantısını konusunda Pavel'in bütün söyledikleri

gerçekti, acı gerçek. Göğsünde tatlı duygular kıpırdanmaktaydı. Bilmediği bu tatlılık gönlünü ısıtıyordu.

«Peki, ne yapmak istiyorsun?»

«Öğrenmek, sonra da başkalarına öğretmek. Biz işçiler okuyup öğretmeliyiz. Yaşamın bizler için neden bu kadar zor olduğunu bilmeli, anlamalıyız.»

Oğlunun hep ciddî ve sert bakan mavi gözlerinin şimdi böy16

leşine sevecenlik ve tatlılıkla pariadığını görmek, ana için büyük zevkti. Pelageya'nın dudaklarında hafif bir gülümseme belirdi. Kırışık yanaklarındş hâlâ yaşlar titreşiyordu, ama kıvançlıydı. İki duygu arasında bocalıyordu. Bir yandan, yaşamdaki acıların nedenlerini bu kadar iyi gören oğlundan gurur duyuyordu; ama onun, genç olmasına karşın arkadaşları gibi konuşmadığını ve kendisi de dahil herkesin sürdüğü

tekdüze yaşantıya karşı tek başına savaşa girişmeye kararlı olduğunu da düşünüyordu. Ona şöyle demek istiyordu: «Ama yavrucuğum, sen ne yapabilirsin ki?»

Ne var ki, bu kadar akıllı bir genç olup çıkan oğluna hayranlıkta kusur edebileceğinden çekiniyordu. Gerçi onu biraz da ya-barçbı bulmuyor değildi ya, neyse. .

Anasının dudaklarında gülümseme, yüzünde dikkat, gözlerinde sevgi gördü Pavel. İnandığı gerçeği ona anlatabildiğim' sandı. Konuşma gücünden duyduğu gurur kendisine karşı güvenini artırdı. Ateşli ateşli konuşuyordu. Kâh alay ediyor, kâh kaşlarını çatıyordu. Zaman zaman kin fışkırıyordu sesinden. Anası bu haşin sesleri işitince ürküyor, başını sallıyor, alçak sesle soruyordu:

«Ya! Demek öyle, Pavel!»

Delikanlı kesin bir sesle:

«Evet!» karşılığını veriyordu.

Ve halkın iyiliğini isteyenlerden sözediyordu. Doğruyu ektikleri için hayata düşman olanlarca vahşî

hayvanlar gibi kovalanan, hapse atılan, zindana tıkılan kimselerden. .

«Böyle adamlar gördüm ben!» diye haykırdı. «Onlar, dünyada bulunan insanların en iyileri.»

Sözünüyştiği bu adamlar anasına dehşet veriyordu. Kadıncağız «Öyle Bait» diye bir daha sormak istiyordu. Ama bunu bir türlü göze atlamıyor, gevşiyor, kendisi için anlaşılmaz kimseler olan o adamlar konusunda Pavel'in anlattıklarını dinliyordu; oğluna onlar öğretmişlerdi bu pek tehlikeli konuşma ve düşünme biçimini.

«Nerdeyse gün doğacak, gidip yatsan olmaz mı?»

Ve anasına doğru eğilerek:

«Ne dediğimi anladın mı?» diye srrdu.

Kadın içini çekti:

«Evet!»

Gözlerinden yine yaşlar boşaldı. Hıçkırdı.

«Mahvedeceksin kendini!» diye ekledi.

Pavel kalkıp birkaç adım attı odanın içinde.

«İşte, ne yaptığımı, nereye, gittiğimi biliyorsun şimdi. Her şeyi anlattım sana. . Yalvarırım, anne, eğer beni seviyorsan tutma beni!.

Anası:

«Canım yavrum!» diye haykırdı. «Bana hiç bir şey söyleme-seydin daha iyi olurdu belki!»

Pavel anasının elini tutup kuvvetle sıktı. Kadıncağız, bu sıcacık «anne» sözüne ve bambaşka el sıkışına şaşıp kalmıştı. Sık sık soluyarak:

«Canını sıkacak hiç bir şey yapmam,» dedi. «Yalnız, dikkatli ol, çok dikkatli ol!»

Oğlunun neden sakınması gerektiğini kendisi de bilmiyordu. Hüzünlü hüzünlü ekledi.

«Gittikçe zayıflıyorsun. .»

Sağlam, düzgün vücudunu okşayıcı bakışlarla süzdü, alçak sesle çabuk çabuk:

«Tanrı seni korusun!» dedi. «Nasıl istersen öyle yap, sana engel olmam. Senden bir tek şey istiyorum: başkalarıyla konuşurken ihtiyatlı ol! İnsanlardan sakınmak gerek. İnsanlar birbirlerinden nefret ediyorlar! AçgözlüdiMer, çekemezler. Kötülük etmekten mutluluk duyarlar. Sen onlara gerçek yüzlerini göstermeye, onları yargılamaya başlarsan sana kin bağlarlar, mahvederler seni!»

Pavel kapının yanında ayakta duruyor, bu acı sözleri dinliyordu. Gülümsedi:

«İnsanlar kötüdürler, evet. Ama ben dünyada doğru bir şey olduğunu öğrendim öğreneli, onlar daha iyi görünüyorlar!. »

Yeniden gülümsedi.

«Nasıl olduğunu ben de anlamıyorum! Çocukken herkesten korkardım. . Büyüyünce, kimilerinden alçaklıkları için nefret ettim, kimilerinden de. . ne için olduğunu bilmiyorum, öyle nefret ettim işte!

Şimdi ise hepsi değişti gözümde. Galiba acıyorum

I

onlara. . bilmiyorum nasıl oldu, ama hepsinin de rezilliklerinden sorumlu olmadıklarını anlayınca'yüreğim yumuşadı.. »

İçinden gelen bir sesi dinler gibi bir an sustu, sonra düşünceli düşünceli sürdürdü.

«İşte insan böyle erişir gerçeğe!»

Ana, gözlerini kaldırıp oğluna baktı.

«Ne kadar değişmişsin sen!» diye mırıldandı, «öyle korkutuyorsun ki beni, aman yarabbim!»

Pavel yatıp uyuyunca, ana sessiz sedasız kalktı, usulca onun yatağına yaklaştı. Pavel sırtüstü uyuyordu. Yağız. İnatçı, sert yüzü beyaz yastığın üzerinde beliriyordu. Ana, ellerini göğsü üzerinde kavuşturmuş, gecelikle, yalınayak, yatağın yanında duruyordu. Dudakları sessizce kımıldıyordu. Birbiri ardından iri yaşlar akıyordu gözlerinden.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Ve sakin yaşantıları sürüp gitti. Yine eskisi gibi hem birbirlerinden uzak, hem birbirlerine yakındılar. Hafta ortasına rastlayan bir bayram günü, Pavel evden çıkarken:

«Cumartesi günü kentten konuklarım gelecek,» dedi.

Ana:

«Kentten mi?» diye sordu, ve ansızın hıçkırmaya başladı.

Pavel'in canı sıkıldı:

«Ama anne, ağlayacak ne var bunda?» diye haykırdı. '

Ana, önlükle yüzünü silerek içini çekti:

«Bilmiyorum. . öyle. . geldi işte. .»

«Korkuyor musun?»

«Evet,» diye itiraf etti.

Pavel anasına doğru eğildi, bir çocuğu azarlıyormuş gibi sinirli sinirli:

"Hepimiz korkudan geberiyoruz zaten!» dedi. «Bizi yönetenler de bu korkudan yararlanıp bizi daha fazla korkutuyorlar.»

Ana:

«Kızma!» diye inledi. «Nasıl korkmam? ömrüm boyunca hep korku içinde yaşadım!. »

19'

Pavel yumuşadı, hafif bir sesle:

«Bağışla beni,» dedi. «Başka türlü yapamam.»

Ve çıkıp gitti.

Ama üç gün korku içinde yaşadı. O adamların, her halde korkunç kimseler olan yabancıların, evine geleceklerini düşündükçe, yüreği yerinden oynuyordu. Oğluna onlar göstermişlerdi şimdi tuttuğu yolu.. Cumartesi akşamı Pavel fabrikadan döndü, yıkandı, üst baş değiştirdi, anasının yüzüne bakmaksızın:

«Gelirlerse, hemen döneceğimi söyle,» dedi. «Ve korkma, lütfen. .»

Yine dışarı çıkıyordu. Kadıncağız bitkin bir halde sedirin üzerine bıraktı kendini. Pavel kaşlarını çattı:

«Acaba. . dışarı çıkmak ister miydin?» diye sordu.

Ana kırıldı. Başını salladı:

«Hayır. Ne diye dışarı çıkayım?»

Kasımın sonlarıydı. O gün don yapmış, sonra da ince, toz gibi bir kar yağmıştı. Uzaklaşan Pavel'in ayakları altında karın gıcır gıcır ses çıkardığını işitti. Gecenin yoğun, hareketsiz, korkutucu karanlığı

pusuda bekler gibi pencere camlarına yapışıyordu. Ana, ellerini sedire

dayamış, gözlerini, kapıya dikmiş, bekliyordu..

Acayip kılıklı kötü yaratıkların karanlıkta her yönden eve doğru süzüldüklerini sanıyordu. İki büklüm, sağa sola bakınarak sessiz adımlarla yaklaşıyorlardı sanki.' işte gerçekten birisi yürüyordu evin etrafında, duvarı elliyordu.

Bir ıslık sesi yükseldi, ince hüzünlü, tatlı bir ses, gecenin karanlığında titreşti, yaklaştı bir şey arar gibi. Sonra, pencerenin altında birdenbire sustu; sanki tahta bölmeye saplanmıştı. Kapının önünde ayak sesleri vardı. Ana titredi, yerinden kalktı. Gözleri büyüdü. Kapı açıldı. Önce kocaman pelüş kalpaklı bir baş göründü. Sonra uzun bir vücut eğilerek usulca içeri girdi, doğruldu, sağ kolunu telâşsız yukarı kaldırdı, derin bir soluk aldı, göğüsten gelen derin bir sesle:

«İyi akşamlar!» dedi.

Ana sesini çıkarmadı, yalnızca eğilerek aldı selâmı.

«Pavel yok mu?»

Adam ağır ağır kürklü ceketini çıkardı, bir ayağını kaldırıp çiz-mesindeki karı kalpağıyla silkti, sonra öbür ayağındaki karları düşürdü, kalpağını bir köşeye fırlattı, uzun bacakları üzerinde sallana sallana odayı girdi. Bir iskemlenin yanına gitti, sağlam olup olmadığını anlamak istercesine ötesini berisini inceledi, sonunda oturdu, eliyle ağzını kapatarak esnedi. Yusyuvarlak bir kafası vardı. Saçları çok kısa kesilmiş, sakalı tıraşlıydı. Uzun bıyıklarının uçları sarkıktı. Kül rengi iri patlak gözleriyle odayı gözden geçirdi, bacak bacak üstüne attı, iskemlesinde sallanarak sordu:

«Bu kulübe sizin mi yoksa kirada mısınız?»

Karşısında oturmakta olan Pelageya:

«Kiradayız,» diye yanıtladı:

«Pek de ahım şahım bir yer değil hani!»

Pelageya usulca:

«Pavel şimdi gelecek, bekleyin,» dedi.

Uzun boylu konuk, sakin sakin:

«Ben de bekliyorum zaten!» dedi.

Sakin duruşu, tatlı sesi ve yüzündeki yalınlık anayı yüreklendirdi. Adam içtenlikle, dostça bakıyordu kendisine. Saydam gözlerinin içinde neşeli bir ışık yanıyordu sanki. Uzun bacaklı, köşeli, kamburca vücudunda, karşısındakinin sempatisini çeken hoş bir şey vardı. Mavi bir gömlek, paçaları çizmelerinin içine sokulmuş siyah pantolon giymişti. Ama, kim olduğunu, nereden geldiğini, oğlunu çoktan mı tanıdığını

soracak oldu. Ama adam ansızın tüm vücuduyla ileri geri sallanarak:

«Küçükanne, kim deldi alnınızı öyle?» diye sordu.

Sesi teklifsizdi. Işıl ışıl gözlerinde hoş, aydınlık bir gülümseme görülüyordu. Ama sorduğu şey Pelageya'nın canını sıkmıştı. Dudaklarını sıktı, bir an sessiz durduktan sonra soğuk bir nezaketle cevabı

yapıştırdı:

«Sizin neyinize gerek, beyefendiciğim?»

Adam boyluboyunca Pelageya'ya döndü:

«Kızmayın canım! Sormamın nedeni şu ki, analığımın alnında da sizinki gibi bir çukur vardı. Kocası olacak kundura tamircisi, kalıpla vurmuştu da. Analığım çamaşırcıydı, adam da kunduracı. Beni evlât edindikten sonra rastlamış o ayyaşa; nerede

rastlamış bilmem. Hay rastlamaz olaydı! Herif döverdi kadıncağızı. Daha neler neler! Ödüm patlardı

ondan. .»

Bu içtenlik karşısında ananın öfkesi geçti. Bu orijinal adama aksilendiğimi Pavel bilse, kızar herhalde, diye düşündü. Kabahat işlemiş gibi gülümsedi:

«Kızdığım yok, ama beni öyle bir sorguya çektiniz ki. . böyle birdenbire. . Kocamın marifeti bu.. Allah rahmet eylesin!. Siz Tatar mısınız?»

Adam irkildi. Yüzüne öylesine geniş bir gülümseme yayıldı ki, kulakları bile ensesine doğru çekildi. Sonra ağırbaşlılıkla:

«Henüz hayır,» dedi.

Ana şakayı kavradı, gülümsedi.

«Konuşmanız bir Rus'un konuşmasına benzemiyorda!» dedi.

Konuk , başını salladı, neşeyle haykırdı:

«Ben Rusçayı bir Rus'tan daha iyi konuşurum. Ben Küçük-rusyalıyım, Kanyev kentindenim.»

«Buraya geleli çok oldu mu?»

«Bir yıla yakın, kentte kaldım. Şimdi bir aydır burada, fabrikadayım. İyi insanlar buldum burada, oğlunuz, ve başkaları.. »

Ve bıyığını burarak:

«Buraya yerleşmek istiyorum. .» dedi.

Adamdan hoşlanmıştı. Oğlundan övgüyle sözetmesi minnettarlık yaratmıştı içinde. Şükranını belirtmek isteğiyle:

«Çay içersiniz tabii,» dedi.

Konuk, omuzlarını silkti:

«Yalnız başıma içmeyeceğim ya?» karşılığını verdi. «Herkes geldikten sonra

ikram edersiniz. .»

Ananın korkuları yeniden canlandı. 'Allah vere de hepsi bunun gibi olsa!' dileğinde bulundu içinden. Evin girişinde yine ayak-s.esleri vardı. Kapı hızla açıldı. Ana ayağa kalktı. Genç bir kızın girdiğini görünce pek şaştı. Kız kısa boyluydu. Basit bir yüzü vardı, bir köylü yüzü. Açık renk saçları örgülüydü.

«Geç kalmadım ya?»

Küçükrusyalı:

«Yo, tam tersine,» dedi. «Yaya mı geldiniz?»

«Elbette! Siz Pavel'in annesi misiniz? İyi akşamlar! Adım Nataşa. .»

«Ya soyadınız?»

«Vasiliyevna. . Ya sizinki?»

«Pelageya Nilovna.» .-«Gördünüz mü işte, tanışmış olduk şimdi.. »

Ana hafifçe iç geçirdi:

«Evet,» dedi,

Ve gülümseyerek genç kızı süzmeye başladı.

Küçükrusyalı, kızın soyunmasına yardım etti.

«Soğuk mu?»

«Evet, kırlar çok soğuk. Rüzgâr var.. »

Sesi pürüzsüz, ağzı küçük ve etliydi. Tümüyle tombul ve körpe bir kızdı. Mantosunu çıkardıktan sonra soğuktan kızarmış küçük elleriyle pembe yanaklarını hızlı hızlı ovdu ve hemen odaya girdi. Potinlerinin topukları tahta döşemede takırdıyordu. Ana:

«Lastik çizmesi yokmuş!» diye düşündü.

Genç kız tir tir titriyordu. Sözcükleri uzatarak:

«Eveeet. .» dedi. «Dondum vallahi!»

Ana mutfağa doğru giderek:

«Size hemen bir çay hazırlayayım,» dedi telâşla. «Isınırsınız.»

Genç kızı çoktandır tanıyor ve müşfik bir anne gibi seviyor-, du sanki, öyle bir duyguya kapılmıştı. Mutfaktan, odada konuşulanlara gülümseyerek kulak kabarttı.

«Neşeli görünmüyorsunuz, Nakhodka (1)!»

Küçükrusyalı alçak sesle:

«Şöyle böyle. .» diye karşılık verdi. «Bu dul kadının gözleri keskin, belki anamın gözleri de bununki gibi diye düşünüyordum. Ben sık sık anamı düşünürüm de. . ve bana hep sağmış gibi gelir. .»

«Öldüğünü söylerdiniz ya?»

«Hayır, ölen analığım, beni evlâtlık edinen kadın. Ben gerçek anamdan sözediyorum. Kiev'de bir yerde dilendiğini. Ve de vot(1) Anası babası bilinmeyen «bulunmuş» çocuk demektir, (ç.n.) 23

ka içtiğini.. Ve sarhoş olunca polislerin onu dövdüklerini düşünürüm.»

Ah! Zavallı adam!' diye düşündü ana, ve içini çekti.

Nataşa, çabuk çabuk, ateşli ateşli ama sesini yükseltmeden konuştu. Sonra, Küçükrusyalının sesi yeniden çınladı:

«Siz daha gencecik siniz, arkadaş, fazla geçim sıkıntısı çekmediniz. Bir çocuk dünyaya getirmek kolay değil, onu iyi yetiştirmek daha da zor.. »

'Bak hele!' dedi ana içinden., Küçükrusyalıya biriki tatlı söz söylemek isterdi.

Ama kapı açıldı, Nikolay Vesovşikov ağır adımlarla içeri girdi. Koca hırsız Danilo'nun oğlu, tüm mahallede yabani olarak tanınırdı. Daima insanlardan kaçardı. Somurtkandı. Toplumla bağdaşmaz yaradılışı yüzünden onunla alay ederlerdi. Pelageya şaşkınlıkla sordu:

«Ne istiyorsun, Nikolay?»

Nikolay, elmacık kemikleri çıkık çopur yüzünü geniş avu-cuyla sildi, boğuk bir sesle:

«Pavel burda mı?» diye sordu.

«Hayır.»

Odaya bir göz attı, sonra içeri girdi:

«İyi akşamlar, arkadaşlar. .»

Ana: 'O da mı bunlardan?' diye düşündü. Hoşuna gitmemişti bu. Nataşa'nın neşeli ve sevecen bir tavırla elini Nikolay'a uzattığını görünce pek şaştı. m

Sonra, gencecik iki oğlan geldi. Hemen hemen çocuk sayılabilirlerdi. Onlardan birini tanıyordu Pelageya. Adı Teo idi, fabrikada çalışan Sizov adında yaşlı bir işçinin yeğeni. Köşeli bir yü-¦ zü, çok yüksek alnı

ve bukleli saçları vardı. Öbür oğlanın saçları düzdü. Alçakgönüllü görünüyordu. Onu tanımıyordu ana. Ama onun görünüşü de hiç korkunç değildi. Sonunda Pavel geldi. I Yanında iki arkadaşı vardı. Ana ikisini de tanırdı, fabrikada işçiy-1 diler.

'

«Çay mı hazırladın? Sağol,» dedi. Pavel tatlılıkla.

Ana farkında olmadan duyduğu gönül borcunu nasıl belirteceğini bilemedi.

«Votka almak gerekir mi?» diye sordu. .j Pavel sevecen bir gülümseme ile karşılık verdi:

«Hayır, gereği yok.»

Ana, sesini daha da alçalttı:

«Bunlar mı o tehlikeli adamlar?»

«Evet, bunlar!» dedi. Pavel ve odaya geçti.

Ana, neşeli neşeli:

«İyi,» dedi.

Ama içinden de 'Daha çocuk bu!' diye düşündü.

ALTINCI BÖLÜM

Kaynayan semaveri odaya getirdi. Konuklar masanın çevresinde sıkışmışlardı. Nataşa eline bir kitap alıp bir köşede, lambanın altında oturmuştu.

«İnsanların neden bu kadar kötü yaşadıklarını anlamak için. .» dedi. Küçükrusyalı söze karıştı:

«Ve bizzat insanların da neden bu kadar kötü olduklarını anlamak için. .»

«Yaşama nasıl başladıklarına bakmak gerek. .»

Ana bir yandan çay hazırlarken, bir yandan da mırıldandı:

«Bakın evlâtlarım, bakın!»

Hepsi sustular. Pavel kaşlarını çatarak sordu:

«Ne diyorsunuz, anne?»

«Ben mi?» . Ana, herkesin kendisine baktığını görünce sıkıldı.

«Hiç, öyle, kendi kendime konuşuyordum!. »

Nataşa gülmeye başladı. Pavel gülümsedi. Küçükrusyalı:

«Çay için teşekkürler, küçükanne,» dedi.

Ana:

«Daha çayı içmeden teşekkür ediyorsunuz!» diye karşılık verdi.

Sonra oğluna bakarak ekledi.

«Acaba sizi rahatsız mı ediyorum?»

Cevabı Nataşa verdi:

Siz ev sahibesisiniz, nasıl rahatsız edebilirsiniz konuklarınızı?»

25

Ve çocuksu bir sesle sızlandı:

«Çabuk, çay verin bana, Pelageyacığım. Titriyorum. . Ayaklarım buz kesildi!»

Ana, telâşla:

«Hemen, şimdi!» dedi.

Nataşa bir fincan çay içti, derin derin soludu, saç örgüsünü omuzu üzerinden arkaya attı ve sarı kapaklı, resimli bir kitabı okumaya başladı. Ana, fincanları takırdatmamaya çalışıyor, çayları dolduruyor, genç

kızın uyumlu ve pürüzsüz sesine kulak kabartıyordu. Semaverin tatlı fokurtusu kıza eşlik ediyordu. Kitapta, mağaralarda yaşayan, yırtıcı hayvanları taşlarla öldüren vahşi ve ilkel insanların öyküsü

anlatılıyordu heyecanlı bir şerit gibi. Harika bir masaldı sanki. Pelageya birkaç kez oğluna baktı göz ucuyla. Bu masalda yasaklanacak ne var diye sormak istiyordu.

Gelgeldim, çok geçmeden öyküyü izjemekten yoruldu ve konuklarını

incelemeye koyuldu. Pavel, Nataşa'nın yanında oturuyordu. Aralarında' en yakışıklısı oydu. Kitabın üstüne eğilmiş olan genç

kız, alnına dökülen perçemini sık sık geriye itiyordu. Başını sallıyor, kimi konularda kişisel görüşünü

anlatmak için kitabı bırakıyor, bakışını dinleyicilerin üzerinde gezdiriyordu dostça. Küçükrusyalı, geniş

göğsünü masanın köşesine dayamış, bıyığının kıvrık uçlarını görmeye uğraşıyor, şaşı bakıyordu. Veşovşikov ellerini dizlerine koymuş, bir manken gibi kaskatı oturmuşty iskemlesinde. İnce dudaklı, kaşsız, çopur suratı bir maske kadar kımıltısızdı. Yumuk gözlerini semaverin parlak bakırına dikmiş, inatla kendi yüzünü seyrediyordu. Hiç solumuyor gibiydi. Küçük Teo, kızın okuduğuna kulak kabartıyordu; kitaptaki sözcükleri içinden yineliyor-muşçasına dudakları sessizce oynuyordu. Arkadaşı

ise dirseklerini dizlerine dayamış, yanaklarını avuçlarının içine almış, öne doğru eğilmişti; düşünceli düşünceli gülümsüyordu. Pavel'le gelen oğlanlardan biri kıvırcık kızıl saçlıydı, neşeli yeşil gözleri vardı. Bir şey söylemek istiyor olacak ki, sabırsızlıkla sallanıp duruyordu. Öbürü sarışındı, saçları kısa kesilmişti, yere doğru eğdiği başını sıvazlıyordu boyuna; yüzü görünmüyordu. Odada hoş bir hava egemendi. Ana, o zamana dek hiç tatmadığı bir rahatlık duyuyordu. Nataşa bıkıp usanmadan okumayı

sürdürürken, Ana kendi gençliğini delikanlıların kaba sözlerini, sinik şaka26

larını, leş gibi içki kokan soluklarını anımsıyordu. Anımsadıkça da kendi kendine acıyordu. ölen kocasının evlenme önerisi geldi aklına. Bir gece eğlentisinde, evin karanlık antresinde yakalamış, duvara sıkıştırıp bütün ağırlığıyla üzerine abanmış, boğuk, öfkeli bir sesle:

«Benimle evlenir misin?» diye sormuştu.

Pelageya kendini hakarete uğramış sayarak adamın elinden kurtulup kaçmak istemişti. O ise burnunu çekiyor, sıcak ve nemli soluğunu yüzüne veriyor, memelerini yoğurarak göğsünü acıtıyordu. i. «Nereye gidiyorsun?» diye kükremişti, «sorduğum şeye karşılık ver önce.»

Utancından soluğu kesilen, onuru kırılan Pelageya ağzını aç-« mamıştı. Birisi kapıyı açında, adam, hiç

istifini bozmaksızın onu salıvermiş ve:

«Pazar günü seni isteteceğim,» demişti.

Ve sözünde durmuştu.

pelageya gözlerini yumdu, derin derin içini çekti.

Birden, Vesovşikov'un hoşnutsuz sesi yükseldi:

«İnsanların önceleri nasıl yaşadıklarını bilip de ne yapa--cağım! Şimdi nasıl yaşamalı? Onu bilmek istiyorum ben.»

Kızıl saçlı oğlan ayağa kalkarak:

«Tamam,» dedi. «Asıl sorun bu!»

«Ben bu kanıda değilim!» diye bağırdı Teo.

Tartışma başgösterdi. Haykırışmalar bir ateşin alevleri gibi fışkırıyordu. Ana, niçin bağırdıklarını

anlamıyordu. Tüm suratlar heyecandan kızarmıştı, ama hiç kimse sinirli değildi, hiç kimse alışılagelen kaba sözler söylemiyordu. Ana:

'Kızdan sıkılıyorlar da ondan,' diye düşündü.

Nataşa'nın ciddî yüzüne bakmak hoşuna gidiyordu. Kız, hepsini dikkatle süzüyordu. Bir anne çocuklarına nasıl yaparsa, öyle.

Nataşa birdenbire:

«Durun arkadaşlar!» dedi.

Hepsi sustular, bakışlarını kıza çevirdiler.

«Her şeyi bilmemiz gerektiğini söyleyenler doğru söylüyorlar. Evin ışığı bizleri de aydınlatmalıdır. Eğer karanlık içinde bulu27

nanları aydınlatmak istiyorsak, bütün soruları dürüstlükle, gerçeğe uygun biçimde yanıtiandırabilmeliyiz. Bütün doğruları, bütün yalanları bilmemiz gerek. .»

Küçükrusyalı dinliyor, cümlelerin akışına uyarak başını sallıyordu. Vesovşikov, kızıl saçlı olan ve Pavel'le birlikte gelen işçi, ayrı bir küme oluşturuyorlardı. Ana onlardan hoşlanmıyordu, nedenini kendisi de bilmiyordu.

Nataşa sözünü bitirince, Pavel ayağa kalkıp serinkanlılıkla sordu:

«Bizim istediğimiz, karnımızı tıkabasa doyurmak mı yalnız?» Ve üç oğlanın yüzüne bakarak kendi sorusunu kendisi yanıtladı:

«Hayır! Boğazımızı sıkanlara, gözlerimizi kapatanlara göstermeliyiz ki, biz her şeyi görüyoruz, ne aptalız, ne de hayvan; yalnızca yemek değil, yaşamak da istiyoruz, yaşama lâyık yaratıklar olarak yaşamak! Düşmanlarımıza şunu göstermeliyiz ki, bize empoze ettikleri forsa yaşantısı, akıl yoluyla onlarla boy ölçüşmemize, hatta onlardan daha üstün olmamıza engel olamaz!. »

Ana dinliyor, oğlunun bu kadar güzel konuşmasından duyduğu gurur onu ürpertiyordu. Küçükrusyalı:

«Karnı tok olan çok, namuslu adam yok!» dedi. «Bu çürümüş yaşantının bataklığında, bizleri iyilik ve kardeşliğin egemen olacağı yeni bir dünyaya götürecek bir köprü kurmalıyız. İşte buna çalışacağız biz, arkadaşlar!»

Vesovşikov boğuk bir sesle:

«Dövüşme zamanı gelince tırnak temizlemekle oyalanılmaz!» diye karşılık verdi. Ayrıldıkları zaman geceyarısını geçmişti. Önce Vesovşikov-'la kızıl saçlısı gittiler. Bu da hoşuna gitmedi ananın. Onların ve-dasına karşılık verirken: «Şunlara bak hele, nasıl acele ediyorlar!» diye düşündü

öfkeyle.

«Bana eşlik edecek misiniz, Nakhodka?» diye sordu Nataşa.

Küçükrusyalı:

«Elbette!» dedi. v

28

Nataşa mutfakta giyinirken, ana şöyle dedi ona:

«Çoraplarınız böyle havalar için çok ince! Size yün çorap örmemi ister misiniz?»

Nataşa gülerek:

«Teşekkür ederim, Pelageya,» dedi. «Yün çorap kaşıntı yapıyor.»

«Ama ben size kaşıntı yapmayanını örerim.»

Nataşa gözlerini biraz süzerek baktı dul kadına. Ana bu bakıştan sıkıltı sesini alçaltarak:

«Aptallığımı hoş görün,» diye ekledi. «İyiniyetle söylemiştim!. »

Nataşa, ananın elini sıktı, tatlı bir sesle:

«Ne kadar iyisiniz!» dedi.

Küçükrusyalı içtenlikle baktı anaya.

«İyi geceler, küçükanne!» dedi.

, Ve Nataşa'nın ardından çıkmak için eğildi. Ana, odanın kapısında gülümseyerek ayakta duran oğluna bir göz attı. Keyfi kaçtı.

«Niye gülümsüyorsun?» diye sordu.

«Hiç!. Neşeliyim de!»

«Elbette, ben yaşlı ve akılsızım. . ama ne de olsa iyiyi kötüyü anlarım.»

Biraz gocunmuştu.

«Haklısınız!» dedi Pavel. . «Artık yatmalısınız, saat geç oldu!.

«Hemen gidiyorum!»

Sofrayı kaldırmakla oyalandı biraz. Sevinçliydi. Hatta duyduğu o hoş heyecan yüzünden biraz terliyordu. Mutluydu, çünkü her şey iyi, sükûnet içinde geçmişti.

«İyi düşündün, Pavelciğim. Küçükrusyalı çok sevimli. Ya küçükhanım. . Aman ne akıllı kız! kim o?»

Pavel odada yukarı aşağı dolaşarak kısaca:

«Bir okul öğretmeni,» diye yanıtladı.

«Desene ondan öyle fakir!. Çok da kötü giyinmiş. Soğuk alacak zavallıcık. Peki, anası babası neredeler?»

«Moskova'da.»

Pavel anasının önünde durdu, ağırbaşlı bir tavırla:

«Babası zengin,» dedi. «Demir tüccarı. Bir sürü evi var. Kızını bu yola saptı diye kovmuş. Kız özenle yetiştirilmiş, ailesi tarafından şımartılmış, şimdi ise, görüyorsun işte, gecenin bu saatinde tek başına, yedi kilometreden fazla yol yürüyecek. .»

Bu ayrıntılar Pelageya'yı etkiledi. Odanın ortasında ayakta duruyor, şaşkın şaşkın kaşlarını kaldırarak sessizce oğluna bakıyordu. En sonunda:

«Kente mi gidecek?» diye sordu.

«Evet.»

«Ya!. Peki, korkmuyor mu?»

Pavel gülümsedi: •

«Hayır, korkmuyor,» dedi.

«Ama niçin? Geceyi burada geçirebilirdi.. yatağımda yatardı!»

«Kolay değil! Yarın sabah buradan çıkarken görebilirlerdi; görmemeleri gerek.»

Ana düşünceli gözlerle pencereye baktı, usulca devam etti:

«Anlamıyorum, Pavel, bunun neresi tehlikeli, neresi yasak? Bir kötülük yok ki, öyle değil mi?»

Sözlerinin doğruluğundan kendisi de emin değildi. Oğlunun doğrulamasını istiyordu. Pavel sakin sakin gözlerinin içine baktı.

«Hayır, kötülük yok. Ama gene de hepimizin sonu hapishane, bunu bilmen gerek. .»

Ananın elleri titremeye başladı. Kısıklar sesle:

«Ama belki.. » dedi. «Allah yardım ederse, belki bir şey olmaz. .»

Oğlan sevecenlikle devam etti:

«Hayır! Seni aldatmak istemem. Hiç birimiz, kurtulamayız.»

Gülümsedi:

«Yat artık, yorgun olmalısın. İyi geceler!»

Ana, yalnız kalınca pencereye yaklaştı, sokağı seyretmeye daldı. Dışarısı soğuk ve karanlıktı. Rüzgâr, uykuya dalmış, küçük evlerin damlarındaki karları süpürüyor, duvarlara çarpıp yere iniyor, incecik kar tanelerini toz bulutu gibi sokağın bir başından öbür başına savuruyordu. Ana, usulca:

«Ey İsa, sen acı bizlere!» diye mırıldanıyordu.

Gözyaşlarının biriktiğini hissediyordu. Oğlunun sükûn ve inançla sözünü ettiği o felâketi bekleyecekti artık. Bu bekleyiş, kolu kanadı kırık kör bir pervane gibi çırpınıyordu yüreğinde. Çıplak, karla kaplı bir ova geldi gözlerinin önüne. Soğuk bir rüzgâr küçük ıslıklarla esiyor, karları önüne katıp döne döne, hoyratça saldırıyor. Ovanın ortasında, tek başına sendeleye sende-leye küçük bir gölge ilerliyor. Rüzgâr, bacaklarına dolanıyor, eteğini şişiriyor, kar zerreciklerini yüzüne savuruyor. Genç kız yürümekte zorluk çekiyor, ayakları kalın kar tabakasına batıyor. Üşüyor, korkuyor, iki büklüm. . Deli rüzgârın önüne, kattığı bir çöp gibi bulanık ovanın ortasında. . Sağında bataklıkların üstünde orman yükseliyor karanlık bir duvar gibi. Cılız, çıplak kayın ağaçları ve çamlar inildiyor. İlerde, uzaklarda bir yerde, kentin donuk ışıkları..

Ana korkudan titreyerek:

«Yarabbim, sen acı bize!» diye mırıldandı..

YEDİNCİ BÖLÜM

Günler ard arda akıp gidiyor, bir çörkünün toparlakları gibi üst üste toplanıp haftalar, aylar oluşturuyordu. Her cumartesi, arkadaşları Pavel'in evinde buluşuyorlardı. Her toplantı hafif eğimli, uzun bir merdivenin bir basamağı gibiydi; merdivenin ucu nereye kadar uzanırdı, bilinmez, ama basamakları

tırmananlar yavaş yavaş yükselirlerdi.

Yeni kişiler ortaya çıktı. Vlasov'lann ufak odası dar geliyordu artık. Boğucu bir hava oluyordu. Nataşa yorgun, buz kesilmiş olarak geliyordu, ama bitmek tükenmek bilmeyen neşe ve canlılığı da birlikte getiriyordu.

Ana çorapları örmüş ve kendi eliyle giydirmişti kızın ufacık ayaklarına. Nataşa önce güldü, sonra düşünceli düşünceli:

«Sütninem de eşsiz bir kadındı, öyle iyi yürekliydi kH Ne garip değil mi? Halkın yaşantısı böylesine sıkıntılı ve onur kırıcı, ama yine de halk, ötekilerden çok daha yücegönüllü, daha iyiliksever!»

Ve eliyle uzak, çok uzak, bilinmeyen bir yeri gösterdi.

31

«Ya siz!» dedi ana. « Siz ki ana-babanızı feda etmişsiniz, ve' her şeyi.. »

Düşüncesinin sonunu getirmedi, içini çekti ve susarak Na-taşa'ya baktı. Nedenini bilmiyordu, ama, ona karşı minnettarlık duyuyordu. Önünde çömelmiş kaldı. Genç kız başını eğmiş, dalgın dalgın gülümsüyordu.

«Anam babam. .» diye yineledi. «Zararı yok. Babam öyle kaba ki; erkek kardeşim de öyle. Hem içer de. Ablam mutsuz bir kadın. . Yaşça kendisinden çok büyük bir adamla evlidir. . Çok zengin, sıkıcı, pinti bir adam. Annem. . ha! bakın, ondan ayrıldığım için üzülürüm! Sizin gibi, sade bir kadındır. Ufacık tefeciktir, fare gibi. Durduğu yerde duramaz hiç ve herkesten korkar. Bazen öyle özlerim ki onu!. »

Ana başını üzgün üzgün salladı:

«Zavallı yavrucuğum!» dedi.

Genç kız birdenbire doğruldu, bir şeyi geri itmek ister gibi elini uzattı.

«Oh! Hayır, zavallı demeyin. Öyle anlar var ki büyük bir sevinç, büyük bir mutluluk duyarım!»

Yüzü sarardı, gözleri parladı. Elini ananın omuzuna koydu, derin, yoğun bir sesle usulca ekledi:

«Bir bilseniz. . anlayabilseniz, ne büyük bir işe girişmiş olduğumuzu!. »

Kıskançlığa benzer bir duygu belirdi Pelageya'nın yüreğinde. Ayağa kalktı, üzgün bir tavırla:

•

«Böyle işler için çok yaşlı ve. . ve çok cahilim ben!» dedi.

Pavel gitgide daha sık söz alıyordu o toplantılarda. Artan bir heyecanla

tartışmalar yapıyor ve zayıflıyordu. Nataşa ile konuşurken, ya da onu izlerken, sert bakışı yumuşuyor, sesi okşayıcı bir havaya bürünüyordu. Ona karşı daha doğal davranıyordu. Ya da anaya öyle geliyordu. Toplantılarda tartışmalar fazla kızıştı mı, Küçükrusyalı ayağa kalkar, çan gibi bir o yana bir bu yana sallanarak, çınlayan ve titreşimler yapan sesiyle konuşmaya başlardı. Sözlerindeki yalınlık, iyilik, ötekileri de yatıştırır; ölçülü olmaya iterdi. Her zaman somurtkan görünen Vesovşikov genel bir gerginlik yaratırdı havada. Bütün kavgalar onun ve Samoylov adındaki kızıl saçlının 32

başı altından çıkardı. Hep yeni yıkanmış gibi görünen, toparlak kafalı, sarı kaşlı İvan Bukin, onlardan yana çıkardı. Düz saçlı, her zaman temiz pak olan Yakov Somov az konuşurdu; bağırmadan, ciddî bir sesle konuşurdu. Geniş alınlı Teo Mazin gibi o da hep Pavel'in ve Küçükrusyalının fikirlerini paylaşırdı. Kimi zaman Nataşa'nın yerine Nikolay İvanoviç gelirdi kentten. Gözlüklüydü Nikolay ve küçük sarışın bir sakalı vardı. ,•¦ Bölgesel şivesini taşıdığı uzak bir eyaletten gelmeydi. Davranışlarında her zaman ölçülü

ve dalgındı. Sıradan şeylerden söz-ederdi, aile yaşantısından, çocuklardan, ticaretten, polisten, ekmek ve et fiyatlarından, günlük yaşantıya ilişkin şeylerden. Ve her şeyde ikiyüzlülük, düzensizlik, çoğu zaman gülünç ama her Jızaman kötülük getiren bir çeşit budalalık görürdü. Pelageya, M1 onun çok uzaklardan geldiğini sanıyordu, herkesin namuslu ve rahat yaşadığı, başka bir krallıktan. Burada her şey yabancıydı

ona. Alışamıyordu bu yaşantıya, böyle bir yaşamın kaçınılmazlığını kabul edemiyordu. Hoşlanmıyordu, ve her şeyi kendi kafasına göre baştan yapmak istiyordu sakin bir dirençle. Böyle sanıyordu Pelageya. Nikolay'ın sarımtırak bir yüzü vardı. Gözlerinin çevresi incecik kırıkışıklarla doluydu. Sesi tatlı, elleri her zaman sıcacıktı. Pelageya'yı selâmlarken güçlü parmaklarıyla onun tüm elini kavrayıp sıkardı. Bu jesti, ananın yüreğini ferahlatırdı.

Kentten gelenler arasında, bir de boylu boslu, düzgün vücutlu bir küçükhanım vardı ki, hiç bir toplantıyı

kaçırmazdı. Zayıf, solgun yüzünde kocaman gözleri vardı. Onu Sandrin diye çağırırlardı. Yürüyüşünde, davranışlarında erkeksi bir hava göze çarpardı. Kara kaşlarını sinirli sinirli çatardı, ama konuşmaya başladı mı dümdüz burnunun ince kanatları titrerdi.

Yüksek ve kaba bir sesle ilk kez o söylemişti şu sözü:

«Biz sosyalistiz!. »

Ana, bu sözcüğü işitince hiç ses çıkarmadı, dehşetle baktı kızın yüzüne. Sosyalistlerin, çarı öldürdükleri kulağına çalınmıştı. O zaman gençti daha. Söylendiğine göre derebeyleri, toprak kölelerine özgürlük verdiği için çardan öc almak istiyorlardı. Çarı öldürmedikçe saçlarını kestirmemeye and içmişlerdi. Bu nedenle sosyalist diyorlardı onlara. Ana, oğlunun ve arkadaşlarının şimdi niçin sosyalist olduklarını bir türlü anlayamıyordu.

Herkes gittikten sonra Pavel'e açıldı:

«Sosyalist olduğun doğru mu, Pavel'ciğim?»

Pavel, her zaman olduğu gibi, kararlı ve dürüst davrandı:

«Evet,» dedi. «Ne var ki?»

Ana derin bir of çekerek gözlerini yere indirdi.

«Olur mu, Pavel? Sosyalistler çara karşıdırlar ya; çarlardan birini de öldürmüşlerdir!»

Pavel odanın içinde birkaç adım attı, eliyle yanağını ovdu, gülümsedi:

«Bizim öyle şeylerle ilgimiz yok!» dedi.

Sakin bir sesle uzun uzadıya konuştu. Ana, oğlunun gözlerine bakıyor, şöyle düşünüyordu.

«0 kötü bir iş yapmaz yapamaz!»

O günden sonra, bu korkunç sözcük gittikçe daha sık söylenir oldu, söylendikçe de etkisi silindi gitti, anlamadığı bir yığın deyim gibi kulağı buna da alıştı..

Ama Sandrin'den hoşlanmıyordu. Onu görünce, kaygılanıyor, huzursuz oluyordu..

Bir akşam, hoşnutsuzluk havasıyla dudağını bükerek şöyle dedi Küçükrusyalıya:

«Sandrin çok aksi! Herkese buyruklar yağdırıyor sen şunu yapacaksın, sen bunu yapacaksın diye. .»

Küçükrusyalı kahkahalarla güldü.

«İyi görmüşsünüz, tam üstüne bastınız!» dedi.

Ve alaycı bir bakışla anaya göz kırptı:

«Eh! Ne de olsa serde soyluluk var!. »

Pavel kesin bir tavırla: *

«İyi kızdır,» dedi.

«Doğru!» diye onayladı Küçükrusyalı. «Yalnız şunu anlamıyor ki, yapmak zorunda olan kendisidir, ama yapmak isteyen ve yapabilen, biziz!»

Ana'nın anlamadığı bir konu üzerinde tartışmaya koyuldular.

Sandrin'in, özellikle Pavel'e karşı sert, hatta kırıcı davra-nışlan Ana'nın gözünden kaçmadı. Pavel gülümsüyor, susuyor, eskiden Nataşa'ya baktığı gibi tatlı gözlerle genç kızı izliyordu. Ve bu da hoşuna gitmiyordu Ana'nın.

Kimi zaman gençler, ansızın coşkun ve bulaşıcı bir neşeye kapılırlardı ve Pelageya şaşkına dönerdi. Genellikle gazetelerde yabancı işçilerle ilgili haberleri okudukları zaman olurdu bu. Bü34

tün gözler sevinçten parlar ve işin garibi, hepsi çocuklar gibi mutlu olurlardı. Şen kahkahaları çın çın öterdi. Dostça birbirlerinin omuzlarına vururlardı. Neşeden sarhoş olurlardı sanki.

«Aslan Alman işçileri,» diye bağırırdı biri.

Başka bir gün ise:

«Yaşasın İtalyan işçileri!» diye haykırırlardı.

Kendilerini tanımayan, dillerinden anlamayan uzaktaki dostlarına alkış tutunca, onların, bu coşkunluklarını duyup anlayacaklarından emin görünürlerdi.

Gözleri tüm yaratıkları kucaklayan bir sevgiyle ışıldayan Küçükrusyalı şöyle derdi: Jı «Onlara mektup yazsak ne iyi olurdu, değil mi? Bilsinler ki, ^Rusya'da da aynı inancı taşıyan, aynı

amaçlar için yaşayan, onların zaferlerine-sevinen dostları var!»

; Ve hepsinin gözleri dalar, dudakları gülümserdi. Uzun uzun Fransızlardan, ingilizlerden, İsveçlilerden sözederlerdi.s Onlar, saydıkları, sevinçlerini ve üzüntülerini paylaştıkları kişisel dostları, yakınlarıydı

sanki.

Ufacık odada, tüm yeryüzünün emekçilerini kardeş yapan .manevi akrabalık duygusu doğardı. Ana da duyardı hepsini tek yürek gibi coşturan bu duyguyu. Açık seçik anlamadığı halde, kendisi de neşelenir, gençleşir, güçlenir, umutla kendinden geçerdi.

«Ne garip adamlarsınız!» dedi bir gün Küçükrusyalıya. «Sizin için herkes arkadaş. . Ermeniler de, Yahudiler de, Avusturyalılar da. . Bütün insanlar için üzülür ve sevinirsiniz!. »

«Hepsh için, evet küçükanne, hepsi için. Bizim için uluslar a-rasında ayrı gayrı yok. Yalnızca arkadaşlar var, ya da kardeşlik istemeyen düşmanlar. Dünyaya gönül gözüyle bakıp ne denli kalabalık ve güçlü

olduğumuzu görünce insan öylesine seviniyor ki, içi ferahlıyor!. Bir Fransız, bir Alman, bir İtalyan için de durum aynı, küçükanne. Yaşamı ânladılarsa eğer, onlar da aynı sevinci duyarlar. Hepimiz aynı ananın , aynı düşüncenin tüm insanların kardeşliği fikrinin evlâtlarıyız. Bu düşünce bizi ısıtır, adaletin göklerinde parlayan bir güneştir o, ve bu gökler emekçinin yüreğinde yatar. Hangi ulus olursa olsun, adı ne olursa olsun, farketmez.»

Bu çocuksu ama sarsılmaz inanç, küçük grupta gittikçe artan bir şiddetle daha sık belirtiliyordu. Ve bu coşkun umutları görünce, gerçekten dünyada güneş gibi parıldayan ulu bir şeyin doğduğu duygusuna kapılıyordu Ana.

Çoğu kez şarkılar söylenirdi. Bilinen şarkılar. Avaz avaz, neşeyle. Kimi zaman da yeni şarkılar söylenirdi, bambaşka bir güzellik taşıyan, ama hüzünlü ve garip şarkılar. O zaman sesler alçalır, ciddileşir, dinsel ilâhiler gibi çıkardı. Benizler soluklaşır, sonra tutuşur, ve şarkının sözlerinden büyük bir güç fışkırırdı. Bu yeni şarkılardan, özellikle biri yüreğini oynatıyordu Pelageya'nın, içini hüzünle dolduruyordu. Acılı

şaşkınlığın karanlık yollarında yapayalnız dolaşan yaralı bir ruhun üzüntülü düşüncelerini yansıtan bir hava yoktu bu şarkıda. Yoksulluk ve korkunun etkisiyle açması bir duruma düşen kişiliksiz, renksiz bir ruhun iniltileri de değildi. Bu şarkıda, ne uçsuz bucaksız yerlere susamış buruk bir yüreğin sıkıntılı İç

çekişleri, ne de ayırım yapmaksızın kötülüğü de, iyiliği de ezmeye kararlı bir cüretkârın meydan okuyuşu duyuluyordu. Uğradığı hakaretin öcünü alma pahasına her şeyi yokedebilen, ama herhangi bir şeyi yaratmaktan âciz kimselerin körükörüne besledikleri kin de değildi bu. Eski dünyadan köleler dünyasından, hiç bir yankı yoktu bu şarkıda,

Ana, şarkının sert sözlerinden, ağırbaşlı ezgisinden hoşlanmıyordu, ama bu şarkıda sözcüklerden ve seslerden daha büyük bir güç vardı. Bu güç, sözcükleri de, sesleri de bastırıyor, düşüncenin ulaşamayacağı kadar ulu Ibir şeyin varlığını hissettiriyordu insanın içinde. Ana, bunu gençlerin yüzlerinde, gözlerinde görüyor, yüreklerinde duyuyor ve kendini bu güce kaptırarak her zaman özel bir dikkatle, öteki şarkılardan daha büyük bir kaygıyla dinliyordu.

Gençler de bu şarkıyı öteki şarkılardan daha -hafif sesle söylüyorlardı, ama yine de hepsinden daha güçlü çıkıyor, baharın birinci günü gibi sarhoş ediyordu herkesi.

Somurtkan Vesovşikov:

«Bunu sokakta söylemenin zamanı gelmiş olsa gerek!» diyordu.

Babası hırsızlık suçundan yeniden hapse girince, sakin sakin:

«Şimdi benim evimde toplanabiliriz. .» dedi.

Hemen her akşam işten sonra, içlerinden biri Pavel'in evine gelirdi. Hep birlikte okurlar, kitaplardan bölümler aktarırlardı. Tasalıydılar, ve yıkanmaya zaman bulamıyorlardı. Kitapçıklarını ellerinden bırakmadan akşam yemeğini yiyorlar, çaylarını da ça--lışırken içiyorlardı. Konuşmaları gitgide anlaşılmaz hale geliyordu Ana için.

Pavel sık sık:

«Bize bir gazete gerek!» diyordu.

Çalkantılı ve hayhuylu bir yaşantıya dalmaktaydılar. Gittikçe Jjartan bir susuzlukla kitaptan kitaba koşuyorlardı. Tıpkı çiçekten ^çiçeğe konan arılar gibi..

Bir gün, Vesovşikov:

«Bizden sözedilmeye başlanıyor,» dedi. «Mutlaka yakında . yakalayacaklar bizi.. »

«Su testisi su yolunda kırılır,» dedi Küçükrusyalı.

Andrey her geçen gün biraz daha hoşuna gidiyordu Pela-geya'nın. 'Küçükanne' diye çağırdığı zaman, tatlı bir çocuk elinin yanağını okşadığı duygusuna kapılırda Eğer Pavel'in işi çıkarsa, pazar günleri odunu o yarardı. Bir gün omuzunda bir tahtayla geldi. Baltayı aldı, evin girişindeki çürük bir basamağı ustalıkla çabucak değiştiriverdi. Başka bir gün, yıkılmak üzere olan tahta-perdeyi onardı. Çalışırken, tatlı, yanık havalar çalardı ıslıkla.

Bir gün Ana, oğluna dedi ki:

«Küçükrusyalıyı evimize alsak mı, ha? Ne dersin? İkiniz için de iyi olur,

birbirinizin evine koşmaktan kurtulursunuz.»

Pavel omuzlarını silkti.

«Ne diye sıkıntıya sokacaksınız kendinizi?» diye sordu.

«O da laf mı canım! Ben ömrüm boyunca sıkıntıya katlandım, hem de nedenini bilmeden. İyi bir çocuk için seve seve katlanabilirim sıkıntıya.»

Pavel:

«Canınız nasıl istiyorsa öyle yapın!» diye karşılık verdi. «Eğer kendisi kabul ederse, ben de sevinirim. .»

Ve Küçükrusyalı onların evine taşındı.

37

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Mahallenin ucundaki küçük ev, çevrede oturanların dikkatini çekiyordu. Kuşkulu gözler duvarları tarayıp duruyordu. Halkın dedikosuyla türlü türlü yorumlar yapılıyordu. Küçük evdeki esrarı ortaya çıkarmak istiyorlardı. Geceleyin gelip pencereden içerisini gözetliyorlardı. Kimi zaman birisi camı tıkırdatıyordu. Ama ödlek kimse, hemen tabanları yağlıyordu.

Bir gün Hancı Beguntsov, Pelageya'yı sokakta çevirdi. Ufak tefek bir ihtiyardı. Sarkık derili kırmızı

boynuna siyah ipekli bir fular bağlardı hep. Göğsü, açık mor renkte kalın bir yelekle örtülüydü. Sivri uçlu parlak burnu üzerinde bağa çerçeveli bir gözlük dururdu hep. Bu yüzden «Kemikgöz» adını takmışlardı

ona. Soluk almadan, karşılık vermeye zaman bırakmadan, makinelitüfek gibi takırdayan bir laf yığını

altında serseme çevirdi Pelageya'yı:

«Nasılsınız, Pelageya? Oğlan nasıl? Daha evlendirmiyor musunuz onu? Artık

karı alma yaşına bastı sizin delikanlı. Çocuklar evlenirse, ana babalar da rahat ederler. İnsan aile arasında bedenen de, ruhen de, daha sağlıklı yaşar, sirkeye yatırılmış mantar gibi daha iyi olur, bozulmaz. Ben sizin yerinizde olsam evlen-dirirdim onu. Günümüzde herkesin yaşantısını gözaltında tutmak gerek. İnsanlar akıllarına estiği biçimde yaşamaya başlıyorlar. Kafalar karışmıştır, yerilecek davranışlarda bulunuluyor. Gençler Allanın evinden yüz çeviriyorla/, genel yerlerden kaçıyorlar. Gizli gizli toplanıp köşede bucakta fısıldaşıyorlar. Niçin fısıldaşırlar? İzninizle sorayım size. Niçin kaçarlar toplumdan? Bir insan söylemek istediğini herkesin önünde, örneğin bir handa söylemeyi göze almıyorsa, bunun anlamı ne? Esrar! Oysa esra-nın yeri, bizim kutsal kilisemizdir. Köşe bucak yapılan esrarlı işler, aklın doğru yoldan çıktığının belirtisidir. Eh, sağlıcakla kalın!»

Özentili bir hareketle kasketini çıkardı, havada salladı. Ana'yı şaşkınlık İçinde bırakıp uzaklaştı. Başka bir gün, Vlâsov'ların komşusu Maria Korsunov pazarda Ana'ya rastladı. Bir demircinin dul karısı

olan Maria fabrikanın kapısında yiyecek satardı.

«Oğluna biraz göz kulak olsana, Pelageya!» dedi.

«Niye?»

Maria esrarengiz tavırlar takındı.

«Söylentiler dolaşıyor!» dedi. «Olumsuz söylentiler, şekerim! Kendi kendilerine çile çektirenler gibi bir tür dernek ku-ruyormuş diyorlar. Buna tarikat derler. Birbirlerini kırbaçteyacak-larmış.»

«Bırak şu saçma lafları, Maria.»

Satıcı kadın:

«Saçmalıkları söyleyeni değil, yapanı kınamak gerek!» diye karşılık verdi. Ana, işittiklerini oğluna bir bir anlattı. Pavel omuzlarını silkti, Jrarşılık vermedi. Küçükrusyalı ise, kahkahayı bastı. 4 «Genç kızlar da çok kızgın

size!» dedi Ana. «İyi kısmetlersiniz. Hepiniz iyit çalışkan işçilersiniz, içki içmezsiniz, ama kızlara da yüz vermezsiniz! Kötü yola sapmış kızlar kentten sizi ziyarete geliyorlarmış, öyle diyorlar. .»

Pavel tiksintiyle yüzünü buruşturdu.

«He ya!» dedi.

Küçükrusyalı içini çekti:

«Bataklıkta her şey çürük kokar! O kaz kafalı kızlara evliliğin ne olduğunu açıklasanız iyi olur, küçükanne. Kaburgalarını - dayaktan kırdırmak için pek öyle acele etmesinler.. »

«Canım onlar pekâlâ bilirler böyle olduğunu, pekâlâ anlarlar. Ama ne yapacaklarını, nasıl edeceklerini bilmezler!»

«Hiç de anladıkları yok,» dedi Pavel. «Yoksa başka bir yol bulurlardı.»

Ana, oğlunun sert yüzüne bir göz attı:

«İyi ya, siz öğretin işte! En akıllılarını çağırırsınız, olur biter.. »

Pavel kesin bir sesle:

«Olamaz!» dedi.

Küçükrusyalı:

«Bir denesek? Ne dersin?» diye sordu.

Pavel bir an sessiz kaldı:

«Kız-oğlan gezintilerle başlar, sonra birkaçı evlenir, hepsi bu kadar.»

Ana, düşüncelere daldı. Pavel'in bir kesiş yaşantısı sürmesi hoşuna gitmiyordu. Küçükrusyalı gibi yaşça ondan büyük olan39

ların bile onun öğütlerini tuttuklarını görüyordu. Gelgelelim hepsinin ondan

çekindiklerini, bu sert tutumu yüzünden onu sevmediklerini sezinliyordu.

Bir akşam yatmaya gitmişti. Pavel'le Küçükrusyalı hâlâ oturmuş okuyorlardı. Usulca konuşuyorlardı. Ana, ince bölmenin ardından kulak kabarttı.

Küçükrusyalı ansızın:

«Biliyor musun? Nataşa hoşuma gidiyor,»dedi.

«Biliyorum!»

Pavel karşılık vermekte biraz gecikmişti.

Küçükrusyalı ağır ağır kalktı, çıplak ayaklarla odayı arşınlamaya başladı. Islıkla, hüzünlü bir hava tutturdu. Sonra yeniden konuştu:

«Ama o, farkında mı acaba?»

Pavel susuyordu.

Küçükrusyalı, sesini alçaltarak sordu:

«Sen ne dersin?»

«Farkında!. Farkına vardığı için vazgeçti bizimle çalışmaktan. .»

Küçükrusyalının adımları ağırlaştı, ıslığı titreşti. Sonra sordu:

«Peki, kendisine söylesem mi, ha?. »

«Neyi söyleyeceksin?»

Alçak sesle kemküm etmeye başladı»

«Şeyi.. yani.. ben. .»

Pavel arkadaşının sözünü kesti:

«Ne olacak söylesen?»

Küçükrusyalı durdu. Ana, onun gülümsediğini sezdi.

«Valla, bana sorarsan, insan bir genç kızı seviyorsa, ona söylemeli, yoksa hiç bir sonuç çıkmaz.»

Pavel kitabını şaklatarak kapattı.

«Peki, ne sonuç bekliyorsun sen?»

Bir süre ikisi de konuşmadılar. Küçükrusyalı:

«Öyleyse?» diye sordu.

Pavel ağır ağır devam etti:

«İnsan ne istediğini açıkça bilmeli, Andrey. Tut ki o da seni seviyor, —hiç sanmıyorum, ama öyle varsayalım. Evleniyorsu40

nuz. İlginç bir evlilik: bir aydın kızla bir işçi! Çocuklar gelecekler dünyaya. Sen tek başına ve. . sıkı

çalışmak zorunda kalacaksın. Çoluk çocuk, ev bark, derken, yarı aç yarı tok.. ikinizin de artık davaya bir hayrı dokunmaz.»

Sessizlik çöktü. Pavel'in sesi tatlılaştı:

«Böyle şeylerden vazgeçersen daha iyi olur, Andrey. Onun yaşamını da allak bullak etme. .»

Sustular. Saatin tik-takı saniyeleri saydı.

«Yüreğin yarısında sevgi, öbür yarısında nefret. .» dedi. Andrey. «Buna yürek mi denir?»

Çevrilen sayfaların hışırtısı işitildi. Herhalde Pavel yeniden okumaya koyulmuştu. Ana boylu boyunca uzanmış, gözlerini yummuş, kıpırdamaktan çekiniyordu. Ağlamaklı oldu. Küçükrus-yalıya pek acıyordu, ama oğluna daha da çok acıyordu. 'Yavrucuğum!'diye düşünüyordu.

Andrey birden sordu:

«Yani, susmam mı gerek?»

«Daha dürüst bir iş yapmış olursun,» dedi Pavel usulca.

«İyi ya, biz de öyle yaparız!» dedi Küçükrusyalı.

Bir an sonra, hüzünlü hüzünlü ekledi:

«Pavelciğim, senin için de zor olacak, eğer bir gün sen de. .»

«Bana şimdiden zor oluyor.. »

Rüzgâr evin duvarlarını sıyırıp geçti. Saatin tiktakları acımasızca yutuyordu zamanı. Küçükrusyalı, ağırağır:

«Bu gibi şeylere gülünmez!» dedi.

Ana, yüzünü yastığa gömdü, sessiz sedasız ağladı.

Ertesi sabah, Andrey eskisi kadar iriyarı görünmedi gözüne; daha sevimli buldu onu. Oğlu, her zamanki gibi zayıf, dik ve sessizdi. Ana o güne dek Küçükrusyalıyı Andrey Onesimoviç diye çağırırdı. Ama o gün, farkında olmaksızın:

«Andreyciğim,» dedi, «çizmelerinizin onarılması gerek, yoksa ayaklarınızı üşüteceksiniz!» ,

«Haftalığımı alınca yenilerini satın alırım.»

Gülmeye başladı, ve birden uzun elini Ana'nın omuzuna koyarak sordu:

«Gerçek anam belki de sizsiniz. Beni yeterince yakışıklı bul41

madiğiniz için başkalarının önünde gerçeği söylemek istemiyorsunuz, ha?»

Pelageya delikanlının eline vurdu. Ona sevgi dolu sözler söylemek isterdi, ama yüreği acıma duygusuyla öylesine dopdoluydu ki, dili dönmüyordu.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Mahallede, her tarafta mavi mürekkeple yazılı bildiriler dağıtan sosyalistlerden sözediliyordu. Bildirilerde fabrikada olup bitenler sert bir dille kınanıyor, Petrograd'da ve güneyde patlak veren işçi grevleri anlatılıyor, işçiler birleşmeye ve çıkarlarını savunmak için savaşmaya çağrılıyorlardı. Fabrikadan dolgun ücret alan, belirli bir yaşın üstündeki işçiler:

«Bunlar kışkırtıcı! Ağızlarını burunlarını kırmak gerek!» diye bağırıyorlardı. Ve bildirileri müdüriyete götürüyorlardı. Gençler ise, coşkunlukla okuyorlardı.

«Doğru yazıyor!» diyorlardı.

Çalışmaktan anası gevremiş ve her şeye ilgisiz kalan çoğunluk, tembel tembel şu karşılığı veriyordu:

«Bundan hayır çıkmaz. Olur mu hiç?.»

Ne var ki bildiriler milleti meraklandırıyordu. Bir hafta çıkmasa birbirlerine:

«Caydılar galiba. . diyorlardı.

Pazartesi bildiriler yeniden ortaya çıkınca, yorumlar da yine başlıyordu. Fabrikada olsun, handa olsun, hiç kimsenin tanımadığı insanlar göze çarpıyordu. Bu yabancılar sorular soruyor, incelemeler yapıyor, ortalığı kolluyor, kimileri kuşku uyandıran bir sakınganlıkla, kimileri de aşırı girginlik göstererek hemen dikkati çekiyorlardı.

Ana, bütün bu çalışmaları oğlunun çekip çevirdiğini anlıyordu. Birçok kimsenin oğlunun çevresini aldığını

görüyor ve onun geleceği konusunda beslediği korkular, böyle bir oğlun anası olmanın gururuna karışıyordu.

Bir gece, Maria Korsunov camı tıkırdattı; Ana, pencereyi açınca çabuk çabuk fısıldadı:

«Sıkı dur, Pelageya, senin ana kuzuları için gülmenin sonu geldi! Bu gece sizin evde, Mazin'in evinde, Vesovşikov'un evinde arama yapılacak. .»

Maria kalın dudaklarını telâşla şapırdatarak konuşuyordu. Etli burnunu yukarı çekiyor, sokakta acaba bir gören var mı diye gözleri bir o yana, bir bu yana dönüp duruyordu.

«Benden işitmiş olma sakın, ben sana bir şey söylemiş olmayayım, seni bugün görmedim bile, işitiyor musun?»

Uzaklaşıp kayboldu.

Ana pencereyi kapattı, bir sandalyenin üzerine yığıldı. Ama oğlunu bekleyen tehlikeyi düşününce hemen ayağa fırladı yine. Çabucak giyindi, başına bir şal örtüp iyice sıktı, hasta olduğu için çalışmayan Fedor Mazin'in evine koştu. İçeri girdiğinde, Fe-dor pencerenin önüne oturmuş, okuyordu. Haberi işitince hemen kalktı, yüzü sapsarı kesildi:

«Eh! bu kez, artık.. » diye bir şeyler mırıldandı.

Pelageya titrek eliyle alnındaki terleri sildi:

«Ne yapmalı?» diye sordu.

Fedor kıllı eliyle kıvırcık saçlarını sıvazladı:

«Durun bakayım, korkmayın!» karşılığını verdi.

«Ama bana öyle geliyor ki siz de korkuyorsunuz!» diye haykırdı Ana.

«Ben mi?»

Yanakları birden al al oldu. Güç durumda kalmış gibi gülümseyerek:

«E-evet, alttarafı.. Pavel'e haber vermek gerek. Hemen birisini yollayayım ona! Siz eve gidin, bir şey yok! Bizi dövmeyecekler ya!»

Eve döner dönmez, Ana bütün kitapları topladı, göğsüne bastırarak uzun süre evin içinde dolaşıp durdu, ocağın içine, sobanın altına, hatta bir fıçının içine baktı. Pavel'in işini bırakıp hemen eve koşacağını

düşünüyordu. Ama gelmedi. Sonunda yoruldu, mutfakta bir sedirin üzerine

oturdu, kitapları etekleri altına gizledi, yerinden kımıldamayı bile göze alamıyordu. Pavel'le Kü-çükrusyalının dönüşüne dek öyle bekledi. Yerinden kalkmaksı-zın:

42

43

«Haberiniz var mı? » diye haykırdı.

Pavel gülümseyerek:

«Evet!» dedi. «Korkuyor musun?»

«Eh! Elbet korkuyorum, öyle korkuyorum ki!. »

«Korkmamalısınız,» dedi Andrey, «korkmanın yararı yok.»

«Semaveri bile hazırlamamışsın,» dedi Pavel.

Ana kalktı, kitapları gösterdi, kızara bozara açıkladı:

«Şey.. Bunları saklıyordum da. .»

Oğlu ve Küçükrusyalı kahkahayı bastılar. Bu, onu yüreklendirdi. Pavel kitaplardan birkaçını aldı, onları

dışarda saklamak için evden çıktı. Andrey de semaveri yaktı.

«Hiç korkmamalısın, küçükanne. İnsanların böyle saçmalıklarla uğraştıklarını görmek utanç verici. Olacağı şu: kılıçlı, mahmuzlu, iriyarı adamlar gelecekler, ortalığı didik didik edecekler. Yatağın sobanın altına bakacaklar. Mahzen varsa mahzene inecekler, tavanarası varsa tavanarasına çıkacaklar. Örümcek ağları yüzlerine gözlerine bulaşacak. Söylenecekler, hırlayacaklar. Hoşlarına gitmez yaptıkları, onun için çok hoyrat görünürler ve öfkeyle davranırlar. Pis bir iş yaptıklarını kendileri de bilirler! Bir gün bana da gelelilerdi; her şeyi altüst ettiler, hiç bir şey bulamadılar, ağızlarını havaya açtılar, çekip gittiler. Başka bir gün beni de birlikte götürdüler, hapse tıktılar, dört ay kaldım orada. . Dört ay dört aydır! Çağırırlar insanı, nöbetçilerle birlikte sokağı geçersin, bir yığın

soru sorarlar. Hiç de Kurnaz değiller, kafaları

işlemez. Sonra yine hapishaneye gönderirler. Böyle süründürürler işte insanı. Ne yapsınlar, aldıkları

maaşı hak etmelidirler nihayet! Sonra da salıverirler. Hepsi bu kadar!»

Pelageya:

«Öyle bir konuşuyorsunuz ki, Andreyciğim,» diye haykırdı.

Küçükrusyalı semaverin önünde diz çökmüş, ateşi üflüyor-du. Kızarmış yüzünü kaldırdı, bıyıklarını

burarak:

«Nasıl konuşuyor muşum?» diye sordu.

«Sanki hiç kimse sizi hiç küçük düşürmemiş gibi.. »

Andrey ayağa kalktı, başını sallayıp gülümsedi:

«Yeryüzünde küçük düşürülmemiş, aşağılanmamış kimse var mı? Beni o kadar çok küçük düşürmüşlerdir ki, artık kızmıyorum. Ne yapacaksın, insanlar başka türlü kavranamıyorlar işte. İnsan her şeye incinirse iş göremez, üzerinde durmakla zaman yitirir. Yaşam böyle! Eskiden, insanlara kızdığım olurdu. Sonra düşündüm, gördüm ki kızmaya değmiyor. Herkes komşusundan dayak yemekten korkuyor, bu nedenle ondan önce davranıp ilk darbeyi kendisi vurmak için elini çabuk tutuyor. Yaşam böyle işte, küçükanne.»

Serinkanlılıkla, açık açık konuşuyor; akıcı sözleri, aramanın bekleyişi içinde ağırlaşan kaygıyı

yatıştırıyordu. Duru, parlak gözleri için için gülüyordu. Uzun, sarsak vücudu çevik görünüyordu. Ana içini çekti.

«Tanrı sizi mutlu etsin Andreyciğim!» dedi yürekten.

Küçükrusyalı bir adımda sevmaverin yanına vardı, yeniden çömeldi.

«Bana "mutluluğu verirlerse geri çevirmem, ama kendim de dilenmem mutluluğu!» diye söylendi. Pavel avludan döndü. Emin bir tavırla:

«Hiç bir şey bulamazlar!» dedi.

Yıkandı, ellerini özenle kuruttu:

«Korktuğunuzu gösterirseniz, anne, burada bir şey var, ondan böyle korkuyor derler. Hiç bir kötülük tasarlamadığımızı siz de biliyorsunuz pekâlâ. Gerçek bizden yana, ömrümüzü onun uğruna çalışmakla geçireceğiz. İşte bütün suçumuz bu! Öyleyse titremek niye?»

«Yürekli olacağım, Pavel,» diye söz verdi Ana.

Ama hemen arkasından da ağzından kaçırdı.

«Hiç değilse çabuk gelseler bari!»

O akşam gelmediler. Ertesi sabah korktuğu için kendisiyle alay edeceklerini kestiren Pelageya onlardan önce davranıp kendi kendisiyle alay etti:

«Korkuyordum, ama. . korkmaktan korkuyordum canım!»

ONUNCU BÖLÜM

O gecenin üzerinden hemen hemen bir ay geçtikten sonra geldiler. Nikolay Vesovşikov da oradaydı. Üçü birden otur45

muşlar, gazete konusunda konuşuyorlardı. Epey geç olmuştu, geceyarısına yakındı. Ana yatmış, uyumak üzereydi, gençlerin hafif, kaygılı seslerini işitiyordu belli belirsiz. Ansızın andrey kalktı, ayak uçlarına basarak mutfaktan geçti, arkadan usulca kapının sürgüsünü koydu. Antrede bir teneke kova tangırtısı

işitildi. Ve birdenbire kapı ardına dek açıldı, Küçükrusyalı mutfağın içinde bir adım attı, alçak ama anlaşılır bir sesle:.

«Mahmuz şıkırtısı var!» dedi.

Ana, yatağından fırladığı gibi giysilerini kaptı titrek elleriyle. Ama Pavel kapının eşiğinde dikilip, soğukkanlılıkla:

«Siz yatın,» dedi «Hastasınız, anlaşıldı mı?»

Dışardan hafif sesler geliyordu. Pavel kapıya yaklaştı, eliyle itip sordu:

«Kim var orada?»

Kurşuni üniformalı, uzun boylu bir adam şimşek hızıyla kapının eşiğinde dikildi. Bir ikincisi de onu izledi. İki jandarma, delikanlıyı sıkıştırıp aralarına aldılar. Tiz, alaycı bir ses öttü:

«Beklediğimiz kimseler değil herhalde!»

Konuşan, ince, uzunboylu siyah seyrek bıyıklı bir subaydı. Mahallenin Polis memuru Fedyakin. Ana'nın yatağı uçunda belirdi. Bir elini kasketinin siperine götürdü, öbür eliyle Pelegeya'yı gösterdi, korkunç

gözlerini fildır fildır çevirerek:

«İşte anası bu, Ekselans!» dedi.

Sonra, kolunu Pavel'e doğru azatarak: . «Bu da kendisi!» •

Subay gözlerini kısarak:

«Pavel Vlasov mu?» diye sordu.

Pavel başıyla evet dedi. Subay tHyığının ucunu burarak devam etti:

«Evinde arama yapacağım. . Kalk bakalım, kocakarı.. Bunlar kim peki?»

İçeri baktı ve hızlı adımlarla odaya girdi: •

«Kimsiniz siz?»

Tanık olarak çağrılmış iki kişi geliyordu. Biri ihtiyar Dökmeci Tveryakov'du, öbürü de kiracısı, Ateşçi Ribin'di. Siyah saç ve sakallı, ciddi bir adam olan Ribin tok bir sesle: «Selâm Pela-geya!» dedi. 46

Ana bir yandan giyiniyor, bir yandan da kendi kendini yüreklendirmek için söylenip duruyordu.

«İyi doğrusu! Gecenin köründe geliyorlar.. millet yatmış. . onlar geliyorlar!. »

Oda dar geliyordu. Keskin bir cila kokusu sinmişti havaya. İki jandarma ile mahallenin polis komiseri Riskin çizmelerini döşeme üzerinde rap rap öttürüyorlar, kitapları raftan indirip masanın üzerine, subayın önüne istif ediyorlardı. İki kişi de yumruklayarak duvarı yokluyor, sandalyelerin altına bakıyorlardı. Birisi zar zor ocağın üzerine tırmandı. Küçükrusyalı ile Vesov-kişov bir köşeye çekilip birbirlerine sokulmuşlardı. Nikolay'ın ço-pur yüzü kızıl beneklerle örtülmüştü. Gözlerini subayın yüzün-den ayıramıyordu. Andrey bıyıklarıyla oynuyordu. Ana odaya gi-rince, başını sallayarak dostça gülümsedi ona.

Pelageyâ korkusunu yenmeye çalışarak ilerledi. Her zamanki gibi yan yan yürümüyordu şimdi. Göğsünü

ileriye doğru dik tutuyordu. Bu duruşu onu özentili ve gülünç gösteriyordu. Yürürken gürültü ediyor, kaşlarını titretiyordu.

Subay, beyaz elinin ince uzun parmaklarıyla kitapları alıp sayfalan çabuk çabuk çeviriyor, silkiyor, sonra usta bir hareketle bir kıyıya atıyordu. Kimi zaman kitaplardan biri yere düşüyordu. Kimse konuşmuyordu. Kan ter içinde kalan jandarmalar burunlarını çekiyorlardı. Mahmuzlar sakırdıyor, arada sırada bir soru işitiliyordu:

«Buraya bakıldı mı?»

Pelageyâ, Pavel'in yanında durdu, bölmenin yakınında. O da, oğlu gibi, kollarını göğsü üzerinde kavuşturdu ve subayı izledi. Dizleri titriyor, gözleri buğulanıyordu. Ansızın Vesovşikov'un sesi sessizliği bıçak gibi kesti:

«Kitapları yere atmanın ne anlamı var?»

Ana ürperdi. Tveryakov, sanki ense köküne bir darbe yemiş gibi kafasını salladı. Ribin öksürdü, dikkatle Nikolay'a baktı.

Subay gözlerini kısarak bir an o çopur, hareketsiz yüze baktı. Parmakları daha hızlı çevirmeye başladı

sayfaları. Zaman. zaman gök gözlerini öyle açıyordu ki, müthiş bir ağrısı var da artık dayanamayıp çılığı

basacak sanıyordu insan.

Vesovşikov bir kez daha:

«Asker!» dedi, «kaldır kitapları.»

47

Jandarmalar hep birden Vesovşikov'a döndüler, sonra subaya baktılar: Subay yine başını kaldırdı. Nikolay'ın kocaman karaltısına derin bir bakış fırlattı, sonra yayvan burundan çıkan bir sesle:

«Öyle ya. . kaldırın. .» dedi.

Jandarmalardan biri eğildi, göz ucuyla Vesovşikov'u süzerek, sayfaları buruşan kitapları kaldırmaya başladı..

Ana:

Bu Nikolay dilini tutsa iyi eder!» diye fısıldadı oğluna.

Pavel omuzlarını silkti. Küçükrusyalı başını önüne eğdi.

«Kim okuyor İncil'i?»

«Ben,» dedi Pavel.

«Peki, bütün bir kitaplar kimin?»

«Benim.»

«İyi!» dedi subay.

Sandalyenin arkalığına yaslandı, ince ellerinin parmaklarını çıtlattı, bacaklarını masanın altından uzattı, bıyığını burdu. Vesovşikov'a dönerek:

«Andrey Nakhodka sen misin?» diye sordu.

Nikolay ilerleyerek:

«Evet,» karşılığını verdi.

Küçükrusyalı elini uzattı, Nikolay'ı omuzundan tutup geri çekti:

«Yanıldı!» dedi. «Andrey, benim!»

Subay elini kaldırdı, işaret parmağını^allayarak:

«Dikkat et, sen!» dedi.

Ve evrakını karıştırmaya başladı.

Dışarda, ayışığına aldırmayan meraklı gözler pencereden içerisini seyrediyordu. Evin önünde birisi yürüyordu karları gıcırdatarak:

«Sen, Nakhodka, bundan önce bir kez daha siyasal suçtan kovuşturmaya uğramışsın, öyle mi?» diye sordu subay.

«Evet, Rostov'da, Saratov'da. . Yalnız, orada jandarmalar bana 'siz' diye hitap ederlerdi.»

Subay sağ gözünü kırptı, ovuşturdu, ufacık dişleri göründü:

«Peki,» diye sürdürdü. «Siz, Nakhodka, evet, özellikle siz, fabrikada canavarca bildiriler dağıtan alçakların kimler olduklarını bilmiyor musunuz? Ha?»

• "ı M

Küçükrusyalı bacakları üzerinde sağa sola sallandı, geniş bir gülümseme aydınlattı yüzünü. Bir şey söyleyecekti ki, Nikolay'ın sinir bozucu sesi yeniden işitildi:

«Biz ilk kez olarak alçak görüyoruz. .»

Bir an sessizlik oldu. Herkes taş kesilmişti.

Ananın alnındaki yara izi soldu, sağ kaşı yukarı doğru çekildi, Ribin'in siyah sakalı garip biçimde titredi. Başını eğdi, sakalını parmaklarıyla tarazladı.

Subay:

«Bu hayvanı dışarı atın!» dedi.

İki jandarma Nikolay'ı koltuklarından yakalayıp mutfağa gö-tirdüler. Orada, Nikolay, sıkı durdu yerinde ve bağırdı: *; «Durun hele, giyineyim. .»

Polis komiseri yine içeri girdi:

«Bir şey bulamadık, her yere baktık.»

Subay gülümseyerek :

«Elbette!» diye haykırdı. «Burada tecrübeli birisi var.. »

Ana, subayın incecik, titrek, hırçın sesini dinliyor, sarı suratına korkuyla bakıyor, bu adamın acımasız bir düşman olduğunu, halka karşı küçümsemeyle dolu bir aristokrat yüreği taşıdığını hissediyordu. Bu tür insanları pek az görmüştü, ve bunların var-lığrm bile unutmuştu nerdeyse:

«Bunlar rahatsız oluyorlar bizden!» diye düşündü.

«Babası bilinmeyen Bay Andrey Onisimov Nakhodka, sizi tutukluyorum!»

Küçükrusyalı serinkanlılıkla:

«Hangi nedenlerle?» diye sordu.

Subay, kin kokan bir incelikle:

«Bunu sonra söyleyeceğim,» yanıtını verdi.

Pelageya'ya döndü:

«Okuma bilir misin?»

Sorunun karşılığı Pavel'den geldi:

«Hayır.»

Subay sert bir sesle:

«Sana sormuyorum!» dedi ve devam etti:

«Söyleyesene kocakarı!»

Adama karşı, içgüdüsel bir nefret bürüdü Ana'yi-Birdenbire doğruldu. Buzlu suya dalmış gibi tir tir titriyordu. Yara izi kıpkırmızı kesildi ve kaşı aşağı indi. Kolunu subaya doğru uzatarak:

«Bağırmayın!» dedi. «Siz daha gençsiniz, yazgının ne olduğunu bilmezsiniz.»

Pavel sözünü kesti:

«Sakin olun anne!»

Ana masaya doğru fırlayıp bağırdı:

«Sen dur hele, Pavel. Niçin tutukluyorsunuz bu adamları?»

Subay ayağa kalktı:

«Bu seni ilgilendirmez, kapa çeneni!» diye bağırdı. «Getirin Vesovşikov'u!»

Yüzünün hizasında tuttuğu bir kâğıdı okumaya başladı.

Nikolay'ı odaya getirdiler. Subay okumaya keserek:

«Şapkanızı çıkarın!» diye bağırdı.

Ribin, pelageya'nın yanına yaklaştı, omuzuyla, onu dürterek fısıldadı:

«Sakin ol, Ana!»

Nikolay tutanağın okunmasını yarıda kesti:

«Şapkamı nasıl çıkarırım? Ellerimi tutuyorlar.»

Subay, kâğıdı masanın üzerine fırlattı:

«İmzalayın!»

Ana, orada bulunanların tutanağı imzalamalarını izledi. Öfkesi yatışmıştı. İçi fena oluyordu. Küçük düşürülmüştü ve elinden bir şey gelmiyordu. Gözleri yaşlarla doWu. Bu yaşları yirmi yıllık evlilik yaşamı

boyunca da dökmüştü. Ama son zamanlarda bunu unutmuş görünüyordu.

Subay onun yüzüne baktı ve aşağılayıcı bir tavırla suratını ekşiterek:

«Ağlamak için daha çok erken hanımcığım!» dedi. «Dikkat edin, sonrası için yeterince gözyaşınız kalmayacak!»

Bu söz Ana'yi yeniden kızdırdı. Şu karşılığı verdi:

Analarda her şey için yeterince gözyaşı bulunur. . her şey için! Sizin de bir ananız varsa eğer, bunu bilmesi gerekir.»

Subay evrakını süratle parlak kilitli gıcır gıcır çantasına yerleştirdi ve:

«İleri, marş!» buyruğunu verdi.50

Pavel arkadaşlarının ellerini sıktı. Alçak sesle ama ateşli ateşli:

«Yine görüşürüz Andery, yine görüşürüz nikolay!» dedi.

Subay alaycı alaycı güldü.

«Evet, gerçekten de yine görüşeceksiniz!» diye söylendi.

Vesovşikov güçlükle soluyordu burnundan; kalın boynuna f kan yürümüştü; gözleri öfkeden ateş

saçıyordu. Küçükrusyalı hep güiümsüyordu. Ana'ya bir şeyler söylüyor, başını sallıyordu. Ana, istavroz çıkararak onu kut şadı ve:

«Tanrı haklı insanları görür,» dedi.

Sonunda, kurşunî kaput giyen adamlar mahmuz şıkırtısı I içinde sokak kapısına doğru yitip gittiler. Son çıkan, Ribin oldu. *f Kara gözleriyle Pavel'i baştan ayağa inceden inceye süzdü.

«Hadi hoşçakal. .» dedi.

Ve sakalının içine öksürerek ağır adımlarla çıkıp gitti.

Pavel ellerini arkasında kavuşturdu, odanın içinde yerlerde sürünen kitaplaria çamaşırlar arasında bir'aşağı bir yukarı dolaştı. Yüzü sıkıntılıydı.

«Şimdi gördün mü nasıl olduğunu?» diye sordu.

Ana, kararsız gözlerle, altüst olan odaya bakıp duruyordu. Derin bir kaygıyla fisıldadı:

«Nikolay niçin kaba davrandı?. »

Pavel usulca:

«Herhalde korktuğundan olsa gerek» karşılığını verdi.

«Geldiler, yakaladılar, götürdüler. .»

Pelageya çaresizlik belirten bir hareket yaptı. Fakat oğlu kendisine kalmıştı. Yürek atışları düzeliyordu. Bütün aklını seferber ediyor, gerçeği anlamaya uğraşıyor, ama bir türlü işin içinden çıkamıyordu.

«O sarı suratlı adam bizimle alay ediyor, gözdağı veriyor.. » Pavel, birden, kararlı bir sesle:

«Yeter artık anne!» dedi. «Gel de şunları yerlerine yerleştire-, lim. .»

Ona 'anne' demiş, senli benli konuşmuştu. Bunu ancak, kendisini ona daha yakın bulduğu zaman yapardı. Pelageya oğluna döndü, gözlerinin içine baktı, duyulur duyulmaz bir sesle:

«Seni küçük düşürdüler, öyle değil mi?» diye sordu.

«Evet!. Ağır bir şey bu! Onlarla birlikte gitmeyi yeğ tutardım. .»

Nerdeyse ağlayacak gibi geldi Ana'ya. Çektiği acıyı kendisi de hissettiğinden, oğlunu avutmak için:

«Biraz bekle, seni de yakalarlar!» dedi ve içini çekti.

«Evet.»

Kısa bir sessizlikten sonra, üzüntülü bir tavırla:

«Görüyorsun ya,» dedi, «ne kadar katı yürekli ve sert davrandığını! Bari beni avutsan! Tam tersine, ben sana korkunç şeyler söylüyorum, sen bana daha da korkunç şeyler söylüyorsun.»

Pavel anasına yaklaştı, tatlılıkla:

«Çünkü ben de bilmiyorum, anne,» dedi. «Buna alışmalısın.»

Pelageya bir daha içini çekip sustu. Sonra dehşetle ürpere-rek yine söylenmeye başladı:

«Belki de işkence ederler, vücudunu parçalarlar, kemiklerini kırarlar! Bunları düşündükçe. . Pavel, çocuğum, yavrum, korkunç bir şey bu!. »

«İnsanın ruhuna işkence ederler.. pis elleriyle. . Bu, daha çok acıtır. .»

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Ertesi gün, Bukin, Somov ve beş kişiftin daha tutuklandıkları öğrenildi. Akşam, Fedor Mazin rüzgâr gibi içeri daldı: Onun evinde de arama yapılmıştı, bundan ötürü kendisini kahraman sayıyordu. Ana:

«Korktun mu, Fedya?» diye sordu.

Fedor'un benzi soldu, burun kanatları titredi: ,

«Subay vurur diye korktum. Kara sakallı şişkonun biri. Elleri kıllarla, kaplı. Burnunda bir siyah gözlük, gözleri yok sanırsın. Bağırıp çağırıyor, ayağını yere vuruyordu! Hapislerde çürüyeceksin!., diyordu. Oysaki beni asla ne anam, ne babam dövmüştür, ben bir evin oğluydum, beni severderdi.»

Bir an gözlerini yumdu, dudaklarını sıktı, çabuk bir el hare52

ketiyle saçlarını kabarttı ve biraz kızaran gözlerini Pavel'e çevirerek:

«Eğer,» dedi, «birisi bana vurmaya kalkarsa, saldırırım vallahi, dişlerimle parçalarım onu.. Beni bir vuruşta tepelemelidir!»

Peiageya:

«Ama.pek narin, pek sıskasın!» diye haykırdı. «Nasıl dö-* vüşürsün?»

Fedor dişlen arasından:

«Dövüşürüm!» dedi.

O gittikten sonra:

j «Bunun belini ötekilerden de önce kıracaklar!. » dedi. *J Pavel sesini çıkarmadı. Az sonra, mutfak kapısı ağır ağır açıldı, Ribin içeri girdi.

«Selâm,« dedi gülümseyerek. «Yine geldim işte. Dün akşam, onlar getirdiler beni, ama bugün kendiliğimden geliyorum!»

Pavel'in elini kuvvetle sıktı, Ana'nın omuzunu tuttu:

«Bana çay ikram eder misin?»

Pavel sessizce Ribin'i inceliyordu. Onun gür siyah sakallı, koyu gözlü, geniş yağız yüzünü. Durgun bakışlarında ciddî bir şeyler okunuyordu.

Pelageya çay hazırlamak için mutfağa gitti. Ribin oturdu, sakalını sıvazladı, dirseklerini masaya dayayarak siyah gözlerini Pavel'e dikti. Sanki yarıda kesilmiş bir konuşmayı sürdürüyor-muşcasına:

«Demek böyle!» dedi. «Açık konuşacağım seninle. Uzun süre dikkat ettim sana. Aşağı yukarı komşu sayılırız. Sana çok konuk geldiğini gördüm. Ama içki âlemleri yapmıyor, rezalet çıkarmıyorsunuz. En önemli nokta, bu. Rezalet çıkarmayan kimseler hemen göze çarparlar. Tamam mı? Tamam! İnsanlara karışmadığım için benden de rahatsız oluyorlardı.» ' Sesi kaygılıydı, ama rahat konuşuyordu. Esmer eliyle sakalını sıvazlıyordu. Bakışlarını Pavel'in gözlerinden ayırmıyordu.

«Senden sözedilmeye başlandı. Patronların sana dinsiz diyorlar. Kiliseye gitmiyorsun, ondan. Ben de gitmem kiliseye. Sonra, şu bildiriler var. Fikir senin mi?»

«Evet, benim.»

Ana telâşlandı, mutfaktan dışarı çıktı.

«Nasıl senin?. » diye haykırdı. «Tek başına değilsin ki sen!»

Pavel gülümsedi; Ribin de gülümsedi:

«İyi!» dedi.

Ana, sözlerine önem verilmediği için biraz gocunmuştu. Burnunu çekip mutfağa

döndü.

«0 bildiriler iyi fikirdi. Heyecanlandırır insanı. On dokuz tane mi çıktı?»

«Evet.»

«Hepsini de okudum. Ama içinde öyle şeyler var ki insan anlamıyor, anlamaya gerek duymuyor. Evet, bir kimse çok konuşursa, hiç bir işe yaramayan bir sürü laf da eder arada. .»

Ribin gülümsedi. Dişleri beyaz ve sağlamdı.

«Sonra da. . arama işte. Özellikle bu arama çekti beni sizin yanınıza. Sen, Küçükrusyalı, Nikolay, şey davrandınız. .»

Aradığı sözcüğü bulamadı, sustu, parmaklarıyla masayı tıkırdatarak pencereye doğru baktı.

«Kararlılığınızı gösterdiniz. 'Ekselans, siz kendi işinizi yapın, biz de kendi işimizi yaparız' diyordunuz sanki. Küçükrusyalı da yiğit bir delikanlı. Çoğuz kez, fabrikada konuşurken onu dinlerim de, işte bunu ezemezler, bunu yalnız ölüm paklar, diye düşünürüm. Mangal gibi yürek var onda! Bana inanıyor musun. Pâvel?»

Pavel başını salladı.

«Evet,» dedi.

«İyi. Bak, ben kırk yaşındayım.*Senden iki kat daha yaşlıyım, ama yirmi kat fazla şey görüp geçirdim. Üç yılı aşkın askerlik yaptım, iki kez evlendim, ilk karım öldü, öbürünü terket-tim. Kafkasya'da bulundum, dukhabor'ları tanırım. . Başkasının yaşamını kendi ellerinde sanırlar, aslanım. Ama öylesi değil işte!»

Ana bu tok sözleri can kulağıyla dinliyordu. Olgun bir adamın, oğlunu ziyarete gelip itirafta bulunurcasına konuşması hoşuna gidiyordu. Ama Pavel konuğuna karşı fazla soğuk davranır gibiydi. Bu izlenimi silmek için:

«Bir şey yer misin, Mikhail?» diye sordu Ribin'e.

«Teşekkür ederim, Ana! Yedim de geldim. . Demek ki, Pavel, yaşamın gidişi hiç de hoş değil, ha?»

«Yo! İyi gidiyor. Baksanıza, sizi açıkyüreklilikle evime getirdi işte. Bizleri birleştiriyor yavaş yavaş. Gün gelecek, ömrü bo54

yunca çalışan bizleri, hepimizi birleştirecek! Adaletsizdir, zordur bizim için ama gözümüzü açan da odur. Acı anlamını da ondan öğreniyoruz. Yaşamın akışını nasıl hızlandıracağımızı da gösteren yine yaşamın ta kendisidir.»

Ribin Pavel'in sözünü kesti:

«Doğrudur! İnsanı yenilemek gerek. İnsan uyuz olmuşsa hamama götürür, yıkar, temiz üstbaş giydirirsin iyileşir, değil mi? Ama, insanın içini nasıl temizlersin? İşte sorun bu!»

Pavel, resmî makamlar konusunda; fabrika konusunda; yabancı ülkelerde işçilerin haklarını nasıl korudukları konusunda Jıateşli ateşli konuşmaya başladı. Ribin ara sıra bir sözü vurgulanmak istercesine parmağını masaya vuruyordu. Geigeieiim bir kez bile Tamam, dediğin doğru!' demedi. Bir ara gülüverdi ve usulca: «Sen daha gençsin, insanları tanımazsın!» dedi. Pavel, Ribin'in karşısına durdu, ağırbaşlı bir tavırla şu ¦ karşılığı verdi:

«Gençlikten, yaşlılıktan söz etmeyelim! Hangi fikirler daha . . doğru, ona bakalım.»

«Peki, öyleyse bizi Tanrı konusunda bile aldatmışlar mıdır sence? Evet, değil mi? Ben de dinimizin doğru din olmadığını düşünüyorum.»

O anda Ana lafa karıştı. Oğlu Tanrıdan ve kendisi için kutsal olan iman sorunlarında söz açınca, hep Pavel'le gözgöze gelmeye çalışır, din duygularını incitmemesini bakışlarıyla anlatırdı. Ne var ki Tanrıya inanmadığını belirten sözleri altında gerçekte bir iman yattığını sezer gibi olur, bu duygu da onu rahatlatırdı. 'Ne düşündüğünü bir anlayabilsem!' derdi içinden. Olgunluk çağına ermiş Ribin'in, Pavel'in sözlerinden hoşlanmayacağını, günah sayacağını umuyordu. Ama misafirinin Tanrı'ya ilişkin sözlerini işitince, kendini tutamadı, kesin ve direngen bir sesle:

«Tanrıdan sözederken daha dikkatli olmalısınız!» dedi. «Siz kendiniz. . elbette ki nasıl isterseniz öyle düşünürsünüz!»

Solucju, daha bir kuvvetle devam etti: . «Peki ama, eğer. Tanrıyı elinden alırsanız, benim gibi yaşlı bir kadın üzüntülü zamanlarında nereye dayanır?»

Gözleri yaşlarla doldu. Bulaşıkları yıkarken elleri titriyordu.

Pavel tatlı, sevecen bir sesle:

«Bizi iyi anlamadınız, anne!» dedi.

Ribin gülümseyerek Pavel'e baktı, ağır, anlamlı bir sesle:

«Bağışla beni, Ana,» dedi. «Düşüncelerini değiştirmek için biraz yaşlı olduğunu unuttum da. .»

Pavel devam etti:

«Benim sözkonusu ettiğim Tanrı sizin inandığınız sevecen, bağışlayıcı Tanrı değildi, papazların bizi tehdit etmek için silah gibi kullandıkları Tanrıydı. Öyle bir Tanrı ki, onun adına herkesi birkaç kişinin acımasız iradesine baş eğmeğe zorlamak isterler.»

Ribin elini masaya vurarak:

«Tamam, sorun bu!» diye haykırdı. «Dinimizi bile değiştirdiler. Ellerine ne geçse bize karşı çeviriyorlar. Bilirsin, Ana. Tanrı insanı kendi tasvirine göre yaratmıştır derler. Öyleyse ona benzememiz gerekirdi. Oysa biz Tanrıya değil, yırtıcı hayvanlara benzeriz. Kilisede işlerine geldiği biçimde bir Tanrı

gösterirler bize. İftira ederler Tanrıya. Çıkarlarını yürütmek, ruhumuzu öldürmek için onu kılıktan kılığa sokarlar.»

Alçak sesle konuşuyordu, ama ağzından çıkan her sözcük ağır bir yumruk gibi Ana'nın kafasına iniyor, onu sersemletiyordu. Kara sakalla çerçeveli geniş yüzü korkutuyordu kadıncağızı; koyu gözlerinin parıltısına dayanamıyor,

yüreğine acı verici bir korku yerleşiyordu. Kafasını sallayarak:

«Hayır,» dedi. «Gitsem iyi olacak. Bunları dinlemek gücümü aşan bir şey!» #

Ve mutfağa kaçtı. Ribin haykırıyordu:

«Görüyor musun, Pavel? Her şeyin kökü yürekte, kafada değil! Yürekte asla başka şey bitmeyecektir.»

«İnsanı ancak akıl özgürleştirir!» dedi Pavel.

Ribin inatla haykırdı:

«Akıl güç vermez. Gücü yürek verir, kafa değil. Bu böyle!»

Ana soyunup yatmıştı. Duasını yapmamıştı. Üşüyordu. Huzursuzdu. Eskiden Ribin'i akıllı uslu bir adam sanırken, şimdi ona karşı düşmanlık duyuyordu. Sesini dinlerken:

"Dinsiz! Bozguncu herif!' diye düşünüyordu. 'Ne diye buraya geliyor sanki?'

Ribin ise sakin, kendinden emin konuşuyordu:

«Kutsal bir yer boş kalmamalıdır. Ruhumuz acılı bir yerdir.

Efe

1

Tanrının bulunduğu yerdir. Eğer Tanrı o yerden elini eteğini çekerse, yara açılır işte orada! Yeni bir iman yaratmak gerek, Pavel. . insanlara dost olan bir din.»

«İsa böyle bir din kurdu ya! dedi Pavel.

«isa'nın iradesi sağlam değildi. Sezar'ı tanırdı. Tanrı, bir insanın, başka insanlar üzerinde zorbalık kurmasını kabul ede* mez, çünkü Tanrının kendisi salt kurdettir! Ruhunu paylaşmaz. Şu tanrısaldır, bu beşeridir demez. . Oysaki isa ticareti kabul ederdi. Evliliği kabul ederdi. İncir ağacını lânetlemiştir. incir ağacı kısırsa, suç

ağaçta mı? Eğer ruhun güzel meyveleri yoksa, bunda ruhun da suçu yoktur.. Ben miyim yani kötülüğü

ruhun

"J içine eken?»

* Seslerin ardı arkası kesilmiyordu odada. Coşkulu bir oyun oynuyormus gibi, sesler, kâh alçalıyor, kâh çatışıyordu. Pavel yukarı aşağı geziniyor, ayakları altında döşeme çatırdıyordu. Ko: nuştuğu zaman, bütün sesler onun sesinde eriyordu. Ribin ağır ve sakin sesiyle onu yanıtlarken saatin tik-takları ve evin duvarlarını tırmalayan donun kuru çatırtısı işitiliyordu.

«Ben bildiğim yolla, ateşçi ağzıyla söyleyeceğim sana: Tanrı ateşe benzer. İşte böyle. Yürekte yaşar. Tanrı Kelâmdır. Kelâm ise Ruh'tur. Öyle yazıyor. .»

Pavel dayatarak: , «Ruh değil, akıl!» diye yineledi.

«Öyle! Bu demektir ki Tanrı yürekte ve akıldadır, ama Kilisede değil!»

Ana uyudu ve Ribin'in gittiğini işitmedi.

Ribin sık sık gelmeye başladı. Pavel'in arkadaşlarından biri orada olduğu zaman, ateşçi bir köşeye oturur, konuşmazdı. Yalnız, arada sırada:

«Tamam, doğru,» derdi.

Bir gün, siyah gözlerini orada bulunanların üzerinde gezdirerek ters ters homurdandı:

«Olandan sözetmeli, olacaktan değil. Olacağı kimse bilmez çünkü. Halk özgürlüğüne kavuştuktan sonra, yapılacak en iyi şeyin ne olduğunu kendiliğinden görecektir. Onun kafasına bir sürü istemediği şey tıktılar, bu kadarı yeter! Kendisi düşünsün, ;.¦ seçimini yapsın! Belki her şeyi tutup atmak isteyecek, tüm yaşamı, bütün bilimleri, belki her şeyin kendisi aleyhine çevril57

miş olduğunu görecektir; sözgelimi kilise gibi.. En iyisi, bütün kitapları eline verirsiniz, kararı kendisi verir.. İşte bu!»

Pavel yalnız olduğu zaman hemen sonu gelmez bir tartışmaya girişirlerdi. Ne var ki bu tartışmalar hep sakin geçerdi. Ana kaygıyla dinlerdi onları, gözleriyle izler, söylenilenleri anlamaya çalışırdı. Bazen geniş

omuzlu ve kara sakallı mujiğin de, sağlam yapılı iriyarı oğlunun da kör olduklarını düşünürdü. Bir çıkış

bulmak için sağa sola saldırırlar, rastladıkları şeylere sarılırlar, güçlü ama beceriksiz elleriyle her şeyi sarsarlar, her şeyi surdan alıp buraya korlar, yere düşürüp sonra da çiğnerlerdi. Bir şeye sürtünürler, başka bir şeyi yoklarlar, sonra onu geriye iterler, ama ne inançlarını yitirirlerdi, ne de umutlarını.. Açık ve atak olduğu oranda dehşet verici de olan bir yığın sözcüğe Ana'yı da alıştırmalardı, ve bu sözcükler artık eskisi gibi sarsmıyordu onu. Bazen Tanrıyı yadsıyan sözlerin gerisinde oğlunda sağlam bir iman bulunduğunu sezinliyordu. O zaman tatlı bir hoşgörü ile gülümsüyordu. Ribin hoşuna gitmiyorsa da, artık eskisi gibi düşmanlık beslemiyordu ona karşı.

Haftada bir, hapishaneye gidiyor, Küçükrusyalıya çamaşır ve kitap götürüyordu.. Bir gün onunla görüşme izni kopardı. Dönüşünde, duygulanmıştı.

«Hiç değişmemiş,» diye anlattı. «Herkese karşı güleryüzlü-dür ve herkes onunla şakalaşıyor. Kendisi için zor elbette hapislik, ama belli etmiyor. .» ,

«Öyle yapmak gerek,» dedi Ribin. «Hepimiz alışkınız güçlüklere, acılara. Çile çekmek bizim doğal ortamımız. Elbise gibi giyeriz onu, onunla soluk alırız. Bunda böbürlenecek bir şey yok. Herkesin gözü

kapalı olmaz. Kimileri gözlerini kendi istekleriyle yumarlar. Ama insan aptal oldu mu, sabretmekten başka çıkaryolu yok!. »

ONİKİNCİ BÖLÜM

Vlasov'ların kül rengi ufak evi gitgide mahallenin ilgisini çek-' mekteydi. Bu ilgide büyük ölçüde çekingenlik ve sakınganlık ve bilinçsiz bir düşmanlık vardı, ama yavaş yavaş güvenle dolu bir merak da uyanmaktaydı. Kimi zaman bir yabancı çıkagelir, her şeyi dikkatle inceler, sonra: 58

«Delikanlı,» derdi Pavel'e. «Sen ki kitaplar okuyorsun, yasaları bilmen gerek.

Şimdi sen bana söyle bakalım, açıkla. .»

Ve polisin ya da fabrika yönetiminin işlediği bir haksızlığı anlatırdı. Karışık durumlarda Pavel birkaç

satır yazıp adamı kente, tanıdığı bir avukata yollardı. Yok eğer kendi bildiği bir işse, kendisi açıklardı

sorunu.

Her şey konusunda, yalın ve yürekli bir dille konuşan, her şeyi can kulağıyla dinleyen, bütün karışık sorunları en ince ayrıntılarına varıncaya dek inatla çözmeye uğraşan ve insanları binlerce sağlam düğümle birbirlerine bağlayan ortak ipi kesinlikle or-taya çıkarıp yakalayan bu ağırbaşlı delikanlıya beslenen saygı gittikçe büyüdü.

'Bataklığın kapik'i' sorunundan sonra Pavel'in önemi daha da arttı kamuoyunda. Fabrikanın arkasında, binayı kokuşan bir halka ile hemen tümüyle saran bir geniş bataklık uzayıp giderdi. Bu bataklıkta çam ve kayınağaçları dikiliydi. Yazın oradan sarımtırak yoğun buğularla sivrisinek bulutları

yükselir, mahallenin üzerine çöker ve sıtma yayardı. Bataklık fabrikanın malıydı. Yeni müdür bu durumdan yararlanmaya baktı, bataklığı kurutmak ve turbayı da çıkarıp yakıt olarak kullanmak için bir tasarı hazırladı. İşçilere de şu açıklamayı yaptı: bu operasyon orasını sağlığa zararlı koşullardan arıtacak ve hepsinin yaşamını düzeltecekti. Bu amaçla, bataklığın kurutulmasına harcanmak üzere ücretlerden ruble başına bir kapik kesilmesi buyruğunu verdi.

Bu tutum işçiler arasında büyük heyecan yarattı. Onlar ö-zellikle, memurların bu kesintinin dışında tutulmalarına sinirlen-mişlerdi.

Müdüriyet kararının askıya çıkarıldığı cumartesi günü, Pavel hastaydı, işe gitmemişti, bu konuda hiç bir şey bilmiyordu. Ertesi gün, pazar ayininden sonra, iyi bir ihtiyar olan Dökmeci Sizov ile çok çabuk sinirlenen, uzun boylu Çilingir Makhotin, Pavel'in evine gelerek olup bitenleri anlattılar.

«En yaşlılarımız toplandık,» dedi Sizov ağır ağır, «Sorunu tartıştık. Sen aydın bir kişi olduğun için, arkadaşlarımız sana danışmak üzere bizi gönderdiler.

Anlamak istiyoruz: müdüre, bizden keseceği kapiklerle sivrisineklere karşı savaşma hakkını veren bir yasa var mıdır?»

Makhotin, çekik gözlerini sağa sola kaydırarak:

«Biliyorsun,» dedi, «dört yıl önce hamam yaptırmak için para toplamışlardı, dalgacı herifler. Üç bin sekiz yüz ruble elde ettiler. Nerde bu para? Hamam mamam da yapılmadı!»

Pavel bu verginin haksız olduğunu anlattı, bu girişimden fabrikanın edeceği kârı açıkladı. Bunun üzerine iki ziyaretçi suratlarını asarak kalkıp gittiler. Ana, onları geçirdikten sonra gülümseyerek:

«Görüyorsun ya, Pavel,» dedi, «artık yaşlılar da sana akıl danışmaya geliyorlar.»

Delikanlı karşılık vermedi. Tasalı bir halde masada oturup yazmaya başladı. Birkaç dakika sonra:

«Rica edeceğim,» dedi anasına, «hemen kente git bu kâğıdı teslim et. .»

«Tehlikeli mi?»

«Evet. Gazetemiz orada basılıyor. Bu kapik işi mutlaka çıkmalıdır gelecek sayıda. .»

«Tamam, tamam!» diye karşılık verdi Ana. «Hemen gidiyorum. .»

Oğlu ilk kez bir görev veriyordu kendisine. Meselenin ne olduğunu açıkça söylemesi onu mutlu kıldı. Giyinirken:

«Bak, bunu aklım alıyor işte, Payel!» dedi. «Düpedüz hırsızlık bu!. Adı neydi o adamın? Yegor İvanoviç

mi?»

Gece geç vakit döndü. Yorgun, anja memnundu.

«Sandrin'i gördüm.» dedi oğluna. «Sana selâm söyledi. Hele o Yegor, hiç de

kibirli değil! Çok şakacı.»

«Onlardan hoşlandığına sevindim!» dedi Pavel tatlılıkla.

«Öyle alçakgönüllü insanlar ki, Pavel'ciğim! İnsanların alçakgönüllü olmaları ne iyi! Hem hepsi de sayıyorlar seni.. »

Pavel pazartesi günü de gitmedi işe. Başı ağrıyordu. Öğleyin, Fedor Mazin koşa koşa geldi. Heyecanlı ve neşeliydi. Soluk aldıktan sonra haberi verdi:

«Gel! Bütün fabrika ayağa kalktı. Seni çağırmaya yolladılar beni! Sizov'la Makhotin bu sorunu senin herkesten daha iyi a-çıklayabileceğini söylüyorlar. Bir görsen neler olduğunu!»

Pavel tek söz söylemeden giyindi.

«Kadınlar toplanmışlar, bir yaygara, bir yaygara ki, sorma gitsin!»

«Ben de geliyorum!.» dedi Ana. «Neler dönüyor orda? Ben de gideceğim!»

«Git!» dedi Pavel

Konuşmaksızın, hızlı hızlı yürüdüler Ana'nın eli ayağı titriyordu heyecandan. Önemli bir şeyler olacağını

hissediyordu. Fabrika kapısında kalabalık bir kadın topluluğu bağıra çağıra tar-, tışıyordu. Üçü birden avluya girmeyi başarınca, birdenbire heye-candan uğuldayan, kara yoğun bir kitlenin ortasına düştüler. Ana, bütün başların aynı yöne, demirhane atölyesinin duvarına dönük olduğunu gördü. Orada, Sizov, Makhotin, ve Vialov ve daha beş altı işçi, olgun yaşta, nüfuzlu işçiler, kırmızı tuğlalı du-I varının önünde hurda demir yığını üzerinde ayakta duruyorlardı. m «İşte Vlasov geldi!» diye bağırdı biri.

«Vlasov mu? Buraya gelsin. .»

Sağdan soldan aynı zamanda:

«Susun!» diye bağıranlar oldu.

Yakınlardan bir yerden, Ribin'in sakin sesi yükseldi:

«Bir kapikçik için değil, adalet için karşı koymak gerek, asıl sorun bu. Önemli olan bizim kapik değil, öbür kapiklerden daha iri değil bizimki; ama daha ağırdır. Bizim kapikçikte bir müdürün rublesinden daha çok insan kanı vardır. Sorun. bu. Biz bu bir ka-piğe değil, kana, gerçeğe değer veriyoruz, sorun bu!»

«Doğru! Yaşa Ribin!»

«Haklısın, ateşçi!»

«İşte Vlasov geldi!»

Makinelerin boğuk gürültüsünü istimin derin soluklarını ve boruların uğultusunu bastıran insan sesleri, havayı dolduran bir patırtı halinde eriyordu. Kollarını sallayan, birbirlerini ateşli, iğneleyici sözlerle kızıştıran kimseler koşuşup duruyordu ortalıkta. Yorgun göğüslerde her zaman uyuklayan öfke şimdi uyanıyor, boşalmak için bir çıkış arıyordu. İnsanlar gittikçe artan bir şid-, detle azıyorlar, çatışıyorlardı. Kalabalığın üstünde bir kurum ve toz bulutu yüzüyordu. Kızarmış yüzleri kaplayan ter, esmer yanaklarda siyah yaşlar gibi akıyor, gözler kıvılcımlar saçıyor, dişler parıldıyordu. Pavel, Sizov'la Makhotin'in yanıbaşına dikiliverdi:

«Arkadaşlar!» diye bağırdı.

61

Ana, oğlunun yüzünün solgun olduğunu, dudaklarının titrediğini gördü. Ne yaptığının farkında olmayaraktan ilerledi, kalabalıkta yol açtı kendine. Sinirli sesler «Nereye gidiyorsun?» diyordu. Geriye itiyorlardı Ana'yi-Fakat o durmuyordu. Omuzuy-la, dirsekleriyle kalabılığı yarıyor, ağır ağır oğluna yaklaşıyordu. Oğlunun yanında olmak istiyordu.

Bu sözcük derin bir anlam taşıyordu Pavel için. «Arkadaşlar!» diye bağırdıktan sonra sesinin kısıldığını

hissetti: mücadeleye atılmanın sevinci boğazını sıkmıştı. Adalet ve hakikat

tutkusuyla yanıp tutuşan yüreğini bu adamlara fırlatmanın sevinci içindeydi.

«Arkadaşlar!» diye bir daha seslendi bu sözcük ona güç ve coşkunluk verdi. «Arkadaşlar, kiliseleri ve fabrikaları yapan biziz, zincirleri yapan, gümüşü döken biziz. Herkese, beşikten mezara dek, ekmeği ve zevkleri veren biziz. .»

«Tamam, sorun bu, işte!» diye haykırdı Ribin.

«Her zaman ve her yerde en çok çalışan biziz, yaşamın nimetlerinden en az pay alan da biz. Bizi düşünen kim? Kim iyilik düşünür bize? Kim insan yerine kor bizi? Hiç kimse!»

Bir ses, yankı gibi:

«Hiç kimse!» dedi.

Pavel kendine geldi, daha yalın ve serinkanlı konuşmaya başladı. Kalabalık yavaş yavaş ona yaklaşıyor, çokbaşlı karanlık bir gövde gibi toplanıyordu. Yüzlerce dikkatli göz konuşana dikiliyor; herkes, sözlerine kulak kabartıyordu.

«Hepimizin arkadaş olduğunu hissetmedikçe, aynı istekle, haklarımız için mücadele etme isteğiyle sıkısıkıya birbirlerine bağlı dostlardan oluşan bir aile oluşturmadıkça, daha iyi bir yaşantıya ulaşamayız.»

Ana'nın çevresinden kaba sesler işitildi:

«Sadede gel!»

Bir iki ses:

«Bırakın konuşsun!» diye bağırdı.

Kararmış, asık suratlar kuşkulu görünüyordu. Yalnız birkaç ciddî ve düşünceli bakış geziniyordu Pavel'in üzerinde.

«Sosyalisttir bu, ama ahmak değildir!» dedi biri.

Tek gözlü, iri yarı bir delikanlı omuzuyla Ana'yi dürttü:

«Herhalde korkmuyor!» dedi.

62

«Arkadaşlar, eğer biz kendi kendimize yardım etmezsek, hiç kimse bize yardım etmez, bunu anlamanın zamanı gelmiştir. Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için, işte bizim yasamız, eğer başarmak istiyorsak!»

Makhptin:

«Doğru söylüyor, çocuklar!» diye bağırdı.

Ve yumruğunu havaya kaldırıp salladı. *. «Müdürü buraya getirmek gerek!» diye devam etti Pavel. Sanki kasırga koptu. Kalabalık dalgalanmaya başladı. Bir sürü insan hep bir ağızdan bağırdı:

«Müdür! Müdür!»

«Temsilciler gönderilsin müdüre!»

Pelageya en ön sıraya varmıştı. Aşağıdan, gururla izledi oğlunu. Pavel, en çok saygı gören* yaşlı işçilerin ortasında duruyordu; herkes onun söylediklerini dinliyor, onaylıyordu, ölçüyü kaçırmadı, ötekiler gibi sövüp saymadığı için Ana seviniyordu.

, Çinko damın üzerine dolu nasıl düşerse, kesik haykırışlar, küfürler, ilençler de öyle yağıyordu kalabalığın üzerine. Pavel büyüyen gözlerle yukardan kalabalığa bakıyordu. Bir şey arar gibiydi.

«Temsilcileri seçin!»

«Sizov!»

«Vlasov!»

«Ribin! Ribin dişlidir!»

Ansızın birkaç kişi daha hafif sesle:

«İşte geliyor!» diye bağırdı.

«Müdür geliyor!. »

Kalabalık yarıldı, uzun boylu, uzun süratli, sivri sakallı bir adama yol verdi. Yolu üzerinde bulunan işçileri bir el hareketiyle, ama onlara el dokundurmadan bir yana itiyor:

«Açılın!» diyordu.

Gözlerini kırpıyor, tecrübeli bir yönetici gözüyle dikkatle tek tek işçilerin yüzlerini inceliyordu. Onun karşısında işçiler kasketlerini çıkarıyor, eğilerek selâmlıyorlardı. O, bu saygı gösterilerine karşılık vermeden ilerliyor, geçtiği yerde heyecan ve sessizlik yaratıyordu. Ürkek gülümsemelerde ve boğuk seslerde, saçma işler yaptıklarının farkına varan çocukların pişmanlığı seziliyordu. 63

Müdür, Ana'nın önünde geçerken sert bir bakış fırlattı kadına; hurda demir yığının önünde durdu. Yukardan bir el uzandı. Müdür bu eli tutmadı. Güçlü ve çevik bir sıçrayışla yığının üzerine tırmandı, Pavel'le Sizov'un karşısına dikildi:

«Ne demeye toplandınız? Niye bıraktınız işi?»

Birkaç saniye sessizlik oldu. Başlar, başaklar gibi dalgalanıyordu. Sizov kasketini havada sallar gibi yaptı, omuzlarını silk-ti, başını eğdi.

Müdür:

«Söylesenize!» bağırdı.

Pavel, müdürün yanına yaklaştı. Sizov'la Ribin'i göstererek, yüksek sesle:

«Üçümüz,» dedi. «arkadaşlarımız tarafından birer kapik kesme kararınızdan vazgeçmenizi istemekle görevlendirilmiş bulunmaktayız. .»

Müdür, delikanlıya bakmaksızın:

«Niçin?» diye sordu.

Pavel'in sesi çınladı:

«Bu kesintiyi haksız buluyoruz!»

«Demek, bataklığı kurutma tasarısında işçilerin yaşam koşullarını düzeltmek kaygısını değil de, onları

sömürmek niyetini görüyorsunuz, öyle mi?»

«Evet,» diye yanıtladı Pavel.

Müdür, Ribin'e:

«Siz de mi?» diye sordu. •

Ribin:

«Hepimiz aynı kanıdayız!» dedi.

Müdür, Sizov'a döndü.

«Ya siz, aslanım?» dedi.

«Ben de, o bir kapiği kesmemenizi rica ediyorum.»

Ve Sizov, çekingen bir gülümseme ile başını yeniden eğdi.

Müdür, gözlerini ağır ağır kalabalığın üzerinde gezdirdi, omuzlarını silkti. Sonra Pavel'i tepeden tırnağa süzerek:

«Sanırım siz oldukça kültürlü bir insansınız,» dedi.

«Bunun yararlı bir önlem olduğunu siz de mi anlamıyorsunuz?»

«Eğer fabrika bataklığı kendi parasıyla kurutursa, bunu herkes anlar!»

.

Müdür dediğim dedik bir tavırla:

«Fabrika insancıl işlerle uğraşmaz!» karşılığını verdi. «Hepinize, hemen işe başlamanızı emrediyorum!»

Ve aşağı inmeye başladı. Ayakkaplarının ucuyla dikkatle yokladıktan sonra basıyordu demirlere. Kimsenin yüzüne bakmıyordu.

•• Bir hoşnutsuzluk uğultusu yayıldı kalabalıkta. Müdür durdu. «Ne oluyor?» diye sordu. Herkes sustu. Yalnız bir ses yükseldi uzak bir yerden: «Git de sen çalış!»

, Müdür, sözcüklerin üzerine basa basa: q «Eğer,» dedi, «bir çeyrek saat içinde işe başlamazsanız hepinize ceza kestiririm!»

Kalabalığı' yararak geldiği yerden geri döndü. Arkasından boğuk homurdanmalar yükseldi. Müdür uzaklaştıkça, haykırışlar - da gittikçe şiddetlendi.

«Onunla konuşmaya gitsene!» «Kim takar bizim haklarımızı! Nasibimiz bu, işte!. » «Hey, avukat, ne yapacağız şimdi?» diye bağırıyorlardı Pa-"" vel'e.

«Konuşmasına iyi konuştun yas o gelince her şey mayna . oldu!»

«Söyle bakalım, Vlasov, ne yapmalı?» Haykırışmalar gitgide kararlılık kazanıyordu. Pavel söze başladı:

«Arkadaşlar, o bir kapiği kesmekten vazgeçmedikçe, işi bırakmamızı öneriyorum. .»

Coşkunluk adamakıllı sarıp sarmaladı kalabalığı. «Sen bizi aptal yerine mi koyuyorsun?» «Greve mi gideceğiz?» «Hem de bir kapik için!» «Ne olacak yani? Grev yapalım!» «Hepimizi kapıdışarı ederler!. »

«Kimi alırlar yerimize?» ; «Bulurlar, merak etme!» «Hainleri mi?»

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Pavel aşağı inip anasının yanına gitti. Çevrelerinde uğultu yeniden başlamıştı. Sinirli sinirli, bağıra çağıra tartışıyordu herkes.

Ribin, Pavel'e yaklaştı:

«Grev yaptırtamazsınız. Halk çıkarına düşkündür, ama korkaktır. Belki üç yüz kişi yürür arkandan, o kadar. Böyle bir gübre yığını bir tek yaba ile kaldırılamaz. .»

Pavel susuyordu. Kocaman kara yüzlü kalabalığın kıpır kıpır kendisine baktığını, kendisinden bir şey beklediğini görüyordu. Yüreği kaygıyla eziliyordu. Uzun bir kuraklıktan sonra toprağa düşen seyrek yağmur damlaları gibi, kendi sözlerinin de bu insanlarda hiç bir iz bırakmadan silinip gittiğini düşünüyordu.

Üzgün ve yorgun döndü eve. Anası ile Sizov arkadan geliyorlardı. Ribin yanıbaşından yürüyor, kulağına mırıldanıyordu:

«iyi konuşuyorsun, evet, ama yüreğe seslenmiyorsun, sorun burada. Kıvılcımı yüreğin ta derinliklerine saçmak gerek. İnsanları akıl yolu ile avlayamazsın. Kundura onların ayağına çok dar gelir, çok incedir.»

Sizov da şöyle diyordu Ana'ya:

«Bizler, yani yaşlılar için mezarlığa gitmenin zamanı gelmiştir! Şimdi yeni bir halk yetişiyor. Biz nasıl yaşardık, eskiden, ha? Dizüstü sürünürdük, hep yerlere dek eğilip selâmlardık. Ama bugünkü günde gençler, akıllandılar mı» yoksa bizden fazla mı yanılıyorlar, bilmiyorum doğrusu, ama işte gençler, aynı

gençler değil; bakıyorsun, müdürle sanki akranlarıymış gibi konuşuyorlar, he valla! Yine görüşürüz, Pavel!., insanları savunman güzel bir şey, aslanım! Allanın yardımıyla işin içinden çıkmanın yolunu bulursun belki.. İnşallah!»

Ayrılıp gitti.

Ribin homurdandı:

«iyi ya, sen mezarlığına git. Bugünkü günde ve saatte, siz artık insan değil, macunsunuz macun, ancak çatlaklarınızı tıkamaya yararsınız. Seni temsilci olarak göndermek isteyenleri gördün mü Pavel? Senin bir sosyalist, bir bozguncu olduğunu söyleyenler onlardı. Tamam, onlar işte! Senin için diyorlardı ki birbirlerine, onu fabrikadan kovacaklar diyorlardı, oh olsun diyorlardı.»

«Kendi görüş açılarından haklıdırlar.»

«Kurtlarda haklıdır birbirini paralarken. .»

Ribin'in suratı iki karıştı, sesi de alışılmadık biçimde titriyordu.

«İnsanların kuru laflara karınları toktur. Acı çekmek ve lafları kana bulamak gerek. .»

Pavel bütün gün üzüntülü ve yorgun göründü. Garip bir kaygıyla doluydu. Parlayan gözleri bir şey arar gibiydi. Anasının gözünden kaçmadı bu; işkilli işkilli sordu:

«Pavel, yavrum, nen var?»

Pavel düşünceli düşünceli: J «Başım ağrıyor,» dedi. ¦, «Sen yat, ben gidip doktor çağırayım.»

Pavel, anasına baktı.

«Hayır, hayır, gereği yok,» dedi.

Ve birdenbire sesini alçaltarak:

«Ben gencim, gereğince deneyli değilim, durum bu!. Bana güvenmediler, ardımdan gelmediler, demek ki gerçeği anlatamadım onlara!. Gücüme gidiyor bu.. küçük düştüm!»

Ana oğlunun asık yüzüne baktı, onu avutmak için tatlı bfr sesle: - «Bekle!» dedi. «Bugün anlamadılar, yarın anlarlar. .»

«Anlamaları gerekirdi!»

«Elbette. . görüyorsun işte, ben bile anlıyorum gerçeği.. »

Pavel anasına yaklaştı.

«Ama sen yiğit bir kadınsın, ana. .»

Ve öte tarafa döndü. Pelageya, oğlunun alçak sesle söylediği sözlerden öylesine şiddetli bir coşkunluğa kapıldı ki, tepeden tırnağa ürperdi. Pavel'in bu okşayıcı övgüsünü içinde saklamak için elini yüreğine bastırarak uzaklaştı.

Geceleyin, Pelageya uyurken, oğlu da yatağında okurken,

jandarmalar yine geldiler, azgınlıkla her yanı aramaya başladılar: 5 ne avlu kaldı aramadık, ne de tavanarası. Sarı benizli subay ilk

, gelişindeki gibi kırıcı, alaycı davrandı, onları küçük düşürmekten zevk aldı. Ana-oğulu yüreklerinden vurmaya çalıştı. Ana bir

! köşede oturmuş susuyor, gözlerini oğlundan ayırmıyordu. Pavel,

heyecanını bastırmaya çabalıyor, ama subay güldüğü zaman

parmakları garip bir biçimde oynuyordu. Jandarmaya karşılık

vermemek için kendini zor tuttuğu, onun alaylarına katlanmak

67

için kendini çok sıktığı belli oluyordu. Daha çok, kin duyuyordu, ve bu kurşunî üniformalı, mahmuzlu, davetsiz gece konuklarına karşı duyduğu kin, korkusunu silip süpürüyordu. Pavel fırsatını bulup anasına fısıldadı:

«Götürecekler beni.. » • Ana başını eğdi, usulca:

«Anlıyorum. .» diye yanıtladı.

Evet, anlıyordu: onu hapse tıkacaklardı, çünkü o gün işçilere seslenmişti. İyi

ama tümü de onunla aynı

kanıdaydı, öyleyse hepsi onu savunmalıydılar. . o zaman, çabucak çıkardı hapisten. . Oğlunu kolları arasına alıp sıkmak ve ağlamak isterdi, ama subay yanıbaşında durmuş, kısık gözlerini üstüne dikmişti. Dudakları titriyor, bıyıkları oynuyordu. Bu adam gözyaşları, iniltiler, yalvarıp yakarmalar bekliyor gibi geldi Pelageya'ya. Bütün iradesini topladı, az konuşmak için kendini zorladı, oğlunun elini sıkıp öyle kaldı. Sonra, soluğunu tutarak ağır ağır, alçak sesle:

«Güle güle, Pavel'im,» dedi. «Gerekli olan her şeyi aldın mı?»

«Evet, sen merak etme. .»'

«Tanrı seninle olsun. .»

Jandarmalar Pavel'i götürünce, sedirin üzerine çöktü, gözlerini yumdu, usul usul hıçkırdı. Eskiden kocasının yaptığı gibi sırtını duvara yasladı, başını eğdi. Güçsüzlüğünün onur kırıcı bilinci ve duyduğu derin kaygı, gerginliğini artırıyordu. Uzun süre ağladı, ağladı, hıçkırıkların tekdüze iniltisinde yaraİLyüreğinin tüm acısını dışarı akıttı. Sarı benizli, ince bıyıklı o suratı, acı çektirmekten hoşlanan o kısık gözleri, kımıltısız bir leke halinde karşısında görür gibi oluyordu. Gerçeği aradığı için bir evlâdı

anasından çekip koparak insanlara karşı duyduğu kin ve öfke göğsünde düğümleniyordu. Hava" soğuktu. Yağmur camları dövüyordu. Karanlıkta pusu kurmuş uzun kollu, kırmızı ablak suratlı, gözsüz karaltılar evin çevresinde dolanıp duruyorlardı sanki. Hafif bir mahmuz şıkırtısı işitiliyordu. Pelageya:

«Bari beni de yakalayıp götürselerdi ya!» diye düşünüyordu.

İşbaşı düdüğü utudu. Bugün boğuk, cılız çıkıyordu düdüğün

sesi. Kapı açıldı, Ribin içeri girdi. Sakalına takılan yağmur damlalarını eliyle silerek sordu:

«Götürdüler mi?»

Ana içini çekti:

«Evet. Alçaklar. .»

Ribin acı acı güldü:

«Tamam! Bende de arama yaptılar, her yeri altüst ettiler, yaaa! Bağırıp çağırdılar. Ama onurumu kıramadılar. . Demek götürdüler Pavel'i!. Anlıyorum. Müdür göz kırpmıştır, jandarma da anlaşıldı diye bir işaret çakmıştır, sonra yürü bakalım!. Uçtu adam. Aynı bokun soyu değiller mi? Birileri boynuzlardan tutar, , öbürleri de sağar halkı.. » mi Ana ayağa kalktı.

«Pavel için bir şeyler yapmalısınız!» diye haykırdı. «Ne yaptıysa sizin için, hepiniz için yaptı.»

«Kimmiş o bir şeyler yapacak olan?»

«Siz hepiniz!»

«Ya öyle mi sanıyorsun sen? Hiç güvenme buna, hayır.»

Ve alaylı alaylı gülerek, ağır adımlarla çıkıp gitti. Umut bırakmayan sert sözleri Ana'nın üzüntüsünü

artırdı.

«Ya döverlerse?. Ya işkence ederlerse?. »

Oğlunun parçalanmış, kanlı vücudu gözleri önüne geldi. Dehşet, donmuş kil gibi göğsüne çöktü, ezdi. Gözleri yanıyordu. Ocağı yakmadı, yemek pişirmedi, çay içmedi. Ancak gece geç vakit bir lokma ekmek yedi. Yatağa girince, ömrü boyunca hiç bu derece yalnız, böylesine çıplak olmadığını düşündü. Son yıllarda, önemli, mutlu bir şeyin bekleyişi içerisinde yaşamaya alışmıştı. Çevresinde gürültülü ve neşeli gençler canlı, cıvıl cıvıl bir hava yaratıyorlardı. Bu kaygılı ama iyi yaşantının yaratıcısı olan oğlunun ciddi yüzü hep karşısındaydı. Şimdi oğlu orada değildi artık. O olmayınca da başka hiçbir şey kalmadı

demekti.

- ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Gün geçti, gece oldu, uykusuz bir gece, sonra daha uzun bir gün başladı, birisi çıkagelir diye umutlandı, ama kimse çalmadı kapısını.Akşam oldu, gece oldu. Buz gibi bir yağmur süzülüyordu duvarlardan. Rüzgâr ocağın içine üfürüyordu. Döşemenin altında bir şeyler kıpındanıyordu. Damdan sular akıyordu 69

damla damla; damlaların hüzünlü sesi saatin tiktakına eşlik ediyordu. Sanki evin tümü korkudan donakalmış, çevresinde olup bitenleri umursamadan usul usul sallanıyordu.. Pencere tıklatıldı, önce bir, sonra iki tıklama.

Alışkındı bu işarete, ürkmezdi;-bu kez, sevinçten ürperdL Belirsiz bir umutla yataktan fırladı, omuzlarına bir şal aldı ve kapıyı açtı.

Samoylov girdi içeri. Onu izleyen ikinci adam şapkasını gözleri üzerine indirmiş, yüzünü paltosunun yakasıyta örtmüştü.

Samoylov, Ana'yı selâmlamadı. Suratı asık ve kaygılıydı bu kez:

«Uyandırdık mı?» diye sordu.

«Uyumuyordum,» dedi Ana.

Ve susarak gözlerini ziyaretçilere dikti, bekledi.

Samaylov'un arkadaşı derin bir soluk verdi, şapkasını çıkardı, kısa parmaklı geniş elini Ana'ya uzattı, eski bir dostla konuşuyormuş gibi içtenlikle:

«İyi akşamlar, Ana!» dedi. «Beni tanımadınız mı?»

Pelageya birdenbire sevinçle doldu.«Siz misiniz, Yegor İva-noviç?» diye haykırdı. Ziyaretçi, papaz gibi uzun saçlı iri başını eğerek:

«Ta kendisi!» dedi.

Açık bir gülümseme aydınlatıyordu yuvarlak yüzünü. Sevecen ve duru bakışlı küçük gri gözlerini Ana'ya dikti. Kısa, kalın, yuvarlak boynu ve kısa kollarıyla

semavere benziyordu. Yüzü parlıyordu. Yüksek sesle soluyordu. Göğsünden boğuk bir nezle hırıltısı çıkıyordu.

«Odaya geçin, ben hemen giyineyim,» dedi Pelageya.

Samoylov düşünceli bir tavırla, göz ucuyla Ana'ya bakıp:

«Size söyleyeceklerimiz var,» dedi.

Yegor İvanoviç, odaya geçerek:

«Bu sabah Nikolay İvanoviç, tanırsınız, hapisten çıktı,» dedi.

«Hapiste miydi?»

«İki ay on bir gündür. Küçükrusyalıyı ve Pavel'i görmüş orada; size selâm yollamışlar. Oğlunuz kaygılanmamanızı rica ediyor sizden. Seçtiği yolda, hapishanenin daima bir dinlenme 70

yeri olduğunu düşünmenizi istiyor. İyiliksever makamlarımız bunun böyle olmasını kararlaştırmışlar. Şimdi, konuya gelelim. Dün kaç kişi tutuklanmış, biliyor musunuz?»

«Hayır. Pavel'den başkaları da mı var?»

Yegor serinkanlılıkla sözünü kesti:

«Pavel ktrk dokuzuncusu. Polisin, daha on kişi kadar toplaması beklenir. İşte bu bay da var olanların arasında. .»

«Evet, ben de varım!» dedi Samoylov suratını asarak:

Pelageya rahat bir nefes aldı. 'Orada yalnız değilmiş!' diye düşündü bir an. Giyindikten sonra odaya döndü, konuğuna cesaretle gülümsedi.

iff «Mademki bu kadar çok kişiyi tutukladılar, uzun süre-alıkoy-*' mazlar herhalde. .»

«Doğru!» dedi. Yegor İvanoviç. «Ve biz eğer onları şaşırtmayı becerirsek,

hava alırlar. Mesele şu: Şimdi eğer fabrikada broşür dağıtmayı durdurursak, o Allahın belâsı jandarmalar bunu Pavel ve arkadaşları

aleyhine koz olarak kullanırlar.»

Ana kaygılandı:

«Nasıl oluyor o?»

«Çok basit! Kimi zaman jandarmalar da doğru akıl yürütürler. Düşünün bir:,Pavel varken broşürler ve bildiriler de vardı. Şimdi Pavel yok, broşür de yok, bildiride! Ne demek bu? Bu demektir ki broşürleri, bildirileri yayan Pavel'di. Tamam mı? Doğru değil mi? O zaman, jandarmalar da onları ısırmaya başlarlar. Bi-, risine diş geçirmeye bayılırlar, ve bir de diş geçirdiler mi, hayrını gör artık!. »

Ana telâşlandı.

«Anlıyorum, anlıyorum!» dedi. «Aman allahım! Ne yapmalr peki?»

Samoylov sesini yükseltti:

«Namussuzlar, hemen hepsini yakaladılar!. Şimdi eskisi gibi işi sürdürmemiz gerekiyor. İş başa düştü. Yalnız davamız için değil, arkadaşları kurtarmak için aynı zamanda.»

Yegor usulca gülerek:

«Oysa bu işi yapacak kimse kalmadı,» diye ekledi. «Mükemmel yazılar hazırladık, ben kendim hazırladım. Fakat nasıl sokacağız fabrikaya? İşte bütün dava bu.»

«Fabrikaya giren herkesin üstüne aramaya başladılar,» dedi Somaylov. Ana, kendisinden bir şey beklediklerini seziyordu.

«Peki, ne yapmalı, nasıl etmeli?» diye sordu.

Samoylov kapının eşiğinde dikildi:

Satıcı Maria Korsunov'la aranız iyi.. »

«Evet, ne olacak?»

«Kendisiyle konuşun, o geçirebilir belki. .»

Ana, eliyle olumsuz bir jest yaptı:

«Yok canım, gevezenin biri o, hayır, olmaz! Benim yaptığımı, evimizden çıktığını öğrenirler. . Yok, hayır!»

Birden, aklına bir fikir gelmiş gibi, alçak sesle.

«Bana verin onları, bana!» dedi. «Bir yolunu bulurum ben. Beni yardımcı olarak almasını söylerim Maria'ya. Alt tarafı karnımı doyurmak için çalışmam gerek. Tamam yemekleri taşırım fabrikaya. Beceririm ben!»

Elleri göğsünde, dil döküyor, bu işi pekâlâ yapabileceğine, hiç belli etmeyeceğine yemin ediyordu. Muzaffer bir eda ile bağırdı:

«Görecekler, görecekler ki Pavel burada olmadığı halde, eli hapishaneden buraya kadar uzanıyor!»

Üçü birden coştular. Yegor gülümsüyor, ellerini kuvvetle oğuşturuyordu: Mükemmel, Ana! Harikulade bir şey bu.. bir bilseniz! Düpedüz harika bu!» •

«Bu işi başarırsak, bir koltuğa uzanmış kadar keyifli olurum hapishanede,» dedi Samoylov ellerini oğuşturarak.

Yegor, nezleli sesiyle:

«Yaman bir kadınsınız siz!» diye bağırıyordu.

Ana gülümsedi. Aklı yatmıştı: broşürler fabrikaya sokulunca, müdüriyet, onları getirenin Pavel olmadığını

anlayacaktı. Evet, bu işi başarabilecek güçteydi. Sevinçten titriyordu. Yegor,

Samoylov'a:

«Pavel'i ziyarete gittiğinizde, yaman bir annesi olduğunu söyleyin kendisine,» dedi. Samoylov gülümseyerek:

«Onu daha önce göreceğim!» diye söz verdi. «Ziyaret gününe kalmaz. .»

72

«Kendisine söyleyin ki gereken her şeyi yapacağım. Bunu iyi bilsin!»

Yegor, Samoylov'u göstererek:

«Peki, ya onu tutuklamazlarsa?» dedi.

«Ne yapalım? Bahtımıza küseriz.»

İki adam kahkahalarla güldüler. Ana, kırdığı potu anladı, kendisi de gülmeye başladı. Gülmemeye çalışıyordu, utanmıştı, ama gülerken Samoylov'a takılır gibi bir hali de vardı. Gözlerini yere indirerek:

«Herkesin kendi derdi öyle çok ki, başkalarını düşünemiyor işte!» dedi.

«Doğal bir şey bu,» dedi Yegor. «Ama siz Pavel'i merak et-meyin, umutsuzluğa kapılmayın. Eskisinden daha iyi durumda çıkar hapisten, insan hapishanede dinlenir, eğitilir. Oysa bizler, özgürken, ne dinlenmeye zaman buluruz, ne bilgimizi arttır-maya. Örneğin ben, üç kez hapse girdim; pek hoşuma gitmedi elbette, ama yürek ve kafa bakımından benim için çok yararlı oldu.»

Pelageya dostça bir bakışla:

«Solumakta güçlük çekiyorsunuz ama!» dedi.

Yegor parmağını havaya kaldırarak:

«Bunun özel nedenleri var!» dedi. «Demek ki anlaştık Ana. Biz size yarın malzemeyi vereceğiz. . ve yüzyılların karanlığını yok edecek makine yeniden işlemeye başlayacak. Yaşasın konuşma özgürlüğü, ve yaşasın anaların yüreği! Şimdilik hoşça kalın.»

Samoylov, ana'nın elini kuvvetle sıkarak:

«Hoşça kalın» dedi. «Benim için durum aynı değil, ben bu olup bitenler konusunda tek söz söyleyemem anama!»

Pelageya onun gönlünü almak için:

«Sonunda herkes anlayacak gerçekleri!» dedi.

Ziyaretçiler gittikten sonra kapıyı kapadı, odanın ortasında diz çöktü, dua etmeye koyuldu. Dışarda yağmurun sesi vardı. İçinden ediyordu duasını. Pavel'in yaşamına soktuğu bütün bu insanlar tek bir büyük düşünce içerisinde birleştiriyordu. Hepsi aziz tasvirleri gibi geçiyorlardı gözleri önünden, ve hepsi öyle gösterişsiz, birbirlerine öyle yakın, ve de öylesine yalnızdı ki!

Ertesi gün erkenden Maria Korsunov'un evine gitti. Satıcı kadının üstü başı her zaman olduğu gibi yağ

lekeleri içindeydi.

Şamatacı ve canayakın bir havayla karşıladı Ana'yi-Tombul eliyle omuzuna vurarak:

«Keyfin yerinde değil mi?» diye sordu. «Aldırmaa! Alıp götürdüler de iyi halt ettiler sanki! Ne var bunda? Eskiden de böyleydi, bir şey çaldın mı kodese tıkarlardı insanı. Şimdi ise, gerçeği söyleyince hapse koyuyorlar. Pavel belki söylenmemesi gereken şeyler söylemiştir, ama hepsinin savunmasını

üzerine aldığını herkes anlamıştır, merak etme sen. Herkes böyle demiyor, ama mert insanlar çok iyi biliyorlar bunun böyle olduğunu. Hep seni ziyarete gelmek istiyordum, ama ne. yapayım ki zamanım yok, görüyorsun işte. Yemek yapıyorum, sonra götürüp satıyorum. Yine de sokak serserileri gibi ölüp gideceğim sonunda. Sevgililerim sömürüyorlar beni, serseriler! Kemiriyorlar, kemiriyorlar pisboğazlar, tıpkı hamamböceklerinin ekmeğin içini kemirmeleri gibi! On ruble koyuyorum bir kıyıya, bir de bakıyorsun o allahsız-lardan biri geliyor, kaşla göz arasında iç ediyor paramı. Kadın olmak felâket. Pis bir hayat

yaşıyoruz bu dünyâda! Tek başına yaşamak zor, iki kişinin birlikte yaşaması ise. . pek tatsız bir şey!»

Pelageya bu laf selini kesti:

«Beni yardımcı olarak yanına almanı istemek için geldim sana.»

Maria:

«Nasıl yani?» diye sordu.

Pelageya sözünü bitirince, peki anlamında kafasını salladı:

«Olabilir bu dediğin. Biliyor musun çoğu kez beni kocama karşı korumuşundur. Ben de şimdi muhtaçlığa karşı korurum seni.. Herkes sana yardım etmeli, çünkü oğlun herkesi ilgilendiren bir sorun yüzünden acı

çekiyor. Çok iyi bir çocuk, bak bunu herkes söylüyor, ve herkes acıyor ona. Bana sorarsan bu tutuklamalar hiç de uğur getirmeyecek müdüriyete. Fabrikadaki durumdan haberin var mı? Memnun değiller, şekerim. Müdüriyette-kiler şöyle düşünüyorlar: herifin ayağını kırdık, artık uzun süre dayanamaz bu yola. Oysa sonuç başka: on kişiye vurdular mı, yüzlerce kişi öfkeye kapılıyor!»

İki kadın anlaştılar. Ertesi gün yemek zamanı Pelageya, Maria'nın iki kap içinde hazırladığı yiyecekleri fabrikaya taşıdı. Maria da satış yapmak için çarşıya gitti.

A

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

Yeni kantinci hemen gözüne çarptı işçilerin. Bazıları yanına yaklaşıp yüreklendirdiler:

«İş mi buldun, Pelageya?»

Ana'yi avutmaya çalıştılar, Pavel'in pek yakında salıverileceğini söylediler. Kimileri, geçmiş olsurt diyerek yüreğinin yarasını deştiler. Başkaları müdüriyete, jandarmalara sövüp saydı. Onların bu öfkesi derin yankılar uyandırdı Ana'nın içinde. Haince sevinenler de vardı. Hatta puantör İsai Gorbov, dişlerini sıkarak:

«Vali ben olsaydım astırırdım oğlunu!» dedi. «Halkı doğru yoldan saptırmayı anlardı o zaman!»

Bu kin dolu gözdağı karşısında Ana buz kesildi. Hiç sesini çıkarmadı. Adamın dar, çilli yüzüne bir bakış

fırlattı yalnızca, içini çekerek gözlerini yere indirdi.

Fabrika için için kaynıyordu. İşçiler küçük kümeler halinde toplanıyor, aralarında alçak sesle tartışıyorlardı. Kaygılanan usta-başıları ortalıkta gezinip duruyorlardı. Arada bir küfürler savruluyor, sinirli, alaycı gülüşler işitiliyordu. Pelageya, Samoylov'un geçtiğini gördü; iki yanında iki polis vardı. Bir eli cebindeydi, öbür elinin parmaklarıyla kızıla çalan sarışın saçlarını tarıyordu. Yüz kadar işçi, polislere alaylar ve hakaretler yağdırarak peşlerinden gidiyorlardı. Birisi bağırdı:

«Şöyle bir dolaşmaya mı gidiyorsun?»

«İşçiler için büyük onur doğrusu!» dedi bir başkası. «Maiyet veriyorlar. .»

Ve okkalı bir küfür savurdu.

İriyarı, tek gözlü bir işçi öfkeyle bağırdı:

«Görülüyor ki hırsızları yakalamak kârlı bir iş değil. Şimdi artık namuslu insanları kovalıyorlar. .»

Kalabalık içindeo birisi ekledi:

«Bari gece karanlığında yapsalar bu işi! Ama utanmak sıkılmak yok ki bunlarda, güpegündüz yapıyor namussuzlar!»

Asık suratlı polisler hızlı hızlı yürüyorlardı. Hiç bir şey görmüyorlardı sanki.

Sağdan soldan yükselen haykırışları işitmezlik-ten geliyorlardı. Üç işçi polislere karşı yürüdüler. Ellerindeki kalın demir çubukla onlara gözdağı vererek:

75

«Ayağınızı denk alın, acemi avcılar!» diye bağırdılar.

Samoylov, Pelageya'nın yarımdan geçerken güldü, başını salladı:

«Kıstırdılar beni!» dedi.

Ana, ağız açmaksızın, yerlere dek eğilerek selâmladı onu. İçki içmeyen, gülerek hapse giden bu namuslu delikanlıların durumu pek duygulandırıyordu onu. Onları bir ana şefkatiyle sevmeye başlıyordu. Fabrikadan çıkınca, akşama dek Maria'nın evinde kaldı, ona yardım etti, gevezeliğini dinledi. Eve geç

döndü. Bomboş, soğuk bir yuva. Dost bir yer değil. Uzun süre sağda solda dolaştı durdu. Nerede oturacağını, ne yapacağını bilemiyordu. Acaba Yegor söz verdiği broşürleri getirmez mi? Acaba gelmez mi? diye içi içini yiyordu.

Dışarıda, güz karının ağır taneleri dansediyor, camlara yapışıyor, sessizce kayıyor, ıslak bir iz bırakarak eriyordu. Ana, oğlunu düşünüyordu..

Usulca vuruldu kapıya. Ana koşup sürgüyü çekti. Sandrin girdi içeri. Ana çoktandır görmemişti onu. Dikkatini çeken ilk şey, kızın anormal göbeği oldu.

Konuğu geldiği, gecenin bir bölümünü tek başına geçir-meyeceği için, mutluluk duydu Ana.

«iyi akşamlar,» dedi. «Çoktandır görüşemedik. Geziye mi çıkmıştınız?»

Kız, gülümseyerek:

«Hayır, hapisteydim!» karşılığını verdi. «Nikolay İvanoviç'le birlikte girdik içeri. Anımsıyor musunuz onu?»

Ana:

«Anımsamaz "olur muyum hiç?»diye haykırdı. «Dün Yegor, onun salıverildiğini söylemişti bana. Ama sizin girdiğinizden hiç haberim yoktu. Hiç kimse söylemedi sizin de. .»

«Boşverin, konuşmaya değmez. .»

Genç kız çevresine bakındı.

«Yegor gelinceye dek ben de üstümü değiştirmeliyim,» dedi.

76

«Sırılsıklam olmuşsunuz. .» «Bildiri ve broşürleri getirdim. .»

Ana:

«Verin verin!» dedi heyecanla.

Genç kız mantosunun düğmelerini çözüverdi, silkindi, bir ağacın yaprakları gibi tomar tomar kâğıt döküldü yere. Ana hem kâğıtları topluyor, hem gülüyordu.

«Sizi öyle tostoparlak görünce ben de düşünüyordum ki: herhalde evlenmiş olacak, çocuk bekliyor diyordum kendi kendime. . Bak hele, neler getirmişsiniz oysa! Yaya gelmediniz ya?»

«Yaya geldim!» dedi Sandrin.

Yeniden ince, narin bir kız olup çıkmıştı.

Ana, kızın avurtlarının çöktüğünü farketti. Gözleri son de-rece büyümüş, siyah halkalarla çevrilmişti. Ana başını sallayarak göğüs geçirdi:

«Hapisten yeni çıkmışsınız,» dedi. «Dinlenmeniz gerekirdi. Dinleneceğinize. .»

«İş iştir!. Pavel nasıl, iyi mi? Fazla gevşemedi ya?»

Ana'nın yüzüne bakmadan konuşuyordu. Başını eğmiş, saçlarını düzeltiyor,

parmakları titriyordu.

«iyidir. İyi dayanacağı kuşkusuz.»

Genç kız zayıf bir sesle:

«Sağlığı yerinde, değil mi?» diye sürdürdü. ; ¦ «Hiç hasta olmamıştır. . Amma da titriyorsunuz! Durun size çay yapayım, ahududu reçeliyle içersiniz.»

«İyi olur! Ama niye zahmet ediyorsunuz? Vakit geç. Bırakın ben hazırlayayım. .»

Ana sitemli bir sesle:

«Bu yorgunlukla mı?» dedK

Semaveri hazırlamaya koyuldu. Sandrin, Ana'nın peşinden mutfağa girdi, sedirin üzerine oturdu, bir elini ensesine dayadı:

«Ne de olsa. . hapis insanı bitiriyor!» dedi. «O hareketsizlik yok mu! En zoru o. Yapılacak bir yığın iş

varken, siz vahşi bir hayvan gibi kafese kapatılmış kalacaksınız. .»

«Bütün bu yaptıklarınızın ödülünü kim verecek size?»

Ana içini çekerek kendi sorusunu kendini yanıtladı:

«Tanrıdan başka hiç kimse! Herhalde siz de inanmazsınız Tanrıya!»

Genç kız başını salladı, kısaca:

«Hayır!» dedi.

Ana birden canlanıverdi:

«Ama ben inanmıyorum bu sözünüze!» dedi.

Kömürden , kirlenen ellerini hızlı hızlı önlüğüyle sildi, ateşli bir inançla devam etti:

«İçinizdeki imanı siz kendiniz de anlamıyorsunuz! insan Tanrıya inanmadan nasıl katlanır böyle bir yaşantıya?»

Antreden ayak sesleri geldi. Birisi homurdanıyordu. Ana titremeye başladı. Genç kız ayağa fırladı, çabuk çabuk fısıldadı:

«Açmayın! Jandarmalarsa eğer siz beni tanımıyorsunuz. . Yanlış eve geldim, rastlantıyla girdim içeri, düşüp bayıldım, beni soydunuz, ve kitapları buldunuz. . Anlıyor musunuz? Tamam mı?»

Ana duygulandı:

«Sevgili yavrucuğum,» dedi, «ne yararı var bunun?»

«Durun bakayım!. »

Sandrin kulak kabarttı:

«Bana öyle geliyor ki.. Yegor bu.. »

Oydu. Yorgunluktan yıkılıyordu. Sırılsıklamdı:

«Aman şu güzel semavere bakın!» diye haykırdı. «Dünyada bundan daha iyi şey yok, Ana! Erken gelmişsin, Sandrin. .»

Kısık sesi daracık mutfağı dolduruyordu. Ağır pardösüsünü yavaş yavaş çıkarıyor, bir yandan da hiç

durmadan konuşuyordu: ,

«Bu kız var ya, Ana, resmî makamların hiç hoşlanmadıkları bir küçükhanım; Hapishanede gardiyanın biri kendisine hakaret etti diye açlık grevine başlamış, kendisinden özür dilemedikçe yemek yemeyeceğini, açlıktan öleceğini bildirmiş. Sekiz gün ağzına bir lokma bile koymamış. Az kalsın tabutu çıkacaktı

hapisten. Nasıl? Ee, benim göbeğimi nasıl buluyorsunuz?»

Hem çenesini işletiyor, hem de kısa kollarıyla aşırı sarkık göbeğini tutuyordu. Odaya girip kapıyı kapadı. Ana şaşkın şaşkın:

«Nasıl olur! Sekiz gün bir şey yemediniz mi?» diye sordu.

Genç kızın üşümesi hâlâ geçmemişti. Omuzlarını sarsarak cevap verdi:

«Benden özür dilemesi gerekiyordu!»

78

Soğukkanlılığı ve kırılmaz inadı Ana'da olumsuz bir etki uyandırdı. «Demek bunun için!. » diye düşündü. Sitemli bir sesle:

«Ya ölseydiniz?» diye sordu.

Sandrin zayıf bir sesle:

«Ne yapalım!» dedi. «Ama sonu sonuna özür diledi ya ona * bakın! Yapılan hakareti bağışlamamak gerek.»

Ana.ağırağır:

«Eveeeet,» dedi. «İyi ama biz kadınlar ömür boyunca haka-ret görürüz. .»

Yegor kapıyı açıp haber verdi:

«Yükümü boşalttım! Semaver hazır mı? İzninizle ben geti-" reyim.»

Semaveri "kaptı, ekledi:

«Saygıdeğer babam günde en az yirmi bardak çay içerdi. Bu sayede rahat rahat yetmiş üç yıl yaşadı, ne hasta oldu ne birşey. Yüz yirmi altı kiloydu. Voskresenski köyünün kilisesinde çalışırdı.»

Pelageya:

«Siz Vanya Baba'nın oğlu musunuz?» diye haykırdı.

«Ta kendisi! Peki ama, siz nerden biliyorsunuz?»

«Ben de Voskresenski'liyim de ondan!. »

«Hemşerimsiniz demek? Kimlerden?»

«Komşunuz Serengin'lerden.»

«Topal Nil'in kızı mısınız yoksa? İyi tanırdım onu, kaç kez kulaklarımı çekmiştir!. »

Karşı karşıya durmuşlar, karşılıklı soru-cevap yağmuru altında gülüşüyorlardı. Sandrin,. çayı hazırlıyor, onlara bakıp gü-lümsüyordu. Bardakların sesi görevini anımsattı Ana'ya.

«Ay! Kusura bakmayın, gevezeliğe daldım!» dedi. «Bir hemşeriye rastlamak öyle zevkli ki.. »

«Kendi evimdeymişim gibi davrandığım için ben özür dilemeliyim,» dedi Sandrin. «Fakat saat onbir oldu ve benim yolum uzun. .

«Nereye? Kente mi gideceksiniz?» diye şaşkınca sordu Ana.

«Evet.»

«Nasıl olur? Gece vakti, hem de yağmur yağıyor. . Siz ise yorgunsunuz! Burada kalın. Yegor mutfakta yatar, biz ikimiz de surda. .»

«Hayır, gitmem gerek,» dedi genç kız.

«Evet, hemşerim, bu küçükhanım ortadan yok olmalı. Burada tanıyorlar onu. Yarın sokakta görülürse hiç

de iyi olmaz!» dedi Yegor.

«Peki ama. . yalnız başına mı gidecek?»

Yegor gülümsedi:

«Evet»

Genç kız kendine bir çay doldurdu, bir parça çavdar ekmeği aldı, düşünceli gözlerini Ana'ya dikerek yemeğe başladı.

«Nasıl gidersiniz? Nataşa da öyle yapıyor! Ben olsam gitmezdim. . korkardım!. »

Yegor:

«O da korkar,» dedi. «Değii mi, Sandrin?»

«Elbette!»

Ana bir onun, bir ötekinin yüzüne baktı, alçak sesle:

«Ne kadar da. . katısınız!» diye söylendi ^ Çayını içtikten sonra Sandrin hiçbir şey söylemeden Yegor'un elini sfktı, mutfağa geçti. Ana peşinden gitti.

«Pavel'i görürseniz, benden selâm söyleyin lütfen.»

Eliyle kapının madalını tutmuşken birden geriye döndü, hafif sesle: ,

«Sizi öpebilir miyim?» diye sordu.

Ana, karşılık vermeksizin, onu sevecenlikle bağrına basıp öptü. Kız usulca:

«Teşekkür ederim,» dedi.

Ve başıyla selâmladıktan sonra çıkıp gitti.

Ana yine odaya döndü, kaygılı bakışlarla pencereden dışarısını seyretti. Karanlığın içinde, yarı erimiş kar taneleri ağır ağır iniyordu gökten.

Yegor:

«Prozorov'ları da anımsıyor musunuz?» diye sordu.

Bacaklarını açıp oturmuş, çayını üflüyordu gürültülü bir şekilde. Yüzü kızarmış, ter içindeydi. Memnundu.

«Evet,» dedi Ana.

80

Düşüncelere dalmıştı. Her zamanki yan yan yürüyüşüyle geldi, oturdu, hüzünlü bakışlarını konuğuna çevirdi, acımalı bir sesle:

«Hay allah! Sandrin nasıl varacak kente?»

«Yorulacak,» dedi Yegor. «Hapislik sarstı onu. Önceleri daha sağlamdı.. Üstelik özen gösterilerek büyütülmüş. . Galiba ciğerlerinde bir şey var. .»

Ana, sesini alçaltarak:

«Kimin nesidir?»

«Bir arazi sahibinin kızı. Sandrin'in dediğine göre, babası sefihin biriymiş. Evlenmek istiyorlar, haberiniz var mı, anne?

«Kim evlenmek istiyor?» | «Sandrin'le Pavel. Ama fırsat yok ki.. Pavel serbest olduğu 'zaman kız hapiste, ya da tersi!»

Kısa bir sessizlikten sonra Ana:

«Bilmiyordum,» dedi. «Pavel hiç kendinden sözetmez. .»

Genç kıza daha fazla acıdı. Elinde olmayarak konuğuna kızgın bir bakış fırlattı.

«Kendisine eşlik etmeniz gerekirdi!» diye ekledi.

Yegor sakin sakin cevap verdi:

«Olanaksız! Burada yapmam gereken bir sürü iş var. Bütün gün durmadan yürümem gerek. Bendeki bu astımla hiç de hoş değil. .»

Ana, tarif edilemez bir tonla:

«İyi bir kız,» dedi.

Yegor'un söylediklerini düşünüyordu. Bu, haberi oğlundan değil de bir yabancıdan işitmek, incitmişti onu. Dudaklarını sıktı. Kaşları çatılmıştı.

Yegor başını sallayarak onayladı:

«Çok iyi bir kız! Görüyorum ki ona acıyorsunuz. Ama neye yarar? Hepimize, bütün devrimcilere acımaya kalkarsanız, sizdeki merhamet yetmez. Hepimizin yaşantısı zor doğrusu. Örneğin, arkadaşlarımdan biri sürgünden daha yeni döndü. O Nijni-Nov-gorod'a varırken karısı ile çocuğu onu Smolensk'te bekliyorlardı. Smolensk'e geldi, bu sefer.. karısı ile çocuğu Moskova'da hapisteydiler. Şimdi Sibirya'ya gitme sırası karısında. Benim de bir karım vardı, eşsiz bir kadın. Gelin görün ki beş yıl bu yaşantıyı

sürdükten sonra mezara girdi.. »

Çay bardağını bir defada dikti, devam etti konuşmaya. Kaç ay, kaç yıl hapiste kaldığını, sürgünde yaşadığını sayıp döktü. Türlü türlü felâketleri, hapisahanede yediği dayakları, Sibirya'da çektiği açlığı

anlattı. Ana, ona bakarak dinliyordu. Bu acı zulüm ve hakaret dolu yaşantıyı böylesine yalın ve serinkanlı

biçimde anlatmasına şaşıyordu

«Boş ver.. işimize bakalım şimdi.»

Sesi değişti, yüzü ciddîleşti. Önce, broşürleri fabrikaya hangi yolla sokmayı düşündüğünü sordu. Bütün ayrıntılar konusunda bu derece kesin bilgi sahibi olması Pelageya'ı şaşırttı. İş faslını bitirdikten sonra yine doğdukları köyden sözet-meye başladılar. Yegor şakalaşıyor, Pelageya ise geçmiş yıllara dönüyordu. Bu yıllar tıpkı bir bataklığa benziyordu. Birbirinden farkı olmayan

keseklerle kaplı, tümsekler arasında küçük kavakların ürkek ürkek titreştiği, ufak köknarlar ve ak kayınlar dikili bir batak. Kayınlar yavaş yavaş büyür, bu çürümüş, oynak zemin üzerinde beş altı yıl yaşar, sonra onlarda çüfürdü. Ana dayanılmaz bir acıma duygusuyla gözleri önüne getiriyordu bu tabloyu. Sert, inatçı yüzlü bir genç kız görüyordu uzaklarda. Kar taneleri altında yürüyor, yürüyordu kız; yapayalnızdı, yorgundu.

Bir de, oğlu vardı. Hapiste. Belki uyumamıştı daha, düşünüyordu. Anasını değil. Şimdi anasından daha yakın biri vardı.. Değişik renk ve biçimlere bürünen ağır düşünceler, sinsi sinsi kuşatıyordu Pelageya'yı. yüreğini kuvvetle sıkıyordu..

«Yorgunsunuz, anne, gidip yatalım,» dedi Yegor gülümseyerek. *

Pelageya iyi geceler dileyip mutfağa gitti. Usul usul, yan yan yürüyor, yakıcı burukluğunu yüreğinde hapsediyordu.

Sabahleyin, çay içerken Yegor sordu:

«Ya sizi yakalarlar da bu broşürleri nereden aldığınızı sorarlarsa ne diyeceksiniz?»

«Bu sizin üzerinize vazife değil diyeceğim, ne diyeceğim!»

«Evet ama, bu konuda sizinle aynı kanıyı paylaşmazlar. Tam tersine, bunun üzerlerine vazife olduğu kanısındadırlar. Uzun uzadıya sorguya çekecekler sizi.»

«Ama ben de söylemeyeceğim!»

«Hapse atacaklar sizi.»

«N'olacak? Şükür Allaha, hiç değilse bir işe yaramış olurum. Kimin ihtiyacı var ki bana? Hiç kimsenin. Dediklerine göre, işkence de etmiyorlarmış. .» . Yegor dikkatle Ana'ya baktı:

«Orası öyle! İşkence yok. Ama sizin gibi iyi bir kadın ayağını denk almalı.. »

Ana, acı bir gülümsemeyle:

«Tam da size düşer yani bana bu dersi vermek!» dedi.

Yegor bir an sustu, odayı arşınladı, sonra Ana'ya yaklaştı:

«Zor iş, hemşerim! Bana öyle geliyor ki sizin için çok zor olacak.»

Ana elini salladı.

«Herkes için zordur!» dedi. «Belki ancak anlayanlara kolay gelir bu.. Ama ben de artık yavaş yavaş

anlıyorum yiğit insanların ne istediklerini.. »

Yegor ağır bir sesle:

«Eğer bunu anlıyorsanız, anne, demek hepsi de size muhtaç, hepsi!» dedi. Pelageya, Yegor'a bir göz attı, hiç bir şey demeden gülümsedi.

Öğleyin, göğsünü broşürlerle doldurdu. Alabildiğine serinkanlıydı. Bu işi öyle bir ustalıkta yaptı ki, Yegor sevincinden dilini şaklattı.

«Mükemmel!» diye haykırdı. «Taşıdığınız edebiyat sizi hiç değiştirmedi, anne. Her zamanki gibi tatlı bir kadın olarak kaldınız, olgun yaş|a, topluca, uzun boylu bir kadın. Ne kadar tanrı varsa, korusun sizi!»

Yarım saat sonra, Ana,.yükünün ağırlığı altında iki büklüm, sükûn ve huzur içinde, fabrika kapısına dayandı. İşçilerin alaylarına sinirlenen iki bekçi hiç nazik davranmıyor, avluya giren herkesin üstünü

arıyorlardı. Karşılıklı küfürler savruluyordu. Bir yanda bir polis duruyordu, bir de cılız bacaklı, kırmızı

suratlı, sinsi bakışlı bir adam.

Pelageya sırığı bir omuzundan öbür omuzuna aktarıyor, bir yandan da gözucuyla adamın hareketlerini izliyordu. Onun bir ispiyon olduğunu seziyordu.

İriyarı, kıvırcık saçlı bir delikanlı, şapkasını ensesine yıkmış, üstünü arayan bekçilere şöyle bağırıyordu: 83

«Cepleri değil, kafamın içini aramak gerek, zebaniler!»

Bekçilerden biri:

«Kafanın içinde bitten başka bir şey yok. .» dedi.

«iyi ya işte, siz de bitleri ayıklayın, başka şeye aklınız ermez zaten!»

İspiyon, seri bir bakışla delikanlıyı süzdü, yere tükürdü.

«Bırakın da geçeyim ben,» dedi Ana. «Görüyorsunuz ki yüküm ağır, belim kırıldı!»

Çileden çıkmış olan bekçi:

«Geç, geç! Fazla söylenme!» diye bağırdı.

Yerine varınca, Ana kapları yere bıraktı, yüzündeki teri silerek çevresine bir göz attı. Çilingir Gusev kardeşler hemen yanına yaklaştılar. Büyüğü, Vasili, kaşlarını çatarak yüksek sesle sordu:

«Etli börek var mı?»

Ana:

«Yarın getiririm!» diye karşılık verdi.

Bu parolaydı. Adamların yüzü aydınlandı. Genç olanı İvan, kendisini tutamayıp haykırdı:

«Ah! Ne yiğit kadınsın sen Ana. .»

Vasili çömeldi, kaplardan birinin içine baktı; aynı anda bir tomar kâğıt kayboldu ceketinin altında. Yüksek sesle:

«İvan,» dedi. «Eve gitmeyelim, bu yemekten yiyelim.»

Ve kaşla göz arasında broşürleri ççmesinin içine tıkıverdi.

«Yeni kantinciye yardım etmeliyiz!. » •

«Doğru,» dedi İvan ve bastı kahkahayı.

Ana dikkatle çevresine bakmıyor, arada bir bağırıyordu:

«Sıcak çorba var, sıcak erişte var!»

Ve tomar tomar broşürleri elaltından çıkarıp dost işçilere aktarıyordu. El değiştiren her tomarda, jardarma subayının suratı geliyordu gözleri önüne, karanlık odada tutuşan bir kibrit alevine benzer sarı

bir leke gibi.. Ve hınçlı bir sevinçle şöyle diyordu ona içinden:

«Al bu da sana, ahbap. .» "

Öbür tomarı uzatırken sevinçle ekliyordu:

«Al bir daha!. »

84

İşçiler tabaklanyla oraya doğru gelince, İvan Gusev yüksek sesle gülüyor, Pelageya da «edebiyat»

dağıtımını keserek yemek dağıtıyor, tabaklara lahana çorbası ve erişte dolduruyordu. Gu-sev'ler ise şakalaşıyorlardı:

«Pek de becerikli bu Pelageya!» Ateşçinin biri, suratı iki karış, şu karşılığı verdi: «Muhtaçlık her şeyi yaptırır insana. Nafakanı getireni elinden aldılar, itler!. Üç kapiklik erişte doldur bana. . Merak etme, Ana altında kalkarsın!» Pelageya gülümsedi:

«Bu yüreklendirici sözünüz için teşekkürler!» q| İşçi, oradan uzaklaşırken homurdandı:

«Bu sözü söylemem bana pahalıya mal olmuyor ki.. » Pelageya yeniden

bağırmaya başladı: «Sıcak çorba var! Erişte var! Lahana çorbası var!» Oğluna, bu ilk adımı anlatacağını düşünüyordu. Subayın kötü, safralı

suratı gözünün önünden gitmiyordu. Siyah bıyıkları oynuyor, öfkeden gülüyordu. Hırsından çatlayacaktı. Ana'nın neşeli yüreği kuşlar gibi cıvıl cıvıldı. Gözleri nefretle dolup taşıyor, yemekleri dağıtırken kendi kendine konuşuyordu: «Al bir daha!. Al bir tane de sana!. »

ON ALT İNCİ BÖLÜM

O akşam çayını yudumlarken, pencerenin altında çamuru döven ayak sesleri işitti. Tanıdık bir ses geldi dışardan. Fırlamasıyla mutfak kapısına saldırması bir oldu. Birisi çıkıyordu basamakları. Ana'nın gözleri karardı. Pervaza yaslanıp kapıyı ayağı ile itti. Hiç yabancı olmayan bir ses:

«İyi akşamlar, küçükanne!» dedi.

Uzun, kuru eller kondu omuzlarına. Düşkırıklığının verdiği acı ile Andrey'i yeniden görmenin sevinci birbirine karıştı yüreğinde. Bu iki duygu kabardı, derin, yakıcı tek bir duyguya dönüştü ve Ana'yı

kaldırıp Andrey'in göğsüne attı. Delikanlı, titrek kolları arasında sıktı onu. Ana, ağız açmadan usul usul ağlıyordu. Andrey onun saçlarını okşadı, tatlı bir sesle:

«Ağlamayın, küçükanne,» dedi. «Yüreğinizi tüketmeyin! Hiç kuşkunuz olmasın, yakında salıvercekler onu. Aleyhinde hiç bir kanıtları yok ve bütün arkadaşlar tavada balık gibi susuyorlar. .»

Kollarını Ana'nın omuzlarına dolayıp odaya götürdü. Pela-geya, Andrey'e yaslanıyor, anlatacaklarını

merak ederek konuşmaya başlamasını beklerken telâşla gözyaşlarını siliyordu.

«Pavel sizi öpüyor. Sağlığı yerinde. Elverdiğince yerinde keyfi. Hapishane tıklım tıklım. Gerek burada, gerek kentte, yüzden fazla insan tutuklandı. Üçer dörder kişi kalıyorlar hücrelerde. Hapishane müdüriyetine diyecek yok, kötü

değiller, ama işleri başlarından aşkın: O allahın belâsı jandarmalar öyle iş çıkardılar ki başlarına! Gerçek şu ki, çok sert davranmıyorlar. Her zaman bize: «Baylar, uslu uslu oturun, hır çıkarmayın!» derler. Böylece, her şey yolunda gidiyor. Mahpuslar çene çalar, birbirlerinden kitap alıp verirler, yemeği paylaşırlar. İyi bir hapishane! Köhne bir yer, pislik içerisinde, ama tatlı bir havası var. Üzüntüye kapılmıyor insan. Adi suçlular da iyi insanlar, bize çok yardımları dokunuyor. Ben, Bukhin ve daha dört kişi salıverildik. Pavel de yakında serbest bırakılacak, buna hiç kuşku yok. En uzun süre kalacak olanı, Vesovşikov'dur. Müthiş kızıyorlar ona. Herkese kafa tutar hep. Jandarmalar hiç

katlanamıyorlar ona. Belki mahkemeye verirler onu, belki de falakaya yatırırlar. Pavel onu yatıştırmaya uğraşıyor: «Boşver, Nikolay! Arkalarından bağırmakla onları yola getiremezsin!» diye öğüt veriyor. Ama o, 'hepsini tavşanlar gibi geberteceğim! diye bar bar bağırıyor. Pavel iyi davranıyor. Herkese karşı

sakin, herkesle barışık. Söylüyorum ya, yakında salıverilir yüzde yüz. .»

Ana'nın yüreğine su serpilmişti. Gülümseyerek:

«Yakında,» diye yineledi. «Evet, biliyorum, yakında.»

«Madem biliyorsunuz, her şey yolunda! Hadi öyleyse, bana çay doldurun da anlatın bakalım ne var ne yok?»

Andrey tatlı tatlı gülümseyerek Ana'ya bakıyor, yuvarlak gözlerinde iyilik, yakınlık, biraz hüzünlü ama, sevecen bir alev parlıyordu.

Pelageya derin bir iç geçirme ile delikanlının zayıf yüzünü seyretti; koyu renkte kıl kümeleri bu yüze gülünç bir hava veriyordu.

«Sjzi çok severim. Andrey'ciğim!» dedi.

«Birazcık da sevseniz bana yeter. Beni sevdiğinizi biliyorum, siz herkesi sevebilirsiniz, gönlünüz gani!»

dedi Küçükrusyalı sandalyesinde ileri gelir sallanarak.

Ana üsteledi:

«Hayır, sizi özel olarak severim! Eğer bir anneniz olsaydı, si-zln gibi bir oğlu olduğu için herkes imrenirdi ona. .» ' ; Andrey fısıldar gibi:

«Benim de bir anam vardır, kim bilir nerede. .» dedi. j Ana:

«Bugün ne yaptım, biliyor musunuz?» diye haykırdı. jı Ve keyfinden kekeleyerek, biraz da süsleyip püsleyerek, İı broşürleri fabrikaya nasıl soktuğunu ateşli ateşli anlattı. Andrey öoce şaşkınlıkla gözlerini açtı, sonra kasıklarını tutarak kahkahalarla güldü, elini kafasında şaklattı, sevinçle bağırdı:

«Ne diyorsunuz? Şaka etmiyorsunuz ya! Yaman bir iş görmüşsünüz! Pavel zevkten dörtköşe olacak! İşte bu iyi, küçükanne! Pavel için de, herkes için de iyi!»

Kendinden geçmişti. Parmaklarını şakırdatıyor, ıslık çalıyor,

sandalyesinde sallanıp duruyordu. Taşkın sevinci Ana'da derin

yankılar uyandırıyordu. Pelageya, sanki yüreği açılıvermiş de

. içindeki sevinci belirten sözcükler şakır şakır dışarı fışkırmış gibi devam etti:

«Sevgili Andrey'ciğim! Kendi yaşamımı düşündüm de, aman allahım! Ne diye yaşamışım sanki? Çalışmak. . dayak yemek için mi?. Kocam'dan başka kimsenin yüzünü görmezdim, korkudan başka bir şey bilmezdim. Pavel nasıl büyüdü, bilmem. Kocam sağken, oğlumu sever miydim? Bunu bile bilmiyorum. Bütün derdim, düşüncem, bir tek şeye yönelikti: o vahşi hayvanı yedirip, yemeğini zamanında koyayım da kızmasın, beni dövmesin, hiç değilse bir kez bağışlasın beni. Beni bağışladığını hiç, ama hiç anımsamam. Döverdi beni. Beni ben olduğum için döv-mezdi de, bütün nefret ettiği kimseler yerine döverdi sanki! Yirmi yıl böyle yaşadım. Evlendikten önceki yaşantımı unuttum bile. Anımsar gibi oluyorum. . sonra hiç bir şey görmüyorum artık, kör gibiyim! Benimle aynı köyden olan Yegor İvanoviç buradaydı, şundan bundan

söz ediyordu, bense. . evleri, insanları anımsıyorum, ama nasıl yaşarlardı, neler konuşurlardı, ne oldular, 87

unuttum gitti! Yangınları anımsıyorum. . İki kez yangın çıkmıştı. Her şey uçup gitmiş içimden. Ruhum, terkedilmiş, kör, sağır bir ev gibi kapalı.. »

Ana, sudan çıkmış balık gibi, derin derin soludu. Öne doğru eğildi, daha cılız bir sesle devam etti:

«Kocam ölünce, oğluma tütündüm. . Ama o, işte bu gibi işlerle uğraşmaya başladı. Hiç hoşuma gitmedi

-bu. Ona da acıyordum. . Başına bir şey gelirse ben nasıl yaşayacaktım tek başıma? Ne kaygılar, ne korkular geçirdim! Başına gelecekleri düşününce yüreğim hop ediyordu.. »

Başını ağır ağır salladı:

«Biz kadınların sevgisi saf değildir!» diye sürdürdü. «Biz sevmeye gerek duyduğumuz şeyleri severiz. Sözgelimi sizi düşünüyorum da, siz ki ananızı özlüyorsunuz, ne ihtiyacınız var ananıza? Halk için acı

çeken, hapishaneye ya da Sibirya'ya giden, ölen bunca kişi için de durum aynı.. Karanlıkta, karda çamurda, yağmur altında yollara düşen, buraya gelmek için yedi kilometre yol tepen o gencecik kızları

kovalayan ne? İten ne? Sevgi! Katıksız sevgi bu işte! İnanıyorlar, Andrey, imanları var. Bense, böyle sevmesini bilmem. Andrey! Benim olan, benle ilgisi olan her şeyi severim ben!»

Küçükmsyalı, Ana'nın yüzüne bakmaksızın,-kafasını, yanağını gözlerini ovdu bastıra bastıra:

«Siz de öyle sevebilirsiniz,» dedi. «Hepsi de severler, yakınlarını. Ama sevgi dolu bir yürek için uzak olanlar bile yakın sayılır. Çok sevgi taşıyabilirsiniz siz o uçsuz bucaksız ana yüreğinizde. .»

«İnşallah!» diye mırıldandı Pelageya. «Bana öyle geliyor ki güzel bir şey böyle yaşamak! Örneğin sizi, belki Pavel'den de çok seviyorum. O, içine

kapanık bir oğlan. . Baksanıza, Sand-rin'le evlenmek istiyormuş da, bana hiç çıtlatmadı bunu, ben ki onun anasıyım. .»

«Yalan! Doğru olmadığımı biliyorum. Seviyor kızı, kız da onu seviyor, bu doğru. Ama iş evlenmeye gelince, hayır! Sandrin ister, ama Pavel istemiyor.. »

Ana, düşünceli tasalı bakışını Andrey'e dikti:

«Ya! Öyle mi?» dedi. «Demek öyle? İnsanlar kişisel yaşantılarını feda ediyorlar demek. .»

88

Andrey alçak sesle:

«Pavel az bulunur bir insan!» dedi. «Demir gibi adam. .»

«Ama şimdi hapishanede! Kaygı verici, korkutucu bir şey bu. Ne var ki, daha şimdiden, kaygının niteliği değişmiştir. Yaşam aynı yaşam değil ne de korku aynı korku. Ben hepsi için tasalanıyorum. Benim yüreğim de başkalaştı: ruhun gözleri açıldı, bakmıyor, üzülüyor ve de seviniyor. Anladığım şeyler çok değil. Sonra, Tanrıya inanmamanız gücüme gidiyor, burukiuk veriyor bana. Neyse, bunun çaresi yok. Yalnız, görüyorum ki iyi insanlarsınız, evet, iyi insanlar! Ve halk uğruna kendinizi zor bir yaşantıya adamışsınız, evet, acılı bir yaşantıya, gerçek uğruna. Sizin gerçeğinizi ben de anlamış bulunuyorum: Güçlü zenginler varoldukça, halkın hiç bir şeyi olmayacak, ne adalet, ne mutluluk, hiçbir, şey! Baksanıza, aranızda yaşıyorum; kimi geceler eski yaşantım gelir aklıma, ayaklar altında çiğnenen gücüm, ezilen yüreğim. . Aklıma geldikçe de kendi kendime acırım. Ama ne de olsa, yaşantım daha iyi şimdi. Her geçen gün kendimi biraz daha kendim olarak görüyorum. . Kendimi buluyorum. .»

Küçükrusyalı kalktı, büyük zayıf ayaklarını sürtmemeye çalışarak yukarı aşağı yürümeye başladı.

«Söyledikleriniz güzel, güzel!. Kerç'te gencecik bir Yahudi vardı. Şiir yazardı. Bir gün şöyle yazdı: Öldürülen suçsuzları Diriltecektir bir gün Gerçeğin gücü!

«Kendisi de öldürüldü, polis tarafından, Kerç'te. Ama bu önemli değil. O

biliyordu gerçeği. Ve gerçeğin tohumlarını insanların içine serpti. Siz de öldürülmüş bir suçsuzsunuz işte. .»

«Baksanıza nasıl konuşuyorum şimdi! Konuşuyorum, kendi söylediklerimi kendim dinliyorum, kulaklarıma inanamıyorum. Ömrüm boyunca, bir tek şey düşünmüşümdür: geçip giden günlerin kıyısında yaşamak, bir köşeye çekilmek, göze görünmemek, yeter ki kimse bana dokunmasın. . Şimdiyse, herkesi düşünüyorum. Yaptığınız işleri pek anlamıyorum belki, ama herkes benim yakınım, herkese acıyorum, herkesin iyiliğini istiyorum. Özellikle sizin, sevgili Andrey!. »

89

Küçükrusyalı, Ana'ya yaklaşıp:

«Teşekkür ederim!» dedi.

Elini avucuna alıp sıktı, salladı, sonra hızla öte yana döndü.

Heyecandan yorulan Pelageya bulaşıkları ağır ağır yıkadı. Suskunlaşmıştı. Yiğitlik duygusu tatlı bir sıcaklık yayıyordu yüreğine.

Küçükrusyalı:

«Size bir şey söyleyeyim mi, küçükanne,» dedi. «Bir gün Vesovşikov'u biraz okşarsanız iyi olur. Babası

da hapiste. İğrenç ihtiyarın biri! Nikoiay penceresinden onu görünce hakaret yağdırıyor. İyi şey değil yaptığı! İyi yürekli çocuktur, köpekleri, sıçanları bütün yaratıkları sever, yalnız insanları sevmez. Nasıl da yozlaştırıyorlar insanı!

Pelageya düşünceli düşünceli:

«Anası ortadan yok oldu, babası hırsız ve ayyaş,» dedi.

Andrey yatmaya gidince, Ana, sezdirmeden kutsadı onu. Yatağa gireli yarım saat kadar olmuştu ki, Pelageya usulca:

«Uyuyor musunuz, Andrey?» diye seslendi.

«Hayır. . niye sordunuz?»

«Allah rahatlık versin!»

«Teşekkür ederim, küçükanne, teşekkür ederim!» dedi Andrey minnettarlıkla.

ONYEDİNCİ BÖLÜM

Ertesi günü Pelageya yükünü sırtlayıp fabrika kapısına geldiğinde, bekçiler onu kalabalıkla durdurdular, yemek kazanlarını yere bırakması buyruğunu verdiler ve özenle üstünü aradılar.

«Yemeklerimi soğutacaksınız,» dedi Ana hiç bozuntuya vermeden.

Bekçiler hiç sıkılmadan giysinin altını yokladılar.

«Kapa çeneni!» diye homurdandı bekçilerden biri.

Öbürü, Ana'yı omuzundan hafifçe iterek kendinden emin bir tavırla:

«Ben demedim mi sana!» dedi. «Tahtaperdeden içeri atıyorlar işte!»

Pelageya'ya ilk yaklaşan Sizov oldu. Çevresine bir göz attıktan sonra, alçak bir sesle sordu:

«Söylenenleri işittin mi, Ana?»

«Neymiş o?»

«Matbualar yine geldi! Ortalık bildiri dolu. Ekmeğe tuz eker

„ gibi dörtbir yana serpmişler. Neye yaradı yaptıkları tutuklamalar, aramalar? Yeğenim Mazin'i kodese tıktılar da ne oldu sanki?

Oğlunu alıp götürdüler. Şimdi belli oldu ki bu işi yapan onlar

değilmiş!»

Sakahnı avucunun içine aldı, Pelageya'ya baktı, yanından . k ayrılırken: ** «Uğra bize,» dedi.

«İnsanın canı sıkılır, öyle yapayalnız. .»

Ana teşekkür etti. Bir yandan bağıra çağıra yemeğin gelişini bildiriyor, bir yandan da fabrikaya egemen olan olağanüstü çalkantıyı gözetliyordu dikkatle. Görünüşe göre bütün işçilerin isti-mi üzerindeydi. Kümeler oluşturuyor, sonra dağılıp bir atölyeden öbürüne koşuyorlardı. Kurum yüklü havada bir yiğitlik, bir gözü-peklik yeli estiği seziliyordu. Sağdan soldan birbirini yüreklendiren seslenmeler, ya da alaycı

haykırışlar yükseliyordu. Yaşlı " başlı işçiler yalnızca gülümsem'ekle yetiniyorlardı. Ustabaşları, kaygılı

tavırlarda gidip geliyor, güvenlik görevlileri koşuşuyorlardı. Onları görünce, işçiler ağır ağır dağılıyorlar ya da yerlerinde kalıyor, ama konuşmaları kesip onların öfkeli, kötü niyetli suratlarına bakıyorlardı

sessizce.

Bütün işçiler yeni yıkanmış gibiydiler. Gusev kardeşlerden büyüğü ordan oraya gidiyordu; kardeşi onu bir gölge gibi izliyor, kahkahalarla gülüyordu.

Marangoz ustası Vavilov ile puantör İsai yavaş yavaş Ana-'nın yanından

geçtiler. Zayıf, ufak tefek bir adam olan puantör-başını dik tutuyor, şişkin, donuk yüzlü marangoza bakmak için boynunu sola eğiyor, sakilini oynatarak hızlı hızlı konuşuyordu:

«Bakınız, İvan İvanoviç gülüyorlar, sevinç içindeler. Oysa Müdür Bey'in söylediği gibi, bu sorun devletin mahvıyla ilişkili. Burada yapılması gereken iş yabanıl otları temizlemek değil, ivan İvanoviç; toprağı

sürmek gerek, sürmek!. »

Vavilov ellerini ardında kavuşturmuş olarak yürüyordu. Parmaklarının kasılı olduğu görülüyordu. Yüksek sesle:

91

«İstediğini yazsın, bassın,» dedi. «Ama benden sözetmeye kalkmasın köp'oğlu»

Vasili Gusev Ana'nın yanına yaklaştı.

«Bugün yine senden yiyeceğim» dedi. «Senin yemeğine doyum olmuyor!»

Ve göz kırparak sesini alçalttı:

«Tam hedefe vurdunuz, Ana; evet, yaman bir iş becerdi-niz!»

Pelageya başıyla dostça bir işaret yaptı Mahallenin en maskara delikanlısı olan Vasili'nin, kendisine

«siz» diyerekten gizli gizli konuşması hoşuna gitmişti. Bu yaygın heyecan kendisine mutluluk veriyordu.

«Ben olmasaydım, muhakkak ki.. » diye düşünüyordu.

Üç rençber, Ana'nın yakınında durdular. Aralarından biri alçak sesle hayıflandı:

«Hiç bir yerde bulamadım. .»

«Yüksek sesle okumaları gerekirdi! Ben okumak bilmem , ama heriflere

korkunç bir darbe indirilmiş

olduğunu görüyorum!. »

Üçüncüsü ortalığa bir göz attı:

«Ocağa gidelim,» önerisinde bulundu.

Gusev göz kırparak:

«Görüyor musunuz yaptığı etkiyi?» diye fısıldadı.

Pelageya eve döndüğünde ağzı kulaklarına varıyordu.

«Okuma bilmediklerine pek üzülüyorlar,» dedi Andrey'e. «Ben gençken bilirdim, sonra unuttum. .»

«Yeni baştan öğrenmek gerek!»

«Bu yaşta mı? Herkesi kendime mi güldüreceğim?»

Andrey raftan bir kitap aldı, bıçağının ucuyla kapaktaki bir harfi göstererek sordu:

«Bu hangi harf!»

Ana gülerek»

«R!» diye yanıtladı.

«Ya şu?»

«A. .»

Pelageya sıkılmış, utanmıştı. Andrey'in gözlerinin içi gülüyordu. Kendisiyle alay ettiğini sanmıştı. Gelgelelim delikanlının

yüzü ciddiydi, sesi de durgun ve tatlı çıkıyordu. Ama zoraki bir gülümsemeyle:

«Sahi mi, Andrey, gerçekten bana öğreteceğinizi düşünüyor musunuz?» diye sordu.

«Neden olmasın!?. Mademki daha önce okuma biliyordunuz, kolayca öğrenirsiniz yeniden. Atasözü der ki: olmadıysa olmadı, ne yapalım! Ama olduysa, ne âlâ!. »

«Ama başka bir atasözü de şöyle der; ikonlara baka baka aziz olunmaz!»

Küçükrusyalı kafasını salladı:

«Evet, atasözünden, bol ne var: 'İnsan ne denli az şey

, bilse, o denli rahat uyur' derler örneğin. Bu atasözü doğru mu

j*f yani? Atasözleriyle düşünmek mideye vergidir; mide, atasözle' rinden bir burunsalık örer, onu ruhumuza takıp daha iyi gütmek için. . Peki, ya"şu harf?»

Ana kaşlarını çatmış, gözlerini kitaba dikmiş, unutmuş olduğu harfleri anımsamak için çaba harcıyordu. Bu işe öylesine dalmıştı ki, geri kalan her şeyi unutmuştu. Fakat az sonra gözleri yoruldu. Önce sulandı, sonra üzüntü yaşları belirdi. Hıçkırarak ağlamaya başladı:

«Alfabe öğreniyorum!» dedi. «Kırkımdan sonra okuma öğreniyorum. .»

Küçükrusyalı, hafif ve okşayıcı sesiyle:

«Ağlamamak gerek!» dedi. «Başka türlü yaşayamazdınız, ama görüyorsunuz ya, insanların kötü bir ömür sürdüklerini anlıyorsunuz artık! Binlerce insan var ki sizden daha iyi bir yaşantı sürebilirlerdi, oysa hayvanlar gibi yaşıyorlar, hem de övünüyorlar. Övünülecek, hoşlanacak ne var yaşantılarında? Bugün çalışıyor, yiyorlar; yarın aynı şey; ve ömürlerinin her günü böyle geçer: çalışmak, yemek. Arada, çocuk dünyaya getirirler. Önce eğlence olur bu. Gelgelelim çocuklar da çok yemeye başladılar mı, ana-babalar kızarlar, .onları hırpalamaya başlarlar: çabuk olun, bir an önce büyüyün, pisboğazlar, büyüyün ki çalışasınız! diye sıkıştırırlar. Yavrularını evcil hayvanlar haline getirmek isterler. Ama çocuklar da kendi mideleri için çalışmaya koyulurlar, bir kürek

mahkûmu prangasını nasıl sürüklerse onlar da yoksul yaşantılarını öyle sürdürürler! İnsan aklının zincirlerini koparan kimseler gerçek insanlardır. Şimdi siz de gücünüz yettiğinde bu işe koyulmuş bulunuyorsunuz.»

93

Ana içini çekti.

«Beni karıştırmayın,» dedi. «Benim elimden ne gelir ki!»

«Niye gelmesin? Bu işler yağmur gibidir. . her bir damla bir

tohumu sular. Okumayı öğrendiğiniz zaman. .»

Andrey gülmeye başladı, kalkıp yukarı aşağı gezindi.

«Evet, öğreneceksiniz!. Ve Pavel eve dönünce. . ha?»

«Ah Andrey!» dedi Ana. «İnsan gençken her şey basit.

Yaşlandıkça üzüntüler artar, gücü eksilir, kafa ise hiç kalmaz. .»

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

Akşam olunca, Küçükrusyalı dışarı çıktı. Pelageya lambayı yaktı, çorap örmek için masanın yanında oturdu. Ama çok geçmeden kalktı, kararsız adımlarla gezindi, mutfağa girdi, kapıyı sürgüledi, tasalı bir gözle odaya döndü. Perdeleri çekti. Sonra, raftan bir kitap alıp masaya oturdu yine, odaya bir göz gezdirdi ve sayfaların üzerine eğildi. Dudakları oynamaya başladı. Sokaktan bir gürültü gelince titreyerek kitabı kapatıyor ve dikkatle kulak kabartıyordu. Sonra gözlerini kâh yumarak, kâh açarak, mı-rıldana mırıldana heceliyordu:

«Dün-ya-mız. .»

Kapı vuruldu. Telâşla ayağa kalktı, kitabı rafın üzerine attı, kaygıyla sordu:

«Kim o?»

«Ben. .» *

Ribin içeri girdi, sakalını ağır ağır sıvazladı.

«Eskiden kim o diye sormadan içeri alırdın ziyaretçileri..:» dedi. «Yalnız mısın? İyi. Küçükrusyalının burada olduğunu sanıyordum. Onu gördüm bugün. Hapislik insanı bozmuyor.»

Oturdu.

«Biraz konuşalım,» dedi.

Ağırbaşlı, gizemli bir havası vardı. Ana'nın içini belirsiz bir korku bürüdü. Ribin ağır sesiyle söze başladı:

«Her şey parayla olur. Hiç bir şey parasız olmaz, ne doğum, ne ölüm. Hiç bir şey. İşte böyle. Broşür basmak, bildiri basmak, bunlar da para. Peki nerden geliyor bu para, kim ödüyor masrafları haberin var mı? »

Pelageya tehlike kokusu almıştı. Usulca:

«Bilmiyorum,» dedi.

«Bilmezsin elbet. Ben de bilmiyorum. Kim yazıyor bunları?»

«Bilginler. .»

«Yani beyler! Sorun bu işte!»

Ribin'in yüzü gerildi, kızardı.

«Demek ki broşürleri beyter hazırlıyor, dağıtıyorlar. Ve bu kitaplar da beylere karşı yazılıyor. Şimdi söyle bakayım, halkı kendilerine karşı ayaklandırmak için para harcamakta ne çıkarları var, ha?»

Ana gözlerini kırpıştırıp korkuyla haykırdı:

«Neler geçiriyorsun aklından?. »

Jı Ribin iskemlenin üzerinde hantal bir ayı gibi kıpırdadı.

, «Hah!» dedi. «Sorun bu. Bu düşünceye varınca ben de sarsıldım.» «Bir şey mi işittin?»

«Aldatmaca bu! Burnum aldatmaca kokusu alıyor. Bir şey • bilmiyorum, ama aldatmaca olduğuna eminim. Ben gerçeği bilmeye meraklıyımdır. Ve anladım gerçeği. Ve bu beylerle yürümeyeceğim. Bana ihtiyaçları

olduğu zaman beni öne sürerler, köprü gibi kullanarak kemiklerime basa basa ilerlemek için. .»

Bu karanlık sözler Ana'nın yüreğini dağladı. Kaygıya kapıla--rak:

«Aman Allahım!» diye haykırdı. «Nasıl olur da Pavel anlamaz bunu ve öteki.. »

Yegor'un, Nikolay İvanoviç'in, Sandrin'in ciddî ve dürüst yüzleri gözleri önüne geldi, içi sızladı. Kafasını

olumsuz anlamda sallayarak:

«Hayır, hayır!» diye ekledi. «İnanamam buna. Onlar kendi vicdanlarının sesiyle hareket ediyorlar. .»

«Kimden sözediyorsun sen?»

«Hepsinden gördüğüm herkesten, ayrım yapmıyorum.»

Ribin başına eğdi.

«Sen onlara bakma, Ana, daha uzağa bak!» dedi. «Buraya gelenler, yakından gördüklerimiz, belki kendileri de bilmiyorlar-dır. İnanıyorlar, gerekli olan da budur! Ama belki de, onların arkasında, çıkar kollayan başka kimseler vardır. İnsan boşuna tepmez çıkarını.. »

Ve köylü inadıyla ayak diredi fikrinde:

«Beylerden asla iyi bir şey beklenmez!»

Ana yeniden kuşkuya kapıldı.

«Sen ne karar verdin?» diye sordu.

«Ben mi?»

Ribin, Ana'ya baktı, bir an sustu:

«Beylerin ardına takılmamak gerek, işte bu kadar!» diye yineledi.

Yeniden sustu. Suratından aksilik akıyordu.

«Senin oğlanlarla birlikte çalışmak istiyordum. Bu işte yararlı olurum ben, insanlara ne söylemek gerektiğini bilirim. Sorun bu. Ama şimdi, çekip gideceğim. Güvenemem, gitmeliyim.»

Başını eğdi, düşündü.

«Köy köy dolaşacak, halkı uyandıracağım. Halk bu işi kendisi, kendi isteğiyle yapmalı. Aklı ererse, kendi yolunu kendi bulur. Ben de halkın anlaması için çaba harcayacağım. Kendinden başka kimseye umut bağlamamalı. En iyi akıl halkta. Böyle!»

Ana ona acıdı, üzüntüye kapıldı. Hiç bir zaman cana yakın bulmuş değildi onu, ama birdenbire kendisine yakın görüyordu şimdi.

«Seni yakalarlar,» dedi usulca.

Ribin durgun bir havayla:

«Yakalarlar, salarlar, yeniden başlarım. .» karşılığını verdi.

«Köylüler kendileri bağlarlar ellerini. Seni hapse tıkarlar.. »

«Varsın tıksınlar, yine çıkarım. Yeniden başlarım. Köylülere gelince, ellerimi bir bağlarlar, iki bağlarlar, sonra beni yakalamak değil, söylediklerimi dinlemek gerektiğini anlarlar. Ben onlara derim ki: 'Bana inanmayın, dinleyin

yalnızca.' Ve dinlerler, bana inanırlar!»

Ağır ağır konuşuyor, söylemeden önce her sözcüğü tartıyordu sanki.

«Burada son zamanlarda her türlüsünü gördüm, çok şey anladım. .»

Pelageya umutsuzca başını salladı:

«Başına bir şey gelecek, Mikhail!» dedi.

Ribin derin siyah gözlerini Ana'ya dikti; bir karşılık bekler gibiydi. Güçlü kuvvetli vücudu öne doğru eğilmişti. Ellerini iskemle96

nin kıyısına dayamıştı. Güneş yanığı yüzü, siyah sakalının çerçe-vesi içerisinde solgun görünüyordu.

«İsa'nın, buğday tanesi için ne söylediğini bilirsin: 'Buğday tanesi ölecek ki yeni bir başakta yeniden doğsun.' Ölene dek daha çok zamanım var. Hinoğlu hinin biriyim ben!»

iskemlenin üzerinde kımıldandı, ağır ağır kalktı:

«Ben hana gidiyorum, biraz çene çalayım ahbaplarla. Küçü-krusyalı geleceğe benzemiyor. Yeniden çalışmaya başladı mi?»

Ana güleç bir yüzle:

«Evet,» dedi.

«Önemli olan bu. Sana söylediklerimi anlat ona. .» jı Ağır ağır mutfağa geçtiler, birbirlerine bakmaksızın konuştular.

«Eh, hoşça kal!»

«Güle güle. Hesabını ne zaman kesiyorsun?»

«Kestim bile.»

«Peki, yolculuk ne zaman?»

«Yarın, erkenden. Allahaısmarladık!»

Ribin eğilerek çıktı. İstemeye istemeye gidiyor gibiydi. Ana bir süre kapının eşiğinde durup onun ağır adımlarına kulak kabarttı; aynı zamanda, içinde uyanan kuşkuları da dinliyordu. Sonra sessizce odaya döndü, perdenin bir ucunu kaldırıp pencereden dışarı baktı. Camın arkasında yoğun bir karanlık vardı.

«Geceleri yaşıyorum» diye düşündü.

Bu kafası işleyen köylüye acıyordu. Öylesine geniş, öylesine güçlüydü ki. . Andrey canlı ve neşeli döndü eve.

Ana, Ribin'in ziyaretini anlatınca:

«İyi ya!» diye haykırdı. «Köy köy dolaşıp gerçeği anlatsın, halkı uyandırsın. Bizimle başı hoş değil nasılsa. Kafasında köylü fikirleri yer etmiş, bizim fikirlerimize yer kalmamış. .»

Pelageya ölçülü bir dille:

«Örneğin,» dedi, «beyler konusundaki sözleri, bunun altında bir iş var diyor hani.. Sakın bizi aldatmasınlar!»

Küçükrusyalı güldü:

«Kafanı mı kurcalıyor bu?» diye haykırdı! «Ah! Küçükanne, keşke paramız olsaydı! Başkasının parasıyla yaşıyoruz daha.

İşte Nikolay İvanoviç, ayda yetmiş beş ruble alır, ellisini bize verir. Ötekiler de öyle. Daha öyle öğrenciler var ki açtırlar, ama kuruş kuruş biriktirilmiş bir miktar para yollarlar bize çoğu kez. Türlü

türlü beyefendi vardır elbet. Kimileri aldatırlar, kimileri boşverirler, ama en iyileri bizlerle gelirler.. »

Ellerini ovuşturdu, inançla devam etti:

«Hemen yarın zaferi kazanacak değiliz. Ama arada, mayısın birinde güzel bir şenlik örgütleyeceğiz. Neşeli bir şey!»

Andrey'in canlılığı, Ribin'in Ana'da yarattığı kaygıyı giderdi. Küçükrusyalı eliyle kafasını sıvazlayarak odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, gözleri yerde:

«Biliyor musunuz?» diyordu. «Kimi zaman içimde. . olağanüstü bir canlılık duyuyorum!. Bana öyle geliyor ki, nereye gidilse, arkadaş bulunur, ve hepsi aynı ateşle yanıp tutuşurlar, hepsi şen, hepsi iyi yürekli, hepsi karşısındakine yararlı olmak için çırpınır. . Birbirleriyle konuşmadan anlaşırlar. . Uyum içinde, dostluk içinde yaşarlar, her yürek kendi şarkısını söyler. Bütün bu şarkılar dereler gibi akar, bir tek ırmağa dökülür, ve ırmak, geniş ve özgür ırmak, denize dek akar gider. Bu deniz, yepyeni bir yaşamın pınl pırıl mutluluğunu taşır.»

Pelageya onun keyfini bozmamak, sözünü kesmemek için hiç kıpırdamıyordu. Onun sözlerini oldum olası

başkalarınkinden daha dikkatle dinlerdi. Andrey daha özlü konuşurdu, sözleri insanın yüreğini daha şiddetle etkilerdi. Pavel hiç bir zaman geleceği nasıl gördüğünü söylemezdi, oysa Andrey için bu gelecek benliğinin bir parçasıydı. Onun konuşmalarında, Ana, güzel bir masal dinler gibi olurdu. Yeryüzündeki tüm insanların gelecek " büyük şenliğini anlatırdı bu masal, yaşamın anlamını, oğlunun ve arkadaşlarının sürdürdükleri eylemin anlamını aydınlatırdı.

Küçükrusyalı, başını şarlayarak devam etti:

«Sonra gerçeğe dönünce, çevresine bakınca, her şeyin soğuk ve çamurlu olduğunu görür insan! Millet bezgin, sinirli.. »

Derin bir hüzünle ekledi:

«Onur kırıcı bir şey bu, ama gerçek şu ki insandan çekinmeli, insandan korkmalı, dahası.. dahası

insandan nefret etmeli! İnsan ne yapacağını şaşırır kalır. Yalnızca sevmek ister, ama ne mümkün! Vahşi bir hayvan gibi üzerine saldıranı, seni can saymayanı, insanın yüzünü yumruklayanı nasıl bağışlarsın?

sız. Kendim için değil. Yalnız ben olsam, bütün hakaretlere katlanırım. Ama kaba kuvvet kullananlara boyun eğmek istemiyorum, benim sırtımda başkalarına nasıl dayak atacaklarını öğrenmelerini istemiyorum.»

Şimdi gözlerinde soğuk bir pırıltı oynaşıyordu. İnatçı bir tavırla başını eğdi. Daha kararlı bir sesle şöyle dedi:

«Şahsen bana bir zararı dokunmasa bile, hiç bir kötülüğe göz yummamam gerekir. Yeryüzünde yalnız değilim çünkü. Diyelim ki, hakarete uğradım bugün ve karşılık vermedim dahası »gülüp geçtim, diyelim ki beni yaralamadı.. Ama yarın, gücünü üzerimde deneyen saldırgan, bir başkasına da el kaldırır. İşte bunun içindir ki insanlar arasında ayırım yapmak, yüreğimi pek tutmak, ve bunlar benim kardeşlerim, şunlar değil, demek gerek. . Bu doğrudur, ama doğru da olsa hoş değil işte!»

Ana elinde olmayarak subayı ve Sandrin'i düşündü, içini çekti:

«Ekilmemiş buğdayla nasıl ekmek yapılır!. » «İşin acıklı yanı da burda!» diye haykırdı Andrey. «Öyle!»

Birdenbire kocasının yosun tutmuş iri bir taş gibi ağır ve somuttuk suratı geldi gözleri önüne. Küçükrusyalının Nataşa ile evlendiğini, oğlunun da Sandrin'le birleştiğini düşündü. Andrey iyiden iyiye ateşlenmişti:

«Peki bu neden ileri geliyor? Bunu görmek çok kolay, öyle kolay ki gülünç hatta. İnsanların eşit olmamasından ileri geliyor düpedüz. Şimdi, hepsini aynı düzeye koyalım, aklın yarattığı her şeyi, insan elinin yaptığı her şeyi paylaşalım. O zaman korku ve çekememezliğin kölesi olmaktan, cimrilik ve budalalığın zincirlerinden kurtuluruz!. »

Küçükrusyalı ile Ana sık sık böyle söyleşiye dalarlardı. Yeniden fabrikada işe alınan Andrey, aldığı tüm ücreti Pela-geyaya veriyordu. Ana bu parayı almayı, Pavel'in ücretini almak kadar doğal buluyordu. Kimi zaman Andrey, gözlerinin içi gülerekten: «Biraz okuma yapalım mı, küçükanne, ha, ne dersin?»

derdi.

Ana işi şakaya vurarak, ama inatla karşı koyardı. Andrey'in gülümsemesi ona çekingenlik verir, biraz da incitirdi.

99

'Mademki güleceksin, ne diye okuyacak mışım?' diye düşünürdü.

Öte yandan da, bilmediği birtakım bilimsel sözcüklerin anlamını sorardı, ve bu, gittikçe daha sık oluyordu. Sorarken de hiç yüzüne bakmaz, sesinin ilgisiz çıkmasına çalışırdı. Andrey, Ana-"nın kendi kendine gizlice öğrenmeye çalıştığını sezdi. Onun sıkılganlığını anladı ve birlikte okumalarını önermekten vazgeçti.

Çok geçmeden Pelageya:

«Gözlerim iyi görmüyor, Andrey, » dedi. «Gözlük kullanmam gerekecek galiba.»

«Kolay! Pazara kente gideriz, sizi doktora götürürüm, gözlüğünüzü alırsınız. .»

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

Pavel'i görmek için izin istemeye gitmişti üç kez. Her seferinde de, jandarma komutanı tatlılıkla geri çevirmişti. Kırmızı yanaklı, iri burunlu kır saçlı, ufak tefek bir ihtiyar olan general:

«Bir hafta sonra, hanımcığım, daha önce olmaz!» demişti. «Bir hafta sonra bakarız. Şimdi sırası değil:. »

Tostoparlak, şişko general, dükkânda biraz fazla bekleyip küflenmeye yüz tutmuş olgun bir erik kurusuna benzerdi. San, sivri uçlu bir çöp parçasıyla ufacık beyaz dişlerini karıştırıp dururdu habire. Yuvarlak, küçük yeşilimtırak

gözlerinin içi sevecenlikle gülümserdi. Sesi sevimli, dost bir sesti. Çok terbiyeli!» dedi Ana, Küçükrusyalıya. «Hep gülümsüyor.. »

«Öyle öyle! Sevimlidirler, güleçtirler. İşte size akıllı ve namuslu bir adam, bizim için tehlikelidir, asın onu!' derler onlara. Onlar da gülümserler, adamı asarlar, sonra yeniden gülümsemeye başlarlar.»

«Bize aramaya gelen daha sıradan biriydi, pis herifin teki olduğu hemen belli oluyordu.»

«Bunlar insan değiller ki. İnsanları sağırlaştırmak için kafasına kafasına inen çekiçlerdir. Birer alet. Daha kullanışlı hale gelmemiz için bize biçim vermeye yarayan aletler. Kendileri de, bizi 100

yöneten ele göre yapılmışlardır. Kendilerine buyurulan her işi yapabilirler. Düşünmeden, neye yaradığını

sormadan.»

En sonunda izin çıktı. Pelageya pazar günü hapishane kalemine geldi, bir köşeye çekilip oturdu. Basık tavanlı, dar ve kirli odada, ziyaret saatini bekleyen birkaç kişi daha vardı. Herhalde bu ilk gelişleri olmasa gerek ki, birbirlerini tanıyorlardı. Alçak, tekdüze bir sesle konuşuyor, kâh sızlanıyor, kâh dedikodu yapıyorlardı.

Dizleri üzerinde bir çanta taşıyan buruşuk suratlı şişman bir kadın şöyle diyordu:

«Biliyor musunuz? Bu sabah ilk ayin sırasında koro şefi bir şarkıcı çocuğun kulağını nerdeyse koparıyordu.. »

Emekli asker üniforması taşıyan yaşlıca bir adam yüksek sesle öksürdü ve şu karşılığı verdi: Şu kilise şarkıcıları yok mu.. hepsi haylaz!»

İleriye doğru çıkık çeneli, kısa bacaklı, uzun kollu, dazlak kafalı, ufak tefek bir yaşlı adam odayı telâşlı

telâşlı arşınlıyor, tasalı bir sesle hiç durmadan yakınıyordu:

«Hayat gittikçe pahalanıyor, insanlar her zamankinden daha beter oluyorlar. İkinci kalite sığır eti yirmi sekiz kapik oldu; ekmek, ikibuçuk kapiğe satılıyor. .»

Ara sıra tutuklular giriyordu içeri; hepsi de gri üniforma ve ağır meşin ayakkabı giymişlerdi. Loş odaya girince gözlerini kırpıştırıyorlardı. Birisinin ayağında pranga vardı. Her şey durgun, her şey çirkin bir yalınlık içindeydi. Sanki bütün bu insanlar çoktandır bu havaya alışkındılar, yadırgamıyorlardı artık. Kimileri rahat rahat oturuyorlardı. Kimileri, nöbet tutuyorlardı. Başkaları da ziyaret kaçırmıyorlar, olağanmış gibi tutukluları görmeye geliyorlardı. Ana'nın yüreği sabırsızlıkla titriyordu. Şaşkın şaşkın çevresindekileri izliyor, onların bu durumunu yadırgıyordu. Ufak tefek yaşlı bir kadın oturuyordu yanıbaşında. Yüzü kırış kırıştı, ama bakışlar* canlıydı daha. Cılız boynunu uzatıp konuşmalara kulak kabartıyor, herkese meydan okur gibi bakıyordu. Pelageya usulca sordu:

«Mahpusunuz mu var?»

«Oğlum. Öğrenci.»

ihtiyar kadın çabuk çabuk ve yüksek sesle karşılık vermişti.

«Ya siz?»

«Benim de oğlum burada. İşçidir.»

«Adı ne?»

«Vlasov.»

«Tanımam. Çok oldu mu gireli?»

«Altı haftayı geçti.»

«Benimki, on ayı geçti!»

Sesinde gurura benzer, anlatılması güç bir şey vardı, ya da Pelageya'ya öyle

geldi. Kısa boylu, dazlak kafalı ihtiyar telâşlı telâşlı:

«Evet, evet,» diyordu. «Artık sabır kalmadı.. Herkes kızıyor, bağırıyor, her şeyin fiyatı artıyor. Ona göre insanların değeri de düşüyor. Uzlaştırıcı sesler duyulduğu yok.»

«Çok doğru!» dedi eski asker. «Bir kargaşa ki, sorma gitsin! Artık birinin kalkıp susunuz diye emretmesi gerek! Gerekli olan bu. Sert bir ses. .»

Konuşma hararetlendi. Herkes katıldı tartışmaya, yaşam konusunda kendi fikrini ileri sürdü. Ama hepsi de alçak sesle konuşuyorlardı. Ana, bütün bu insanlarda kendisine yabancı olan bir şey seziyordu. Kendi evinde başka türlü konuşulurdu, daha anlaşılır, daha basit, daha açık seçik bir dil kullanılırdı. Kızıl dört köşe sakallı şişko bir gardiyan. Ana'nın adını bağırdı, onu baştan aşağı süzerek:

«Arkamdan gel,» dedi.

Ve hafif topallayaraktan uzaklaştı.

Ana, gardiyanın ardı sıra gitti. Daha çabuk yürüsün diye sırtından itmek geliyordu içinden. Ufak bir odada, Pavel şyakta bekliyor, gülümsüyordu. Elini uzattı. Ana oğlunun elini tuttu, gülmeye başladı. Göz kapakları açılıp kapanıyordu. Söyleyecek söz bulamayınca usulca:

«Selâm. . selâm. .» dedi.

«Sakin ol, anne!»

Kuvvetle sıktı anasının elini.

«Bir şeyim yok.»

Gardiyan içini çekerek:

«Ana!» dedi. «Geri çekilin, aranızda açıklık bulunsun. . »

Ve yüksek sesle esnedi. Pavel, anasının sağlığını, evdeki durumu sordu. Pelageya başka sorular bekliyordu. Bu soruları oğlunun gözlerinde aradı, bulamadı. Pavel her zamanki gibi serinkanlıydı. Yalnız daha solgundu, gözleri de daha büyük görülüyordu.

«Sandrin sana selâm yolladı!»

Pavel'in gözkapakları titreşti, yüzünde tatlı bir hava belirdi, gülümsedi. Keskin bir burukluk sızlattı

Ana'nın yüreğini. Küçük düşmüş ve sinirlenmişti.

«Yakında tahliye edilir misin?» diye sordu. «Niye kapattılar nki seni? O bildiriler yine geliyor işte. .»

Pavel'in gözlerinde bir sevinç şimşeği çaktı.

«Yine mi?»

Gardiyan gevşek bir tavırla:

«Böyle işlerden söz etmek yasak!» dedi. «Yalnızca aile sorunlarından söz edebilirsiniz. .»

«Bunlar aile sorunları değil mi?» diye karşılık verdi Pelageya.

«Ben onu bunu bilmem. Yasak dedik, işte o kadar!»

Gardiyanın umursamaz bir hali vardı.

«Bana aileden sözet anne,» dedi Pavel.

Ana, içinde gençliğe özgü bir gözüpekliğin kabardığını duyar gibi oldu:

«Hepsini fabrikaya taşıyorum. .»

Durdu gülümsedi, devam etti:

«Çorba, erişte. Maria'nın pişirdiği bütün yemekleri ve de başka besinleri

götürüyorum. .»

Pavel anlamıştı. Gülmemek için dudaklarını sıktı, saçlarını arkaya doğru itti ve şimdiye dek anasının hiç

duymamış olduğu okşayıcı bir sesle:

«Bir uğraş bulman iyi,» dedi. «Böylece canın sıkılmaz!»

Ana böbürlendi:

«O bildiriler gelince üstümü de aramaya başladılar!»

Gardiyan kızdı.

«Yine mi?» dedi. «Yasak dedik size. Bir şeyden haberi olmasın diye adamın özgürlüğünü almışlar elinden, sen hâlâ dinlemiyorsun sözümü! Yasak olduğunu anlamalısın.»

103

«Tamam, artık bundan sözetme anne!» dedi Pavel. «Matvey İvanoviç iyi bir insan, kızdırma onu. İkimiz iyi anlaşıyoruz. Bugün burada bulunması bir rastlantı. Her zaman müdür yardımcısı bulunur görüşmelerde. .»

Gardiyan saatine bakıp:

«Ziyaret sona erdi!» dedi.

Pavel anasını kuvvetle kucakladı, sıktı. Pelageya duygulandı onun bu hareketinden, mutlu oldu, ağlamaya başladı.

«Ayrılın!» dedi Matvey.

Ana'yı odadan çıkarırken homurdandı:

«Ağlama. . onu da salarlar! Hepsini salıyorlar. . Yer kalmadı burda. .»

Ana eve döndüğünde içi içine sığmıyordu. Ağzı kulaklarına varıyordu.

«öyle ustalıkla konuştum ki!» dedi Küçükrusyalıya. «Anladı!»

İçini çekti.

«Anladı ya!. Yoksa beni kucaklamazdı. Hiç kucaklamamıştı daha önce!»

Andrey güldü:

«Ah! Ah!» dedi, «tam da size yakışır bir söz bu! Herkes bir şeyler bekler, ama bir ananın beklediği.. okşanmaktır hep. .»

Pelageya birdenbire şaşkınlıkla haykırdı:

«Ah! Andrey.. oraya ziyarete gelenler nasıl da alışmışlar! Ellerinden evlâtları alınmış, hapsedilrtıiş, oysa onların umurunda bile değil, gelip oturuyorlar, bekliyorlar, çene çalıyorlar. . Görüyor musun? Okumuş

kimseler bu kadar kolay alışıyorlarsa eğer, yoksul halka ne demeli?. »

Andrey gülümsedi:

«Doğal bir şey bu,» dedj. «Yasa onlar için daha yumuşak. Onların, bizden fazla ihtiyacı var yasalara. Gerçi yasalardan bir şamar yediler mi, suratlarını ekşitirler, ama pek fazla değil. İnsan kendi sopasını

yiyince daha az acı duyar.. »

YİRMİNCİ BÖLÜM

Bir akşam Ana çorap örer. Küçükrusyalı Roma'da köle ayaklanmasının tarihini yüksek sesle okurken, kapıya şiddetle

vuruldu. Andrey açtı. Vesovşikov girdi. Kolunun altında bir çıkın vardı. Şapkasını ensesine yıkmıştı. Dizlerine dek çamura batmıştı.

Garip bir sesle açıkladı:

«Geçiyordum. . pencerede ışık gördüm. Size iyi akşamlar dilemek için girdim. Doğru hapishaneden geliyorum!»

Pelageya'nın elini tutarak kuvvetle sıktı.

«Pavel'in size selâmı var.»

Kararsız bir tavırla iskemleye çöktü, kuşkuyla çevresine baktı.

Ana'nın hoşuna gitmezdi Nikolay. Kırkılmış, köşeli kafasında, ufacık gözlerinde, Ana'yı ürküten bir şey vardı. Ama Pelageya onu gördüğüne sevinmişti bu kez, Sevecenlikle gülümsedi.

«Zayıflamışsın,» dedi. «Ona çay yapalım, Andrey. .»

Küçükrusyalı mutfaktaydı zaten.

«Semaveri hazırlıyorum,» diye seslendi.

«Pavel nasıl? Başka çıkan var mı, yolsa yalnız seni mi saldılar?»

Nikolay başını eğdi.

«Pavel hâlâ içerde, dişini sıkıyor!» dedi. «Yalnız beni saldılar!. »

Başını kaldırıp Ana'ya baktı, dişlerini sıktı, ağır ağır devam etti:

«Kendilerine şöyle dedim: Burası yeterince kalabalık, koyve-rin beni, yoksa birini öldürürüm, sonra da kendi kendimi vururum, dedim. Beni salıverdiler.»

«Yaaa!» dedi Pelageya.

Geri çekildi. Bakışları karşılaşınca elinde olmayarak gözlerini kırpıştırdı. Küçükrusyalı, mutfaktan seslendi.

«Fedor Mazin ne âlemde? Şiir yazıyor mu?»

«Yazıyor. Aklım ermiyor buna! (Kafasını salladı.) Kanarya mı bu adam? Kafese tıkmışlar, ötüyor! Benim anladığım bir tek şey var, o da şu ki, canım

eve gitmek istemiyor. .»

Pelageya düşünceli düşünceli:

«Elbette,» dedi. «Eve gidip de ne yapacaksın sanki. Bomboş ev, soba yanmıyor, her şey donmuş. .»

105

Nikolay bir süre konuşmadı. Gözlerini kısmış, ağır ağır sigara tüttürüyordu. Karşısında dağılan gri dumanı izledi. Bir köpek havlamasını andıran kupkuru bir kahkaha attı.

«He ya! Her şey buz kesilmiş olsa gerek. Yerde donmuş hamamböcekleri var. Farelerde soğuktan kuyruğu titretmiştir.»

Ana'nın yüzüne bakmaksızın, boğuk bir sesle:

«Geceyi burda geçirmeme izin ver n'olur!» dedi.

Ana hemen:

«Elbette, lafı mı olur!» diye atıldı.

Nikolay'ın yanında sıkılmıştı, rahatsızdı.

«Öyle bir çağda yaşıyoruz ki, çocuklar ana-babalarından utanç duyuyorlar. .»

Ana ürperdi.

Nikolay, Ana'ya şöyle bir baktı, gözlerini yumdu. Çopur yüzü birdenbire kör bir insanın yüzüne benzedi. İç geçirip tekrarladı:

«Diyorum ki, çocuklar ana-babalarından utfcnç duymaya başlıyorlar! Sen söz konusu değilsin. . Pavel senden asla utanmaz. Ama ben, babamdan utanıyorum. Bir daha onun evine ayak basmam. Babam yok benim. . evim de yok! Gözetim altında bulunduracaklar beni, yoksa çeker giderdim Sibirya'ya. Orada sürgünleri kurtarır, kaçmalarını hazırlardım. .»

Ana'nın duyarlı yüreği delikanlının acı çektiğini anlıyor, ama acıma hissi duymuyordu. Sessiz durup onu*incitmemek için:

«Evet, elbette, madem öyle. . gitmen daha iyi olur.» dedi.

Andrey mutfaktan çıkıp sordu:

«Neler anlatıyorsun orda, ha?»

Ana yerinden kalktı:

«Yiyecek bir şeyler hazırlamak gerek. .»

Vesovşikov dik dik Küçükrusyalının yüzüne baktı ve ansızın:

«Ne düşünüyorum, öyle insanlar var ki, onları öldürmek gerek!»

«Yaaa! Niye peki?»

«Köklerini kurutmak için. .»

Uzun boylu, kuru Küçükrusyalı, odanın ortasında ayakta duruyor, bacakları üzerinde sallanıyor, elleri cebinde, yüksekten seyrediyordu Nikolay'ı. Vesovşikov iskemlesine yığılmış, bir du106

man bulutu ardında kalmıştı. Solgun yüzünde kızıl benekler beli-riyordu.

«İsai Gorbov'un ağzını burnunu kıracağım, göreceksin!»

«Niçin?»

«Bir daha ispiyonluk, casusluk yapmasın diye. Babam onun , yüzünden bu duruma düştü. Ve şimdi casus olarak işe alınmak için ondan medet umuyor.»

Vesovşikov hınçla, kinle bakıyordu Andrey'e.

«Bak hele!» dedi Küçükrusyalı. «Yahu, seni sorumlu tutan kim? Budalalar.»

Nikolay inatla karşılık verdi.

«Budala olsun, akıllı olsun, farketmez. Seni alalım. . akıllı çocuksun, PaveLde öyle. . Söyle bakalım, sizin için ben Fedor Ma-zin'le veya Samoylov'la aynı ayarda mıyım? Ya da Pavel'le sen birbirinizi nasıl görüyorsanız beni de o biçim mi görüyorsunuz? Doğru söyle, yalan söylesen de inanmam. . Hepiniz beni bir yana itiyorsunuz ayrı bir yere koyuyorsunuz beni.»

Küçükrusyalı Nikolay'ın yanına oturdu, tatlı, hafif bir sesle:

«Hastasın sen, Nikolay'cım!» dedi.

«Hasta mı!. Siz de hastasınız. . Yalnız, sizin önemsiz acılarınız benimkilerden daha derin görünüyor gözünüze. Herkes, rezilin teki der karşısındaki için. . Ben söylüyorum işte bunu. Ya ,sen, sen ne karşılık verebilirsin bu dediğime? Ha?»

Keskin bakışını Andrey'e dikti, bekledi. Alaycı, acı bir gülümseme ile dişlerini gösteriyordu. Çopur yüzü

duygusuzdu. Kalın dudakları kaynar sudan yanmış gibi titriyordu.

Küçükrusyalı'nın mavi gözleri üzüntülü ve sıcak bir anlatımla okşuyordu Vesovşikov'un kindar bakışını.

«Sana hiç bir karşılık verecek değilim!» dedi. «Yüreği kanayan bir insanla tartışmaya kalkmanın onu sinirlendirmekten başka bir işe yaramadığını bilirim. Ya, kardeş, bilirim!»

«Benimle tartışılmaz zaten, ben tartışmasını bilmem ki!» diye homurdandı Nikolay ve gözlerini yere indirdi.

Andrey devam etti:

«Ben şöyle düşünüyorum: her birimiz kırık cam parçaları üzerinde yalınayak yürümüşüzdür, her birimiz içimizi sıkıntı bastığı zaman şu anda senin yaptığın gibi düşünmüşüzdür. .»

Vesovşikov, ağır ağır:

«Bunu bana söyleyemezsin!» dedi. «Ruhum kurt gibi uluyor içimde!. »

«Zaten bir şey söylemek istemiyorum ki! Bütün bildiğim şu ki, geçecek bu durumun. Belki tümüyle geçmez, ama yine de geçecek!»

Gülmeye başladı. Nikolay'ın omuzuna vurdu:

«Bu, kardeş, çocukluk hastalığıdır, kızamık gibi bir şey. Hepimiz geçiririz bu hastalığı. Güçlüler daha hafif geçirirler, güçsüzler biraz daha ağır. Bu hastalık bizim gibilere tebelleş olur, yani istediği şeyi bulan, ama daha yaşamı anlamayan, yaşamda alacağı yeri göremeyen kimselere. İnsan kendi türünün tek örneği olduğunu sanır; güzel bir meyve, herkesin ısırmak istediği körpe bir salatalık gibi. Bir süre sonra, sendeki en iyi yönlerin başkalarında da bulunduğunu, başkalarının senden daha kötü olmadıklarını

görürsün. Rahatlatır bu seni. Biraz da utanırsın. . utanırsın, çünkü minnacık çıngırağını sallamak için çan kulesine tırmanmışındır, oysa yortularda büyük çan çalmaya başlayınca senin çıngırağın sesi bile işitilmez. Sonra, başka bir şeyin farkına varırsın: senin çıngırak tek başına çalarken yaşlı çanların gümbürtüsü içinde tereyağına batan bir sinek gibi boğulup gidiyor, boğulup gidiyor ama koronun tümü

içinde onun sesi de işitiliyor. Anlıyor musun ne demek istediğimi?»

Nikolay kafasını salladı:

«Belki anlıyorum! Ancak, inanmıyorum!»

Küçükrusyalı güldü, ayağa fırladı, dolaşmaya başladı.

«Ben de inanmazdım, meşe odunu!»

Nikolay zoraki bir gülümsemeyle Andrey'e baktı.

«Niçin meşe odunu oluyormuşum?»

«Öyle işte, hani çok benziyorsun da!»

Vesovşikov birden kahkahalarla güldü. Ağzı bir karış açılıyordu.

Küçükrusyalı şaşaladı, Nikolay'ın karşısında durdu:

«Ne oldu?» diye sordu.

«Valla, kendi kendime diyordum ki, sana hakaret etmek için insan budala olmalı! Böyle diyordum işte.»

Küçükrusyalı omuzlarını silkti:

108

«Ne hakareti?»

Vesovşikov dişlerini göstererek bön bön baktı.

«Bilmiyorum,» dedi. «Yani, sana hakaret edecek olan kimse daha sonra vicdan azabı çeker.»

Andrey gülerek:

«Ha!» dedi, «sözü buraya getirmek istiyordun demek!»

Ana, mutfaktan seslendi:

«Andrey!»

Odada yalnız kalınca, Vesovşikov çevresine bakındı, bacağını uzattı, inceledi, eğilip baldırını yokladı. Sonra elini yüzü hizasına kaldırdı, dikkatle ayasına, sonra elinin tersine baktı. Eli kalın, parmakları kısa, sarı bir tüyle kaplıydı. Elini havada salladı, yerinden kalktı.

Andrey semaverle döndüğü zaman Vesovşikov aynanın karşısındaydı.

«Çoktandır görmemiştim suratımı. .» dedi.

Alaycı alaycı gülerek ekledi:

«Çirkin bir suratım var!»

Andrey merakla baktı ona ve:

«Ne olacak?» dedi.

Nikolay ağır ağır konuştu:

«Sandrin diyor ki, insanın yüzü ruhunun aynasıdır, diyor.»

«Oysa doğru değil bu!. Sandrin'in de burnu kemerli, elmacık kemikleri çıkık, ama bir yıldız gibi pırıl pırıl bir ruhu var!»

Vesovşikov Andrey'e baktı, gülümsedi.

Çaya oturdular.

Vesovşikov iri bir patates aldı, sert bir hareketle bir parça ekmeğe tuz ekti, sükûnetle, ağır ağır, geviş

getirir gibi çiğnemeye başladı.

«Burada ne var ne yok?» diye sordu lokmasını yutmadan.

Andrey, propagandanın fabrikada nasıl zemin kazandığını neşe ile anlatınca, Nikolay''ın yüzü yine asıldı. Boğuk bir sesle:

«Böyle şeyler uzun sürer, uzun!» dedi. «Daha hızlı ilerlemek gerek.. »

Ana, Nikolay'ın yüzüne baktı, yeniden belli belirsiz bir kızgınlık duydu ona karşı.

«Yaşam beygir değildir ki kamçıyla yürütesin!» dedi Andrey.

ki?»

Fakat Vesovşikov kafasını inatla sallıyordu.

«Çok uzun sürer bu!» dedi. «Sabrım yok benim! Ne yapmalı

Güçsüzlük belirten bir hareketle kollarını iki yana açtı. Kü-çükrusyalı'ya baktı, susup cevap bekledi. Andery başını eğdi:

«Hepimiz öğrenmeli ve başkalarına öğretmeliyiz, işimiz bu!»

«Peki, ne zaman dövüşeceğiz?»

Küçükrusyalı gülümsedi:

«Daha önce çok dayak yiyeceğiz. Bunu bilirim ben. Gefgele-lim ne zaman dövüşüleceğini bilmem, önce kafaları silahlandır-malıyız, sonra elleri. Benim kanım bu.»

Nikolay yeniden yemeye koyuldu. Ana, onun geniş yüzünü kaçamak bakışlarla süzüyor, onunla, onun iri yarı vücuduyla bağdaşmasını sağlayacak bir şeyler bulmaya çabalıyordu. Ve bakışı onun küçük, keskin gözlerine rastladıkça ürkek ürkek gözlerini kırpıştırıyordu. Andrey'de çırpıntılı bir hal vardı. Konuşmaya, gülmeye başlıyor, sonra birdenbire sözünü kesip ıslık çalıyordu. Âna, onun bu halini anlar gibi oluyordu. Nikolay ise sessiz sedasız oturuyordu. Küçükrusyalı kendisine bir şey sorunca, belli bir isteksizlikle kısa kısa karşılıklar veriyordu. Çok geçmeden, Ana ile Andrey'e sıkıntı bastı küçük odanın içinde. İçleri daraldı. Arada sırada kaçamak bakışlar fırlatıyorlardı ziyaretçiye.

Sonunda, Nikolay kalktı.

«Gidip yatsam iyi olur,» dedi. «Orda hep kapalı kaldım, sonra birdenbire salıverdiler, yürüdüm, yürüdüm. . Yorgunum.»

Mutfağa geçti. Bir süre daha kıpırdadı. Sonra birden ölü gibi hareketsiz kaldı. Kulak kabartan Ana, Andrey'e:

«Korkunç düşünceleri var. .» diye fısıldadı.

Küçükrusyalı kafasını salladı.

«Uysal çocuk değil,» diye onayladı. «Ama değişir. Ben de öyleydim. İnsanın yüreğinde yanan ateş parlak değilse, kurum birikir. Siz gidin yatın, küçükanne. Ben biraz daha oturup kitap okuyacağım.»

Pelageya, yatağının bulunduğu, basma perdeyle kapatılmış köşeye gitti. Masa başında, oturan Andrey onun uzun süre mırıldanarak dua ettiğini içini çektiğini işitti. Kitabın sayfalarını hızlı

110

4

hızlı çeviriyor, bir yandan da ateşli ateşli alnını siliyor, uzun parmaklarıyla bıyıklarını buruyor, ayaklarını

sallıyordu. Saatin sarkacı saniyeleri taneliyor, rüzgâr pencerelerde inliyordu. s Ana'nın zayıf sesi işitildi:

«Yarabbim! Dünyada bunca insan var, ama hepsi kendine göre bir şeyden yakınıyor. Peki, hani mutlu olanlar?» Küçükrusyalı onu yankılarcasına karşılık verdi: «Var, daha şimdiden mutlu insan var! Yakında daha çok olacak, evet, daha çok.»

YİRMİBİRİNCİ BÖLÜM

Yaşam, aydınlık ve karanlık günleriyle, hızla akıp gidiyordu. Her geçen gün yeni bir şey getiriyor, ama bu getirdikleri artık kaygılandırmıyordu Ana'yı. Akşamları, gittikçe daha sık uğruyor-lardı yabancılar. Tasalı görünüyorlar. Andrey'le alçak sesle konuşuyorlardı. Gece geç vakit yakalarını kaldırıyor, şapkalarını gözlerine dek indiriyor, dikkati çekmemek için sessizce ayrılıp karanlığa dalıyorlardı. Coşkunluklarını dizginledikleri hissediliyordu. Hepsi de şarkı söylemek, gülmek isterlerdi, ama her zaman acele işleri olduğundan boş zaman bulamıyorlardı. Kimileri alaycı ve ağır, kimileri neşeliydi, gençlikle dolup taşan bir güç taşıyorlardı. Dalgın ve durgun olanları da vardı. Ana'nın gözüyle, hepsi de inatçı ve kendinden emindiler. Her birinin yüz çizgileri farklı olduğu halde, Pelageya onlarda bir tek yüz görüyordu: sakin bir kararlılık taşıyan, aydınlık, süzgün bir yüz. Emmaüs'e giden İsa'nın gözleri gibi hem okşayıcı hem sert, derin bakışlı gözleri olan bir yüz. .

Ana onları sayıyor, Pavel'in çevresini alan bir kalbalık gibi görüyor, bu kalabalığın ortasında oğlunun, düşmanlarının gözünden kaçacağını düşünüyordu.

Bir akşam, canlı, çevik, saçları bukle bukle bir kız çıkageldi kentten. Andrey'e bir paket getirdi. Giderken, aydınlık, neşeli bir bakışla:

«Hoşça kal, arkadaş!» dedi Pelageya'ya.

Ana gülmesini tutarak:

«Güle güle!» dedi.

111

Kızı kapıya kadar geçirdikten sonra pencereye yaklaştı, gülerek «arkadaş»ının ufak adımlarla, seke seke uzaklaşmasını izledi; bir bahar çiçeği kadar taze, bir kelebek gibi hafifti kız. Gözden kaybolunca, Ana kendi kendine: «Arkadaş!» diye yineledi. «Ah! Şekerim, Allah sana ömür boyunca iyi bir arkadaş versin!»

Kentten gelenlerde çocuksu bir hava görüyor, hoşgörüyle gülümsüyordu. Fakat en çok onların inançlı

hallerine bayılıyor, hem şaşıyor, hem seviniyordu. Ve gittikçe daha iyi anlıyordu bu inancın derinliğini: Adaleti egemen kılma umudu onu heyecanlandırıyor, benliğini ısıtıyordu. Gerçi konuşmalarını dinlerken belirsiz bir hüzne kapılıp istemeden içini çektiği oluyordu ama onların içtenliğini, kişisel yaşantılarını

böylesine cömertçe hiçe saymalarını da pek beğeniyordu.

Yaşam üzerine tartıştıklarında çok şey anlıyordu artık. İnsanların gerçek mutsuzluk kaynağını bulmuş

olduklarını hissediyordu. Ve onların inançlarını doğru bulmaya alışıyordu. Gelge-lelim için için, yaşamı

fikirlerine göre değiştirebileceklerine, içlerinde yanan ateşi tüm işçi sınıfına aktarmaya yeterli gücü

bulabileceklerine inanmıyordu. Herkes bugünü tok geçirmek isterdi. Hiç kimse, hemen yiyebileceği yemeği yarına bile ertelemek istemezdi. Az kişi izleyecekti bu uzak ve sıkıntılı yolu. Bu yolun evrensel kardeşliğin hüküm

sürdüğü bir harikalar diyarına çıktığını herkesin gözü göremeyecekti. Ve böyle olduğu içindir ki, bütün bu İyi insanlar, sakallarına ve çoğu zaman yorgunluk akan yüzlerine karşın, çocuk gibi görünüyorlardı gözüne. Başını sallayarak:

'Zavallı yavrucaklarım!' diye düşünüyordu.

Hepsi de düzenli, ciddî, bilinçli bir yaşantı sürdürüyorlardı. İyilikten söz ediyor, kendilerini düşünmeksizin, bildiklerini başkalarına da öğretmek için çırpınıyorlardı. Tehlikelerine karşın böyle bir yaşantının sevilebileceğini anlıyordu Ana. İçini çekerek kendi öz geçmişini getiriyordu aklına. Bu geçmiş, uzayıp giden karanlık, dar, üzüntü dolu bir yol gibi geliyordu. Farkına varmaksızın, bu yeni yaşantıda yararlı olabileceğine inanmaya başlıyordu. Eskiden hiç kimseye yararlı olduğunu hissetmiş değildi. Şimdi ise, birçoklarının kendisine ihtiyacı olduğunu apaçık görüyordu. Yeni ve hoş bir duyguydu bu, başını dik tutmasını sağlıyordu. .

112

Bildirileri günü gününe fabrikaya taşıyor ve görevini yerine getirmenin gönül rahatlığını duyuyordu. Polisler ise onu görmeye alışmışlardı, artık dikkat etmiyorlardı girip çıkmasına. Birçok kez üstünü

aradılar, ama hep bildirilerin dağıtılmasının ertesi gününe rastlardı bu aramalar. Üzerinde bir şey bulunmadığı zaman Ana, polis ve bekçilerin kuşkularını uyandıracak biçimde davranırdı. Onlar da Ana'yı

durdurur, üstünü başını yoklarlardı. O zaman, onuru kırılmış gibi davranır, adamlarla tartışır, ağızlarının payını verip sindirir, becerikliliğinden gurur duyardı. Bu oyun hoşuna gitmeye başlamıştı. I Vesovşikov'a fabrikada bir daha iş verilmemişti. Bir odun iff tüccarının yanına girdi. Varoşta kalas, tahta ve yakacak odun T taşıyordu. Hemen her gün Ana gerçerken görüyordu onu. İske-, leti çıkmış iki yaşlı siyah at, titrek bacaklarını gererek ilerler, yorgun ve umutsuz başları sallanır, ölgün gözlerini bitkinlikle kıpıştı-rırdı. Arkalarında uzun, nemli bir kalas ya da uçları bir biri üzerinde saklayan bir yığın tahta uzanır, sarsıntılara göre sallanırdı. Nikolay, dizginleri tutmaksızın yandan yürürdü. Üstü

başı yırtık pırtık, çamura bulanmış olurdu. Ağır çizmeler giyer, şapkasını -

ensesine yıkar, kazık gibi dimdik yürürdü. Gözlerini yere diker, o da atlar gibi kafasını sallardı. Hayvanlar karşıdan gelen arabaların, yayaların üstüne üstüne giderlerdi, bu yüzden küfürler, öfkeli haykırışmalar yükselirdi ortalıkta. Nikolay ne kafasını kaldırır, ne de bir karşılık verirdi. Sağır edici bir ıslık tutturur, boğuk bir sesle şöyle derdi hayvanlarına:

«Tekrarla bakalım şu havayı!»

Andrey'in arkadaşları broşürler ya da dış ülkelerde yayımlanan bir gazetenin son sayısını okumak için her toplandıklarında, Nikolay gelir bir köşeye oturur, hiç bir şey demeden bir iki saat dinlerdi. Okuma bitince gençler uzun uzun tartışırlardı, ama Ve-sovşikov hiç katılmazdı tartışmaya. Ötekiler daha erken ayrılırlardı. Andrey'le yalnız kalınca Nikolay somurtkan bir tavırla: , «Peki, en suçlusu kim?» diye sorardı.

«Bu benim malım! diyen ilk insan. Ne var ki.. bu sözü söyleyen kimse, birkaç bin yıl önce ölmüştür, öyleyse ona kızmak bir işe yaramaz.»

Andrey bunu şaka yollu söylerdi, ama gözlerinde kaygılı bir hava okunurdu.

«Ya zenginler?. Ve de onları destekleyenler?. »

Küçükrusyalı eğilir, başını elleri arasına alır, bıyığını burarak, uzun uzun yaşamdan ve insanlardan söz ederdi yalın bir dille. Ama sözlerinden, genel olarak herkesin kabahatli olduğu anlamı çıkardı hep ve bu, Nikolay'ı tatmin etmezdi. Kalın dudaklarını kuvvetle sıkar, kafasını sallar, kuşkulu bir sesle sorunun öyle olmadığını söyler, hoşnutsuz, asık yüzle kalkıp giderdi.

Bir seferinde:

«Hayır!» diye haykırdı. «Elbette ki sorumlular vardır, sorumlular burdadır! Söylüyorum sana. . Her yanı

sürmek gerek, derin sürmek, ayrıkotunun kapladığı bir tarla gibi, gözünün yaşına bakmadan!»

Ana düşüncesini şöyle açıkladı:

«Puantör İsai de bir gün sizden sözederken aynen böyle söylemişti!»

Kısa bir sessizlikten sonra Vesovşikov sordu:

«İsai mi?»

«Evet, o kötü adam! Herkesi gözler, sorular sorar. Bizim sokağa sık sık uğrar oldu: pencerelerimizden içerisini dikizliyor. .»

Niikolay:

«Dikizliyor mu?» diye yineledi.

Ana yatmış olduğundan, Vesovşikov'un yüzünü göremiyor-du: Fakat çok konuştuğunu anladı, çünkü

Küçükrusyalı, uzlaştırıcı bir sesle hemen söze katıldı. •

«Canım, bırak nerede gezerse gezsin, nereye bakarsa baksın! Boş zamanı var, dolaşır.. »

«Yooo! Dur bakalım!» dedi Nikolay boğuk bir sesle. «Odur işte sorumlu!»

Andrey telâşla:

«Neden sorumlu?» diye karşılık verdi. «Aptal olmasından mı?»

Vesovşikov karşılık vermeden kalktı gitti.

Küçükrusyalı, örümcek ayakları gibi kuru, uzun bacaklarını sürükleyerek, yorgun adımlarla ağır ağır arşınladı odayı. Her zamanki gibi, yürürken ses çıkarıp Pelageya'yı rahatsız etmemek için çizmelerini çıkarmıştı. Ne var ki Ana uyumuyordu, Nikolay gittikten sonra, kaygılı bir sesle: 114

«Ondan korkuyorum!» dedi.

Andrey, sözcükleri uzata uzata:

«Evet,» dedi. «Çabuk sinirlenen bir çocuk. Ona İsai'den sö-zetmeyin, küçükanne, bu İsai denen adam gerçekten bir ispiyondur.»

s «Bunda şaşılacak bir şey yok. Kafadarı bir jandarma.»

Andrey ürperdi:

«Bakarsın Nikolay onu pataklamaya kalkar! Toplumumuzda subayların sıradan erlerde ne tür duygular uyandırdıklarını görüyorsunuz ya? Nikolay gibi insanlar onurlarının kırıldığını anlar J da sabırları

tükenirse, biliyor musunuz neler olur? Kan fışkırır " göklere dek, ve kızıl bir sabun köpüğü gibi yeryüzünü kaplar. .» Ana usulca:

«Korkunç bir şey bu, Andrey!» dedi. ' Kısa bir sessizlikten sonra Küçükrusyalı şu karşılığı verdi:

«Eğer sinekler sokmasaydı, atlar çifte atmazlardı! Bununla birlikte, kanlarının her damlası gözyaşı

selleriyle peşinen yıkanmış olacaktır. .» Hafifçe güldü.

«Haklı bekli; ama haklı olması avutmuyor insanı,» diye ekle-V---CH.
YİRMİİKİNCİ BÖLÜM

Bir pazar günü, bakkaldan dönen Ana kapıyı açıp adımını içeri atınca, bir yaz gününün sıcak yağmuru gibi dalga dalga sevinç boşaldı başından aşağı. Pavel'in güçlü sesi çınlıyordu odanın içerisinde. Küçükrusyalı:

«İşte geldi!» diye bağırdı.

Pavel hızla anasına döndü, yüzü şiddetli bir heyecanla aydınlandı. Pelageya, bu heyecanının kendisi için derin mutluluklarla yüklü olduğunu anladı.

«İşte. . döndün. . eve!» diye mırıldandı.

Bu sürpriz aklını başından almıştı. Şaşkınlık içinde bir iskemleye çöktü. Pavel ona doğru eğildi. Yüzü

soldu. Göz pınarla115

rında yaşlar parlıyordu. Dudakları titriyordu. Bir an sessiz kaldı. Ana da ağzını açmıyor, öylece oğluna bakıyordu.

Küçükrusyalı başını eğdi, ıslık çalarak önlerinden geçip çıktı odadan. Pavel titrek parmaklarıyla anasının elini sıktı, derin ve alçak bir sesle:

«Sağol anneciğim!» dedi. «Teşekkür ederim, sevgili anneciğim!»

Oğlunun yüz ifadesinden ve ses tonundan havalanan Pela-geya, onun başını okşadı, çarpıntısını

bastırmaya uğraşarak yavaşça:

«İsa seni korusun!» dedi. «Bana teşekkür edecek ne var?»

«Büyük davamızda bize yardım ettiğin için teşekkürler! İnsan, anasını fikren de sevebildiği zaman, az bulunur bir mutluluğa kavuşmuş olur.»

Yüreği sevinçle dolup taşan Ana hiç bir şey söylemeden, hayran hayran oğluna bakıyordu. Karşısındaydı

işte, yakınında ta, yakınında.

«Anneciğim, birçok şeyin seni incittiğini, ağrına gittiğini görüyordum. Düşünüyordum ki.. bizlerle asla bağdaşmayacaktın, yıldızın barışmayacaktı, görüşlerimizi benimsemeyecektin, gel-gelelim bize katlanacaktın, ses çıkarmadan, her zaman her şeye katlandığın gibi. Çok üzücü bir şeydi bu!. »

«Andrey bana çok şey öğreftİ!» •

Pavel gülerek:

«Evet, anlattı bana!» dedi.

«Yegor da öğretti. İkimiz aynı köydenmişiz. Hatta Andrey bana okuma öğretmek istemişti.. »

«Ve sen. . biraz utanmışsın, gizliden gizliye yalnız başına öğrenmeye koyulmuşsun.»

Ana şaşırıverdi.

«Ya! Beni ispiyonlamış demek!» dedi.

Ve aşırı sevinçten çırpınarak Pavel'e:

«Onu içeri çağırmalıyız,» dedi. «Mahsus çıkmıştır odadan, bizi rahatsız etmemek için. Onun. . anası yok da. .»

Pavel antrenin kapısını açıp:

«Andrey!. »diye seslendi. «Andrey, nerdesin?»

I

«Buradayım. Odun yaracağım.»

«Gelsene buraya!» . Hemen gelmedi. Mutfağa girerek bir evsahibi tavrıyla:

«Nikolay'a söylemeli de odun getirsin, odun kalmamış,» dedi. «Gördünüz mü, küçükanne, Pavel'imiz ne hale gelmiş! Resmî makamlar asileri cezalandıracaklarına, semirtiyorlar. .»

Ana gülmeye başladı. Yüreği huzurla doluyor, sevinçle kendinden geçiyordu. Fakat sevincini hasislikle kullanmak geliyordu içinden, ve oğlunun da ölçülü davranıp her zaman olduğu gibi sakin durmasını, heyecanını bir anda harcamamasını diliyordu. Bu mutluluk pek fazlaydı Ana için; yaşantısının bu ilk büyük mutluluğu sonuna dek yüreğini doldursun ve orada hep derin, hep canlı kalsın istiyordu. Ve harcanmasın, eksilmesin diye rastlantıyla harika bir kuş yakalayan bir avcı gibi, alelacele saklıyordu onu.

«Sofraya oturalım, Pavel,» diye önerdi. «Herhalde yemek yememişsindir.»

Durmadan gidip geliyor, fazla meşgul görünüyordu ev işiyle.

Pavel:

«Hayır, yemedim,» dedi. «Gardiyan dün bana serbest bırakılacağımı bildirdi; bugün ne acıktım, ne susadım. Burada ilk rastladığım kimse, ihtiyar Sizov oldu. Beni görür görmez karşı kaldırımdan yanıma vardı beni selâmlamak için. Kendisine dedim ki: 'Şimdi ihtiyatlı olmalısınız artık, ben mimli, tehlikeli bir adamım artık, polis gözetimi altındayım.' 'Zararı yok,' dedi. Sonra, biliyor musun ne sordu yeğeni hakkında? 'Eee? İçerde Fedor uysal davrandı mı?' dedi. 'Uysal davrandı mı demekle neyi kasdediyorsunuz?' 'Yani.. arkadaşlarından sözederken fazla konuşmadı ya?. ' Kendisine, Fedor'un namuslu ve akıllı bir çocuk oluğunu söyledim. Sakalını sıvazladı, gururla: 'Bizim Sizov'lardan kötü adam çıkmaz!'

dedi.»

Andrey başını salladı:

«Hiç de aptal değil,» dedi. «Çoğu kez çene çalarız onunla, iyi adamdır! Yakında bırakırlar mı Fedor'u?»

«Sanırım hepsini bırakacaklar. İsai'nin ihbarları dışında hiç bir kanıt yok tutuklananların aleyhinde. İsai ne söylemiş olabilir ki?»

117

116

Ana koşuşup duruyor ve oğlunu seyrediyordu. Andrey, ellerini ardında kavuşturmuş, bir aşağı bir yukarı

gezinen delikanlının anlattıklarını dinliyordu. Sakalı uzamış, yanaklarında yuvarlak, ufak, siyah halkalar oluşturmuştu. Bu nedenle esmer yüzü biraz açık görünüyordu.

Ana yemeği getirdi.

«Sofraya buyrun,» dedi. , Yemekte, Andrey, Ribin'den söz açtı. Olanları anlatıp bitirince, Pavel yerindi:

«Ben burada olsaydım koyvermezdim onu. Giderken ne götürdü beraberinde? Hiç: büyük bir isyankârlık ve karmakarışık fikirler.»

Küçükrusyalı gülümsedi:

«Evet ama, bir insan kırkına varmış ve uzun süre kendi kendini yemişse, onu değiştirmek güçtür.»

Tartışmaya başladılar. Her zaman olduğu gibi, ana, yine birçok deyimi anlayamıyordu. Yemek bittikten sonra da iki arkadaş zor anlaşılır sözcüklerle birbirlerini yaylım ateşine tutmayı sürdürdüler. Arada bir, daha açık bir dille konuşuyorlardı.

Pavel sarsılmaz bir inançla:

«Bir adım bile sapmadan devam etmeliyiz yolumuza!» dedi.

«Ve yolda, bizi düşman olarak karşılayacak olan onmilyon-larca insanla çatışmalıyız. .»

Ana dinliyordu. Pavel'in, köylüleri sevmediğini anlıyordu. Oysa Andrey onları savunuyor, köylülerg de iyiliği öğretmek gerektiğini kanıtlamaya çalışıyordu Ana, Andrey'i daha iyi anlıyordu, onun haklı

olduğunu üşünüyordu. Gelgelelim Andrey'in Pa-vel'e her karşılık verişinde, soluğunu tutarak kulak kabartıyor, sabırsızlıkla oğlunun vereceği yanıtı bekliyordu: Küçükrusyalı'nın sözlerinden alınıp alınmadığını merak ediyordu çünkü. Ama hayır, ateşli ateşli tartışmalarına karşın ikisi de birbirlerine sinirlenmiyorlardı.

Arasıra Ana, oğluna:

«Demek, öyle, Pavel?» diye soruyordu.

Ve oğlu gülümseyerek:

«Elbette öyle!» diyordu.

Andrey sevimli bir alaycılıkla:

«Rica ederim beyefendi, tıkabasa yediniz ama iyi çiğnemediniz!» diyordu. «Lokma boğazınızda kaldı. Gargara edin küçük dilinizi!»

Pavel:

«Bırak şimdi sululuğu!» diye kesti.

«Yoo! Cenaze alayına katılan bir kimse kadar ciddiyim ben.»

Ana usulca gülüyor, kafasını sallıyordu..

YİRMİÛÇÜNCÜ BÖLÜM

Bahar yaklaşıyor; karlar eriyor, beyaz örtüsü altında gizlediği çamuru, kurumu ortaya çıkarıyordu. Çamur her geçen gün daha belirgin, daha insafsız hale geliyordu. Tüm varoş kirli paçavralara bürünmüş

gibi gözüküyordu. Gündüzün damlardan sular damlıyor, evlerin gri duvarları terliyor, tütüyor, akşam güneş batarken ortalıkta kirli buz sütunları oluşup-sarkıyordu. Güneş gitgide daha sık gösteriyordu yüzünü. Dereler usul usul çağlamaya başlıyor, bataklığa doğru akıyordu. 1 Mayıs'ı kutlamaya hazırlanıyordu herkes.

Fabrikada, mahallede, bu bayramın anlamını belirten bildiriler dağıtılıyordu. Henüz propagandadan etkilenmemiş gençler bile, bildirileri okuyunca, şöyle diyorlardı:

«Kutlamalı bu bayramı!»

Asık suratlı Vesovşikov:

«Pek erken de değil hani!» diye haykırıyordu. «Yeter bunca saklambaç oynadığımız!»

Fedor Mazin seviniyordu. Çok zayıflamıştı. Sinirli tavırları ve sözleri kafese kapatılmış bir çalıkuşunu andırıyordu. Yaşına göre pek ciddî, az konuşur bir oğlan olan ve şimdi kentte çalışan Yakov Somov'la geziyordu hep. Saçları hapishanede daha da kızıllaşan Samoylov, Vasil Gusev, Bukhin, Dragunov ve daha birkaç kişi, silahlanmak gerektiğini ileri sürüyorlardı, gelgelelim, Pavel,

Küçükrusyalı, Somov ve başkaları

aynı kanıyı pay-laşamıyorlardı.

Yegor her zamanki gibi yorgun, terli, soluk soluğa geldi.

119

«Mevcut düzeni değiştirmek büyük bir iş, arkadaşlar!» diyordu şaka yollu. «Ama bu işin daha çabuk yürümesi için, kendime bir çift yeni çizme almam gerekiyor. — Bunu söylerken yırtık, ıslak ayakkabılarını gösteriyordu.— Lâstiklerim de onulmaz bir hastalıktan mustariptir, allanın günü ayaklarım ıslanır. Bu köhne dünyayı herkese karşı açıkça yadsımadan yeraltına göçmek istemiyorum. Bu nedenle, Samoylov yoldaşın silahlı gösteriye girişme önerisini reddediyor, beni bir çift sağlam çizme ile donatmanızı öneriyorum; çünkü bunun, sosyalizmin zaferi için en büyük kavgadan daha yararlı olacağına kesinlikle inanıyorum!. »

Aynı tumturaklı dille, çeşitli ülkelerde halkın kendi yaşantısını düzeltmek için ne gibi denemelere giriştiğini anlattı. Ana, onun söylevlerini dinlemekten hoşlanırdı. Onlardan garip bir izlenim edinirdi; bu izlenime göre, halkın en kurnaz düşmanları, halkı en çok ve en kötü biçimde aldatanlar, kısa boylu, göbekli, kırmızı tenli, acımasız ve para delisi, düzenbaz ve vicdasız insanlardı. Çarların iktidarı

yaşamlarını zorlaştırınca, ayaktakımını çara karşı kışkırtırlardı, halk ayaklanır, iktidarı imparatorun elinden kapardı. Sonra o küçük adamlar da hile ile iktidarı halkın elinden alırlar ve halkı geldiği yere dehlerlerdi. Halk küçük adamlarla tartışmaya kalktı mı, o zaman da yüzlerce, binlerce kişiyi katlederlerdi.

Bir gün cesaret aldı, kafasında biçimlenen bu imgeyi Yego-r'a da anlattı. Ve utangaç bir gülümsemeyle:

«Doğru mu acaba, Yegor İvanoviç?*> diye sordu.

Yegor ufacık gözlerini çevire çevire kahkahayı bastı, soluk aldı, göğsünü bastıra bastıra ovarak:

«Valla, tıpatıp dediğiniz gibi, Ana!» dedi. «Tam üstüne bastınız. Biraz süslediniz, biraz işlediniz gerçeğin zeminini, ama bu bir şey değiştirmez işin aslından. Halkı ısıran böceklerin en zehirlisi, en günahkârı

gerçekten o semiz küçük adamlar. Fransızlar, pek yerinde bir tanımlamayla burjuva derler onlara. Aklınızda olsun, Ana, bur-ju-va derler. Bizi ezerler, kanımızı emerler.. »

«Zenginler yani, desenize?» diye sordu Ana.

«Tamâm. Bir bebeğin mamasına azar azar bakır katarsınız, kemiklerin gelişmesi durur ve çocuk cüce kalır. Aynı şekilde, bir insanı altınla zehirlerseniz, o adamın ruhu küçülür, solar, renksizleşir, on paralık lastik top gibi.. »

Bir defasında Yegor'dan sözederken Pavel:

«Biliyor musun, Andrey,» dedi, «En şen şakrak insanlar en çok acı çekenlerdir. .»

Küçükrusyalı bir an sessiz durdu, sonra karşılık verdi.

«Dediğin eğer doğru olsaydı, tüm Rusya'nın gülmekten katılması gerekirdi.. »

Nataşa yeniden ortaya çıktı. O da hapse girmişti, ama başka bir kentte. Mahpusluk onu değiştirmemişti. Ana bir şeyin farkına vardı: Nataşa orada olduğu zaman Küçükrusyalı daha neşeli oluyor, şakalaşıyor, ona buna takılıyor, içinde kötülük olmaksızın herkesi iğneliyor ve kızı güldürüyordu. Kız gidince, ıslıkla mahzun mahzun sonu gelmez şarkılarını çalıyor ve ayaklarını sürüyerek uzun süre odada dolaşıyordu. Sandrin de koşar gelirdi sık sık. Suratı beş karıştı hep, her zaman acele ederdi ve her gün biraz daha ters, biraz daha hırçın oluyordu.

Bir gün Pavel onu sokak kapısına dek geçirmiş, kapıyı da örtmemişti ardından. Ana aralarındaki kısa konuşmaya kulak kabarttı içerden. Genç kız usulca:

«Bayrağı taşıyacak mısınız?» diye sordu.

«Evet.»

«Kararlı mısınız?»

«Evet,-bu benim hakkım.»

«Yine mi hapis?»

Pavel cevap vermedi.

«Acaba şey yapamazmıydınız?. »

Pavel Sandrin'in sözünü keserek:

«Ne yapamazdım?» diye sordu.

«Bu işi başka birisine bıkaramaz mıydınız?. »

Pavel yüksek sesle:

«Hayır,» dedi.

«Düşünün. . Etkiniz öyle çok ki! Seviliyorsunuz!. Siz ve Nakhodka buranın yöneticilerisiniz. Serbest kalırsanız neler yapabilirsiniz! Düşünün! Ama bunu yaparsanız sürgüne yollarlar sizi, uzaklara, hem de uzun süre için!»

Genç kızın sesinde, kendisinin de çok iyi bildiği duygular. . , kaygı ve korku duygularını sezer gibi oldu Ana. Ve Sandrin'in sözleri Ana'nm yüreğine iri buzlu su damlaları gibi düşüyordu. 121

«Hayır, kararlıyım!» dedi Pavel. «Hiç bir şey beni kararımdan döndüremez.»

«Size yalvarsam bile mi?»

Pavel'in sesi birdenbire sertleşti, hızlı hızlı:

«Böyle konuşmamalısınız. Düşünceniz ne? Böyle söylemeyin!»

Kız fısıltı halinde:

«Sonu sonuna ben de insanım,» dedi.

«Evet, iyi bir insan!»

Pavel bu sözü tatlılıkla söyledi. Soluğu kesilir gibiydi.

«Sevdiğim bir insan,» diye sürdürdü. «Zaten böyle olduğu içindir ki. . bunun içindir ki böyle konuşmamalısınız. .»

«Allaha ısmarladık!» dedi genç kız.

Hızlı hızlı, koşarcasına yürüdüğünü topuklarının sesinden anladı Ana. Pavel kızın arkasından dışarı çıktı. Ezici, boğucu bir korku bürüdü Ana'yi-Pek iyi kavrayamamıştı onların konuşmasını, ama kendisini yeni bir acının beklediğini seziyordu.

'Ne yapmak niyetindeydi acaba?'

Pavel, Andrey, ile birlikte geri döndü. Andrey kafasını sallayarak:

«Ah şu allanın cezası İsai!» diyordu. «Ne yapacağız bununla?»

Suratı asık duran Pavel:

«Casusluktan vazgeçmesini öğütlemelryiz! dedi.

Ana, boynu bükük:

«Pavel'ciğim, ne yapmayı düşünüyorsun?» diye sordu.

«Ne zaman? Şimdi mi?»

«Bir. . Bir Mayıs'da. .» '

«Ha, evet! Bayrağımızı taşıyacağım, bayrakla birlikte yürüyüş kolunun başına geçeceğim. . Bunun için, belki beni yeniden hapse tıkarlar.Ana'nın gözleri yanmaya başladı. Ağzı kurudu. Pavel anasının elini tutup okşadı;

«Böyle gerekiyor. Anlamalısın!»

Pelageya başını ağır ağır kaldırdı, gözleri Pavel'in parlak, inatçı bakışlarıyla karşılaşınca yine büktü

boynunu:

«Benim bir şey söylediğim yok ki,» dedi.

122

Pavel, elini bıraktı, içini çekti, azarlarcasına:

«Üzülmen değil, sevinmen gerek!» dedi. «Evlâtlarını ölüme bile seve seve gönderecek anaları ne zaman göreceğiz bakalım?. »

Küçükrusyalı:

«Vay vay vay!» diye homurdandı. «Beyimizin şu büyük laflarına bak hele!. »

Ana:

«Ben bir şey diyor muyum?» diye yineledi. «Sana engel olmuyorum ki. Ve eğer sana acıyorsam, bu bir ana olarak, benim yüreğimle ilgili bir iş.»

Pavel öte yana döndü. Ana sert, kırıcı laflar işitti.

«Öyle sevgiler vardır ki, bir insanın yaşamasına engel olur.. »

Ana titredi. Kendisini yaralayacak başka sözler söylemesini engellemek için telâşla haykırdı:

«Böyle konuşma Pavel! Anlıyorum, başka türlü yapamazsın. . arkadaşlar için. .»

«Hayır!» dedi Pavel. «Bunu kendim için yapıyorum.»

Andrey eşikte dikildi. Boyu kapıdan daha yüksek olduğu için bir çerçeve içindeymiş gibi duruyordu. Bir omuzunu pervaza dayamış, dizlerini garip bir

biçimde kırmıştı. Boynunu, başını ve omuzunu ileri uzatıyordu.

Patlak gözlerini Pavel'e dikerek ters ters mırıldandı:

«Şu gevezeliğinize son verseniz iyi edersiniz, beyefendi.»

Bir taşın çatlağında yatan bir kertenkeleye benziyordu.

Ana ağlamaklı oldu, ama oğlunun görmesini istemiyordu. Ansızın:

«Aman yarabbim, az kalsın unutuyordum. .» gibilerden bir. şeyler mırıldanarak antreye geçti. Orada, başını duvarın köşesine dayadı, koyverdi gözyaşlarını. Usulca, sessiz sedasız ağlıyordu. Yaşlarla birlikte kanı da boşalıyormuş gibi baygınlık geçiriyordu. Kapının aralığından boğuk tartışma sesleri ulaşıyordu antreye. Küçükrusyalı şöyle diyordu:

«Ne oluyorsun, ona acı çektirmek hoşuna mı gidiyor yoksa?»

Pavel:

«Böyle konuşmaya hakkın yok!» diye bağırdı.

«Senin budalaca davranışların karşısında susarsam daha mı iyi bir arkadaş olurum? Ne diye söyledin o sözü, acaba biliyor musun?»

«Söylenmesi gereken şey her zaman çekinmeden söylenmelidir.»

«Anana mı?»

«Herkes! Ayaklarıma dolanan, beni tutan hiç bir sevgi, hiç bir dostluk istemiyorum. .»

«Vay yiğitim vay! Sen hele burnunu sil de git Sandrin'e söyle bunları. Asıl ona söylemen gerekirdi.»

«Ona da söyledim!. »

«Böyle mi söyledin? Yalan! Onunla tatlı tatlı konuştun, yumuşak konuştun. Konuşmanı işitmedim ama biliyorum böyle olduğunu! Ananın karşısında ise kabadayılık tasladın. Yaptığın kabadayılık metelik etmez, anlaşana bunu, hayvan!»

Pelageya yanaklarındaki yaşları telâşla sildi. Küçükrusyah'-nın Pavel'i gücendirmesinden korkuyordu. Hemen açıverdi kapıyı, mutfağa girdi, üzüntü ve korkudan titrerken:

«Bırr! Amma da soğuk!» dedi. «Sözümona bahar geldi.. »

İş olsun diye tencerelerin, kapların yerlerini değiştiriyordu. Gençlerin sesini bastırmak için sesini yükseltip devam etti:

«Her şey değişti vallahi. İnsanlar kızışıyor, havalar soğuyor. Eskiden bu mevsimde sıcak yapardı, hava güneşli olurdu.. »

Odaya sessizlik çöktü. Ana mutfakta duruyordu. Ne beklediği belli değildi. Küçükrusyalı alçak sesle:

«Duydun mu?» dedi. «insan biraz anlayışlı olmalı! Onun gönlü seninkinden daha zengin duygudan yana!»

«Çay içecek misiniz?» diye sordu Ana.

Sesi hafifçe titriyordu. Titreyişini gizlemek için, karşılık beklemeksizin söylendi:

«Niye böyle donuyorum ben?»

Pavel ağır ağır anasına yaklaştı. Göz ucuyla bakıyordu ona. Suçlu bir gülümseme kıpırdatıyordu dudaklarını.

«Kusura bakma, anne!» dedi usulca. «Ben daha çocuğum. Akılsız bir çocuk. .»

Ana, Pavel'in başını göğsüne bastırarak üzüntüyle haykırdı:

«Azarlama beni! Bir şey söyleme! Gönlünce hareket et. Kendi hayatın, senin bileceğin iş! Ama beni azarlama bir daha. Bir ana acımadan durabilir mi hiç? Hayır. Ben hepinize acırım. Çünkü hepiniz bana çok yakınsızın, ve hepiniz layıksızın bu duyguma! Ben acımayayım da kim acısın size? Sen gidiyorsun, başkaları da her şeyi bırakıp seni izliyor. . Pavel'ciğim!»

Büyük, yakıcı bir düşünce Ana'yı esinlendiriyor, sanki kanatlandırıyordu onu. Sıkıntı ve acı ile karışık bir sevinç veriyordu bu düşünce ona. Ama sözcükleri bulamıyordu. Bunu belirleme-menin güçsüzlüğü içinde kıvranıyor, elini sallıyor, derin bir acıyla yanan gözlerini oğluna dikip kalakalıyordu. Pavel başını eğerek:

«Doğru, anneciğim!» diye fısıldadı.

Gülümseyerek anasına baktı, sonra öte yana döndü, utangaç ama neşeli bir sesle:

«Emin ol ki bunu asla unutmayacağım!» diye ekledi.

Pelageya oğlundan ayrıldı, gözleriyle Andrey'i aradı odanın içerisinde, yalvaran, sevecen bir sesle:

«Andrey'ciğim,» dedi. «Onu azarlamayın ne olur. Elbette, siz ondan yaşça büyüksünüz, ama. .»

Ana'ya sırtı dönük duran Küçükrusyalı kıpırdamadı, gülünç bir sesle kükredi:

«Vuvw! Vuvw! diye kovalayacağım onu, dahası pataklayacağımda!»

Pelageya elini uzatarak ağır adımlarla Andrey'e yaklaştı:

«Benim iyiyürekli sevgili oğlum. .»

Küçükrusyalı öte yana döndü bir boğa gibi başını eğdi, ellerini ardında kavuşturup mutfağa gitti. Oradan, alaycı sesi işitildi:

«Kafanı koparmamı istemiyorsan defol, Pavel!. Yok canım, inanma sözlerime küçükanne, şaka ediyorum!

Ben semaveri hazırlayacağım. Yahu ne berbat kömür bu!. Ipıslak! Tuh allah!»

Sesi kesildi, Ana mutfağa girdiğinde, yere oturmuş, semaveri yakmaya çalışıyordu. Pelageya'nın yüzüne bakmaksızın bıraktığı yerden devam etti:

«Korkmayın, dokunmam ona! Haşlanmış şalgam gibi yumuşak bir adamım ben. Sen bakma söylediklerime, kahraman! Hınzır oğlanı severim doğrusu. Gelgeldim. . yeleğini seviyorum. 125

Yeni bir yelek giymiş, fiyakasından geçilmiyor. Artık göbeğini dikerek yürüyor, herkesi dürtüyor bak benim ne cici yeleğim var dercesine! Doğru, güzel yelek ama. . canım, milleti itip kakmanın âlemi mi var?

Zaten gereğinden fazla sıkışık durumdayız!»

Pavel gülümsedi:

«Daha çok homurdanacak mısın? Bukadar kafa şişirmen yetmez mi?»

Küçükrusyalı hâlâ yerdeydi; semaveri bacakları arasına almış seyrediyordu. Ana kapının yakınında ayakta duruyor, sevecen ve hüzünlü gözlerini Andrey'in yuvarlak ensesine, uzun, eğik boynuna dikiyordu. Andrey ellerini döşemeye dayadı, arkaya doğru gerildi hafifçe kızaran gözlerini kırpıştırarak ana-oğula baktı:

«İyi insanlarsınız doğrusu!» dedi.

Pavel eğilip kolunu tuttu.

«Çekme, düşeceğim!. »

Ana üzgün bir tavırla:

«Niçin çekiniyorsunuz!» dedi. «Şöyle vargücünüzle kucak-laşsanız. .»

Pavel:

«İster misin?» diye sordu.

Andrey:

«Niçin istemeyeyim?» diyerek ayağa kalktı.

Kucaklaştılar, bir an kımıldamadan'durdular, iki vücut bir tek ruhla yaşadı, ve bu ortak ruh sıcak bir dostluk duygusala yanıyordu.

Ana'nın yanaklarından yaşlar süzülüyordu, ama acı gözyaşları değildi bunlar. Utangaç bir tavırla gözyaşlarını sildi:

«Kadınlar ağlamasını severler, sevinçten de ağlarlar, üzüntüden de. .»

Küçükrusyalı, Pavel'i hafifçe geri itti, kendisi de sildi gözlerini.

«Yeter!» dedi. «Danalar yeterince hoplayıp zıpladıktan sonra kebap yapılır! Hay dinine yandığım kömürü!

Tutuşturmak için o kadar üfledim ki, gözlerime duman doldu.. »

Pavel pencerinin yanına oturdu, yere baktı, tatlı bir sesle:

«Böyle gözyaşlarrndan utanacak bir şey yok,» dedi.

126

Ana geldi, oğlunun yanına oturdu. Yüreklenmişti. Hüzünlüydü, ama mutluydu da, huzur içindeydi. Küçükrusyalı:

«Siz rahat rahat oturun, küçükanne, ben sofrayı düzeltirim,» dedi. «Siz dinlenin. Yeterince sıktılar canınızı.»

Odaya geçti. Gözden kaybolunca, uyumlu sesi daha da yükseldi:

«Böyle insanca yaşadığını duymak güzel şey!»

Pavel annesine bir göz attı:

«Evet!» dedi.

«Her şey değişti!» diye söylendi Ana. «Üzüntü de, sevinç de bambaşka şimdi.. »

«Böyle olması gerek!» diye karşılık verdi Küçükrusyalı. «Çünkü yeni bir yürek gelişiyor yaşamın içinde. Ya, benim tatlı küçükannem! Bir adam çıkıyor, aklın ışığıyla aydınlatıyor yüreği; sesleniyor, çağırıyor: Hey, bütün ülkelerde yaşayan insanlar, bir tek aile halinde birleşin! diyor. Bu çağrı üzerine, bütün yüreklerin en iyi yönleri tek yürek halinde bir araya geliyor; engin, güçlü, gümüş çan gibi ses veren bir yürek. .»

Ana, dudaklarını sıktı titremesinler diye, gözyaşlarını tutmak için de gözlerini yumdu. t

Pavel elini kaldırdı. Bir şey söyleyecekti, ama Pelageya oğlunun elini tutup indirdi:

«Bırak konuşsun. .»

Kapının önünde ayakta duran Andrey devam etti:

«Biliyor musunuz, insanlar çok acı çekecekler, çok kan verecekler daha. Ama bütün bu acılar, fedakârlıklar, daha şimdiden yüreğimi ve kafamı dolduran duygu ve fikir hazinesine karşılık pek önemsiz bir fidyedir bence . Bir yıldız gibi ışın saçarım artık ben. Her şeye katlanır, her şeye dayanırım, çünkü

içimde hiç bir şeyin asla öldüremeyeceği bir mutluluk vardır.

Kuvvet bu mutluluktadır!»

Çayı içtiler, gece yarısına dek masada oturup yaşam üzerine, insanlar üzerine, gelecek üzerine tatlı tatlı

çene çaldılar.

Bir düşünceye aklı erdiği zaman, Pelageya içini çekerek öz geçmişinden bir anı seçiyordu, daima ağır, kaba bir anı; ve o düşünceyi desteklemek için bu anıyı malzeme olarak kullanıyordu. 127

Ateşli konuşmalar sırasında korkusu eriyip gitmişti. Geçmiş bir günü

anımsıyordu. Tıpkı o günkü gibiydi şimdi. O gün, babası acımasız, sert konuşmuştu.

«Mırın kırın etmeye kalkma!» demişti. «Seninle evlenmek isteyen bir budpla çıkmış, alsana onu! Bütün kızlar kocaya varırlar, bütün kadınlar çocuk doğururlar, çocuklar bütün ana-baba-lar için dert kaynağıdır! Ne yani! Sen bir beşerî yaratık değil misin?»

O zaman, ıssız, karanlık, ufuksuz bir yerin çevresinde dolaşan kaçınılmaz bir yol görmüştü önünde. Bu yolu izleme zorunluluğu kendisini kör bir durgunluk içine sokmuştu. Şimdi de öyle oluyordu. Ancak, yeni bir felâketin yaklaştığını sezerken içinden şöyle diyordu:

'Buyurun, alın!' '

Kime diyordu bunu? Belli değildi. Ama bunu söylemek, göğsünde gergin bir tel gibi titreşip ses veren gizli acıyı dindiriyordu.

Ve bekleyişin verdiği kaygıyla heyecanlanan ruhunda, derinden derine zayıf ama canlı bir umut alevi parlıyordu. Elinden her şeyini almayacakları, kapmayacakları umuduydu bu. Kendisine de bir şeyler bırakacakları umudu..

YİRI^DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Pavel'le Andrey daha yeni çıkmışlardı evden. Sabahın köründe, Maira Korsunov telâşlı telâşlı pencereyi tıkırdatarak:

«İsai'yi öldürmüşler! Gidip bakalım. .» diye seslendi.

Ana titredi. Katilin adı şimşek gibi geçti aklında. Omuzlarına bir şal atarken kısaca:

«Kim öldürmüş?» diye sordu.

Maria:

«Orda duracak değildi ya, canım! İşini görüp kaçmış işte.»

Yola çıktıktan sonra:

«Yeniden aramaya taramaya başlayacaklar, suçluyu bulmaya çalışacaklar,» dedi. «İyi ki seninkiler evdeydiler bu gece. Geceyarısından sonra sizin evin önünden geçmiştim, pencere128

1

den içeri göz attım, hepiniz masanın çevresinde oturuyordunuz. .»

Ana, dehşetle haykırdı:

«Ne diyorsun, Maria? Onları nasıl suçlayabilirler?»

«Peki, onu kim öldürmüş olabilir? Hiç kuşkusuz sizinkiler!» " dedi Maria. «İspiyonluk ettiğini bilmeyen mi var!. »

Ana durdu. Soluğu kesilmişti. Elini göğsüne bastırdı.

«Nen var kuzum? Korkma! İsai ettiğini buldu. Sallan biraz da cesedi kaldırılmadan yetişelim.»

Vesovşikov aklına geldikçe Ana sendeliyordu. Şaşkınlık içinde:

'İşte. . en sonunda yaptı yapacağını!' diye düşünüyordu.

Fabrikayı çevreleyen duvarın yakınında, yeni yanan bir evin yıkıntıları arasında bir kalabalık birikmişti. Bir arı kümesi gibi uğuldayarak, kömürleşmiş enkazı ve uçuşan külleri çiğniyorlardı. Bir sürü kadın, kadından çok da çocuk vardı. Dükkancılar, han uşakları, polis memurları ve göğsü madalyalarla süslü, ak sakallı ihtiyar jandarma Petlin, hepsi oradaydı.

İsai yerde uzanmış yatıyordu. Sırtı kararmış bir kalasa yaslanıyordu. Çıplak başı şağ omuzu üzerine eğilmişti. Sağ eli pantolonunun cebindeydi. Sol elinin parmakları yumuşak toprağı eşelemişti. Ana, ölünün yüzüne baktı: donuk gözleri bacakları arasında duran kasketine dikilmişti. Ağzı, hayret ifadesiyle yarı açık duruyordu. Kızıl sakalı diken dikendi. Çelimsiz bedeni, kemikli ve çilli yüzü, sivri kafası daha da ufalmıştı ölümden sonra. Ana içini çekerek haç çıkardı. Sağlığında, İsai'den tiksinirdi; şimdi ise bir parça acıyordu ona.

Kalabalıktan biri, fısıltıyla:

«Kan yok!» dedi. «Mutlaka yumrukla vurmuş olmalılar. .»

Hınçlı biri yüksek sesle:

«Bir casusun ağzı kapatıldı.. » dedi.

Jandarma birden irkildi, elleriyle kadınlar kalabığını yararak tehditkâr bir tavırla:

«Kim onu söyleyen ha?» diye sordu.

Adamın yolu üzerinde bulunanlar geri çekildiler. Birkaçı hemen sıvışıverdi oradan. Biri düşmanca güldü. Ana / F: 9

f

Ana evine döndü.

«Kimse ona acımıyor!» diye düşündü.

Nikolay'ın dev cüssesi bir bölge gibi karşısına dikiliyordu. Kısık gözlerinde soğuk, acımasız bir parıltı

vardı. Sağ eli, burkulmuş gibi sarkıyordu..

Pavel'e Andrey yemeğe geldiklerinde ilk sözü şu oldu:

«Ne oldu? Kimseyi tutukladılar mı.. İsai için?»

«Bu konuda hiç bir şey işitmedim!» dedi Küçükrusyalı.

Ana, ikisinin de çok üzgün olduklarını gördü. Alçak sesle

sordu:

«Nikolay hakkında bir şey denmiyor mu?»

Pavel sert bakışlarını anasına çevirdi, sözcüklerin üzerine basa basa:

«Onu ağzına alan yok,» dedi. «Ondan kuşkulanan büe yok. O burda değil. Dün öğleyin ırmağa inmiş, daha dönmemiş. Hakkında haber istedim. .»

Ana derin bir soluk aldı:

«Neyse. . Şükür Allaha! Şükür Allaha!».

Küçükrusyalı Ana'ya bir göz attı ve başını eğdi.

Ana düşünceliydi.

«Yere serilmiş,» diye devam etti. «öyle bir yüzü var ki.. sanki şaşalamış gibi. Kimse acımıyor ona, kimse bir vah vah bile demedi, öylesine ufak tefek ki, göze çarpmıyor bile. Bir şeyden kopup yere düşüvermiş

bir döküntü sanki.. »

yemek sırasında Pavel birdenbire»kaşığını bırakıp haykırdı:

«Anlamıyorum ben bunu!»

Küçükrusyalı:

«Neyi?» diye sordu.

«Yemek için hayvan öldürmek bile iğrenç bir şey. Bir vahşi hayvanı, bir yırtıcı kuşu öldürmek anlayışla karşılanabilir. Başkaları için bir vahşi hayvan haline gelen bir insanı ben bile öldürebilirim. Gelgelelim böylesine alçak bir yaratığı öldürmek!. Ona nasıl el kayırabildiler. Andrey omuzunu sBkti.

«Bir vahşi hayvandan daha az zararlı değildi,» dedi. «Azıcık kanımızı emen sivrisineği öldürmüyor muyuz?. »

«Orası öyle! Ama benim demek istediğim o değil. . Bundan tiksindiğimi söylüyorum.»

Andrey yine omuzunu silkti.

«Ne yapalım? Başka çıkaryol yok!» dedi.

Uzun bir sessizlik oldu.

Pavel, düşünceli bir tavırla:

«Sen bu cins bir yaratığı öldürebilir miydin?» diye sordu.

Küçükrusyalı yuvarlak gözleriyle Pavel'e baktı, sonra Ana'ya seri bir bakış fırlattı, ve üzüntülü ama güvenli bir sesle:

«Arkadaşlar için, davamız için her şeyi yapabilirim, öldürürüm de. Oğlumu bile. .»

Ana zayıf bir sesle:

«Ne diyorsun, Andrey!» diye haykırdı.

Andrey, Ana'ya gülümsedi:

«Başka türlü davranmak olanaksız! Yaşam böyle gerektiriyor!. »

Pavel ağır ağır yineledi.

«E-evet! Yaşam gerektiriyor!. »

Andrey birdenbire ateşlendi. İçinden bir şey itti sanki, ayağa kalktı, kollarını salladı:

«Ne yapalım? Tüm insanları sevgiyle kucaklayabileceğimiz çağın gelişini çabuklaştırmak için insandan nefret etmemiz gerekiyor. Yaşamın akışını engelleyen rahat yaşamak ya da onur kazanmak için para karşılığında başkalarını satan kimseleri yok etmek gerek. Haklıların yolu üzerinde eğer onları ele vermek için bir hain bekliyorsa ve eğer onu yoketmiyorsam, benim de bir hainden ne farkım kalır?

Hakkım yok mudur onu yok etmeye? Ya onlar, efendilerimiz? Güvendiklerini,

rahatlarını korumak için askerlere, cellâtlara, hapisahanelere, zindanlara utanç verici her türlü rezilliğe hak kazanacaklar kendileri, öyle mi? Ne yapalım, bazen de ben onların sopasını elime almak zorunda kalabilirim. Geri çevirmem, alırım sopayı. Bizleri onlarla, yüzlerce öldürüyorlar.. Bu, kolumu kaldırıp bir düşmanın kafasına indirme hakkını verir bana. Bana en çok sokulan, tüm ömrümü adamış olduğum davaya en çok zarar verebilecek olan kimsenin kafasına. . Yaşam böyle işte. . Ben yaşama karşı savaşım veriyorum, istemiyorum bunu yapmak. Çünkü düşmanlarımın kanı verimli değildir, hiç bir şey yaratmaz. Bizim kanımız sağanak gibi toprağı sulayacak ki hakikat boy atsın; onların kanı ise çürümüştür, iz bı131

rakmaksızın silinir gider. Bunun böyle olduğunu da bilirim. Ama gerekli olduğunu görürsem cinayet işlemeyi üstüme alırım.adam öldürürüm! Çünkü yalnız kendi hesabıma yaparım bunu.. İşleyeceğim cinayet benimle birlikte mezara gider, geleceğe bir tek leke bile sürmez, benden başka kimseyi, hiç

kimseyi kirletmez!.,»

Bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, sanki bir şey kesip atıyormuş gibi elini yüzünün karşısında sallıyordu. Kaygı ve korkuya kapılan Ana üzüntüyle onu izliyordu. Andrey'in içinde bir şeyin kırılmış olduğunu ve bundan çok acı çektiğini seziyordu. Cinayeti aklına getirdikçe kafasını kurcalayan kara, ürkek düşünceleri söküp atmıştı: katil Vesovşikov değilse, Pavel'in öteki arkadaşlarından hiç biri katil olamaz, diyordu kendi kendine.

Pavel başını eğerek dinliyor, Küçükrusyalı ise şiddetle, inatla sürdürüyordu konuşmasını:

«İleriye doğru gideceksin, kendi kendine karşı bile savaşacaksın. Her şeyi feda etmeyi, seve seve feda etmeyi bileceksin. Kendini davana adamak,, onun uğruna ölmek, zor değil!. Daha fazlasını feda edeceksin, sence yaşamaktan da değerli olan şeyi feda edeceksin. İşte o zaman, varlığının en değerli şeyi olan hakikat hızla büyüyecektir!. »

Odanın ortasında durdu. Benzi daha da solmuştu, gözleri kısjktı, Büyük bir vaadde bulunuyormuş gibi elini kaldırdı, devam etti:

«Biliyorum, zaman gelecek, insanlar birbirlerini beğenecekler, her insan öbür

insanların gözüne yıldız gibi görünecek. Yeryüzünde özgür insanlar, özgür oldukları için büyük olan insanlar bulunacak. Her biri açık kalble, her türlü nefretten arınmış olarak yürüyecek, ve hiç birinde kötülük bulunmayacak. O

zaman yaşam, yaşam olmaktan çıkacak, insana karşı beslenen inançtan oluşmuş bir din haline gelecek. İnsan imajı çok yücelecektir. Özgür insanlar bütün doruklara erişebilirler! O zaman hakikat ve özgürlük içerisinde, güzellik için yaşanılacak. En iyileri takdir edilecekler. Yani tüm dünyayı yüreklerinde taşımayı

en iyi becerebilenler, dünyaya karşı en derin sevgiyi besleyebilenler. Ve en iyiler, insanların en özgürleri olacaklar, en çok güzellik onların içinde bulunacak! Böyle yaşayanlar yüce birer insan olacaklar. .»

Sustu, başını dikti, ta içinden gelen derin bir sesle:

«Bu yaşamı gerçekleştirmek için her şeyi yapmaya hazırım. .» dedi. Yüzü titremeye başladı. Birbiri ardından iri yaş damlaları yuvarlandı gözlerinden aşağı. Pavel başını kaldırıp ona baktı. Kendisi de solgundu, gözleri büyümüştü. Ana iskemlesinde doğruldu. O

belirsiz kaygının artarak yaklaştığını duyuyordu.

Pavel alçak sesle:

«Nen var, Andrey?» diye sordu.

Küçükrusyalının başı sinirli bir hareketle oynadı, vücudu ip gibi gerildi, Ana'ya bakarak:

«Gördüm. . biliyorum. .» dedi.

Pelageya kalktı, telâşla yanına gitti, ellerini tuttu. Andrey sağ elini kurtarmak istedi, fakat Ana sıkı sıkı

tutuyor, fısıldıyordu:

«Saktin ol yavrucuğum, sevgili çocuğum. .»

Andrey boğuk bir sesle:

Durun!» dedi. «Neler olduğunu anlatacağım size. .»

Ana yaşlı gözlerle ona bakarak:

«Anlatma!» diye mırıldandı. «Anlatmamalısın Andrey. .»

Pavel ağır ağır yaklaştı. Gözleri nemliydi. Sapsarı kesilmişti. Gülümsüyordu.

«Annem bu işi senin yapmış olabileceğinden korkuyor!»

«Korktuğum yok. İnanmam ki! Gözlerimle görsem bile inanmam!»

Küçükrusyalı onların yüzüne bakmıyor, hâlâ elini çekmeye uğraşarak kafasını sallıyordu.

«Durun!» dedi. «Öldüren ben ben değilim. . ama engel olabilirdim. .»

«Sus, Andrey!» dedi Pavel.»

Bir eliyle Küçükrusyalının elini sıktı, öbür elini onun omuzu-na koydu. Uzun vücudunun titremesini durdurmak istiyordu sanki. Andrey başını arkadaşına doğru eğdi, zayıf bir sesle kesik kesik devam etti: Böyle olmasını istemediğimi iyi bilirsin, Pavel. Bak nasıl oldu: Sen önden uzaklaşıp gittin, bense Dragunov'la birlikte sokağın köşesinde durdum. . İsai öbür sokaktan çıkıverdi. Bize ba133

karak pis pis sırıtıyordu.. Dragunov bana: — Görüyorsun ya? dedi, her gece beni kolluyor. Onu geberteceğim. — Ve evine gitti, öyle sanıyordum. . İsai yanıma yaklaştı.. »

iç geçirdi.,

«Hiç kimse asla beni o it kadar aiçakça küçültmüş değildir.»

Ana konuşmuyor, kolundan tutmuş, masaya doğru çekiyordu onu. Sonunda,

Andrey'i bir iskemleye oturtmayı başardı, kendisi de yanına oturdu. Pavel onların karşısında ayakta durup asık suratla sakalını

çekiştirmeye başladı.

«Bana, hepimizi mimlediklerini, jandarmaların bizi gözlediklerini, 1 Mayıs'tan önce bizi deliğe tıkacaklarını söyledi. Karşılık vermedim. Gülüyordum, ama için için kaynamaya başlıyordum. Sonra, akıllı

bir çocuk olduğumu söyledi, bu yola sapmamam gerektiğini, tam tersine. . şey yapmamı.. »

Durdu, yüzünü sildi, gözlerinde donuk bir şimşek çaktı. Pavel:

«Anlıyorum,» dedi.

«Yasaların hizmetine girmeliymişim.»

Andrey kolunu uzatıp, sıkılı yumruğunu salladı.

«Yasa hizmeti!. » dedi dişleri arasından. «Alçak herif! Suratıma vursaydı bu kadar ağır gelmezdi, bana belki ona da daha iyi olurdu. Fakat o kokmuş ağzıyla yüreğimin üzerine tükürünce, sabrım taştı.»

Sinirli bir hareketle elini Pavel'in av^jcundan kurtardı, tiksintiyle ekledi:

«Suratının ortasına bir yumruk patlatıp gittim. Arkamda Dra-gunov'un sesini işittim. 'Aldın mı şimdi'

diyordu usulca. Herhalde sokağın köşesinde beklemiş olmalı.»

Bir süre sustuktan sonra sürdürdü.

«Arkama dönüp bakmadım. Oysa hissediyordum ki..; Bir darbe sesi işittim. . Rahatlıkla uzaklaştım oradan, Ayağımla bir kurbağa itmiş gibiydim. İsai'yi öldürmüşler!' diye bağırıldığı zaman işteydim, çalışıyordum. İnanılacak şey değildi. Fakat elim acıdı.. Elimi iyi kullanamıyordum. . Acıdığından değil, ama. . sanki kısalmış gibiydi.. »

Yan yan baktı eline:

«Herhalde ömrüm boyunca elimi temizleyemem bu lekeden. .»

134

Ana tatlı sesiyle: ,

«Yavrum, yeter ki yüreğin temiz olsun!» dedi.

«Kendim suçlamıyorum. . hayır, suçlamıyorum!» dedi Kü-çükrusyalı. «Ama tiksinti duyuyorum. Bunu yapmama hiç gerek yoktu.»

Pavel omuzunu silkti.

«Anlamıyorum seni!» dedi. «Onu öldüren sen değilsin ki. Ama sen olsan bile. .»

«Adam öldürüldüğünü biliyorsun, engel olmuyorsun. .»

Pavel direterek:

«Hayır, kesinlikle anlamıyorum bunu,» diye yineledi.

Bir an düşündükten sonra ekledi:

«Yani demek istediğim, anlayabilirim, anlayabilirim ama, hissetmeye gelince. . hayır.»

Fabrikanın düdüğü böğürdü. Küçükrusyalı başını omuzuna eğip dinledi, silkindi.

«İşe gitmeyeceğim,» dedi.

«Ben de gitmem,» dedi Pavel.

Andrey, gülümseyerek:

«Hamama gideceğim!» dedi. . . . Sessizce, çabucak hazırlandı, çıkıp gitti. Ana,

acımalı gözlerle arkasından baktı:

«Sen ne dersen de, Pavel! Ben şunu bilirim: insan^Sfclür-mek günahtır. . ama yine de hiç kimsenin suçlu olmadığını düşünüyorum. İsai'yi öyle küçük, ağaç biti kadar küçük görünce acımıştım. . Ona bakarken, seni darağacına göndermekle tehdit edişi geldi aklıma; ama artık ne kızıyor, ne de öldüğüne seviniyordum. Düpedüz acıyordum. İşte. . Şimdi ise, artık acımıyorum bile. .»

Sustu, bir an düşündü, sonra şaşkınlıkla gülümseyerek:

«Aman Allahım!» dedi. «İşitiyor musun Pavel ne söylediğimi?. »

Herhalde Pavel dinlememişti. Başını eğmiş, kendini kara kara düşüncelere kaptırmış, odayı arşınlıyordu.

«İşte yaşam bu!» dedi. «Görüyor musun insanlar nasıl birbirlerine karşı kışkırtmışlar, budalalık ve korku sayesinde 'onları kör etmişler, ellerini, ayaklarını bağlamışlardır. Onlara zulme135

diyorlar, ter döktürüyorlar, eziyorlar, birine öbürünün eliyle vurduruyorlar. Onları tüfek, cop, kaldırım taşı haline getirmişler, sonra da: bu, devlettir! diyorlar. .»

Ana'nın yanına yaklaştı.

«Bu bir cinayet, Ana! Milyonlarca insanın öldürülmesi, ruhların katli.. Anlıyor musun?. Ruhu öldürüyorlar. Bizlerle onlar a-rasındaki farkı görüyorsun: Bizden biri bir insana vurdu mu, utanıyor, acı

çekiyor, özellikle tiksinti duyuyor! Oysa ötekiler, acımadan, kılları kıpırdamadan, rahatlıkla binlerce kişi öldürüyorlar, zevkle öldürüyorlar! Kendilerini insanlara egemen kılma olanağını sağlayan parayı, altını, önemsiz kâğıt parçalarını, bir sürü ıvırzı-vırı korumak için boğuyorlar. Düşün bir kez: Kendilerini savunrnak, korunmak için değil, varlık aşkına yapıyorlar. İçerden değil, dışardan sakınıyorlar.»

Anasının ellerini kendi elleri arasına aldı, sıktı eğilerek:

«Bütün bu iğrençliği, bu utanç verici çürümüşlüğü duyabil-seydin,» dedi,

«bizim hakikatimizi anlar, davamızın ne denli ulu ve güzel olduğunu görürdün!»

Ana ayağa kalktı. Pek duygulanmıştı. Yüreğini oğlunun yüreği içinde tek bir alev halinde eritmek tutkusuyla yanıp tutuşuyordu. Soluyarak:

«Dur, Pavel, dur!» diye fısıldadı. «Anlıyorum dediğini.. Bekle!»

YİRMİBEŞİNCİ BÖLÜM

Antrede bir gürültü oldu. İkisi de irkilerek birbirlerine baktılar. Kapı yavaş yavaş açıldı. Ribin ağır yürüyüşle içeri girdi, başını kaldırdı, gülümsedi:

«işte,» dedi, «ben geldim, selâmlayın! Selâmlayın ve yemeğe oturtun beni!»

Koyun postundan, katran lekeleriyle kirlenmiş kısa bir palto giymişti. Ayaklarında kenevir kabuluğundan pabuçlar, başında tüylü bir kalpak vardı. Kemerinden bir çift parmaksız eldiven sarkıyordu. 136

İ

«Sağlığınız ne âlemde? Seni bırakmışlar, ha, Pavel? İyi. Nasılsınız, Pelageya?»

Geniş bir gülümseme vardı yüzünde. Beyaz dişleri görünüyordu. Sesi daha tatlıydı. Yüzü büsbütün kaybolmuştu sakalın altında.

Ana, onu yeniden görmekten mutluluk duydu. Yanına yaklaştı; iri, kara elini sıktı, keskin ve yoğun katran kokusunu içine sindirerek:

«Sen ha?. » dedi. «Çok sevindim!»

Pavel gülümseyerek süzdü Ribin'i.

«Tam bir mujiğe dönmüşsün!» dedi.

Ribin ağır ağır paltosunu çıkardı.

«Öyle; yeniden mujik olup çıktım. Sizler azıcık 'kibar adam' olmaya

başladınız, bense geriliyorum. . İşte sorun bu!»

Kaba bezden gömleğini düzelterek odaya geçti, ortalığı gözden geçirdi.

«Bakıyorum da yeni eşya yok pek. Yalnızca kitaplar çoğalmış! Ee, işler nasıl gidiyor bakalım*?»

Bacaklarını açıp oturdu, avuçlarını dizlerine dayadı, babacan bir tavırla gülümseyerek meraklı bakışlarını

Pavel'in yüzüne dikti, karşılık bekledi.

«İşler hiç de fena sayılmaz!» dedi Pavel.

Ribin takıldı:

«Toprağı sürüyor, ekiyorsunuz, üstelik de hiç böbürlenmiyorsunuz, iyi doğrusu! Ürünü de biçeceksiniz elbet. . küspeyi de kaynatacak, damıtacaksınız, sonra da güzel bir uyku çekeceksiniz, öyle değil mi?»

Pavel karşısına oturdu.

«Nasıl gidiyor, Mikhail?» diye sordu.

«Fena değil. İyi gidiyor. Egildiyevo'ya yerleştim. Egildiye-yo'yu bilir misiniz? Şirin bir kasaba. Yılda iki kez panayır kurulur. İki bini aşkın nüfusu var. İnsanları kötü! Toprak yok. Toprağı kiraya veriyorlar. Metelik etmez. Sülüklerden birinin yanında işe girdim. Cesede üşüşen sinekler kadar bol orda sülük. Katran çıkarılıyor, kömür yapılıyor. Burdayken kazandığım paranın dörtte birini alıyorum orda, ve iki kat fazla yoruluyorum. İşte böyle! Yedi işçi çalışıyoruz herifin yanında, hepsi genç oranın 137

yerlileri. Benden gayrı hepsi okuma biliyor. Hele bir tanesi, Yetim diyorlar, okuma delisi, öylesine tutkulu, aman Allahım!»

«Eee? Onlarla konuşuyor musunuz?» diye-sordu Pavel heyecanla.

«Sustuğum yok. Sizin bildirileri de götürmüştüm. Otuz dört tane. Ama ben kendi İncilimi kullanmayı

yeğlerim. Orada ne ararsan bulursun. Kalın bir kitap. O serbest. Kilise bastırmış o kitabı, ona inanılır!»

Pavel'e göz kırparak gülümsedi:

«Yalnız, yeterli değil. Senden broşür almak için geldim. Ye-fim'le birlikte geldik. Katran götürüyorduk, seni görmek için yolumuzu değiştirdik. Yefim gelmeden bana biraz broşür ver. Onun her şeyi bilmesine gerek yok.. »

Ana, Ribin'e bakıyordu. Paitosuyla birlikte ağırbaşlılığını da çıkarıp atmış gibi geliyordu. Şimdi bakışı

daha kurnaz, içeri girdiği andakinden daha az içtendi.

Pavel:

«Aıîne,» dedi, «bize kitap getirin. Onlar bilirler ne vereceklerini. Kırsal bölge için olduğunu söyleyin. .»

Ana:

«Peki!» dedi. «Semaver hazır olur olmaz giderim.»

Ribin gülerek:

«Sen de mi bu işlerle uğraşıyorsun, Pelageya?» diye sordu. «İyi! Çok kitap meraklısı var orda, bizini köyde. Öğretmen okumayı seviyor. Ruhban okulundan yetişmiş olmasına karşın iyi çocuktur diyorlar. Ordan yedi sekiz kilometre uzakta bir kız öğretmen var. Ama bunlar yasak kitap okumak istemiyorlar. Bu takımın maaşını hükümet ödüyor, onun için korkuyorlar.. O yasak kitaplardan bir tane gerekli bana, en keskininden. Gizlice onlara aktaracağım. . Polis ya da papaz bunun yasak bir kitap olduğunu görünce, propagandayı yapanların okul öğretmenleri olduklarını düşünürler! Beni şimdilik tanımıyorlar, kimse benden kuşkulanmaz!. »

Kötü niyetli kurnazlığından pek hoşnut görünüyor, ağzı kulaklarına varıyordu. Ana şöyle düşündü: 'Şuna bak hele! Ayıya benziyor ama, aslında, bir tilki.. '

Pavel:

«Öğretmenlerin yasak kitap yaydıklarından kuşkulanılırsa hapsi tıkılacaklarını düşünüyorsunuz demek?»

diye sordu.

«Evet. . n'olacak?»

«Ama kitapları veren onlar değil, sizsiniz! Hapse de siz girmelisiniz. .»

Ribin eliyle dizine vurdu.

«Sizde de hiç kurnazlık yok be arkadaş!» dedi gülerek. «Böyle işlerle uğraşanın ben, yani basit bir mujik olduğu kimin aklına gelir, görülmüş şey mi bu? Kitap dediğin kibar insan işi, hesabını da kibarlar vermeli.. »

Ana, Pavel'in Ribin'i anlamadığını seziyor, kaşlarını çattığını, kızdığını görüyordu. Yumuşak, uzlaştırıcı

bir sesle araya girdi:

«Mikhail İvanoviç bu işlerle uğraşmayı kabul ediyor, ama onun yerine başkaları çekecek cezayı.. »

Ribin sakilini sıvazlayarak onayladı:

«İşte bu! Şimdilik!»

Pavel sertçe karşılık verdi:

«Anne, diyelim ki birimiz, örneğin Andrey, benim adım altında bir şey yaptı, ve beni attılar hapse, ne derdin?»

Ana ürperdi, şaşkınlıkla baktı oğluna, olumsuz anlamda başını salladı.

«Bir arkadaşa karşı böyle davranılır mı hiç?»

Ribin yayvan yayvan:

«Ha!» dedi. «Şimdi anlıyorum seni. Pavel!»

Kurnazca göz kırptı, Pelageya'ya dönerek:

«Nazik bir sorun bu, Ana,» dedi.

Sonra Pavel'e baktı, bilgiç bir tavırla:

«Daha pek toysun sen çocuğum!» diye sürdürdü. «İllegal işlerde onur aranmaz. Biraz kafanı işlet. Bir kere, önce okul öğretmenlerini değil, kitap kimin yanında bulunduysa onu tıkarlar hapse, bu bir. Sonra verdikleri yasak olmayan kitaplarda yazılı bulunan şeyler, yasak kitaplarınkinin aynıdır, yalnızca sözcükler aynı değil, daha az gerçek vardır, bu da iki. Bu demektir ki, benimle aynı hedefe varmak istiyorlardır. Ancak, dolambaçlı bir küçük yol tutturuyorlar, oysa ben anayoldan dümdüz gidiyorum. Resmî makamlar için hepimiz aynı ölçüde suçlu sayılmaz mıyız?

Ve üçüncüsü, benim onlarla hiç bir alışverişim yoktur, oğlum. Yaya giden, at sırtında gidene uygun bir yol arkadaşı olamaz. Bir köylüye karşı böyle davranazdım belki, Ama onlar, biri papaz çocuğu, öbürü bir büyük toprak sahibinin kızı.. halkı ayaklandırmaya ne zorları var, bilmem. Ben mujiğim, okumuşların düşüncelerini bilmem. Ben kendi yaptığımı bilirim, onlar ne istiyorlar bilmek istemem. Bin yıl boyunca kodamanlar senyörlük sanatlarını tıkır tıkır sürdürmüşler, köylünün derisini yüzmüşler. Ve birdenbire. . köylüler uyanıyorlar, mujiğin gözünü açıyorum. Ben peri masallarına inanmam aslanım, oysa bu hikâye peri masalına pek benziyor. Bu kibar insanlar hangi türden olursa olsun, benden çok uzak. Kışın kırda yürürken önümde canlı bir yaratık kımıldanıyorsa eğer, ne olabilir acaba? Kurt mu, tilki mi, yoksa sıradan bir köpek mi? Ben bilemem! Çünkü benden çok uzak.»

Ana, oğluna bir göz attı. Pavel üzgün görünüyordu.

Ribin'in gözlerinde ürkütücü bir parıltı vardı. Kendinden hoşnut bir havayla Pavel'e bakıyor, sinirli parmaklarıyla sakilini tarazlayıp duruyordu.

«Centilmenlik taslayacak zamanım. yok,» dedi. «Yaşamın şakası yok. . Köpek

damı ağıta benzemez, her köpek sürüsü bildiği gibi havlar. .»

Birtakım tanıdık yüzler canlandı Ana'nın gözleri önünde.

«Öyle 'kibar insanlar' vardır ki, kendilerini halk için feda ederler, ömürleri boyunca hapishanelerde acı

çekerler,» dedi.

«Onlar başka, Mujik zenginleşince ^enyöre sürtünür, sen-yör yoksullaşınca mujiğe yanaşır. Kese tamtakır olunca ruh arınır. Anımsıyor musun Pavel, insan nasıl yaşıyorsa öyle düşünür demiştin bana; işçi evet derse patron hayır demelidir, işçi hayır derse patron da, patronluğun doğası gereği, evet diye bağırır elbet. İşte, mujikle senyörün birbirine benzemeyen özellikleri vardır. Mujik doya doya yedi mi, o gece uyku tutmaz senyörü. Elbette ki her sınıfta pis herifler vardır, ve ben tüm mujikleri savunmak düşüncesinde değilim. .»

Doğruldu. Simsiyahtı. Güçlüydü. Suratı asılmıştı. Dişleri birbirine vuruyormuş gibi sakalı titriyordu. Sesini alçaltarak sürdürdü:

«Beş yıl o fabrika benim bu fabrika senin dolaştım durdum. Köy alışkanlığımı yitirmiştim. İşte böyle!

Köye dönünce baktım,

ben böyle yaşayamam dedim! Anlıyor musun? Yaşayamam! Sizler burda öylesine alçatılmazsıruz. Ama köyde, açlık insanı gölge gibi izler. Doyasıya ekmek yeme olanağı yoktur! Açlık ruhları yutmuştur, insana benzer yanı olmayan yaratıklar haline getirmiştir. Bu yaratıklar yaşamazlar, inanılmaz bir yoksulluk içerisinde çürürler.. Çevrelerinde, resmî makamlar kargalar gibi bekçilik eder, acaba bir lokma fazla mı

yedi diye. . Fazla bir lokma gördüler mi hemen kaparlar elinden, üstelik bir de dayak atarlar. .»

Ribin çevresine göz gezdirdi, elleriyle masaya abanarak Pavel'e doğru eğildi.

«Bu yaşamı yeniden yakından görünce kusmak geldi içimden. Dayanamayacağım diye düşündüm. Ama tuttum kendimi. Hayır, çocukluk etme, dedim kendi kendime. Burda kalacağım! Ekmek yed irmeyeceğim onlara, berbat edeceğim ortalığı, evet aslanım, hem nasıl! İnsanlara kötülük edenlere hıncım var. Alçaltılma, bağrıma saplanmış bir bıçak gibi duruyor, ve dönüyor, dönüyor yarının içinde. .»

Alnı terle kaplanıyordu. Yavaş yavaş Pavel'e yaklaştı, elini omuzuna koydu. Eli titriyordu.

«Yardım et bana! Okuyana rahat yüzü göstermeyecek kitaplar ver bana. Kafalarının içine bir kirpi yerleştirmek gerek, dikenleri adamakıllı can yakan bir kirpi. Senin kentlilere söyle, nasıl sizler için yazıyorlarsa köydekiler için de yazmalılar, Bize öylesine acılı bir salça hazırlasınlar ki, köyün içi dışı bir olsun ve mujiklerimiz ölesiye çarpışsınlar!»

Kolunu kaldırdı, sözcüklerin üzerine basa basa, boğuk bir sesle ekledi.

«Ölümü ölümle iyileştirmek: sorun bu! Bu demektir ki, dünyanın yeniden doğması için ölmek gerek. Binlercesi ölmeli ki tüm dünyada milyonlarcası dirilsin! Soruri bu. Ölmek kolaydır.. insanlar dirilip kalksa!»

Ana semaveri getirdi, Ribin'e yan yan baktı. Onun kaba, sert sözlerine son derece üzülüyordu. Bu adamda kocasını andıran bir şeyler vardı. Aynı biçimde sırıtıyor, kollarını aynı el hareketleriyle sıvıyor, aynı sabırsız ama sessiz azgınlığı taşıyordu. Konuştuğu zaman daha az korkunç görünüyordu. Pavel kafasını sallayarak:

«Evet, birşeyler yapmak gerek,» dedi. «Olanları bize anlatın, bir gazete basalım sizin için. .»

Ana gülümseyerek oğluna baktı, sonra hiçbir şey söyleme1 den üstünü giyinip çıktı.

«Bas ya! Ne gerekiyorsa anlatırız sana. Anlaşılması zor şeyler yazmayın, öyle bir biçimde yazın ki, danalar bile anlasın.»

Kapı açıldı, birisi girdi.

«Yefim geldi!» dedi Ribin ve mutfağa bakmaya gitti. «Gel buraya, Yefim. . Bu çocuk, Pavel. . sana söz etmiştim.»

Geniş yüzlü, kızıla çalan saçlı, gri gözlü, sağlam yapılı bir delikanlıydı. Koyun postundan bir yarım palto giymişti. Kasket elde, Pavel'in karşısında duruyor, çekingen bakışlarla onu süzüyordu. Nezleli bir sesle:

«Merhaba!» dedi.

Pavel'in elini sıktı, fırçaya benzeyen saçlarını düzeltti. Odanın içine bir göz attı, gürültü etmek istemiyormuş gibi yavaş yavaş kitaplarla yüklü rafa doğru ilerledi. Ribin, Pavel'e göz kırptı.

«Kitapları gördü!» dedi.

Yefim döndü, Ribin'e baktı, sonra kitapları incelemeye koyuldu.

«Amma da çok kitap varmış sizde!» dedi. «Fakat onları okumaya zaman bulamazsınız herhalde. Kırda daha çok zaman var okumak için. .»

«Buna karşılık, heves yok, değil mi?»

Delikanlı çenesini kaşıdı: •

«Niye olmasın? Tam tersine!» karşılığını verdi. «Millet kafasını işletmeye başlıyor yavaş yavaş. Jeoloji, neymiş bu?»

Pavel açıkladı. Yefim kitabı yerine koydu.

«Buna ihtiyacımız yok!» dedi.

«Toprak nasıl oluşmuş? Mujiği ilgilendirmez bu. Toprak nasıl dağıtılmış? Kodamanlar taprağı nasıl kapmışlar halkın elinden? Mujik asıl bunu bilmek ister. Dünya ister dönsün, ister dönmesin, önemi yok. Canın isterse bir ipin ucuna as, yeter ki ekmek versin, üzerinde yaşayanları beslesin!. »

Yefim:

«Köleliğin tarihi» diye okudu, ve sordu:

«Bizden mi sözediyor bu?»

142

«İşte size serfliğe ilişkin bir yapıt,» dedi Pavel ve başka bir kitap uzattı. Yefim aldı, evirip çevirdi, yerine koydu, sakin bir tavırla:

«Bu,» dedi, «geçmişten sözediyor!»

«Size toprak verildi mi?»

«Bize mi? Ha, evet. Üç kardeşiz biz, dört hektar toprağımız var. Kumlu. Bakırları temizlemeye bire bir, ama buğday yetiştirmeye yaramaz. .»

Bir an sustuktan sonra devam etti:

«Ben topraktan sıyırdım kendimi. Neye yarar toprak? Besle-mekse, beslemez sahibini, ancak elini kolunu bağlar. Dört yıldır tarım işçisi olarak çalışıyorum. Sonbaharda askere gideceğim. Mikhail Baba gitme diyor. Şimdi askerleri halka karşı dövüşmeye yolluyorlarmış, öyle diyor. Ama ben gitmeyi düşünüyorum. Asker, Stepan Razin zamanında da, Pugaçev zamanında da halka karşı dövüşürdü. Buna son vermenin zamanı geldi. Siz ne düşünüyorsunuz?»

Dik dik Pavel'in yüzüne baktı, pavel gülümsedi.

«Evet, zamanı geldi!» diye yanıtladı. «Yalnız. . bu iş zor. Askerlere ne söylemek, nasıl söylemek gerektiğini bilmeli.. »

«Öğrenilir!»

Pavel merakla baktı Yefim'e:

«Yakalanırsanız kurşuna dizebilirler sizi.»

Delikanlı hiç istifini bozmadan onayladı:

«Bağışlamazlar elbet!»

Ve yeniden kitapları incelemeye başladı.

«Çayını iç, Yefim, bir an önce yola çıkmalıyız,» dedi Ribin.

«Hemen!. İhtilâl., isyan mı demek bu?»

Andrey geldi. Kızışmıştı. Suratı asıktı. Bir şey demeden Yefi-m'in elini sıktı, Ribin'in yanına oturdu, bir süre yüzüne baktıktan sonra gülmeye başladı. Ribin eliyle Andrey'i göstererek sordu:

«Siz de işçi misiniz?»

«Evet,» dedi Andrey. «N'olacak? »

Ribin, açıkladı:

«İlk kez fabrika işçisi görüyor. Fabrika işçilerini bambaşka insanlar sayıyor o.»

«Ne bakımdan?» diye sordu Pavel.

143

Yefim, Andrey'i dikkatle inceledi:

«Sizin kemikleriniz sivri,» dedi. «Mujiğin kemikleri daha yuvarlak. »

Ribin sözü tamamladı:

«Mujik daha rahat durur bacakları üzerinde. Ayakları altında toprak bulunduğunu duyar, Kendisinin değildir toprak, ama yine de duyar işte, toprak topraktır! Fabrika işçisi öyle değil, kuş gibidir. Yeri yok, yurdu yok, bugün burda, yarın orda! Bir karı bile onu bağlayamaz bir yere. Evde bir kavga olsa. . elveda, güzelim! Diğrenini kaburgalarına saplar, kor gider! Başka yere. Daha iyisini aramaya. Oysa mujik, daha iyisini kendi yerinde yapmak ister, yerinden kımıldamadan. . hah işte! Ana da döndü.»

Yefim Pavel'in yanına yaklaşıp sorsordu:

«Bana bir kitap verir misiniz acaba?»

«Hayhay,» dedi Pavel.

Delikanlının gözleri parıldadı.

«Geri veririm!» dedi telâşla. «Bizim arkadaşlar bu yöreye katran taşıyorlar. Kitabı getirirler.»

Ribin paltosunu giydi, kemerini sıktı.

«Hadi bakalım vakit geldi,» dedi.

Yefim geniş bir gülümsemeyle kitabı gösterdi.

«Bak, okuyacak kitabım var!» diye haykırdı.

Onlar gittikten sonra Pavel, Andrey'e döndü:

«Gördün mü şeytanları?»

Küçükrusyalı ağır ağır: •

«Eveeeet!» dedi. «Buluta benziyorlar. .»

Ana, sözünü kesti:

«Ribin'den mi sözediyorsunuz? Sanki hiç fabrikada çalışmamışa benziyor, eskisi gibi tam bir mujik olup çıkmış! Hem de korkunç!»

«Yazık ki burada değildin!» dedi Pavel Andrey'e. Sen ki hep yürekten sözedersin, görecektin yüreğin ne olduğunu!. Ribin öyle bulanık görüşler ortaya attı ki, yıkıldım, soluğum kesildi. Karşılık veremedim. İnsanlara karşı öyle kuşkucu ki! Hiç değer vermiyor insanlara. Ana doğru söylüyor, bu adam korkunç güç

taşıyor içinde.»

Andrey masanın yakınına oturmuştu, üzgün görünüyordu. Çay bardağına

bakıyordu dalgın dalgın. 144

«Gördüm!» dedi. «İnsanları zehirlediler. Başkaldırdıkları zaman, herbiri arkasından bütün engelleri yıkacaklar, yeryüzünü dümdüz edecekler.. ne varsa hepsini söküp atacaklar!»

Yavaş konuşuyordu. Aklının başka yerde olduğu belliydi. Ana kırmamaya özen göstererek:

«Kendine gelmelisin sevgili Andrey!» dedi.

Küçükrusyalı hafif ve tatlı bir sesle:

«Durun, küçükanne, durun hele!» diye karşılık verdi.

Ve birdenbire canlanarak elini masaya vurdu:

«Evet, Pavel, köylü başkaldırırsa bütün yeryüzünü çırılçıplak soyacak! Veba salgınından sonra ne yapılırsa onu yapacak: horlanmanın, aşağılanmanın bütün izlerini küller altında bırakmak için her şeyi yakıp yokedecektir!. »

Pavel durgun bir sesle:

«Sonra da yolumuzun üzerine dikilecek!»

«Bizim rolümüz, buna göz yummaktır! Bizim rolümüz, Pavel onu dizginlemektir! Ona en yakın olan biziz. Önce sarsacağız, birçok insan topraktan sökülecek. Sonra bir daha sarsacağız, başkaları sökülecek!»

Ana gülümsedi:

«Senin için her şey basit! Yaşam gibi.»

Biraz sonra:

«Ben kırlara gidiyorum, şöyle bir gezmeye,» dedi.

Ana beğenmedi bu fikri:

«Hamamdan sonra mı? Rüzgâr esiyor, içine işleyecek.»

«Benim de istediğim bu ya!»

Pavel:

«Dikkat et, üşüteceksin!» dedi. «Yatsan iyi edersin.» «Hayır, çıkmak istiyorum.»

Giyindi, tek sözcük söylemeden çıkıp gitti.

Ana içini çekti.

«Dertli!» dedi.

«Biliyor musun? Bu işten sonra onunla senli benli konuşmakla iyi ettin.»

Pelageya şaşkın şaşkın oğluna baktı:

«Ama ben farkında bile değilim. Bana öyle yakın ki artık.. bilmiyorum, nasıl diyeyim sana!»

«Çok iyi yüreklisin, anne.»

«Keşke ona biraz yardımım dokunabilse, ona ve size, hepinize! Bir öğrensem!. »

«Korkma, öğreneceksin!. »

Ana usulca gülmeye başladı:

«Ben şunu biliyorum ki, korkmamayı bilmiyorum!»

«Peki, anne, artık bundan sözetmeyelim. Ama bil ki, sana çok, çok minnettarım!»

Pelageya gözyaşlarını göstermemek için mutfağa gfcti.

Küçükrusyalı, akşamın geç saatlerinde döndü. Yorgundu. Hemen yatmaya gitti.

«Galiba on kilometreden fazla yol yürüdüm!» dedi.

Pavel:

«İyi geldi mi?» diye sordu.

«Uyuyacağım, rahatsız etme beni.»

Sustu, ve bir çocuk gibi uykuya daldı.

Bir süre sonra Vesovşikov çıkageldi. Her zaman olduğu gibi hırpani, kirli ve hoşnutsuzdu. Çekingen adımlarla odaya girdi.

«O namussuz İsai'yi kimin öldürdüğünü bilmiyor musun?» diye sordu. Pavel kısaca:

«Hayır!» dedi.

«Bunu yapmaktan çekinmeyen biri çıkmış demek! Bense onu hep boğmaya heveslenirdim. Tam bana göre bir işti.. bana en uygun olan iş!» *

• Pavel dostça:

«Böyle şeyler söyleme artık, Nikolay,» dedi.

Ana, söze karıştı sevecenlikle:

«Doğru! Hem yufkayüreklisin, hem de habire kükrersin! Niye böyle yapıyorsun?»

O akşam Nikolay'ı gördüğüne sevinmişti; çopur suratı bile güzel görünüyordu gözüne. Nikolay omuzlarını silkti:

«Böyle şeylerden başka hiçbir işe yaramam ben! Düşünürüm, düşünürüm hep benim yerim nerde diye. Kendime uygun bir yer bulamam. İnsanlarla konuşmak

gerek, bense konuşmasını bilmem! Her şeyi görürüm, insanlara edilen işkenceleri,

146

hepsini duyarım, ama sıra söylemeye geldi mi beceremem. Benim ruhum dilsiz.»

Pavel'in yanına yaklaştı, başını eğdi, masayı parmağıyla tırmaladı, bambaşka bir sesle, çocuk gibi inleyerek:

«Çocuklar,» dedi, «yapacak bir iş verin bana, ne iş olursa olsun. Hiç bir şey yapmadan yaşayamam böyle!

Hepiniz bu işe *.:.-bulaştınız. Görüyorum ki iyi yürüyor. Bense. . bir köşede kalıyorum. Kalas taşıyorum, tahta taşıyorum. Böyle de yaşanmaz ki. Ağır bir iş verin bana, zor bir iş!»

Pavel elinden tutup kendine doğru çekti. «Veririz,» dedi.

¦•'M" Bölmenin arkasından Küçükrusyalının sesi çınladı. ¦>7 «Nikolay, sana matbaa harflerini öğretirim, bizim mürettipler-den biri olursun. . tamam mı?» Vesovşikov bölmeye yaklaştı:

«Eğer bana öğretirsen, sana bir bıçak armağan ederim. .» Küçükrusyalı bir kahkaha attı. «Şeytan götürsün seni de, bıçağını da!» diye bağırdı. Nikolay üsteledi: «İyi bir bıçak!»

Pavel de gülmeye başladı. O zaman Vesovşikov durdu: «Bana mı gülüyorsunuz?» diye sordu. Andrey yatağından fırlayıp:

«Elbette!» dedi. «Hadi gidip kırlarda gezelim. Güzel bir mehtap var. Gidiyor muyuz?» «İyi ya!» dedi Pavel.

«Ben de geliyorum! dedi Nikolay. «Gülüşünden hoşlanıyorum, Küçükrusyalı.. »

«Ben de. . armağan vaadetmen hoşuma gidiyor!» Mutfakta giyinirken, Ana, azarlar gibi: «Sıkı giyin!»

dedi.

Üçü birden evden çıkınca, pencereye gidip arkalarından baktı. Sonra ikonlara bir göz atarak:

«Tanrım, sen yardım et onlara!» diye mırıldandı.

147

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

Günler birbiri arkasından öyle çabuk geçiyordu ki, Ana, 1 Mayıs'ı düşünecek vakit bulamıyordu. Yalnız geceleri, günün gürültülü hayhuyu ve coşkusu içerisinde yorgun düşerek yatağa girdikten sonra, yüreği burkuluverdi. «Bir an önce gelse şu 1 Mayıs. .»

Şafak sökerken fabrikanın düdüğü ulumaya başlardı. Pa-vel'le Andrey çaylarını çabucak içer, bir lokma yer, Ana'ya bir sürü iş bırakıp giderlerdi. Ve Pelageya bütün gün, kafese kapatılmış bir sincap gibi döner durur, yemek pişirir bildirilerin baskısı için bir çeşit mor pelte afişleri yapıştırmak için kola hazırlardı. Yabancılar uğrardı eve, Pavel'e verilmek üzere pusulalar sıkıştırırlardı eline, sonra coşkularını ona da bulaştırarak ortadan yok olurlardı.

İşçileri 1 Mayıs'ı kutlamaya çağıran küçük afişler hemen her gece tahtaperdelere yapıştırılıyordu. Hatta jandarma karakolunun kapısında bile görülüyordu bu afişler. Her gün bildiriler bulunuyordu fabrika da. Sabahleyin polisler mahalleyi tarıyor, mor afişleri yırtıyor, söve saya kazıyorlardı. Ne var ki, yemek zamanı, basılı bildiriler sokakta yeniden uçuşuyor, yayaların ayakları dibine dökülüyordu. Kentten sivil polisler gönderildi. Sokak köşelerinde dikilmişler, yemeğe giden ya da yedikten sonra fabrikaya dönen neşeli ve canlı işçileri keskin bakışlarıyla soyarca-sına inceliyorlardı. Polisin başa çıkamaması

herkesi sevindiriyordu. Olgun yaştaki işçiler bile gülümseyerek:

«Nasıl oynatıyorlar, değil mi?» diyorlardı birbirlerine. Dört bir yanda ufak kümeler oluşuyor, heyecanlandırdı bildiriler üzerine tartışmalar yapılıyordu.

Her yer cıvıl cıvıldı. O yılın baharında, yaşam herkes için daha bir ilginçti, herkese bir yenilik getiriyordu: kimileri bozguncular daha çok sinirlenmek ve, onlara sövüp saymak için nedenler buluyor, kimileri belirsiz bir kaygı ile birlikte bir umut ışığı

görüyorlar, azınlıkta olan bir kesimi ve insanları uyandıran gücü oluşturmanın bilincini ve derin sevincini tadıyorlardı.

Pavel'le Andrey hemen hemen uyumuyorlardı. Fabrika düdüğü çalmadan az önce dönüyorlardı eve, yorgun, benizleri solgun, sesleri kısık. Ormanda, bataklıkta toplantılar yaptıklarını bi148

liyordu Ana. Geceleyin atlı polis müfrezeleri mahallenin çevresinde devriye geziyor, hafiyeler dolaşıyor, tek başına giden, işçileri tutup üstlerini arıyor, grupları dağıtıyor, kimi zaman tutuklamalar da yapıyorlardı. Ana, oğlu ile Andrey'in de herhangi bir gece yakalanabileceklerini anlıyor ve bunu neredeyse diliyordu, çünkü tutuklanmalarının onlar için daha hayırlı olacağını düşünüyordu. İsai'nin öldürülmesi olayı bir garip sessizliğe bürünmüştü. Mahalli polis iki gün süre ile ötekini berikini, özellikle on kişiyi sorguya çekmiş sonra bir daha bu işle uğraşmamıştı. Maria Korsunov'un herkesle olduğu gibi polisle de arası pek Jf iyiydi. Bir gün Ana ile konuşurken, poliste neler söylenildiğini an-•;" lattı:

«Nasıl'bulsunlar suçluyu.O sabah belki yüz kişi rastlamıştır İsai'ye ve bu yüz kişiden en az doksanı ona bir yumruk patlat-v maktan mutluluk duyardı. Yedi yıldan beri belâ kesilmişti milletin başına. .»

Küçükrusyalı belirgin biçimde değişiyordu. Avurtları çökmüştü. Ağırlaşan gözkapakları patlak gözlerini yarı yarıya kapa--tıyordu. Burun deliklerinden ince bir çizgi uzanıyordu dudaklarının köşesine dek. O

gün olup bitenlerden, yapılan işlerden da-; ha az sözediyor, ama daha sık alevleniyordu. Coşkusu, kendisini dinleyenlere de sıçrıyordu. Geleceği, özgürlüğün ve aklın zafere ulaşacağı o aydınlık, o görkemli bayram gününü kutluyordu.

İsai'nin ölümü unutulmaya yüztununca, bir ğun, üzüntüyle gülümseyerek, küçümser bir tavırla şöyle dedi:

«Düşmanlarımız halkı ne denli sevmiyorlarsa, bizleri kovalamak için köpek gibi kullandıkları kimseleri de o denli sevmiyorlardı. Kendilerine sadık bir hainin ölümüne üzüldükleri yok. Ona verdikleri paraya acıyorlar yalnızca.»

Pavel sertçe:

«Birisi, çürümüş bir ağaç gövdesine çarptı, ağaç dağılıp toz oldu, işte bu!» diye ekledi. Andrey somurtarak:

«Doğru, ama böyle olması insanı avutmaya yetmiyor!» diye karşılık verdi. Sık sık söylediği bu söz, onun ağzında, her konuya uyan acı ve yakıcı bir anlam taşıyordu.. . , 149

Ve onca beklenen gün. 1 Mayıs, geldi çattı.

Düdük, her zamanki buyurucu düdük, yine böğürdü. Bütün gece göz kırpmayan Ana yatağından fırlayıp, dünden hazırlamış olduğu semaveri yaktı. Her sabah gibi oğlunun ve Andrey'in kapısını tıkırdatacaktı ki, caydı, kolunu indirdi, pencerenin önüne oturdu, sanki dişi ağrıyormuş gibi yanağını eline dayadı. Soluk mavi gökte beyaz ve pembe hafif bulutlar uçuşuyordu hızla, düdüğün boğuk sesinden ürkerek kaçan bir kuş sürüsü gibi. Ana bulutlara bakıyor, yüreğinin çarpıntısına kulak kabartıyordu. Başı ağır, uykusuzluktan kızaran gözleri kuruydu. Göğsünün içinde garip bir huzur vardı. Yürek atışları düzenliydi. Günlük işleri düşünüyordu:

«Semaveri çok erken yaktım, su buharlaşıp gidecek! Bugün biraz fazla uyusunlar. İkisi de çok yoruldu.»

Güneşin ilk ışınlarından biri camdan içeri girdi, Ana'nın uzattığı elin parmaklarına kondu. Ana düşünceli bir tavırla gülümsedi, öbür eliyle parlak ışını okşadı. Sonra kalktı, semaverin borusunu gürültü etmemeye çalışarak çıkardı, yıkandı ve dua etmeye başladı. Arada bir, haç çıkartıyordu. Dudakları sessizce kımıldıyordu. Yüzü aydınlanıyor, yara izinin altından kaşı yavaş yavaş yukarı kalkıyor, sonra birdenbire yıkılıyordu.

İkinci düdük öttü. Sesi daha zayıf geldi. Titriyordu sanki. Her zamankinden daha uzun sürüyor gibi geldi Arîa'ya.

Küçükrusyalının çın çın sesi işitildi:

«Pavel, işitiyor musun?» •

Çıplak ayaklar çiğnedi taban tahtalarını; biri esnedi keyifli keyifli. Ana:

«Semaver hazır!» diye seslendi.

Pavel neşeyle:

«Kalkıyoruz,» dedi.

«Güneş parlıyor, bulutlar koşuşuyor,» dedi Andrey. «Bulutlar fazla bugün!. »

Mutfağa girdi. Saçı başı karışmıştı, uyku sersemiydi, ama sevinçliydi.

«Günaydın küçükanne! İyi uyudunuz mu?»

Ana yaklaştı, alçak sesle:

«Andrey, yavrum.» dedi, «yanından ayrılmazsın, değil mi?»

150

ladı.

¦İ»

Küçükrusyalı fısıldadı:

«Elbette! Birlikteyiz, her yere birlikte gideceğiz, emin olun!»

Pavel:

«Ne fitne karıştırıyorsunuz?» diye sordu.

«Hiç, Pavel.»

Andrey yıkanmak için kapıya çıktı.

«Bana iyi yıkan diyor, kızlar bize bakacaklarmış!» diye yanıtPavel bir marş mırıldandı: Kalkın ey yeryüzünün lanetlenmiş insanları!

Aydınlık gitgide artıyordu. Rüzgârın kovaladığı bulutlar yitip gidiyordu. Ana-sofrayı hazırladı. Her şeyi garipsiyor, başını sallıyordu. Bu sabah ikisi de şakalaşıyor, gülüyorlardı ya, öğleyin başlarına ne geleceğini kimse kestiremezdi.

Kendisi de sakin, hatta neşeli hissediyordu kendini. Uzun süre kaldılar sofrada. Böylece bekleyiş anını

kısaltmaya çalışıyorlardı. Pavel her zamanki gibi, şekeri eritmek için kaşığını ağır ağır çeviriyordu bardağın içinde, ekmeğine tuz ekiyordu. Küçükrusyalı masanın altında ayaklarını oynatıyordu. Hiç bir zaman bir defada ayaklarını doğru dürüst bir yere yerleştirmeyi beceremezdi. Bir güneş ışığının tavanda ve duvarda yürümesini izledi, sonra anlatmaya başladı:

«On yaşlarında bir afacanken, bir gün güneşi bir bardağa kapatmak hevesine kapıldım. Bir bardak aldım, usul usul duvara yaklaştım ve. . çat! Elimi kestim ve dayak yedim. Sonra avluya çıktım, güneşi gördüm bir su birikintisi içinde; atladığım gibi te-pindim, tepinir misin. . Baştan aşağı çamura bütandım. Tabiî, bir kötek daha. . O zaman güneşin yüzüne bağırmaya başladım: 'Ne kadar da dövseler acımıyor işte, kızıl zebani, acımıyor!' Ve boyuna dilimi çıkarıyordum güneşe. . Bu beni rahatlatıyordu, hıncımı alıyordum.»

Pavel gülerek:

«Niye kızıl görünüyordu sana?» diye sordu.

«Çünkü bizim evin karşısında kıpkırmızı yüzlü, kızıl sakallı bir demirci vardı, şen şakrak iyi yürekli bir mujikti. Nedendir bilmem, güneşi ona benzetirdim hep.»

151

Artık dayanamadı:

«Yapacaklarınız hakkında konuşsanız daha iyi edersiniz,» dedi.

Andrey tatlılıkla:

«Kararlaştırılmış bir iş üzerine konuşmak, o işi karıştırmaktan başka işe yaramaz,» dedi. «Bizi tutup götürecek olurlarsa, Nikolay gelip ne yapmak gerektiğini söyleyecek size, küçü-kanne.»

Ana:

«Pekâlâ!» diyerek içini çekti.

Pavel düşünceli duruyordu.

«Sokağa çıkmalı,» dedi.

Andrey aynı kanıda değildi:

«Hayır, evde kalıp beklemen daha uygun olur. Polisin gözüne görünmenin bir yararı yok. Yeterince tanıyorlar zaten seni!»

Fedor Mazin koşa koşa geldi. Yanakları al aldı. Sevinçten uçuyordu. Beklemekten sıkılan ev halkına da aşıladı coşkunluğunu.

«Başladı!. Millet harekete geçiyor.. Sokağa çıkıyorlar. . Hepsi zehir gibi. Vesovşikov, Gusev ve Samoylov sabahtan beri fabrikanın kapısında durmuşlar, çocuklarla konuşuyorlar. Birçoğu evlerine döndüler. Hadi, vakit geldi! Saat on oldu!»

Pavel kararlı bir sesle:

«Geliyorum,» dedi. *

«Göreceksiniz,» dedi Fedor, «Biraz sonra tüm fabrika ayağa kalkacak!»

Ve koşarak ayrıldı. Ana usulca:

«Rüzgâra tutulmuş bir mum gibi yanıyor!» dedi.

Ve giyinmeye gitti.

«Nereye, küçükanne?»

«Sizinle birlikte geliyorum.»

Andrey bıyığını çekerek Pavel'e baktı. Pavel birden perçemini geriye doğru attı, mutfağa anasına gitti.

«Bak, anne, sana bir şey demem. . Sen de. . bana deme. Tamam mı?»

Ana:

«Tamam, tamam. . İsa yardımcınız olsun!» diye fısıldadı.

İ\

YİRMİYEDİNCİ BÖLÜM

Evden çıkınca, kaygıyla bekleşen halkın uğultusunu işitti, bütün pencere ve kapılarda Andrey'le Pavel'i meraklı bakışlarla izleyen gruplar gördü. O zaman kâh saydam bir yeşile, kâh kirli kül rengine bürünen yaşlar, bulanık bir leke gibi belirdi gözlerinde.

Herkes selâmlıyordu gençleri. Bir özellik vardı verilen selâmlarda. Yavaş sesle söylenen düşünceler ananın kulağına dek ulaşıyordu.

«İşte elebaşılar bunlar. .»

«Hayır, elebaşıların kim oldukları belli değil. .»

«İyi canım, kötü bir şey söylemedik!. »

Başka bir taraftan sinirli bir ses yükseldi:

«Polis yakalarsa hapı yuttuklarının resmidir!»

«Onu önceden göze almışlardır.»

Bir pencereden, çileden çıkmış bir kadın çığlığı tuttu sokağı:

«Aklını kaçırmışsın sen! Kendini hâlâ delikanlı mı sanıyorsun?»

Bacaklarını iş kazasında yitirmiş ve fabrikadan emeklilik maaşı alan Zosimov adında birisinin evi önünden geçerlerken, sakat adam başını pencereden uzatıp bağırdı:

«Hey, Pavel! Haydut herif! Yaptığın marifetler yüzünden boynunu koparacaklar sonunda, bunu aklına koy.»

Ana titreyerek durdu. Adamın böyle bağırması derin bir öfke yaratmıştı içinde. Gözlerini sakatın kocaman ablak suratına dikti. Adam sövüp sayarak başını içeri çekti. Pelageya oğluna yetişmek için adımlarını hızlandırdı, geri kalmamaya çalışarak arkasından yürüdü. Pavel'le Andrey, hiç bir şeyin farkında değillermiş, bağrışmaları işitmiyorlarmış gibi davranıyorlardı. Serinkanlılıkla rahatça yürüyorlardı. Kanaatkar, temiz yaşantısı nedeniyle herkesçe sayılan alçakgönüllü, orta yaşlı bir adam olan Mironov durdurdu onları.

Pavel: .

«Siz de mi çalışmıyorsunuz bugün, Danilo İvanoviç?» diye sordu.

153

«Karım doğum yapmak üzere.»

Mironov dikkatle süzdü iki arkadaşı:

«Sonra, bugün kargaşalık kokusu var havada! Ya siz, delikanlılar? Ortalığı birbirine katacağınız, cam çerçeve indireceğiniz söyleniyor müdüriyette, doğru mu?»

«Biz sarhoş muyuz?» dedi Pavel.

«Biz sadece sokakta bayraklarla yürüyüş yapacağız, şarkılar söyleyeceğiz,» dedi; Andrey. «Siz de dinleyin, inancımızı haykıran şarkılar bunlar.»

Mironov düşünceli bir tonla:

«Bilmiyorum!» diye yanıtladı. «Yazılarınızı okudum.»

Zeki gözlerinde canayakın bir anlam belirdi.

«Eee Pelageya! Sen de mi isyancıların arasındasın?»

«İnsan mezara yaklaşmış olsa bile, gerçek uğrunda birlikte yürümeli.»

«Şuna bak hele!. Fabrikaya yasak broşürler soktuğunu söylüyorlar, demek doğruymuş!» , Pavel sordu:

«Bunu kim söylüyor?»

«Öteki beriki.. Söylüyorlar işte. Hadi bakalım, hoşça kalın. Dikkat edin, tehlikeye atmayın kendinizi!. »

Ana usulca gülmeye başladı. Kendisinden böyle sözedilme-si gururunu okşamıştı.

«Hapse gireceksin, anne!» dedi Pavel gülümseyerek.

Güneş boyuna yükseliyor, sıcaklığını o bahar gününün canlandırıcı serinliğine katıyordu. Bulutlar daha ağır kayıyordu; bıraktıkları gölge daha ince, daha saydamdı. Gölgeler, sokakta ve damların üzerinde usulca sürünüp insanları buruyordu; duvarların, çatıların, çamurunu, tozunu, suratlarındaki sıkıntıyı

silerek, mahalleyi arıtıyordu sanki. Neşe yayılıyor, sesler daha berrak çıkıyor, uzaktan yansıyan makine gürültüsünü bastırıyordu.

Yine dört bir yandan, pencerelerden, avlulardan, bağırtılar işitiliyor, ananın kulaklarına ulaşıyordu. Kaygılı ve kötü ya da kararlı ve neşeli sözler. . Şimdi Pelageya da bugünkü renkli yaşama katılmak, karşılık vermek, teşekkür etmek, açıklama yapmak istiyordu.

Anacaddenin bir köşesinde, dar bir sokağın içerisinde, yak154

laşık yüz kişilik bir kalabalık birikmişti. Vesovşikov'un sesi top gibi

gürlüyordu:

«Üzüm gibi sıkıp suyunuzu çıkarıyorlar. .»

Konuşurken acemice ifadeler kullanıyordu. Birkaç ses birden:

«Doğru! Doğru!» diye onayladı.

Küçükrusyalı:

«Amma da konuşuyor!» diye mırıldandı. «Haydi gidip yardım edelim. .»

Pavel daha onu durdurmaya kalmadan, Andrey eğildi, uzun gövdesiyle kalabalığın içine daldı tirbuşon gibi. Uyumlu sesi işitildi:

«Arkadaşlar! Yeryüzünde türlü türlü halklar bulunduğunu söylerler: Yahudiler, Almanlar, İngilizler, Tatarlar. Ben buna inanmıyorum! Yalnızca iki halk vardır, iki bağdaşmaz halk: zenginler ve yoksullar!

Ülkeden ülkeye giyinişler değişir, diller de değişir. Ama zenginlerin yoksullara karşı davranışları

değişmez. Halkın sefil yaşantısı da değişmez.»

Kalabalık gitgide büyüyordu çevresinde. Yeni gelenler güçlükle girebiliyorlardı sokağa, sessizce yaklaşıyorlar, ayak uçları üzerine basarak boyunlarını uzatıyorlardı. Andrey sesini yükseltti:

«Başka ülkelerde, bu basit gerçeği işçiler anlamışlar, ve bu aydınlık bahar gününde. .»

«Polis geliyor!» diye bağırdı biri.

Dört atlı polis sokağın köşesinden dönüp doğru kalabalığın üzerine yürüyor, kırbaçlarını sallayarak bağırıyorlardı:

«Dağılın!»

Suratlar asıldı. İstemeye istemeye çekildiler atların önünden. Birkaç kişi

tahtaperdeiere tırmandı. Kışkırtıcı bir ses bağırdı:

«Domuzları atlara bindirmişler, 'biz de başız' diye homurdanıyor.»

Küçükrusyalı tek başına daldı dar sokağın orta yerinde. İki at, başlarını sallayarak üzerine yürüdü. Andrey onu, çekip götürdü.

«Pavel'le birlikte olacağına söz vermiştin, şimdi sen tehlikeye atıyorsun kendini!» diye söylendi. 155

Küçükrusyalı gülümseyerek:

«Kusura bakma!» dedi.

Pelageya derin bir kaygı ilve umutsuzlukla karışık bir bitkinlik duydu. Başı döndü, Peşpeşe kederle sevinç doluyordu içine. Öğle paydosu düdüğünün bir an önce çalmasını bekliyordu. Alana vardılar. Kilisenin önünde beş yüz kadar genç, çoluk çocuk toplanmışlardı. Kimileri yere oturmuş, kimileri ayaktaydı. Hepsi de canlı, neşeliydi. Kalabalık dalgalanıyordu. Herkes başını kaldırmış, sabırsız bir bekleyiş içerisinde uzaklara bakıyor, ortalığı dikizliyordu. Bir çeşit coşku seziliyordu. Kimileri ne yapacaklarını şaşırmış görünüyorlar, kimileri de kabadayılık taslıyorlardı. Arada bir, zayıf, sıkıntılı kadın sesleri işitiliyor, sinirlenen erkekler bu kadınlardan yüz çeviriyorlar, bazen kısık bir sesle küfürü

basıyorlardı. Birbirlerini kınayan sözler söylüyorlardı. Birden, titrek bir kadm sesi yükseliyordu:

«Mitri! Dikkatli ol!. »

«Defol başımdan!»

Sizov'un ciddî, ağır, inandırıcı sesi işitiliyordu:

«Hayır, gençleri yüzüstü bırakmamalıyız! Onlar bizden daha akıllı oldular, onlar bizden daha yürekliler!

Bataklık için kapik kesme sorununu kim çözümledi? Onlar! Bunu unutmayalım. Bu yüzden onları hapse sürüklediler, ama herkes yararlandı!. »

Düdüğün haşin böğürtüsü konuşmaları boğdu. Kalabalıkta bir dalgalanma oldu. Oturanlar kalktılar. Bir anda her şey hare-ketsizleşti. Tetikte bir bekleyiş başla*dı. Birçoklarının yüzü sol-gunlaştı.

«Arkadaşlar!»

Pavel'in sesiydi bu. Ana'nın kurumuş gözleri yandı. Birden tüm enerjisini buldu ve oğlunun yanıbaşında durdu. Herkes Pa-vel'e döndü, onun çevresini aldı. Ana oğluna bakıyor, yalnızca onun ateşli, gurur dolu gözlerini görüyordu.

«Arkadaşlar, bugün bayrak kaldırıyoruz, akıl ve mantığın, gerçeğin özgürlüğün bayrağını!»

Uzun bir bayrak sırığı belirdi havada, eğildi, kalabalığın arasında kayboldu, bir an sonra yeniden bir kuş

gibi, havada dalgalandı.

Pavel kolunu kaldırdı, sırık düşecek gibi oldu. On el birden

uzandı beyaz sırığı tutmak için; bunlar arasında Ana'nın eli de vardı.

«Yaşasın emekçi halkımız!» diye bağırdı.

Yüzlerce ses karşılık verdi:

«Yaşasın Partimiz!»

Kalabalık kaynaşıyordu. Mazin, Samoylov, Gusev'ler, Pa-vel'in yanına gelmişlerdi. Nikolay Vesovşikov başını eğmiş, yaklaşanları geriye itiyordu.

Ana, Nikolay'ın ve başka birisinin ellerini heyecanla yakaladı. Gözyaşları onu boğacak gibiydi, ama ağlamıyordu. Bacakları titriyordu.

«Yavrularım!. » diye kekeledi.

Nikolay'ın çopur yüzünde geniş bir gülümseme belirdi. Elini bayjağa doğru

uzatmış, bağıra bağıra birşeyler söylüyordu. Ansızın elini aşağı indirdi, Ana'yı boynundan tutup öptü ve gülmeye başladı. Küçükrusyalının tatlı, ezgili sesi kalabalığın uğultusunu bastırdı:

«Arkadaşlar, yeni bir İsa adına yürüyoruz, aydınlığın, gerçeğin İsa'sı, aklın ve iyiliğin İsa'sı! Hedefimiz uzak, dikenli taçlar (1) yakın! Gerçeğin gücüne inanmayanlar, ölünceye dek onu savunacak gücü

kendilerinde bulamayanlar, kendi kendilerine güveni olmayanlar ve acıdan korkanlar, gitsinler! İdealimizi göremeyenler bizi izlemesinler, çünkü onları bekleyen şey yalnızca keder ve acıdır. Yaşasın özgür insanların bayramı!»

Kalabalık daha da yoğunlaştı. Pavel bayrağı salladı. Fedor Mazin marş söylemeye başladı: Kalkın ey yeryüzünün lanetlenmiş insanları!. Marş dalga dalga yayıldı kalabalığın üstünde: Kalkın ey esirleri açlığın!.

Ana dudaklarında yakıcı bir gülümseme ile Mazin'in ardından yürüyordu, ve onun başı üstünden oğlunu ve bayrağı izliyor(1) Çarmıha gerilmeden önce İsa'nın başına konulan dikenli taç demek isteniliyor, (ç.n.) 157

du. Çevresinde neşeli yüzler, renk renk gözler oynaşıyordu. Oğlu ile Andrey en ön sırada bulunuyorlardı. Seslerini işitiyordu.

Bu son mücadele, toplanalım. .

Konuşanların haykırışları marşın ezgisinde eriyordu. Evlerde alçak sesle söylenen bu marş şimdi sokakta tüm gücüyle bir ırmak gibi akıyordu. İnsanları geleceğin aydınlık ufuklarına götürecek yola çağırıyor, ama dürüst davranıyor, bu yolun çok zor olduğunu bildiriyordu.

Ana'nın yanıbaşında hem ürkek, hem sevinçli bir surat belirmişti; hıçkırıklarla bir ses:

«Mitri, nereye gidiyorsun?» diye bağırıyordu.

Pelageya durmadan karşılık verdi: •

«Bırakın gitsin, tasalanmayın! Ben de çok korkuyordum, benimki en ön sırada. Bayrağı taşıyan, benim oğlum!»

«Haydutlar! Nereye gidiyorsunuz? Asker var orada.»

Ve birdenbire kemikli eliyle Pelageya'nın koluna yapışan uzun boylu, zayıf kadın haykırdı.

«Nasıl da şarkı söylüyorlar!. Mitri de söylüyor. .»

«Tasalanmayın,» diye mırıldandı Ana. «Kutsal bir şey bu.. Kendi kendinize şunu deyin: Hazreti İsa uğruna ölenler bulun-masaydı eğer, Hazreti İsa olmazdı!»

Bu düşünce birdenbire doğmuştu kafasında. Öylesine yalın ve parlak bir gerçeği belirtiyordu ki, Ana'nın kendisi de şaşakaldı. Kolunu sıkan kadının yüzüne baktı, şaşkınca gülümsedi.

«Evet!» diye yineledi. «Eğer insanlar Tanrımız Hazreti İsa uğruna ölmeselerdi, Hazreti İsa olmazdı!»

Sizov yanına geldi. Kasketiyle tempo tuttu marşa.

«Açık açık söylüyorlar, Ana öyle değil mi?» diye sordu. «Bir de marş yapmışlar ki, ne marş! Değil mi Ana? Hiç bir şeyden çekindikleri yok! Ama benim oğlan mezarda. .»

Ana'nın yüreği küt küt çarpmaya başladı. Geride kaldı. Onu bir yana ittiler. Kalabalıkta bir tahtaperde arasında sıkışıp kaldı. Bir insan seli akıp gidiyordu önünde. Böylesine bir kalabalık görmek sevindirdi onu. 158

Kalkın, ey yeryüzünün lânetli insanları..

Sanki dev bir borazandan çıkıyordu bu ses, insanları canlandırıyordu, kimilerinde mücadele azmini uyandırıyor, kimilerine karışık bir sevinç, bir yenilik önsezisi, ateşli bir ilgi aşılıyordu. Kiminde belirsiz bir umut yaratıyor, kiminde yıllar boyu birikmiş öfkenin acı baskısını boşaltıyordu. Herkes ileriye, bayrağın dalgalandığı yere bakıyordu. Coşkun bir ses patladı:

«İşte yola çıktılar bir kez! Aşkolsun çocuklara!»

Herhalde basit sözlerle belirtilemeyecek kadar şiddetliydi İl ¦ duyguları ki, ağız dolusu küfürler savurmaya başladı adam. Fa-«İ| kat kin de, kölenin duyduğu o körükörüne, zehirli kin de, yılan Y gibi kıvrılıyordu o azgın sövgülerde.

Adamın biri yumruğunu pencereden dışarı sallıyor, kısık sesiyle bağırıyordu:

«Dinsizler! İmparatora karşı, haşmetli Çar'a karşı isyan ediyorsunuz ha?. Korku içinde afallamış insanlar seğirtiyordu Ana'nın yanından. Kadınlar, erkekler sıçrıyorlar, koşuşuyorlardı. Kalabalık, koyu bir lav gibi akıp gidiyordu marşın temposuyla. Ana artık ; göremiyordu oğlunu. Fakat onun yüzü, güneş yanığı alnı, inançla parlayan ateşli gözleri canlıydı kafasında. Kendini en gerideki safların arasında buldu. Orada, insanlar acele etmeden yürüyorlar, kayıtsızlıkla bakıyorlardı ilerdekilere. İzlediği piyesin nasıl biteceğini bilen seyirciler gibi heyecansız bir merakla yürüyorlar, kesin laflar ediyorlardı:

«Bir bölük okulda, bir bölük de fabrikada varmış. .»

«Vali gelmiş. .»

«Sahi mi?»

«Gözümle gördüm!»

Birisi birkaç neşeli küfür savurdu.

«Ne de olsa, bizlerden korkmaya başlıyorlar!» dedi. «Asker gönderiyorlar, valiyi yolluyorlar. .»

Ana'nın göğsünde hep aynı duygular çırpınıyordu: «Sevgili ı yavrularım!. » Ama çevresinde işittiği sözler soğuk ve cansızdı. Onlardan uzaklaşmak için adımlarını sıklaştırdı. 159

Ansızın kafilenin başı sanki bir engele çarptı. Durmadı, ama bir duraksama geçirdi, kaygılı bir uğurlu yayıldı. Marş da kesilir gibi oldu, sonra daha güçlü çıktı. Ama çok sürmedi, sesler alçal-dı, geriye doğru kaydı, birbiri ardından söndü. Koroyu canlandırmak, ileri götürmek için bağıranlar oldu ötede beride:

Kalkın ey yeryüzünün. .

Ama artık bu çağrıda aynı birlik, aynı kararlılık yoktu. Sesler kaygıyla titreşiyordu şimdi. Ana bir şey görmüyordu. En ön saflarda neler olup bittiğini bilmiyordu. Kalablığı yara yara ilerliyordu. Onun geçtiğini görenler başlarını eğiyor, kaşlarını çatıyorlardı, kimileri sıkılgan ifadelerle gülümsüyor, kimileri de alaycı ıslıklar çanlıyorlardı. Ana kaygısıyla inceliyordu çevresindeki yüzleri, onları

bakışlarıyla sorguya çekiyor yalvarıyor, ilerlemeye çağırıyordu..

Pavel'in sesi işitildi:

«Arkadaşlar! Askerler de bizim gibi insanlar. Bize vurmazlar. Niye vursunlar? Gerçeği dile getirdiğimiz için mi? Onların da ihtiyacı var gerçeği bilmeye. Henüz anlamıyorlar, ama gün gelecek, onlar da yürüyecekler sömürücülere, katillere karşı, özgürlük bayrağı altında. Ve daha çabuk anlamaları için ileriye doğru yürümemiz gerek. İleri arkadaşlar, daima ileri!»

Pavel'in sesi güçlüydü, sözleri açık seçik işitiliyordu, ama kalabalık dağılıyordu. Göstericiler birbiri a/dından kimi sağa, kimi sola saparak evlere doğru gidiyor, tahtaperdeler boyunca süzülüyorlardı. Kafile artık bir takoz biçimini almıştı; Pavel, takozun sivri ucunu oluşturuyordu. Elindeki bayrak başı üstünde dalgalanıyordu. Gösterici yığını, kanatlarını açmış, tetikte duran havalanıp uçmaya hazır siyah bir kuşa benziyordu, ve Pavel bu kuşun gagasıydı sanki..

YİRMİSEKİZİNCİ BÖLÜM

Sokağın ucunda, yüzleri seçilemeyen tekdüze adamlardan oluşmuş kurşunî bir duvar kapatıyordu alanın çıkış yolunu. Her birinin omuzunda, süngünün ince keskinr namlusu soğuk bir pa160

nldı saçıyordu. Bu sessiz, kımıltısız duvardan dondurucu bir rüzgâr, ananın yüreğine işliyordu. Tanıdıklarının yanına gitmek için kalabalığın içine daldı. Tanıdıkları ta ilerdeydiler. Uzun boylu, sakallı

bir adamın önünde sıkıştı. Adam tekgözlüydü. Bakmak için başını birden

çevirip sordu:

«Ne istiyorsun? Kimsin sen?»

«Vlasov'un anası.»

Bacakları titriyor, alt dudağı istençsiz olarak sarkıyordu.

«Ha!» dedi tekgözlü.

«Arkadaşlar!» diyordu Pavel, «önümüzde bütün bir yaşam var. . başka yolumuz yok!»

Tam bir sessizlik çöktü ortalığa. Bayrak havada yükseldi, dalgalandı başlar üstünde, kurşunî askerlere doğru kaydı. Ana-'nın içi titredi, gözlerini yumdu, bir inilti koyverdi. Pavel, Andrey, Samoylov ve Mazin tek başlarına ayrılmışlardı kalabalıktan

Fedor Mazin'in duru sesi ağır ağır yükseldi:

Şehit düştünüz Kutsal kavgada. .

. Kendisine yalnızca iki ses eşlik ediyordu. Daha hafif, boğuk iki ses. Uyumlu ayak sesleri işitildi. Ve yeni bir şarkı tutturdu Fedor:

Her şeyinizi verdiniz Bu mücadelede. .

Arkadaşları bir ağızdan: Özgürlük için

diye eklediler.

Birisi haşin bir sesle bağırdı:

«Ah, ah! Bakıyorum, cenaze ilâhisi okumaya başladınız ha, köpoğulları?»

fi

fi

it.

Azgın bir ses yükseldi:

«Tepeleyen şunları!»

Ana iki elini göğsüne bastırdı. Çevresine bakındı, üç arkadaştan kopan kalabalığın kararsızlıkla yerli yerinde durduğunu gördü. Ancak bir avuç insan izledi üç önderi. Her adımda, onlardan biri de bir yana kaçıp gidiyordu, sanki kaldırımlar kızgınmış da tabanlarını yakıyormuş gibi. Fedor haykırdı:

Haksızlık son bulacak. .

Ama sert bir komut şarkıyı bastırdı.«Süngüye davran!»

Süngüler havada bir çember çizerek eğildi, bayrağa yöneldi:

«İleri, marş!»

«İşte harekete geçtiler!» dedi tekgözlü, ve ellerini cebine sokup uzun adımlarla uzaklaştı. Ana, gözlerini dikmiş, olup bitenleri izliyordu.

Askerlerden oluşan kurşunî dalga kabardı, sokağın enini kaplayacak biçimde yayıldı, pırıltılı çelik dişlerini ileriye doğru uzatıp düzenli bir hareketle yürüdü. Ana hızla oğluna yaklaşırken, Andrey'in de Pavel'in önüne geçip kendi vücudunu ona siper etmek için bir adım attığını gördü. Pavel kaba bir sesle:

«Yanıma geç, arkadaş, yanıma!» diye bağırdı.

Andrey ellerini ardında kavuştuımuş, başını dik tutuyor ve şarkı söylüyordu. Pavel onu omuzuyla dürttü

yeniden bağırdı: «Yanıma geç! Hakkın yok önümde durmaya! Bayrak başta olmalı.»

Çelimsiz bir subay yalın kılıcını sallayarak tiz sesiyle:

«Dağılırı!» diye bağırdı.

Dizlerini kırmadan, ayaklarını havaya kaldırıp yere vurarak-tan rap rap yürüyordu. Parıl parıl çizmeleri Ana'nın gözünü aldı.

Onun yanında, biraz geriden, uzun boylu, gür bıyıklı, sakalsız bir adam yürüyordu hantal hantal. Kırmızı

astarlı uzun, kurşunî bir kaput giymişti. Geniş pantolonu sarı şeritlerle süslüydü. O da, Küçükrusyalı gibi, ellerini ardında kavuşturmuştu. Bıyığı gibi kırlaşmış gür kaşlarını kaldırmış, Pavel'e bakıyordu. 162

Ana'nın göğsünde her an patlamaya, kopmaya hazır bir çığlık saklı duruyordu. Bu çığlık boğuyordu onu. Ama iki eliyle göğsünü bastırarak dizginliyordu onu. Her yandan itilip kakılıyor, sendeliyor, düşünmeden kendinden geçmişçesine ilerlemeye devam ediyordu. Arkasında bulunanların gittikçe azaldığın duyuyordu. Buz gibi dalga onların üzerine doğru geliyor, çil yavrusu gibi dağıtıyordu hepsini. Bayrağı taşıyan gençlerle kurşunî adamlar zinciri birbirlerine yaklaşmaya devam ediyorlardı. Askerlerin yüzü belirgin olarak seçiliyordu. Bütün sokak enince yan yana dizili bu yüzler kirli sarı renkte bir şerit oluşturuyordu. Süngülerin sivri uçları acımasız parıltılar saçıyordu. Göğüslere çevrilmiş öldürücü çelikler da-Jl ha göstericilere değmeden, onların teker teker kalabalıktan kop-}' malarını, dağılmalarını

sağlıyordu.

Ana, arkasında kaçanların ayak seslerini işitti. Kaygılı boğuk sesler yükseldi:

«Dağdın, çocuklar!»

«Kaç Vlasov!»

«Geri çekil Pavel!»

Vesovşikov'un niyeti kötüydü:

«Bayrağı bana at. Pavel!» dedi. «Bana ver, saklayacağım.»

Bir eliyle sırığı yakaladı. Bayrak geriye doğru sallandı. Pavel:

«Bırak!» diye bağırdı.

Nikolay, sanki yanmış gibi çekti elini. Şarkı söyleyen yoktu artık. Gençler, Pavel'i bir çember içine aldılar. Ne var ki Pavel çemberi yarıp çıkmayı başardı. Birdenbire sessizlik çöktü. Sanki görünmez, saydam bir bulut inmiş ve göstericileri sarmıştı.

Bayrağın altında yirmi kadar genç toplanmıştı. Ana, onlara bir şeyler söylemek istedi. İçi titriyordu onlar için. .

Uzun boylu ihtiyarın anlamsız sesi işitildi:

«Teğmen, şu.. şeyi alsanıza elinden!»

Çelimsiz subay Pavel'e doğru koştu, sırığı yakaladı, tiz sesiyle:

«Bırak!» diye bağırdı.

«Çekin ellerinizi!» dedi Pavel.

; Bayrak sağa sola sallanarak titredi, yeniden havaya kalktı. Ufak tefek subay bir adım geriye sıçrayıp yere yuvarlandı. Ve163

sovşikov yumruğunu sıkarak kolunu ileriye uzattı, Ana'nın önünden öyle çabuk geçti ki, kadıncağız şaşakaldı: onun böylesine hızlı hareket ettiğini hiç görmemişti.

İhtiyar, ayağını yere vurarak kükredi:

«Yakalayın şunları!»

Birkaç asker fırladı. Birisi dipçiğini savurdu. Bayrak titredi, eğildi, kurşunî askerlerin arasında görünmez oldu. Üzgün bir ses:

«İşte bu!» diye haykırdı.

Ana bir çığlık attı. Askerler arasından Pavel'in sesi karşılık verdi.

«Hoşça kal anne! Hoşça kal sevgili anneciğim!. »

'Yaşıyor! Beni düşündü!' Bu iki düşünce yüreğini dağladı.

«Hoşça kal, sevgili küçükanneciğim!»

Pelageya ayak uçları üzerinde yükselerek kollarını salladı. Onları görmeye uğraşıyordu. Askerlerin başları üstünden And-rey'in toparlak suratını gördü. Küçükrusyalı güldü Ana'ya; selâm veriyordu uzaktan.

«Sevgili yavrularım. . Andrey!. Pavel!»

«Hoşça kalın arkadaşlar!»

Pencerelerden, damlaların üzerinden, üzüntülü sesler karşılık verdi, yankılandı

YİRMİDOKUZUNCU BÖLÜM

Biri göğsüne çarptı. Gözlerini buğulayan yaşlar arasından çelimsiz subayı gördü önünde. Suratı

kıpkırmızıydı.

«Yallah, kocakarı!» diye bağırdı.

Pelageya subaya baktı. Ayağı dibinde, iki parça olmuş bayrak direğini gördü. Parçalardan birinde bir kırmızı bez takılı kalmıştı. Eğilip kaldırdı. Subay sırığı elinden kaptı, bir yana fırlattı, ayağını yere vurarak.

«Defol diyorum sana!» diye bağırdı.

Askerler arasından bir marş yükseldi:

Kalkın, ey yeryüzünün. .

Subay fırladı, çileden çıkmış bir halde cıyak cıyak bağırdı:

«Başçavuş Kraynov! Susturun şunları!»

Ana sendeleyerek, teğmenin fırlattığı sırık parçasına yaklaştı, yeniden eğilip kaldırdı.

«Kapatın şunların ağzını!»

Sesler birbirine karıştı, kısıldı, marş anlaşılmaz oldu, sönüp gitti. Biri ana'yı omuzlarından tutup geriye döndürdü, sırtından itti:

«Git buradan, git. .»

Subay: M «Sokağı temizleyin!» diye emir verdi.

Ana, on adım ötede yeni baştan yoğunlaşan bir kalabalık gördü; kükrüyorlar, homurdanıyorlar, ıslık çalıyorlar, ağır ağır sokağın ucuna doğru geri çekilerek civardaki avlulara doluşuyorlar-. di. Bıyıklı, genç bir asker yanına yaklaştı, kulağı dibinde:

«Hadi, çek arabanı!» diye bağırarak onu kıyaya itti.

Ana sopaya yaslanarak uzaklaştı. Dizleri bükülüyordu. Düşmemek için öbür eliyle duvarlara, tahta perdelere tutunuyor-du. Önünde, göstericiler tepiniyorlardı. Arkasında, yanında yöresinde, askerler:

«Hadi, hadi!» diye bağırarak ilerliyorlardı.

Ana askerlerin gerisinde kaldı, çevresine baktı. Arkada, sokağın ucunda, aralıklı bir şerit halinde yaskerler, boşalmış olan alanın girişini kapatıyorlardı. Önde, kur|unî gölgeler yavaş yavaş kalabalığın üstüne yürüyorlardı.

Ana geri dönmek istedi, ama farkına varmadan ilerleyişini sürdürdü. Dar bir sokağa çıktı. Artık kimsecikler yoktu orada. Sokağa girdi.

Yeniden durdu. Derin derin iç geçirdi, kulak kabarttı. Oralarda bir yerde sesler uğulduyordu. Sopaya yaslanarak yeniden yürümeye başladı. Kaşlarını oynatıyordu. Birden alnı nemlendi, du-dukları kımıldadı, eli titredi, içinden haykırmak, bağırmak geldi.

Sokak sola dönemeç yapıyordu. Ana orada epeyce kalabalık bir grup gördü. Güçlü bir ses işitti:

«İnsan kabadayılık olsun diye süngülere meydan okumaz, çocuklar!»

165

«Gördünüz, değil mi? Askerler üzerlerine yürüdüler de, hiç biri yerinden kıpırdamadı. Korktukları yok bizim delikanlıların. .»

«Ne yiğit çocuk şu Pavel VlasovL.»

«Ya Küçükrusyalı?. »

«Elleri arkasında, gülümseyerek dimdik duruyordu kerata!»

Ana kalabalığı yararak ilerledi.

«Dostlarım!» diye bağırdı. «İyi yürekli insanlar!»

Saygıyla yana çekildiler. Biri gülmeye başladı:

«Bakın, bayrak elinde, bayrağı almış!»

«Sus!» dedi sert bir ses.

Ana kollarını iki yana açtı.

«Dinleyin. Hazreti İsa aşkına dinleyin! Hepiniz bizdensiniz. Hepiniz iyi insanlarsınız. Açın gözlerinizi, korkmadan bakın. Ne oldu? Çocuklarımız, kanımız, canımız, gerçeği savunmaya kalkıyorlar. Hepiniz için, bebeleriniz için, kendilerini Hazreti İsa gibi acı çekmeye mahkûm ediyorlar. Aydınlık günler arıyorlar. Başka bir yaşam hakça bir yaşam istiyorlar. Herkesin iyiliğini istiyorlar!. »

Yüreği parçalanıyordu. Göğsü sıkışıyordu. Boğazı kurumuş, yanıyordu. Yüreğinin derinliklerinde her şeyi ve herkesi kucaklayan engin bir sevgi oluşuyordu. Sözler gittikçe daha güçlü, daha kolay fışkırıyordu ağzından

Kendisini dinlediklerini, sustuklarını görüyordu. Çevresini alanların düşündüklerini anlıyordu. Ve içinde, belirgin bir istek büyüyordü; bu insanları oğluna doğru, Andrey'e doğru, yüzüstü bırakılan gençlere doğru itmek isteği.

Gözlerinin gamlı ve dikkatli yüzler üzerinde gezdirerek sürdürdü:

«Çocuklarımız herkes uğruna. Hazreti İsa gerçeği uğruna mutluluğa doğru yürüyorlar. Kötü

insanlarımızın, yalancı insanlarımızın, yırtıcı insanlarımızın bizleri köle halinde tutmak, zincire vurmak, ezmek için kullandıkları her şeye karşı çıkıyorlar! Gençliğimiz kanımız, canımız tüm halkımız için yürüyor! Onları yüzüstü bırakmayın! Onlara karşı çıkmayın, çocuklarınızı yürüdükleri yolda tek başlarına bırakmayın! Kendinize acıyın. Oğullarınızın duygularına inanın. Gerçek onların yüreğinde doğmuştur. Gerçek için feda ediyorlar kendilerini. Güvenin onlara!»

166

, Sesi kısıldı. Sendeledi. Gücü tükenmişti. Koltuk altlarından tutup desteklediler onu. Duygulanan biri:

«Tanrının sesi bu!» diye bağırdı. «Dinleyelim, dostlar!»

Bir başkası acıdı Ana'ya:

«Kendini kahrediyor zavallıcık!»

«Kendini kahrettiği yok, budalalığımızı yüzümüze vuruyor o. . Anlaşana!»

Tiz, titrek bir ses yükseldi kalabalığın arasında:

«Ey Hıristiyanlar! Benim saf ruhlu Mitri'm öyle yapmadı mı? Arkadaşlarının, sevgili arkadaşlarının ardından gitti.. »

«Doğru söylüyor. Biz niye yüzüstü bırakıyoruz çocuklarımızı? Ne kötülük ettiler ki bize?»

«Evine dön Pelageya!» dedi Sizov. «Hadi anacığım! Bitkin düştün!»

Yüzü solgundu. Darmadağın sakalı titriyordu. Birden, kaşlarını çattı, sert bakışlarını kalabalığın üstünde gezdirdi, doğruldu, açık seçik bir sesle:

«Oğlum Matya fabrikada ezildi, biliyorsunuz,» dedi. «Ama sağ olsaydı, kendi elimle yollardım onların saflarına. . Kendisine derdim ki: sen de git Matya, haklı bir dava bu, git görevini yap!»

Hepsi susuyorlardı. Düşünceliydiler. Yeni, ulu bir duyguya kapılmışlardı, ve korkmuyorlardı artık. Sizov kolunu kaldırıp salladı, konuşmasını sürdürdü:

«Size bunu söyleyen, eskilerden biri. Beni tanırsınız! Otuz dokuz yıldır burda çalışıyorum; elli üç

yaşındayım. Yeğenim temiz, akıllı bir çocuk: onu da götürdüler bugün. O da en önden yürüyordu. Vlasov'un yanıbaşında, tam bayrağın arkasında.»

Dönüp Ana'nın elini tuttu:

«Bu kadın gerçeği söyledi. Çocuklarımız akılcı, onurlu bir yaşantı sürmek istiyorlar, bizse onları yüzüstü

bıraktık, evet, bırakıp kaçtık!. Hadi git artık, Pelageya. .»

Ana yaşlı gözlerle çevresindekilere baktı.

«Sevgili dostlarım!» dedi. «Yaşam çocuklarındır, dünya çocuklar için yaratılmıştır!. »

«Hadi, git, Pelageya! Al şu sopayı!» dedi Sizov, ve kırık bayrak direğini ona uzattı: 167

Ana'ya acı ile, saygı ile bakıyorlardı. Bir seVgi mırıltısı işitildi. Sizov sessizce yol açtı ona. Sanki gizemli bir güç onları itiyor-muş gibi, hepsi bir yana çekiliyor, sonra alçak sesle aralarında kısa konuşmalar yaparaktan Ana'nın ardı sıra yürüyorlardı.

Evinin kapısına varınca geriye döndü, elindeki sopaya dayanarak onları selâmladı, minnet dolu bir sesle usulca:

«Hepinize teşekkürler. .» dedi.

Sonra, kafasında doğan yeni düşünceyi anımsadı:

«Eğer uğrunda ölen insanlar bulunmasaydı, Hazreti İsa olamazdı.. »

Kalabalık sessiz sedasız Ana'ya bakıyordu.

Pelageya eğilip bir daha selâmladı onları ve evine girdi. Sizov başını eğerek peşinden içeri girdi. Kalabalık bir süre daha kaldı orada.

Kendi aralarında kısaca tartıştılar.

Sonra yavaş yavaş dağıldılar,

İKİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

" Günün geri kalan bölümü, anılarla yüklü bir sis içinde, bedeni ve ruhu ezen ağır bir yorgunlukla geçti. Çelimsiz subayın gölgesi kurşuni bir leke gibi zıplıyordu Ana'nın gözü önünde; Pavel'in bronzlaşmış yüzü

aydınlanıyor, Andrey'in gözlerinin içi gülüyordu.

Ana odanın içinde gidip geliyor, pencerenin yanında oturuyor, sokağı izliyor, kaşlarını çatıp yeniden yürüyordu. Titriyordu. Kafası bomboştu. Ortalığa bakmıyordu bir şey arar gibi. Su içti, ama hep susuyordu. Göğsünü yakan kaygıyı, alçalma duygusunu söndüremiyordu. Gün iki bölüme ayrılmıştı; birinci bölümün bir anlamı, bir içeriği vardı, ama ikinci bölümü akıp gitmiş, yerinde kahredici bir boşluk kalmıştı. Karşılıksız bir soru zonk-layıp duruyordu kafasının içinde.

«Şimdi ne yapmalı?. »

Maria Korsunov çıkageldi. Elini kolunu sallaya sallaya bağırdı, ağladı, coştu, tepindi, ne önerdiği, ne vaat ettiği, kime gözdağı verdiği anlaşılmadı. Ana

kayıtsız kaldı.

Maria cırtlak sesiyle:

«Gördün mü nasıl ayranı kabardı milletin?» diyordu. «Tüm fabrika ayağa kalktı.»

Pelageya usulca başını salladı:

«Evet, öyle!»

Sabit bakışlarında o günün olayları sürüyordu. Geçmiş olan olaylar. . Andrey ve Pavel'le birlikte kendisinden koparıp götürdükleri şeyleri görüyordu. Ağlayamıyordu. Göğsü sıkışmıştı, gözlerinde yaş

yoktu, dudakları da kurumuştu. Ağzında tükürük kalmamıştı. Elleri titriyor, sırtından aşağı hafif hafif ürperiyordu.

Akşam jandarmalar geldi. Ana onların gelişihe ne şaştı, ne de korktu. Gürütüyle içeri daldılar. Neşeli ve hoşnut görünüyorlardı. Sarı suratlı subay pis pis gülerek:

«Söyleyin bakalım, nasılsınız?» dedi. «Üçtür rastlıyoruz birbirimize, öyle değil mi?»

Ana susuyor, kupkuru dilini dudakları üzerinde gezdiriyordu. Subay epey konuştu, ukalâlık etti. Kendi sözlerini işitmekten hoşlandığı belliydi. Gelgelelim, söyledikleri Ana'nın kulaklarına varmıyor, onu rahatsız etmiyordu. Ancak:

«Sen de suçlusun, Ana, oğluna Allaha ve Çara karşı saygı aşılamadığın için suçlusun!» dediğf zaman, kapının içinden boğuk bir sesle ve yüzüne bakmadan şu karşılığı verdi:

«Evet, çocuklarımız bizi yargılayacaklardır. Onları bu yolda yalnız bıraktığımız için bizleri haklı olarak mahkûm edeceklerdir.. »

Subay:

«Ne diyorsun?» diye bağırdı. «Daha yüksek sesle konuş!»

Ana içini çekti:

«Diyorum ki, bizleri yargılayacak olanlar, çocuklarımızdır!»

Subay sinirli bir sesle hızlı hızlı söylev çekmeye başladı. Ama sözleri Ana'ya dokunmuyordu bile. Maria Korsunov tanık olarak çağırılmıştı. Ana'nın yanıbaşın-da duruyor, ama yüzüne bakmıyordu. Subay kendisine soru sorunca, iki büklüm eğiliyor ve tekdüze bir sesle:

«Bilmiyorum ekselans!» diye yanıt veriyordu. «Ben cahil bir kadınım, aklımın elverdiği oranda ticaretimle uğraşırım, hiç bir şey bilmem. .» •

Subay bıyığını burarak:

«Peki peki, yeter!» diye kestirip attı.

Maria eğilip arkasından nanik yapıyor, Pelageya'nın kulağına:

«Sen de yapsana!» diye fısıldıyordu.

Ana'nın üstünü aramasını buyurdular. Gözlerini kırpıştırdı, ürkek bir sesle:

«Nasıl yapacağımı bilmiyorum, Eskelans!» dedi. . Subay ayağını yere vurdu, bağırıp çağırmaya başladı. Maria gözlerini yere eğdi:

«Hadi Pelageya,» dedi, «düğmelerini çöz. .»

Giysilerini aradı, yokladı. Kan tepesine sıçramıştı.

«Ah! köpekler!» diye soludu.

Subay, aramanın yapıldığı köşeye bakarak sertçe bağırdı:

«Ne söylenip duruyorsun öyle?» v Maria ürkek bir tavırla:

«Kadın işi, Ekselans!» diye mıraldandı.

Subay, Ana'ya tutanağı imzalamasını buyurdu. Peiageya tutuk bir elle kalemi bastıra bastıra kitap yazısıyla şunlan yazdı: "Pelageya Vlasov, bir işçinin dul karısı.»

Subay, küçümser bir havayla yüzün ekşitti.

«Ne yazdın oraya?» diye sordu. «Niye yazdın onu?»

Sonra kötü kötü güldü.

«Yabaniler!» dedi.

Jandarmalar çıkıp gittiler. Ana, pencereye yaklaştı, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu, gözlerini boşluğa dikti, uzun süre öyle durdu. Kaşları yukarı kalkmış, dudakları büzülmüştü. . Çenelerini öyle kuvvetli sıkıyordu ki, az sonra dişleri ağrıdı. Lambanın gazı tükenmişti. Işık can çekişiyordu. Cızırdayan fitili üfledi, karanlıkta kaldı. Üzüntülü bir şaşkınlık koyu bir bulut gibi göğsüne doldu, kalp atışlarını

zolaştırdı. Bacakları ve gözleri yorgundu. Maria pencerenin altında durup uyuşuk bir sesle bağırdı:

«Uyuyor musun, Pelageya? Uyu kurban, uyu!»

Ana soyunmadan yatağına uzandı. Anafora kapılmış gibi, hemen derin bir uykuya daldı. Rüyasında, bataklığın ötesinde, kente giden yolun üzerindeki sarı kum tümseğini gördü. Kum ocaklarında son bulan yokuşun tepesinde Pavel ayakta durmuş, Andrey'in sesiyle yavaşça: Kalkın ey yeryüzünün lânetli insanları..

diye şarkı söylüyordu.

Pelageya tümseğin önünden geçiyor, elini alınana koyarak oğluna bakıyordu. Delikanlının karartısı mavi gök üstünde açık seçik beliriyordu. Pelageya utanıyordu ona yaklaşmaya, çünkü gebeydi. Kollarında da başka bir bebek

taşıyordu. Yürüyüşünü sürdürdü. Tarlalarda çocuklar top oynuyorlardı. Kalabalıktılar, top kırmızıydı. Kucağında taşıdığı bebek kollarını onlara doğru uzattı, yüksek sesle ağlamaya başladı. Pelageya meme verdi

171

ona ve geri döndü. Askerler tepeciği sarmışlar, süngülerini Ana'ya çevirmişlerdi. Hızla tarlaların ortasında bulunan bir kiliseye koştu. Olağanüstü yüksek, beyaz, hafif bir kiliseydi.. Sanki bulutlardan yapılmıştı. Cenaze vardı. Büyük, siyah bir tabut duruyordu kilisede. Tabutun kapağı çakılıydı, Papazla diyakos, beyaz ayin cübbesi giymişler, ilâhiler okuyorladı:

«Hazreti İsa ölüler arasından dirilip kalktı.. »

Diyakos buhurdanı salladı, Ana'ya selâm verdi, gülümsedi. Samoylov gibi onun da saçları kızıl, yüzü

neşeliydi. Kubbeden güneş ışınları süzülüyordu. Koro yerinin iki yanında çocuklar ilâhi okuyorlardı:

«Hazreti isa dirilip kalktı.. »

Ansızın papaz kilisenin ortasında durup bağırdı:

«Yakalayın şunları!»

Cüppesi yokoluverdi, yüzünde tuz-biber bıyıklar belirdi. Hepsi koşuşmaya başladılar. Diyakos bile buhurdanı bir köşeye fırlattı, Küçükrusyalı gibi başını elleri arasına aldı. Ana, bebeği müminlerin ayakları dibine attı. Müminler kaçarken çocuğu çiğnemekten kaçınıyorlar, küçücük çıplak vücuda ürkek bakışlar fırlatıyorlardı. Ana diz çöküyor, onlara:

«Çocuğu bırakmayın, onu da birlikte götürün!» diye bağırıyordu.

Küçükrusyalı, ellerini ardında kavuşturmuş, gülümseyerek ilâhi okuyordu: •

«Hazreti İsa ölüler arasından dirilip kalktı..

Pelageya eğildi, çocuğu kaldırdı, bir tahta arabaya koydu. Nikolay arabanın

yanı sıra yürüyor, gülerek şöyle diyordu:

«Zor bir iş verdiler bana. .»

Sokak çamurluydu. Pencerelerden başlar uzanıyordu; ıslık çalıyor, bağırışıyor, el kol hareketleri yapıyorlardı. Gökyüzü açıktı. Yakıcı bir güneş ısıtıyordu ortalığı. Hiç gölge yoktu.

«Şarkı söyleyin, küçükanne!» diyordu Nikolay. «Yaşam budur!»

Kendisi de şarkı söylüyordu. Sesi bütün gürültüleri bastırıyordu. Ana onun ardından gidiyordu. Birdenbire yanlış bir adım attı, dipsiz bir uçuruma yuvarlandı. Düştükçe, uçurumdan çığlıklar yükseliyordu..

Şarsıla sarsıla uyandı. Ağır, kaba bir el yüreğini yakalamış, acımazca sıkıyordu sanki. Fabrika düdüğü

inatla uluyordu. Ana, bunun ikinci düdük olduğunu anladı. Karmakarışık odanın içerisinde kitaplar dağılmıştı. Her şey altüst olmuştu. Jandarmaların ayakları döşemeyi kirletmişti. Kalktı, yıkanmadan, dua etmeden, ortalığı düzeltmeye başladı. Mutfakta, üzerinde kırmızı bir bez bulunan kırık bayrak direğini gördü; kızgınlıkla kaldırdı sırık parçasını, sobaya atmak istedi, ama ucundaki bezi çıkardı, katlayıp cebine soktu. Sonra sırığı dizinde kırdı, parçaları odun kutusuna attı. Pencereyi, döşemeyi bol suyla yıkadı, semaveri hazırladı, giyindi, mutfak penceresinin yanında oturdu. Bir gün önce kafasını kurcalayan soru yeniden karşısına dikildi:

«Şimdi ne yapmalı?»

Daha dua etmediğini anımsadı. Birkaç dakika ikonların önünde ayakta durdu, yine oturdu. Yüreği boştu. Garip bir dinginlik çökmüştü ortalığa. Bir gün önce sokaklarda bağırıp çağıranlar bugün sanki evlerde saklanıyorlar, o olağanüstü günü düşünüyorlardı.

Birden, gençlik yıllarında gördüğü bir olay geldi aklına: Zau-saylov senyörlerinin asırlık parkında, yüzü

nilüferlerle kaplı geniş bir yapay göl vardı. Bir sonbahar günü oradan geçerken gölün ortasında bir sandal görmüştü. Göl karanlık ve durgundu. Sandal, sararmış yapraklarla süslü siyah sulara yapışmış

gibiydi. Ölü yapraklar ortasında kımıltısız duran o bomboş, küreksiz tekneden derin bir hüzün, gizemli bir keder yayılıyordu ortalığa! Pelageya orada uzun uzun durmuş, sandalı acaba kıyıdan bu kadar uzağa kim itti, niye itti diye kendi kendine sorup durmuştu. O akşam, şato kâhyasının karısı gölde boğulmuş

diye haber çıkmıştı. Ölen kadın, her zaman hızlı hızlı yürüyen, saçları hep darmadağınık duran ufak tefek bir kadındı.

Ana, elini gözlerinde gezdirdi. Bir gün önceki olaylar geldi aklına. Bakışını soğuyan çayına dikti, öylece kalakaldı sandalyenin üzerinde. Akıllı bir kimseyle görüşmek, bir sürü şey sormak istiyordu canı. Dileğini yerine getirmek için sanki, öğleden sonra Nikolay İvanoviç çıkageldi. Ne var ki onu görünce Ana birdenbire kaygılandı. Selâmına karşılık.vermeden usulca:

«Ah dostum, buraya gelmekle iyi etmediniz,» dedi. «Tedbirsizlik ettiniz. Sizi görürlerse mutlaka tutuklarlar.»

Nikolay, Ana'nın elini kuvvetle sıktı, gözlüklerini düzeltti, yüzünü onun yüzüne yaklaştırarak kısaca durumu açıkladı:

«Pavel, Andrey ve ben şöyle kararlaştırmıştık: Eğer onlar yakalanırlarsa, ben sizi kente götürüp bir yere yerleştirecektim. Aramaya geldiler mi?»

«Geldiler. Her yere burunlarını soktular, üstümü aradılar. Bu adamlarda ne utanmak var ne vicdan!»

Nikolay omuzlarını silkti.

«Niye olsun yani?» dedi.

Niçin kente gidip orada yaşaması gerektiğini açıklamaya koyuldu.

Ana donuk bir gülümsemeyle Nikolay'a bakıyor, onun sevecen sesini dostluk

duygularıyla dinliyordu. İleri sürdüğü gerçekleri pek arılamıyorsa da, ona karşı duyduğu tatlı güvene kendisi de şaşıyordu.

«Mademki Pavel öyle istiyor, ve eğer sizi sıkıntıya sokmazsam. .»'

«Siz onu tasa etmeyin. Ben yalnız başıma yaşarım. Arada sırada ablam gelir, o kadar.»

Ana şart koydu:

«Ekmeğimi kazanmak isterim!»

«Nasıl isterseniz. . Size göre bir iş buluruz.»

Şimdi artık Ana için çalışmak, oğlu ve arkadaşları gibi çalışmak anlamını taşımaktaydı. Nikolay'a yaklaştı, gözlerinin içine baka baka sordu:

«Bana iş bulacak mısınız?»

«Evim küçüktür. Bekâr evi.. »

Pelageya usulca

«Ben o tür bir iş demiyorum!»

Nikolay ne demek istediğini anlamadı diye gocunmuştu. İç çekti. Ama Nikolay'ın miyop gözlerinin içi gülüyordu. Bir an daldı.

«Pavel'i ne zaman görürseniz, hani o gazete çıkarmamızı isteyen köylüler vardı ya, onların adresini öğrenebilir misiniz kendisinden?. »

Ana neşeyle haykırdı:

«Ben tanırım onları! Onları bulur, bana ne derseniz yaparım. Yasak kâğıtlar taşıdığım kimin aklına gelir?

Fabrikaya öyle çok kâğıt taşıdım ki!»

Omuzunda heybe, elinde değnek, ıssız yollarda gide gide, orman demeden, köy

demeden dolaşıp durmak hevesine kapıldı birdenbire.

«Rica ederim, bana verin bu işi sevgili dostum.» dedi. «Nereye isterseniz giderim, bütün yörelerde yolumu bulurum, yaz olmuş kış olmuş, aldırmam, bir hacı adayı gibi, mezara girinceye dek giderim. Benim için imrenilecek bir durum değil mi bu?»

J Bununla birlikte, hayalinde kendini yuvasız, serseri bir yaşantı içinde, izbelerin pencereleri altında sadaka dilenir görünce, tasalandı. Nikolay usulca elini tuttu, sıcak parmaklarıyla okşadı. Sonra saatine bakarak:

«Sevgili dostum!» diye haykırdı Ana. «En çok sevdiğimiz kimseler olan çocuklarımız özgürlüklerini, canlarını feda edecekler, acımadan mahvedecekler kendilerini, ve ben, ben ki bir -.:-anayım, bir şey yapmayacak mıyım? Neler yapmam ki!»

Nikolay sarardı. Okşayıcı bir ilgiyle Ana'ya bakarak:

«Biliyor musunuz?» dedi. «Böyle sözleri ilk kez işitiyorum. .»

Ana, başını hüzünle salladı:

«Ne diyebilirim ki?»

Güçsüzlük belirten bir hareketle kollarını sarkıttı.

«Şu ana yüreğinin içindeki şeyleri belirtebilecek sözcükleri bir bulsam. .»

Sözcükler onu sarhoş etmiş de içinden bir kuvvet İtmiş gibi, oturduğu yerden kalktı:

«Bir bilsem, çoklarını ağlatırdım alimallah. . Kötü insanları, vicdansız insanlar bile. .»

Nikolay da kalktı, bir daha baktı saate:

«Demek, kararınız karar. . Benim eve yerleşiyorsunuz!»

Ana sessizce başını salladı:

«Ne zaman? Elverdiğince çabuk olsun. .»

Nikolay tatlı bir sesle ekledi:

174

175

«Sizin için kaygılanacağım, inanın!»

Ana şaşkınca baktı Nikolay'a. Niçin ilgileniyordu kendisiyle? Başını eğmiş, sıkılgan bir gülümsemeyle önünde duruyordu. Sırtı kamburlaşmıştı. Gözleri miyoptu. Süssüz, siyah bir ceket giymişti. Üzerinde taşıdığı her şeyi başkasından ödünç almıştı sanki. Çekine çekine:

«Paranız var mı?» diye sordu.

«Hayır!. .»

Nikolay hemen kesesini çıkardı cebinden, ağzını açtı, Ana'ya uzattı:

«Buyrun, alın lütfen. .»

Ana, elinde olmayarak gülümsedi.

«Her şey değişti!» dedi «Sizin için para bir değer taşımıyor artık! Adam var, ruhunu satıyor para için, sizler için bir anlamı yok. Parayı sanki yalnızca başkalarına yardım etmek için saklıyorsunuz. .»

Nikolay usulca güldü:

«Para hoş bir şey değil. Vermekten de almaktan da sıkılır insan. .» > Ana'nın elini tuttu, kuvvetle sıktı.

«Elverdiğince çabuk gelirsiniz, değil mi?» diye yineledi.

Ve her zamanki gibi sessizce ayrıldı.

Pelageya onu uğurladıktan sonra şöyle düşündü:

'Ne iyi insan. . ama bize acıdığını söylemedi.'

Böyle olması hoşuna mı gitmiyordu, yoksa buna şaşmış mıydı? Kendisi de anlayamadı. İKİNCİ BÖLÜM

Bu ziyaretten dört gün sonra yola koyuldu Pelageya. Kendisi ve iki bavulunu taşıyan araba mahalleden çıkıp kırda yol almaya başlayınca arkaya baktı, yaşamının en dertli ve zor döneminin geçtiği, yeni acılar, yeni sevinçlerle dolu başka bir dönemin başladığı o mahalleden bir daha geri dönmemek üzere ayrıldığını

sezinliyordu.

Fabrika, koyu kırmızı renkte dev bir örümcek gibi, kapkara kurumla örtülü düzlüğün üzerinde yayılıyordu göklere uzanan bacalarıyla. Tek katlı işçi evleri fabrikanın çevresinde sıkışmıştı. Basık, kurşunî evler bataklığın kıyısında toplanmıştı. Ufak, donuk pencereleri hallerinden yakınırcasına birbirine bakıyordu. Fabrika gibi koyu kırmızı renkte olan kilise, evlerden yukarı yükseliyor, ama çan kulesi fabrika bacalarından daha alçakta kalıyordu.

Ana içini çekti, boğazını sıkan bluzunun yakasını açtı.

Arabacı, yuları atın sırtında sallayarak:

«Deh!» diyordu.

Kaç yaşında olduğu belli olmayan, seyrek sakallı, uçuk gözlü, paytak bir adamdı. Yalpalaya yalpalaya arabanın yanından yürüyordu. Yolculuğun hedefi belli ki onu hiç ilgilendirmiyordu. Paytak bacaklarını

gülünç biçimde uzatarak:

«Deh!» diyordu.

Sesi cansızdı. Ağır çizmelerinde kurumuş çamurlar vardı.

Ana çevresine bir göz gezdirdi. Ruhu gibi, tarlalarda bomboştu.

Beygir acınacak durumdaydı. Kafasını sallıyor, ayakları güneşten ısınan kalın kum tabakasına gömülürken lap lup sesler çıkarıyordu. İyi yağlanmamış olan eski araba gıcırdıyordu. Bü-. tün bu sesler tozlarla birlikte yolcunun ardında kalıyordu..

Nikolay İvanoviç kentin ucunda, tenha bir sokakta, yaşlılıktan çökmek üzere olan iki katlı karanlık bir evin bitişiğindeki küçük, yeşil boyalı bir evde oturuyordu. Evin önünde sık bitkilerle dolu ufak bir bahçe vardı. Leylâkların, akasyaların dalları, genç kayınların gümüş yaprakları, evin üç odasının pencerelerinden içeri tatlı bakışlar fırlatıyordu. Odalar sessiz ve temizdi. Yaprakların dişli gölgeleri döşemenin üzerinde sessizce tireşiyordu. Duvarlarda, sert bakışlı kişilerin portreleri altında kitap yüklü raflar uzanıyordu. Nikolay, Anayı ufak bir odaya soktu. Bir penceresi bahçeye, bir penceresi sık otlar biten avluya bakıyordu. Bu odanın duvarları da kitap yüklü dolaplar ve raflarla kaplıydı.

«Burada rahat olur musunuz?» diye sordu. - «Bence mutfak daha iyi,» dedi Ana. «Orası temiz, aydınlık..»

Nikolay bir şeyden korkuyormuş gibi davranıyordu. Ama ezile büzüle onu kandırmaya uğraşıp da mutfaktan caydırınca, bir anda neşesi yerine geldi.

Üç odada bambaşka bir hava vardı. Hafif, hoş bir hava. İnsan ister istemez sesini alçaltıyor, duvarlarda sabit bakışlarla canlıları izleyen kişilerin sakin düşüncelerini bozmaktan kaçınıyordu. Ana, pencerenin kıyısına sıralanmış saksıların toprağını elledi.

«Çiçekleri sulamak gerek,» dedi.

Nikolay suçlu bir tavırla:

«Ya, evet!» dedi. «Valla, çiçekleri severim ama onlarla uğraşacak zamanım yok.»

Bir şey çekti Pelageya'nın dikkatini: bu rahat evde bile Nikolay dikkatle yürüyor, çevresinde bulunan her şeye yabancıy-mış gibi davranıyordu. Yüzünü baktığı şeylere yaklaştırıyor, sağ elinin ince parmaklarıyla gözlüğünü düzelterek gözlerini kırpıştırıyor, kendisini ilgilendiren eşyaya ilgiyle bakıyordu. Kimi zaman o eşyayı eline alıyor, yüzüne yaklaştırıyor, iyice inceliyordu. Sanki Ana ile birlikte yeni gelmişti o eve, sanki odada bulunan her şey kendisine yabancıydı, tıpkı Anaya olduğu gibi.. Pelageya, onu bu denli dalgın görünce kendi evindeymiş gibi oldu, hiç yardırgamadı yabancı evi. Nikolay'ın ardından her yeri dolaştı, her şeyin yerini belledi, nasıl yaşadığı konusunda sorular yöneltti. Nikolay, gerektiği biçimde davranmayan, ama başka türlü yapamayan, ve bu nedenle özür dileyen bir kimse tavrıyla yanıtlıyordu onun sorularını.

Ana çiçekleri suladı, piyanonun üzerinde darmadağınık duran notları düzgünce istif etti, sonra semavere baktı.

«Bunu temizlemek gerek,» dedi.

Nikolay parmağıyla metali yokladı, parmağını burnuna götürüp kokladı. Yüzü pek ciddileşmişti. Ana hoşgörüyle gülümsedi.

Akşam, yatağa girip de o günkü olayları aklına getirince, başını yastıktan kaldırıp şaşkınca çevresine baktı, ömründe ilk kez bir yabancının çatısı altında yatıyordu. Oysa hiç sıkılganlık duymuyordu. Sevgiyle düşündü Nikolay'ı. Ona elinden geldiğince yardım etmek, yaşantısına biraz sıcaklık, sevecenlik katmak isteği duydu. Onun sıkılganlığı, gülünç becereksizliği, 178

yaşamın pratik yönünü hiç bilmemesi, duru gözlerinin hem çocuksu, hem akıllı havası duygulandırıyordu Ana'yi-Sonra aklı yeniden oğluna gitti. 1 Mayıs'ı düşündü. Bu tarih artık yeni bir anlam taşıyor, yeni titreşimler yaratıyordu. O günün getirdiği acı da bir başka türlüydü: insanı tepeleyen bir yumruk gibi inmiyor, başları yere eğdirmiyordu. Yüreği eziyor, sakin bir öfke uyandı-. rıyordu yalnız, ve bu öfke eğik sırtları doğrultuyor, başlan dik-leştiriyordu.

Kentteki gece yaşantısının gürültüleri ağaçların yapraklarını sarsarak açık pencereden içeriye doluyordu. Pelageya'nın tanımadığı bu gürültüler uzaktan geliyor, eve varana dek gücünü yi-îiriyor ve odanın içinde eriyordu. Ana bu seslere kulak kabarttı } ve:

«Çocukların her biri bir yana çekilip gidiyor şu dünyada!» diye düşündü. Ertesi sabah erkenden semaveri temizledi, yaktı, bulaşıkları yıkayıp yerine yerleştirdi ve hiç gürültü

etmedi. Sonra mutfakta oturup Nikolay'ın uyanmasını bekledi. Sonunda öksürüğü işitildi ve delikanlı

göründü. Bir eliyle gözlüğünü tutuyor, öbür eliyle boğazını koruyordu. Pelageya, selâmına karşılık verdikten sonra semaveri odaya taşıdı. O sırada Nikolay yerlere su sıçrataraktan yıkanıyor, sabunu, diş

fırçasını yere düşürüyor, kendi beceriksizliğine homurdanıyordu.

Kahvaltı ederken dedi ki:

«Taşra yönetiminde pek tatsız bir görev yaparım: köylülerimizin nasıl mahvolduklarını incelerim. .»

Suçlu gibi gülemsedi:

«Sürekli açlık yüzünden güçsüz düşen bu zavallılar erkenden ölürler. Çocukları cılız doğar, güz sinekleri gibi dökülürler. Bu âfetin nedenlerini biliyoruz aslında; onları iyice inceledik mi, maaşımızı alırız, görevimiz de bitmiş olur. Zaten maaş almaktan başka bir şey yaptığımız yok ya. .»

«Peki siz nesiniz? Öğrenci mi?» diye sordu Pelageya.

«Hayır, okul öğretmeniyim ben. Babam Viatka'da fabrika müdürü; ben öğretmen oldum. Ama, köylülere kitap dağıttığım için hapse attılar beni. Sonra bir kitabevinde memur olarak çalı-tım. Ama orada tedbirsiz davrandım, yine yakaladılar. Arkangei'e sürdüler beni. Orada da başım valiyle belâya girdi, bu sefer

Beyaz Deniz kıyısından küçük bir köye gönderdiler. Orada beş yıl kaldım.»

Güneşle dolup taşan aydınlık odada sesi durgun ve tekdüze çıkıyordu. Ana çok dinlemişti bu tür öyküleri, Pavel'in arkadaşları bu öyküleri niçin böylesine rahat, sanki kaçınılmaz olay-larmış gibi anlatırlardı, buna hiç bir zaman aklı ermemişti.

«Bugün kızkardeşim gelecek,» dedi Nikolay.

«Evli mi?»

«DuK Kocası Sibirya'ya sürüldü, oradan kaçtı ve yabancı ülkelerde veremden öldü. İki yıl oldu.»

«Kızkardeşiniz sizden küçük mü?»

«Altı yaş büyük. Ona çok şey borçluyum. Göreceksiniz ne güzel çalar! Bu piyano onun. Burada bulunan birçok şey onun; kitaplar benim. !»

«Nerede oturur?»

Nikolay gülümsedi:

«Her yerde. Nerede gözünü daldan budaktan esirgemez birine gerek duyulursa o da oradadır.»

«O da mı şeyle. . bu davayla uğraşır?»

«Elbette!»

Daireye gitmek üzere evden ayrıldı. Ana, bunca kişinin inatla, inaçla desteklediği «bu dava»yı

düşünmeye başladı. Bu insanların karşısında, gecenin karanlığında bir dağla karşılaşmış gibi bir duyguya kapılıyordu. •

Öğleye doğru, siyahlar giymiş, uzun boylu çevik vücutlu bir kadın çıkageldi. Ana, kapıyı açınca ziyeretçi küçük, sarı bir vilizi yere atıp Pelageya'nın elini

yakaladı:

«Siz Pavel'in annesisiniz değil mi?»

Ana, kadının şıklığı karşısında ezilip büzüldü.

«Evet,» diye karşılık verdi.

«Tam düşündüğüm gibisiniz!»

Aynanın karşısına geçip şapkasını çıkardı, konuşmasını sürdürdü:

«Kardeşim buraya yerleşeceğinizi, birlikte yaşayacağınızı yazmıştı bana. Pavel'le ben eski dostuz. Sizden sık sık söze-derdi.»

Sesi boğuktu. Ağır ağır konuşuyordu, ama hareketleri çabuk

ve canlıydı. Kurşunî renkte iri gözlerinin içi, gençlik ve içtenlikle gülüyordu. Şakaklarında incecik kırışıklar belirmeye başlamıştı. Parlak saçlarında kırlaşmış tutamlar göze çarpıyordu.

«Karnım aç!» dedi. «Bir fincan kahve olsa memnunlukla içerdim.»

«Hemen pişiririm!»

Pelageya dolaptan bir cezve aldı, usulca sordu:

«Sahi, Pavel benden sözediyor mu?»

«Çoook. .»

Ufak, meşin bir tabaka çıkardı, içinden bir sigara aldı, yaktı, odanın içinde gidip gelerek sordu: J

«Çok mu kaygılısınız?»

™ Ana, cezvenin altında titreşen ispirto ocağının mavi alevini izliyor ve

gülümsüyordu. öylesine sevinmişti ki, iyi giyimli kadının karşısında duyduğu çekingenlik yitip gitmişti.

«Demek benim sözümü ediyormuş aslan oğlum,» diye düşündü.

«Elbette kaygılıyım,» dedi. «Zor şey. Ama eskiden daha çok üzülürdüm. Şimdi, yalnız olmadığını

biliyorum. .»

Ve gözlerini ziyarteçinin yüzüne dikip sordu:

«Adınız ne acaba?» -'--'--«Sofia.»

Ana dikkatle inceliyordu karşısındakini. Genç kadın ölçüsüz, aşırı atak, telâşlı görünüyordu. Kendinden emin bir tavırla konuşuyordu.

«Önemli olan, hapishanede fazla kalmamaları, çabuk yargılanmaları. Pavel sürgüne gönderilir gönderilmez onu kaçırtırız. Onsuz yapamayız burada.»

Ana inanmıyormuş gibi baktı yüzüne. Sofia sigarasını söndürecek bir yer aradı, bir saksının içine soktu. Ana sözünü tartmadan çığlığı bastı:

«Çiçeklere zarar vereceksiniz!»

«Kusura bakmayın,» dedi Sofia. «Nikolay da böyle der hep.»

İzmariti saksıdan alıp pencereden dışarı fırlattı.

Ana utandı, Sofia'nın gözlerinin içine baktı, suçlu suçlu:

«Özür dilerim,» dedi. «Bunu düşünmeden söyledim. Sizi uyarmak bana düşmezdi.»

Sofia omuzlarını silkti:

«Niye olmasın? Mademki dikkatsizlik ediyorum. . Kahve oldu mu? Teşekkür

ederim. Niçin bir fincan pişirdiniz? Siz içmiyor musunuz?*

Ve birdenbire Ana'yı omuzlarından tutup kendine doğru çekti, içtenlikle gözlerinin içine bakarak, şaşkın şaşkın:

«Yoksa sıkılganlık mı?» diye sordu.

Pelageya güümseyerek karşılık verdi:

«Sıkılganlık duysaydım sizi uyarmaya kalkışır mıydım?»

Ve şaşkınlığını gizlemeden, kendi kendine konuşuyormuş gibi söylendi:

«Daha dün geldim sizin eve, bugün sanki evimdeymiş gibi davranıyorum, hiç bir şeyden çekinmiyorum ağzima geleni söylüyorum. .»

Sofia:

«Öyle olmak gerek!» diye haykırdı.

Pelageya sürdürdü:

«Aklım nerde bilmem. Kendimi bile tanımıyorum. Eskiden, birisine açık yüreklilikle bir söz etmeden önce laf uzun süre eve-lenir gevelenir, zemin hazırlanırdı, şimdi ise. . hemen içten olunuyor, eskiden akıldan bile geçirilmeyen şeyler yekten söyleniyor.. »

Sofia ikinci bir sigara yaktı. Duru, tatlı bakışlarla Ana'yı süzüyordu. , Ana, kafsanı kurcalayan soruyu geciktirmedi:

«Pavel'i kaçırtacağınızı söylüyorsunuz. Peki ama, kaçtıktan sonra nasıl yaşayacak?»

Sofia bir kahve daha doldurdu.

«Çocuk oyuncağı bu!» dedi. «Bir sürü kaçak nasıl yaşıyorsa o da öyle yaşayacak. . örneğin daha bugün bir kaçakla birlikteydim. Çok değerli bir adam. Beş yıl için sürgün edilmişti, üç-buçuk ay kaldı orada. . »

Ana gözlerini ayırmadan Sofia'ya baktı, gülümsedi, kafasını sallayarak alçak sesle:

«Ah!» dedi, «o ne gündü o, 1 Mayıs günülaltüst etti benüAy-nı zamanda iki yol izliyormuşum gibi huzursuzum. Bir bakıyorsunuz her şeyi anladığımı sanıyorum, sonra birdenbire sisler ara182. > sındaymışım gibi bir duyguya kapılıyorum, örneğin siz, bakıyorum da siz bir hanımefendisiniz, ve bu davayla uğraşıyorsunuz. . Pavel'i tanıyorsunuz, beğeniyorsunuz, bunun için size teşekkür ederim. .»

Sofia güldü.

«Asıl size teşekkür etmek gerek!» dedi.

Ana içini çekti: ı

«Niye bana olsun? Bütün bunlan ona öğreten ben değilim ki.»

Sofia sigarasını çay bardağının tabağına bıraktı, başını sarstı, altın sarısı saçları dalga dalga omuzlarına döküldü. J «Artık soyunmalı, bu cici şeyleri üzerimden atmalıyım,» dei di. Ve odadan çıktı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Nikolay akşama doğru eve döndü. Yemeğe oturdular. Sofrada, Sofia kaçağı nasıl bulduğunu, nasıl sakladığını gülerek anlattı. Casuslardan korkuyor, adım başında casus görüyordu. Kaçak da pek şaşkın gözükoyordu. Bunları, anlatırken Sofia'nın ses tonu zor bir iş başaran ve bundan sevinç duyan bir işçinin böbür-lenişini andırıyordu.

Üstünü değiştirmiş, gümüş renginde hafif, bol bir giysi geçirmişti sırtına. Bu giysi içinde daha uzun boylu, gözleri daha derin görünüyordu; davranışları daha serinkanlıydı. Yemekten sonra Nikolay:

«Sofia,» dedi. «Sana yeni bir iş çıktı. Biliyorsun, kırsal bölge için bir gazete çıkarmaya giriştik, ama son tutuklamalar yüzünden bağlantımız koptu. Dağıtımı sağlayacak adamı ancak Pelageya bulabilir. Onunla birlikte gideceksin. Elverdiğince çabuk istiyoruz.»

Sofia sigarasını tüttürerek:

«İyi ya!» dedi. «Gidiyor muyuz, Pelageya?»

«Elbette, gidelim.»

«Uzak mı?»

«Aşağı yukarı seksen kilometre. .»

«İyi ya!. Ben biraz piyano çalacağım şimdi. Müzikten rahatsız olmazsınız ya, Pelageya?»

Ana, sedirin bir ucuna ilişti:

«Bana sormayın,» dedi. «Ben yokmuşum gibi davranın.»

İki kardeşin, kendisine dikkat etmiyormuş gibi yapmakla birlikte, konuşmalanna ortak etmek fırsatını

hiç kaçamadıklarını görüyordu.

«Dinle, Nikolay! Grieg'in bestesi bu. Bugün getirdim. . Pencereleri ört.»

Notayı açtı, sol eliyle usulca tuşlara vurdu. Teller titreşti, yumuşak ve yoğun sesler çıkarmaya başladı. Sesler birbirini kovaladı. Sağ eli altında duru.sesler kaygılı bir atılım ile havalandı, kalın notalar üzerinde çın çın öterek döndü durdu, ürkek kuşlar gibi çırpındı.

Bu ezgi önce etiklemedi Ana'yı.Ard arda çıkan sesler bir kakofoni gibi geldi. Bir sürü notanın karmaşık titreşimlerinden oluşan melodiyi, kulağı seçemiyordu. Yarı uyuklar durumda, geniş sedirin öteki ucunda bağdaş kuran Nikolay'a bakıyor, Sofia-"nın sert profilini, sarışın gür saçlarla kaplı başını seyrediyordu. Sıcak bir güneş ışını genç kadının başını ve omuzunu aydınlattı, sonra tuşların üzerine düşüp yorumcunun parmaklarını sardı. Oda gittikçe müzikle doluyor, Ana'nın yüreği farkına varmadan etkileniyordu. Ve ansızın geçmişin karanlık girdabında çoktandır unutulmuş bir olayın anısı hortladı,

acımışız bfr açık seçiklikle gün ışığına çıktı.

Bir gece kocası eve çok geç dönmüştü. Körkütük sarhoştu. Karısını kolundan tutup yataktan atmış, tekmelemiş:

«Defol, leş, bıktım senden!» diye bağırmıştı.

Pelageya darbelerden kurtulmak için iki yaşındaki çocuğunu kapmış, onun küçücük, çıplak ve ılık vücudunu kalkan gibi kullanmıştı. Pavel ağlıyor, debeleniyordu. Korkmuştu.

Mikhail:

«Defol!» diye kükrüyordu.

Pelageya fırlamış, mutfağa koşmuş, omuzlarına bir şey almış, çocuğu bir şalla sarıp sarmalamış, bağırmadan, sızlanma184

dan, gecelikle, yalınayak sokağa fırlamıştı. Aylardan mayıstı, gece serindi. Sokağın soğuk tozu ayaklarına yapışıyor, parmakları arasına doluyordu. Bebek ağlıyor, çırpınıyordu. Memesini çıkarmış oğlunu göğsüne bastırmış, o korkulu yerden uzaklaşmak için yürümüş de yürümüştü. Çocuğu kucağında sallıyor, alçak sesle şarkı söylüyordu:

«Eee-e. . e-e-e-e»

Gün ağarmaya başlayacaktı. Birisi rastlar da o yarı çıplak haliyle görür diye korkmuş, utanmış, bataklığın kıyısına inmiş, genç titrek kavaklar altında yere oturmuştu. Uzun süre kalmıştı orada. Büyüyen gözlerini karanlığın içine daldırıp çocuğuna ve kırılan yüreğine ninni söylemişti:

«Ee-e-e-e. .»

Başının üstünde, sessizce tünemiş olan siyah bir kuş birdenbire kıpırdanmış, hızını alıp uzaklara uçmuştu. Ana uyanmış, kalkmış, soğuktan titreyerek evine yönelmişti. Alışkın olduğu korkuya, dayağa, yeni hakaretlere göğüs germeye. .

Duru, kayıtsız, soğuk uyumlu sesler son bir kez daha dalgalandı, yavaş yavaş söndü. Sofia dönüp usulca sordu kardeşine:

«Hoşuna gitti mi?» - Nikolay birdenbire uyanmış gibi ürperdi.

«Çok!» dedi, «Çok!»

Ana'nın göğsünde anıların yankısı sürüyordu. Kafasına bir düşünce takılıyordu:

'Bu adamlar düzenli, huzur içinde yaşıyorlar.Ayak takımından olduğu gibi küfür etmiyorlar, votka içmiyorlar, boş bir şey için kavga etmiyorlar.. '

Sofia sigara yakmıştı. Çok içiyordu, neredeyse uç ucuna ekliyordu. Dumanını içine çekerek:

«Zavallı Kostia'nın en sevdiği parçaydı bu!» dedi. Ve piyanodan hafif, hüzünlü bir nağme daha çıkararak ekledi:

«Kendisine bunu çalmayı öyle severdim ki!. Nasıl da ince duyguluydu, her şeyden anlardı.. »

'Herhalde kocasını düşünüyor," diye düşündü Ana, ve gülümsedi. Sofia tuşlara hafif hafif vurarak, alçak sesle sürdürdü:

«Bana çok mutluluk verdi. Öyle iyi bilirdi ki yaşamasını!. »

Nikolay sakalını çekiştirerek:

«Evet,» dedi. «Ruhundan yaşama sevinci fışkırırdı!»

Sofia içmeye başladığı sigarayı attı, Ana'ya döndü:

«Yaptığım gürültü sizi rahatsız etmiyor ya?»

«Bana sormayın, müzikten anlamam ben. Burada oturmuş hem dinliyor, hem düşünceye dalıyorum. .»

Anlamadığını itiraf etmekten canının sıkıldığını gizleyemedi. Sofia üsteledi:

«Ama anlamanız gerek! Bir kadın, hele acısı varsa, müziği anlamazlık edemez. .»

Kuvvetle tuşlara vurdu. Bir çığlık tınladı. Korkunç bir haberle yüreğinden vurulan ve derin iniltiler çıkaran bir insanın çığlığı.. Ürkek genç sesler birbirini kovalarcasına çil yavrusu gibi dağıldı. Sonra yeniden kalın, öfkeli bir ses yükseldi, bütün öteki sesleri bastırdı. Mutlaka bir felâket patlak vermişti. Ama öyle bir felâket ki, sızlanma değil, öfke doğuruyordu. Başka bir ses daha işitildi, ve bu yumuşak, güçlü ses, güzel, yalın, inandırıcı, coşturucu bir şarkı tutturdu. Ana'nın yüreği evsahiplerine tatlı sözler söylemek isteğiyle doldu. Müzikten sarhoş olmuş gibi gülümsüyor, onlara yararlı olabileceğini sanıyordu. Yapılacak bir iş bulmak için çevresine göz gezdirdi, semaveri hazırlamak için ayak uçlarına basa basa mutfağa gitti.

Ne var ki, yararlı olmak isteği btınunla bitmedi. Çay ikram ederken, bir yandan da sıkılgan bir gülümsemeyle konuşuyordu. Sevgi dolu sıcak gözleriyle kendi yüreğini de arıtmak istiyordu sanki!

«Bizler, halktan olan kimseler, her şeyi duyarız ama duygularımızı dile getirmekte güçlük çekeriz. Utanırız, çünkü anlarız ama söyleyemeyiz. Bu sıkılganlık yüzünden çoğu zaman kendi düşüncelerimize kızarız. Yaşam her yönden sille indirir, yaralar bizi. Dinlenmek isteriz, ama düşünceler engel olur.»

Nikolay gözlüğünü silerek dinliyordu. Sofia gözlerini açmış; Ana'ya bakıyordu. Sönük sigarasını içmeyi unutmuştu. Hâlâ piyanonun önünde, enstrümana doğru yarı dönük oturuyor, arada sırada sağ elinin ince uzun parmaklarını hafifçe tuşlarda gez186

diriyordu. Piyanonun sesi Ana'nın sözlerine karışıyordu. Pela-geya duygularını yalın, içten sözlerle anlatıyordu:

«Şimdi ise, kendimden ve başkalarından az çok sözedebil-meye başlıyorum, çünkü.. anlamaya başladım, artık karşılaştırma yapabiliyorum. Bundan önce, karşılaştırma olanağım yoktu. Bizim durumumuzda olanların hepsi aynı biçimde yaşarlar, ama şimdi başkalarının nasıl yaşadıklarını görüyorum, ben nasıl yaşardım onu da anımsıyorum, ve. . acı oluyor, zor oluyor bu karşılaştırma!»

Sesini alçattı:

«Belki de doğru dürüst sözler söylemiyorum, ve söylemem hiç de gerekli değil belki, çünkü siz her şeyi biliyorsunuz. .»

Sesi ağlamaklı oldu. Gözleri dostça gülüyordu.

«Ama sizin iyiliğinizi ne kadar istediğimi göstermek için içimi dökmek istiyordum!»

Nikolay tatlı bir sesle:

«Görüyoruz!» dedi.

Pelageya konuşma isteğini bir türlü doyuramıyordu. Kendisi için yenilik olan ve çok daha önemli görünen şeylerden sözetti. Kendisini küçük düşüren olaylarla, ses etmeden katlandığı acılarla dolu yaşantısını

anlattı. Öfkesiz anlattı. Dudaklarında acımalı bir gülümseme vardı. Üzüntülü yılların renksiz çilesini söküyor, kocasından yediği darbelerin sayısını hesaplıyordu. Ve kendisi de şaşıyordu ne kadar boş

bahanelerle dayak yediğine, ve de dayaktan kaçmayı hiç beceremediğine. . Sofia ile Nikolay ağız açmadan dinliyorlardı. Hayvan yerine konulan ve uzun süre yakınmaksızın kendini hayvan gibi hisseden bir beşeri yaratığın basit öyküsündeki derin anlam ikisini de ağır bir üzüntüye boğuyordu. Sanki binlerce kişinin yaşantısı dile geliyordu onun ağzında. Ana'nın yaşamında her şey yalın ve sıradandı, ama bu yalınlık, bu sadelik, yeryüzünde yaşayan sayısız insanın yazgısıydı, ve Ana'nın öyküsü bir simge değeri taşıyordu. Nikolay dirseklerini masaya dayamış başını avuçları içine almış, kımıldamıyor, gözlüğü arkasından gözlerini karpıştı-rarak dikkatle Ana'ya bakıyordu. Sofia sandalyenin arkalığına dayanmıştı; zaman zaman ürperiyor, kafasını olumsuz anlamda sallıyordu. Yüzü daha bir süzülmüş, daha fazla solmuştu. Sigara içmiyordu. Sesini alçaltarak: 187

«Bir defasında kendimi mutsuz hissetmiştim,» dedi. «Yaşamımı bir karabasan gibi görüyordum. . Sürgündeydim, berbat bir taşra kasabasında. Yapacağım, düşüneceğim hiç bir şey yoktu, kendi kendimi düşünmekten başka. İşsizlikten,

başıma gelenleri hesaplayıp gözden geçirmeye koyuldum: sevdiğim babamla kavga etmiştim, beni liseden kovmuşlar ve hakaret etmişlerdi, sonra hapishane, ve sevdiğim bir arkadaşın ihaneti, kocamın tutuklanması, yeniden hapishane ve sürgün, kocamın ölümü. O zaman yeryüzünün en ınujtsuz yaratığı benmişim gibi geliyordu. Oysa başıma gelen felâketleri onla çarpsam bile yine de sizin ömrünüzün bir ayına bedel değildir. Pelageya. . Yıllar yılı her gün sürüp giden bu işkence. . Acılara katlanma gücünü nerden bulur insan, vallahi?. »

Ana içini çekti:

«İnsan alışır!» dedi.

Nikolay düşünceli düşünceli mırıldandı:

«Ben yaşamı tanıdığımı sanırdım! Ama kitaplarda okuduğum, öteden beriden edindiğim izlenimlerdi bildiklerim. Gerçek yaşamı karşımda görünce. . korkunç bir şey! Ayrıntılar, en önemsiz şeyler, yılları

oluşturan dakikalar bile korkunç. .»

Konuşma canlanıyor, o nankör yaşamın tüm yönleri ortaya seriliyordu. Anılarına dalan Pelageya geçmişinin karanlıklarından, her gün yinelenen aşağılamaları gün ışığına çıkarıyor, gençliğini tüketen acı

yaşantının tablosunu çiziyordu.

«Ah,» dedi sonunda, «gevezeliğimle epey kafanızı şişirdim. Dinlenme zamanı geldi. Her şeyi anlatmanın olanağı yok ki!.»

İki kardeş sessizce ayrıldılar Ana'dan. Nikolay Pelageya'nın önünde daha fazla eğildi ve elini daha kuvvetli sıktı. Sofia Ana'yı odasına kadar götürdü, kapının önünde:

«Dinlenin, iyi geceler!» dedi.

Sesi sıcaktı, gri gözleri Ana'nın yüzünü okşuyordu. Pelageya, Sofia'nın elini tutup sıktı.

«Teşekkür ederim!» dedi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Birkaç gün sonra Ana ile Sofia eski püskü basma elbiseler giyip Nikolay'ın karşısına çıktılar; omuzlarında torba, ellerinde 188

sopa vardı. Bu kılıkla Sofia daha kısa boylu, solgun yüzü daha sert görünüyordu. Nikolay, veda eden ablasının elini hararetle sıktı. Ana, iki kardeş arasındaki bağlılığın ne kadar gösterişten uzak olduğunu bir kez daha gördü. Ne öpüşüyorlar, ne de sevgi belirten sözler söylüyorlarda. Pelageya'nın yaşamış olduğu ortamda ise insanlar boyuna kucaklaşırlar, sık sık tatlı sözler söylerlerdi, ama aç köpekler gibi birbirlerini ısırmaktan da geri kalmazlardı. İki kadın konuşmadan kentin içinden geçtiler, kıra vardılar, iki sıra yaşlı kayın ağaçları arasından uzanan geniş toprak yol üzerinde yan yana yürümeye başladılar. :M Ana, Sofia'ya:

' • «Yorulmaz mısınız?» diye sordu.

«Yürümeye pek alışkın olmadığımı mı sanıyorsunuz? Merak etmeyin, alışkınım.»

• Çocukken yaptığı afacanlıklarla övünüyormuş gibi Sofia

¦, ¦r neşeyle devrimci çalışmalarını anlatmaya başladı. Düzmece bir ' kimlik belgesiyle başka bir ad altında yaşamak zorunda kalmıştı. Polislerden yakasını kurtarmak için kılık değiştiriyor, onlarca kiloluk yasak kitapları kentten kente taşıyor, sürgüne gönderilen arkadaşların kaçışını örgütlüyor, onlara sınırı

geçirtiyordu. Evinde "gizli bir basımevi kurulmuştu. Bunu öğrenen jandarmalar evi aramaya gelmişlerdi, ama birkaç saniye önce hizmetçi kılığına girmeye zaman bulabilmiş, evden çıkarken binanın kapısında jandarmalarla karşılaşmıştı. Sırtında manto ve atkı, elinde bir gaz bidonu, o kış kıyamette kentin bir ucundan öbür ucuna yürümüştü. Başka bir kez, dostları ziyaret etmek için bilmediği bir kente gitmişti. Gideceği evin merdivenini çıkarken, orada arama yapıldığını farketmişti. Geri dönmek için çok geçti. Korkmadan alt katın kapısını vurmuş, valiziyle içeri girmiş, yabancılara durumunu açıkça anlatmıştı. Emin bir tavırla:

«İsterseniz beni ele verirsiniz, ama bunu yapacağınızı sanmıyorum,» demişti.

Aşırı korkuya kapılan yabancılar sabaha dek uyumamışlar, her an kapılarına vurulmasını beklemişlerdi. Gelgelelim Sofia'yı jandarmalara teslim etmeye bir türlü elleri varmamış, sabah olunca da onunla birlikte jandarmalarla alay etmişlerdi. Başka bir kez, rahibe kılığına girip, kendisini izlemekte olan bir emniyet

189

müfettişiyle aynı vagonda, aynı sıranın üzerinde yolculuk etmişti. Müfettiş, adam izlemekteki ustalığıyla övünüyor, bu işi nasıl yaptığını Sofia'ya anlatıyordu. Onun trende, ikinci mevki vagonlardan birinde bulunduğundan emin olduğunu söylüyor tren, istasyonlarda durunca dışarı fırlıyor, sonra kompartımana dönüp:

«Göremiyorum!» diyordu Sofia'ya. «Uyuyordur herhalde. Onlar da yorulurlar sonu sonuna; bizim gibi onlar da zor bir yaşam sürüyorlar!»

Ana, Sofia'nın anlattıklarını dinlerken gülüyor, sevecenlikle bakıyordu ona. Sofia çevik bacaklarıyla hafif, sağlam adımlar atıyordu. Yürüyüşünde, sözlerinde, biraz boğuk ama korkusuz sesinde, ince uzun vücudunda, güzel bir ruh sağlığı, neşeli bir ataklık vardı. Her şeye yeni, görüyormuş gibi bakıyor, her yerde gençlik neşesini uyandıran ayrıntılar bulunuyordu.

Bir ağacı göstererek:

«Bakın ne güzel bir köknar!» diye seslendi.

Ana, ağaca bakmak için durdu. Öteki ağaçlar gibi bir ağaçtı işte; ne daha yüksek, ne daha sık. Ana gülümsedi:

«Güzel bir ağaç!» diye onayladı.

Sofia'nın kulağı üstünde rüzgârda uçuşan kır saçlara takıldı gözü.

«A! Bir çalıkuşu!»

Sofia'nın gri gözlerinde "bir sevgi ışığı yandı. Bedeni, gözle görülmeyen çalıkuşunun pürüzsüz sesine doğru atılmak istedi sanki. Arada sırada çevik bir hareketle Eğilip bir kırçiçeği koparıyor, ince parmaklarıyla titrek

taçyapraklarını okşuyordu. Sevgi vardı bu okşamada. Güzel bir şarkı mırıldanıyordu. Bütün bunlar Ana'yı bu berrak gözlü kadına yaklaştırıyordu. Ayak uydurmaya çalışırken farkında olmayarak ona sokuluyordu. Ancak, Sofia'nın sözlerinde arada sırada öyle bir sertlik seziliyordu ki, Ana bunu gereksiz buluyor ve kafasında kaygılı bir düşünce dolanıyordu:

'Mikhail hoşlanmayacak bu kadından. .'

Gelgelelim biraz sonra Sofia yeniden sade, içten sözler ediyor .\na sevgiyle ona bakıp gülümsüyordu.

«Öyle gençsiniz ki daha!» diye içini çekti.

Sofia haykırdı:

«Ne diyorsunuz! Otuz iki yaşındayım!»

Pelageya güldü:

«Benim demek istediğim o değil. . sizi gören daha yaşlı da sanır. . Ancak, gözlerinizi gören, sesinizi işiten şaşıp kaiır. . Bir genç kız gibisiniz. Hareketli, zor, tehlikeli bir yaşantınız var, ama yine de gönlünüz hep taze ve şen.»

«Ben bir zorluk görmüyorum yaşayışımda. Bundan daha iyi, daha ilginç bir yaşam düşünemem. . Sizi soyadınızla çağıracağım, Nilovna. Pelageya adı size yakışmıyor.»

«Nasıl isterseniz. Öyle istiyorsanız öyle olsun. . Size bakıyorum, sizi dinliyorum ve düşünüyorum da. . İnsanın gönlünü almanın yolunu biliyorsunuz, hoşuma gidiyor bu. Bu yol korkusuz, duraksamasız açılıyor önünüzde. İnsan, ruhunu soyup elinize teslim ediyor. Sizleri hepinizi düşünüyorum da diyorum ki: bunlar kötülüğü yenecekler, mutlaka yenecekler, diyorum.»

Sofia inançlı, güçlü bir sesle:

«Zaferi kazanacağız, çünkü çalışanlardan yanayız!» dedi. «Kararı halk verir. Onunla bir'ikte her şey başarılabilir. Yalnız, onu bilinçlendirmek gerek, çünkü

bilincini geliştirecek özgürlüğe sahip değildir.»

Sofia'nın sözleri Ana'da karmaşık bir duygu uyandırıyordu. Acıyordu Sofia'ya. Niçin? Kendisi de bilmiyordu, insanı yaralamayan, dostça bir acımaydı bu. Onun daha yalın sözcüklerle başka sözler söylemesini isterdi:

Usulca, üzgün bir tavırla sordu:

«Çektiklerinizin ödülünü kim verecek size?»

Sofia gururla:

«Ödülünü aldık bile!» dedi. «Öyle bir yaşantı bulduk ki bizi tatmin ediyor, ruhumuzdaki tüm gücü bu yaşantıda kullanabiliyoruz. Daha ne isteriz?»

Ana, yol arkadaşına bir göz attı, başını yere eğdi. Yine aynı düşünce geçti kafasından:

'Mikhail hoşlanmayacak bu kızdan. .'

Ilık havayı bol bol ciğerlerinde dolduruyorlardı. Çok hızlı yürümüyorlar, ama aynı tempo ile adım atıyorlardı. Hacı olmaya gidiyormuş gibi geliyordu Ana'ya. Çocukluğunu anımsıyordu, bir yortu nedeniyle köyünden ayrılıp uzak bir manastıra mucize yaratan bir ikona gittiğinde duyduğu sevinci.. 191

Kimi zaman Sofia şarkı söylüyordu. Sesi pek güçlü değildi, ama güzeldi. Yeni şarkılar. . gökyüzünden, aşktan söz eden. Ya da birden şiirler okumaya başlıyordu, tarlaları, ormanları, Vol-ga'yı kutlayan şiirler. Ve Ana gülümsüyor, başını şiirin ritmine göre sallayarak dinliyor, kendinden geçiyordu. *

Yüreği sevgi, hayal ve ılık bir havayla yüklü olarak mutluluklara dalıyordu. Bir yaz akşamı ufak, eski bir bahçeye dalar gibi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Üçüncü günü bir köye vardılar. Ana, tarlada çalışan bir köylüye katran yapımevinin nerede bulunduğunu sordu. Ormanda, ağaç köklerinin merdiven basamakları gibi uzandığı dik bir keçi yolundan inip bir açıklığa vardılar. Bu ağaçsız yuvarlak alanda katran birikintileriyle odun kömürü ye yonca yığılıydı.

Ana, çevresine kaygıyla bakınarak:

«İşte geldik!» dedi.

Sırıklardan ve dallardan yapılı bir kulübenin yakınında, yere çakılı kazıklara oturtulmuş tahtalardan oluşan bir masanın çevresinde Ribin, Yefim ve iki başka genç oturuyorlardı. Ribin simsiyahtı, gömleğinin aralığından çıplak göğsü görünüyordu. Önce Ribin gördü iki kadını, elini gözlerine siper ederek sessiz sedasız bekledi. , Ana, uzaktan:

«Günaydın, Mikhail kardeş!» diye bağırdı.

Ribin yerinden kalkıp ağır adımlarla kadınları karşılamaya gitti, Pelageya'yı tanıyınca durdu, kapkara eliyle sakalını sıvazlayarak gülümsedi.

Ana yaklaştı:

«Hacı olmaya gidiyoruz!» dedi. «Geçerken bir uğrayalım dedik. Bu da arkadaşım, adı Anna. .»

Kurnazlığından gurur duydu. Ciddi duran Sofia'ya göz ucuyla baktı. Ribin donuk bir gülümsemeyle:

«Günaydın!» diye karşılık verdi.

Ana'nın elini sıktı. Sofia'yı selâmdı, devam etti:

«Yalana gerek yok. Kent değil burası, yalan dolan istemez. Hepimiz birbirimizi biliriz.»

Masada oturan Yefim yolcuları dikkatle inceliyor, arkadaşlarına bir şeyler fısıldıyordu. Kadınlar yaklaşınca kalktı, sessizce selâmladı. Öbür gençler, gelenleri görmemiş gibi yerlerinden kıpırdamadılar. Ribin, Ana'nın omuzuna hafifçe vurdu:

«Burada keşişler gibi yaşıyoruz!» dedi. «Kimse gelmez bizi görmeye, köyde değil, karısı hastanede, ben vekilharç gibi bir şeyim. Otursana. Çay içer

misiniz? Bir şey yersiniz değilmi? Süt getirir misin, Yefim?»

Yefim ağır ağır kulübeye gitti. Yolcular torbalarını indirdiler. Oğlanlardan biri, uzun bolu, kuru bir çocuk, onlara yardım etmek için kalktı. Öbür oğlan iri yarı idi, paçavralar giymişti; dirseklerini masaya dayamış, başını kaşıyor, bir şarkı mırıldanıyor, düşünceli bir tavırla yeni gelenlere bakıyordu. Ağır katran kokusu keskin bir çürümüş bitki kokusuna karışıyor, insanın başını döndürüyordu. Ribin uzun boylu genci göstererek:

«Bunun adı Yakov,» dedi. «Bu da İgnati. Eee, oğlundan ne haber?» ,. . Ana içini çekti:

«Hapiste!»

«Yine mi?» diye haykırdı Ribin. «Hoşuna gidiyor galiba. .»

İgnati şarkıyı kesti. Yakov, Ana'nın elinden sopayı aldı:

«Otur!» dedi.

«Siz de otursanıza!» dedi Ribin, Sofia'ya.

Genç kadın sesini çıkarmadı, bir kütüğe oturdu, dikkatle Ri-bin'i inceledi. Ribin de Ana'nın karşısına oturdu, sordu:

«Ne zaman götürdüler?»

Sonra kalasını sallayarak:

«Şansın yok, Pelageya!» diye haykırdı.

«Zararı yok!»

«Demek alışıyorsun?»

«Yoo, ama başka çıkaryol olmadığını görüyorum.»

«Tamam, haklısın!» dedi Ribin. «Hadi, anlat bakalım.»

Yefim bir bakraç içinde süt getirdi, masanın üzerinden bir fincan aldı, çalkaladı, sut düldurdu, Sofia'nın önüne koydu. Bir yandan da dikkatle Ana'nın anlattıklarını dinliyordu. Yürürken de, iş görürken de hiç

gürültü etmiyordu. Ana sözünü bitirince bir sessizlik oldu. Kimse kimseye bakmıyordu. İgnati tırnağıyla masanın tahtasında şekiller çiziyordu. Yefim, Ribin'in arkasında ayakta duruyor, onun omuzuna yaslanıyordu. Bir ağacın, gövdesine sırtını dayayan Yakov kollarını göğsünün üzerinde kavuşturmuş, başın! eğmişti. Sofia göz ucuyla köylülere bakıyordu.

Ribin keyifsiz keyifsiz:

«İşte,» dedi, «açıkça yapıyorlar, yapacaklarını!. »

Yefim kaygılı bir gülümseyişle:

«Eğer,» dedi, «bizim burda böyle bir yürüyüş düzenlenmiş olsaydı, mujikler bizi öldüresiye döverlerdi!»

İgnati kafasını sallayarak onayladı:

«Bizi pataklarlar valla! Hayır, ben fabrikaya gireceğim, fabrika daha iyi.»

Ribin:

«Pavel'i yargılayacaklar diyorsun, öyle mi?» diye sordu. «Peki, ne ceza verirler, söylediler mi sana?»

Ana sesini alçaltarak karşılık verdi:

«Ya küreğe mahkûm ederler, ya da Sibirya'ya sürerler. .»

Üç delikanlı birden gözlerini Ana'ya çevirdiler. Ribin başını eğip yeniden sordu:

«Bu işe girişirken sonunun ne olacağını biliyor muydu?»

Sofia kesin bir tavırla:

«Biliyordu!» dedi.

Hepsi sustular. Aynı düşünce hepsini dondurmuştu sanki. Kimse kıpırdamıyordu. Ribin sert ve ağır bir sesle sürdürdü:

«Tamam! Ben de öyle sanırım, bilirdi ya! Hendeği ölçmeden atlamaya kalkmazdı yoksa. Ciddi bir adam o. İşte, çocuklar, görüyorsunuz ya! Süngü yiyebileceğini biliyordu, zindana atılacağını biliyordu, ama yine de yürüdü! Ananın cesedini bile çiğneyip geçerdi.. şenin cesedini bile çiğnerdi, Pelageya!»

«Öyle!» dedi Ana ürpererek.

Çevresindekilerin yüzüne baktı, içini çekti. Sofia sessizce elini okşadı onun, kaşlarını çattı, Ribin'in ta gözleri içine baktı.

«Erkek diye buna derler işte!» dedi Ribin uculca.

Koyu gözlerini arkadaşları üzerinde gezdirdi. Yine sessizlik çöktü. İnce güneş ışınları altın şeritler gibi havada asılı duruyordu. Bir yerlerde bir karga gaklıyordu. Ana çevresine bakıyordu. 1 Mayıs'ın anıları

canlanıyor, oğlunu ve Andrey'i düşünüp kahro-luyordu. Ağaçsız küçük alanda boş katran bidonları

yatıyor, kabukları soyulmuş çotuklar dikiliyordu. Çepeçevre meşeler kayınlar, dört bir yandan uslu usul ağaçsız alanı daraltıyor, toprağa ılık gölgeler seriyordu.

Birden Yakov sırtını dayamış olduğu ağaçtan ayrıldı, yana doğru bir adım attı, durdu, kafasını salladı, güçlü, kuru bir sesle:

«Yefim'le beni böyle adamlara karşı mı sürecekler?» diye sordu.

Ribin, somurtarak:

«Ya kime karşı süreceklerini sanıyordun?» dedi.

«Bizi kendi ellerimizle boğuyorlar. Kurdukları dolap bu!»

Yefim inatçı bir sesle:

«Ne olursa oisun, ben yine de gideceğim askere!» dedi.

İgnati:

«Elinden tutan mı var?» diye haykırdı. «Git gideceksen!»

Ve Yefim'in gözlerinin içine bakarak güldü:

«Yalnız, bana ateş edeceğin zaman kafama nişan al, beni sakatlama, tek kurşunla öldür.»

Yefim sertçe:

«Anladık!» diye kestirip attı. «Bunu daha Önce de söyler mistin.»

«Durun çocukları» dedi Ribin.

Yüzlerine bakarak kolunu ağır ağır kaldırdı, Ana'yı gösterdi.

«Şu kadına bakın! Oğlu yüzde yüz hapı yutmuştur artık.. »

Ana zayıf ve kaygılı .bir sesle:

«Niçin böyle söylüyorsun?» diye sordu.

«Öyle!. Saçların bir şey uğruna ağarmış olmalı! Peki, bakın bakalım, ölmüş mü bu kadın? Öldürebildiler mi? Pelageya, kitap getirdin mi?»

Ana, Ribin'e baktı, bir an sessiz kaldıktan sonra:

«Getirdim,» dedi.

Ribin elini masaya vurdu.

195

«İşte!» dedi. «Tamam! Seni görür görmez anlamıştım. Kitap getirmeyeceksen ne diye buralara gelecektin? Görüyor musunuz? Oğlunu alıp götürmüşler, anası onun yerine geçmiş.»

Yumruğunu sıktı, tehditler, küfürler savurdu.

Ana ürktü onun halinden. Ribin'e baktı, yüzünün çok değişmiş olduğunu gördü. Zayıflamıştı. Sakalı

altından elmacık kemikleri fırlamıştı. Gözlerinin mavimtırak saydam tabakasında ince kırmızı damarlar görülüyordu, sanki çoktandır uyku uyumamış gibiydi. Burnu, yırtıcı bir kuşun gagası gibi kemikli ve kamburdu. Eskiden kırmızı olan, şimdi katrana bulanmış gömleğinin iliklenmemiş yakasından kupkuru köprücük kemikleri ve göğsünün gür, siyah kılları göze çarpıyordu. Halinde tavrında eskisinden daha karanlık, daha iç sıkıcı bir şey vardı. İçin için tutuşan gözlerindeki parlaklık, öfkenin ateşiyle aydınlatıyordu yüzünü. Sofia'nın benzi daha da solgunlaşmıştı; gözlerini köylülerden ayırmıyor, susuyordu, ignati kaşlarını çatmış, başını sallıyordu. Yakov kulübenin yakınında duruyor kazıklardan kabuk parçaları koparıyordu öfkeyle. Yefim, Ana'nın arkasından ağır adımlarla yürüyordu. Ribin sürdürdü:

«Geçen gün bucak müdürü beni çağırttı, dedi ki. 'Ulan, neler anlatmışsın rahibe, it! Ben de dedim ki:

'Neden it oluyor-muşum? Ekmeğimi kazanacağım diye canım çıkıyor, kimseye kötülük etmedim'. Havlamaya başladı, suratıma bir yumruk indirdi.. Üç gün kodese kapattırdı b»ni! Ya! demek böyle konuşuyorsunuz halkla! Demek böyle! Benden af bekleme, iblis herif! Bana yapılan bu hakaretin öcünü

ben almasam bir başkası alacak, senden almasa çocuklarından alacak, bunu aklına koy! Siz halkın kamını

demir pençelerinizle deştiniz, oraya kin ektiniz, artık merhamet beklemeyin, alçaklar! İşte böyle!»

Öfkesinden köpürüyordu. Sesi öyle titriyordu ki, Ana korkuya kapıldı. Ribin biraz yatışır gibi oldu, sonra yine konuşmaya başladı: «Ne demiştim peki ben papaza? Bir toplantıdan sonra sokakta köylüleri başına toplamış, insanların bir sürü olduğunu, onları her zaman güdecek bir çoban bulunması gerektiğini anlatıyordu. Ya! İşte böyle! Ben alay ettim, dedim ki: eğer tilki ormana yönetici olarak atanırsa, yığınla tüy birikir, ama kuşlardan eser kalmaz, dedim. Bana yan yan baktı, karşılık vermeye yeltendi, dedi ki, halk sabırlı olmalı dedi, boyun eğmeli, Allaha dua etmeli ki acı çekmek için kuvvet versin, dedi. Ben de dedim ki, halk çok dua ediyor, ama herhalde Allahın zamanı yok, işitmiyor dedim! Bana çattı: neymiş, o dediğin dualar? Ben de cevap verdim dedim ki: 'Ömrüm boyunca bir tek dua öğrendim ben, tüm halkın duası bu: ya Rab, şatoya tuğla taşımayı, taş yemeyi, odun kusmayı öğret bana.1 Sözümü bitirmeme izin vermedi.»

Ribin ansızın sözünü yarıda kesip Sofia'ya sordu:

«Siz soylular sınıfından bir hanımefendi misiniz?»

Sofia şaşkınlıkla ürperdi.

«Nereden anladınız?»

«Öyle. .» dedi Ribin gülerek. «Sizin alınyazınız bu, böyle doğmuşsunuz! Sorun bu! Başına bir pamuklu eşarp örtmekle insan soyluluk günahını gizleyebilir mi sanıyorsunuz? Bir papaz cüppe giymese de, papaz olduğu bellidir. Dirseğinizi az önce masaya dayadınız, sıçrayıp yüzünüzü ekşittiniz, çünkü masa ıslaktı. Sırtınız ise o kadar dik ki, bir işçinin sırtı böyle duramaz. .»

Kaba sesi ve alaycı sözleriyle Sofia'yı gücendirmesinden korkan Ana telâşla, sertçe söze karıştı:

«Benim dostumdur o, Mikhail; iyi bir insandır, davamıza hizmet yolunda ağırtmıştır saçlarını. Şey yapmamalısın. .»

«Gücendirecek bir şey mi söyledim?»

Sofia Mikhail'e baktı, kesin bir tavırla:

«Bana bir diyeceğiniz mi vardı?» diye sordu.

«Ben mi? Evet. Diyeceğim şu: çok olmadı, yeni bir oğlan geldi buraya, Yakov'un kuzeni. Hasta. Verem. Onu da çağırsak olur mu?»

«Elbette, çağırın.»

Ribin gözlerini kısarak Sofia'ya baktı, sesini alçalttı:

«Yefim, git çağır oğlanı.. Söyle akşama gelsin. .»

Yefim kasketini giydi, kimseye bakmadan, hiç bir şey söylemeden, ağır adımlarla uzaklaşıp ormana daldı. Ribin başıyla onu göstererek:

«Acı çekiyor!» dedi. «Askere gitmesi gerekiyor. Yakov da öyle. Yakov gidemem diyor. Öbürü de gidemez, ama gitmek ister.. askerlerin bilinçlendirilebileceğini aklına koymuş bir kez. . 196

197

Bana sorarsanız, insan, alnıyla vurarak duvar yıkamaz. Ellerine süngü verilince yürürler.. Evet, acı

çekiyor Yefim! İgnati de yarasını deşip durur. Ne gereği var?»

İgnati, Ribin'e bakmadan:

«Gereği var!» diye homurdandı. «Alayda, şartlandıracaklar onu, ve o da öbürleri gibi halka ateş

edecek.»

Ribin düşünceli düşünceli:

«Hiç sanmam!» dedi. «Ama elbette ki bundan kaçınmak daha iyi. Rusya geniş bir ülke. . Nerede bulacaksın aradığın adamı? Yeter ki bir kimlik kâğıdı ele geçirsin, ondan sonra köy köy dolaşıp dursun. .»

İgnati bir ağaç parçası ile bacağını döverek:

«Ben de öyle yapacağım!» dedi. «İnsan dövüşmeye karar verdi mi, artık duraksamamalı.»

Konuşma kesildi. Arılarla yabanarılarının vızıltısı, sessizliği daha da yoğunlaştırıyordu. Kuşlar cıvıldıyor, uzaklarda, kırlarda bir şarkı dolaşıyordu. Az sonra Ribin:

«Bizim çalışmamız gerek,» dedi. «Siz herhalde dinlenirsiniz. Kulübede döşekler var. Yaköv, sen kuru yaprak topla onlara. Sen de Ana, kitapları ver.»

Ana ile Sofia çantalarını açtılar. Ribin eğilip baktı. Sevinçle:

«Ne çok getirmişsiniz!» dedi. «Bu işe başlayalı çok oldu mu?»

Ve Sofia'ya bakarak sordu: •

. «Adınız ne sizin?» • «Anna İvanovna. . on iki yıldan beri. Niye sordunuz?»

«Hiç! Hapse girdiniz mi?»

«Girdim.»

Ana, başına kakarcasına:

«Görüyor musun?» dedi. «Ve sen de tutmuş kaba davranıyorsun ona. .»

Ribin bir an sustu, sonra bir bağ kitabı koltuğunun altına sıkıştırıp karşılık verdi:

«Bana kızmayın. Mujikle senyör, çıra ile su demektir, uyuşmaz, olmaz birlikte.»

Sofia tatlı bir gülümsemeyle:

«Ben bir hanımefendi değilim, bir insanım, o kadar!» diye karşılık verdi.

«Olabilir!. Derler ki, köpek de eskiden kurtmuş. . Ben gideyim şunları bir yere

saklayayım.»

İgnati ile Yakov:

«Bize de versene!» dediler. ; Ribin Sofia'ya:

«Bütün kitaplar aynı mı?» diye sordu.

«Hayır, hepsi değil. Bir de gazete var. .»

«Ya!»

M Üçü de telâşla kulübeye girdiler. * Ana onları dalgın bakışlarla izledi, alçak sesle:

«Bizim mujik kızışıyor,» dedi.

Sofia:

«Evet,» diye mırıldandı. «Onunki gibi bir yüz hiç görmemiştim ömrümde. . Sanki bir din şehidi! Hadi biz de girelimmi içeri, onlara bir göz atmak istiyorum.»

«Ona kızmayın emi? Sert adamdır!» diye fısıldadı Ana.

Sofia gülümsedi:

«Ne kadar iyi yüreklisiniz, Nilovna. .»

İki kadının içeri girdiğini gören İgnati başını kaldırdı, elini kıvırcık saçlarına kaldırıp yeniden eğildi dizleri üzerinde duran gazeteye. Ribin, ayaküstü, gazeteyi damdaki bir çatlaktan süzülen bir güneş

ışınına tutuyor, ışınla birlikte yer değiştirerek okuyordu. Dudakları kıpırdıyordu. Yakov diz çökmüş, göğsünü tahta ranzaya dayamıştı; o da okuyordu.

Ana bir köşeye oturdu. Sofia elini Ana'nın omuzuna atmış, sessizce adamlara bakıyordu. Yakov başını çevirmeksizin hafif sesle:

«Mikhail Baba,» dedi, «biz mujiklere zılgıtı vermişler.»

Ribin delikanlıya bakıp gülümsedi:

«Bizi seviyorlar da ondan.»

İgnati burnunu çekti, başını kaldırdı.

«Bak ne yazıyor: 'Köylü insan olmaktan çıkmıştır. .' Elbette insan değil artık.»

«Yok canım! Bilgiç müsveddesi sen de! Gel içime gir, biraz

199

kıpırdaş hele, görürüz sonra, insan olarak mı çıkarsın, hayvan olarak mı?»

Ana, Sofia'nın kulağına:

«Ben uzanacağım,» dedi. «Ne de olsa biraz yorgunum. Bu koku da başımı döndürüyor. Sana dokunmuyor mu?»

«Hayır.»

Ranzanın üzerine uzandı, çok geçmeden uyukladı. Sofia yatağın başucunda oturdu. Hep okuyanları

seyrediyordu. Bir yandan da Ana'ya musallat olan yabanarılarını ya da böcekleri kovuyordu. Pelageya kısık gözkapakları arasından bunu görüyor, kızın davranışı hoşuna gidiyordu. Ribin yaklaştı, kalın sesiyle fısıldadı:

«Uyuyor mu?»

«Evet.»

Bir an Pelageya'ya baktı, içini çekti:

«Oğlunun yolunu izleyen ilk anadır belki de . . İlk ana!»

Sofia:

«Onu rahatsız etmeyelim, gidelim burdan,» dedi.

«Evet, çalışmamız gerek. Sohbet etmek hoş, ama akşama konuşuruz. Hadi çocuklar.»

Üçü birden çıkıp gittiler. Sofia kulübenin yakınında kaldı, Ana şöyle düşündü:

'Şükür Allaha, uyuştular! iyi, bu iş yürüyecek.'

Ormanın ve katranın keskin kokıftunu içine çekerekten derin bir uykuya daldı.
ALTINCI BÖLÜM

Kömürcüler geri geldiler. İşlerini bitirdikleri için sevinçliydiler. Onların seslerinden uyanan Ana esneyerek, gülümseyerek, kulübeden dışarı çıktı. Okşayıcı bakışını hepsinin üzerinde gezdirdi. , «Siz çalışırken ben bir hanımefendi gibi uyumuşum!» dedi.

«Bağışlıyoruz seni!» dedi Ribin.

Daha sakindi. Yorgunluk, aşırı coşkunluğunu gidermişti.

«İgnati, yemeği hazırla,» dedi. «Burada ev işlerini nöbetleşe yaparız. Bugün İgnati'nin sırası.»

«Sıramı seve seve verebilirim başkasına!» dedi İgnati. Konuşmalara kulak vererek yongalar, dallar toplamaya başladı ateş yakmak için.

Yefim, Sofia'nın yanına oturup cevap verdi:

«Ziyaretler herkesi ilgilendirir!»

«Sana yardım edeyim, İgnati,» dedi Yakov.

Kulübeye gitti bir somun ekmek getirip kesti, dilimleri masaya koydu. Yefim usulca:

«Hişşt!» dedi. «öksürüyor.. »

Ribin kulak kabarttı:

«Evet, geliyor. .»

Ve Sofia'ya dönerek açıkladı:

«Bir tanık göreceksiniz. Onu kentlerde gezdirmek, alanlarda göstermek isterdim. Herkesin dinlemesini isterdim. Hep aynı şeyi yiweref\"arna herkesin işitmesi gerek.. »

Sessizlik ve karanlık derinleşip yoğunlaşıyordu. Sesler daha tatlı çıkıyordu. Sofia ile Ana, köylüleri inceliyorlardı. Hepsinin de hareketleri ağırdı. Bir tür sakınganlık seziliyordu davranışlarında. Onlar da iki kadının hareketlerini izliyorlardı.

Uzun boylu kamburca bir adam ormandan çıktı. Bütün ağırlığıyla bir sopaya yaslanarak yavaş yavaş

yürüyordu. Soluk so-luğaydı:

«Ben geldim!» dedi ve öksürmeye başladı.

Topuklarına dek inen bir pardösü vardı sırtında. Yuvarlak, buruşuk şapkası altından soluk sarı renkte, kazık gibi, seyrek saç tutamları dökülüyordu yüzüne. Sararmış, kemikli yanaklarında seyrek bir sakal vardı. Ağzı aralıktı. Çukura kaçmış gözleri, karanlık bir mağarada yanan ateş gibi parıldıyordu. Ribin onu Sofia'ya tanıtınca, yeni gelen sordu:

«Kitap getirmişsiniz, öyle mi?»

«Evet.»

«Halk adına teşükkürler! Halk daha anlayamıyor gerçeği. Ama ben anlamış bulunuyorum, o yüzden onun adına ben teşekkür ediyorum size.»

Sık sık soluyor, havayı yudum yudum ciğerlerine çekiyordu, susamışçasına. Sesi kesik kesik çıkıyordu. Kuru, güçsüz ellerini göğsünde gezdiriyor,

pardösüsünü iliklemeye uğraşıyordu. Sofia:

«Gecenin bu saatinde ormanda dolaşmak size iyi gelmez,» dedi. «Yapraklar nemli, soluğa zararlı.»

Adam nefes nefese:

«Bana iyi gelen hiç bir şey yok artık!» diye karşılık verdi. « «Ancak ölüm paklar beni.»

Konuşması üzücüydü. Her şeyiyle acıma uyandırıyordu. Bir işe yaramayan, gereksiz bir acıma. Bir fıçının üzerine oturdu. Bacaklarının kırılacağından korkuyormuş gibi dikkatle büktü dizlerini, terden ıslanmış

alnını sildi. Saçları kuru, cansızdı.

Ateşten alevler yükseldi. Alevlerin yaladığı gölgeler sallandı, ormana sığındı. Ateşin üstünde bir an İgnati'nin yuvarlak suratı görüldü. Alevler söndü. Bir duman kokusu yayıldı. Sessizlik ve sis, hastanın sözlerini dinlemeye hazırlanır gibi çöktü ağaçsız alanın üzerine.

«Ama ben, bir suçun tanığı olarak halka yararlı olabilirim daha. Bakın bana. . Yirmi sekiz yaşındayım ve ölmek üzereyim! On yıl önce, fazla çaba harcamadan iki yüz kilo kaldırırdım omuzlarımda! Bu sıhhatle ben yetmiş yıldan fazla yaşarım diye düşünürdüm. Oysa on yıl yaşadım, daha ileri gidemiyorum. Patronlar soydular beni, kırk yılımı çaldılar,«kırk yıl!»

Ribin boğuk bir sesle:

«Bunun şarkısı da bu işte!» dedi:

Yeni bir alev demeti fışkırdı korlardan. Gölgeler yine ormana kaçıştı, yine ateşe doğru geri geldi, sessiz bir dans tutturup titredi durdu. Kurşunî dallar korlar içinde çatırdayıp inliyordu. Ağaçların yaprakları

bir sıcak hava akımına tutulup hışırdadı. Neşeli canlı alevler, sarı ve kızıl diller halinde kucaklaşıp oynaşıyor, kıvılcımlar saçarak havaya yükseliyordu. Kavrulmuş bir yaprak uçtu. Gökteki yıldızlar kıvılcımlara gülümsüyor, sanki yanına çağırıyordu onları.

«Bu benim şarkım değil. Binlerce kişi aynı şarkıyı söylemekte, ve mutsuz yaşamlarının halk için yararlı

bir ders olduğunu anlamamakta.»

202

İki büklüm oldu, sarsıla sarsıla öksürmeye başladı.

Yakov bir güğüm koydu masanın üzerine, yanına bir beyaz soğan hevengi attı.

«Gel Saveli, süt getirdim sana,» dedi.

Hasta, başıyla reddetti. Yakov onu kolundan tutup masaya götürdü.

Sofia, alçak ve sitemli bir sesle:

«Baksanıza,» dedi Ribin'e, «niye buraya getirttiniz onu? Her an ölebilir.»

«Olabilir!» dedi Ribin. «Ama ölünceye dek konuşmasına izin vermeli. Sağlığını boşa harcadı, insanlar için biraz daha acı çeke-bilir, önemli değil. Sorun bu!»

«Sanki hoşlanıyorsunuz!» diye haykırdı Sofia. «Hoşlandığınız şey ne?»

Ribin kıza bir bakış fırlatıp somurtu:

«Kibar beyler hoşlanır İsa'yı çarmıhta inler görmekten, bizler, insanlarda ararız alınacak dersi, ve sizin de insanları örnek almanızı isteriz.»

Ana korkuya kapılıp:

«Hadi, hadi, yeterfdedi.

Masaya oturan hasta yeniden söze başlamıştı:

«İnsanı iş altında tahrip ederler. Niçin? Ömrünü çalarlar. Niçin? Sorarım size. Bizim patron - ben Nefedov fabrikasında harcadım ömrümü-, bizim patron bir

şarkıcıya bir altın tuvalet leğeni, hatta yine altından yapılma bir oturak armağan etti. Benim gücüm, benim ömrüm bu altının içinde işte. Buna harcandı. Adamın biri, metresini sevindirsin diye beni iş altında öldürdü.. benim kanımla metresine altından bir oturak satın aldı!»

«Tanrının tasvirine göre yaratıldığı iddia edilen insandan bak ne biçim yararlanıyorlar!» dedi Yefim. Ribin elini masaya vurup haykırdı: '

«Ama bunu bağıra bağıra anlatmalısın!»

Yakov alçak sesle ekledi:

«Buna katlanmamalısın!»

İgnati'nin dudaklarında bir gülümseme belirdi.

Üç-delikanlı, gerçeğe susamış ruhların o duymaz bilmez

dikkatiyle dinliyor, Ribin ağzını açar açmaz bütün gözler ona dikiliyordu. Saveli'nin sözleri, yüzlerinde garip bir gülümseme oluşturuyordu. Bu gülümsemede acıma duygusu sezilmiyordu.

Ana, Sofia'ya doğru eğildi, fısıltıyla sordu:

«Söyledikleri doğru mu?»

«Evet, doğru. Gazeteler yazdıydı bu armağan işini. Moskova'da olmuş. .»

«Ve cezalandırılmadı herif,» dedi Ribin. «Onu cezalandırmak gerekirdi oysa. Bir meydana sürüklemek, parça parça kesmek, kokmuş etini köpeklere atmak gerekirdi. Ama halk bir uyansın, bak o zaman ne ağır cezalar verecek.»

«Burası soğuk,» dedi hasta.

Yakov kalkmasına yardım etti, ateşin yanına götürdü onu. Çevresinde gölgeler titreşen ateş pırıl pırıldı, alevlerin neşeli dansını şaşkınca izliyordu sanki. Saveli bir kütüğün üzerine oturdu, kuru, saydam ellerini korlara doğru uzattı.

Ribin bir baş işaretiyle Sofia'ya gösterdi onu:

«Kitaplardan daha güçlü bu! Bir işçi kolunu makineye kaptırır ya da ölürse kabahat kendisinde, ama bir adamın kanını em-seler sonra da leş gibi bir kıyıya fırlatsalar, bunun açıklaması yoktur. Herhangi bir cinayeti anlarım da, zevk için insanlara eziyet etmeyi aklım almaz. Niçin işkence ederler bizlere? Oyun için, alay için, eğlence için, kanımız pahasına herşeyi satın alabilmek için, bir şarkıcı, atlar, gümüş

tadımlar, altın kaplar, çocuklar için pahalı oyuncaklar. . Sen çalış, hababam çalış, çalış ki ben para biriktireyim, metresime altın oturak armağan edeyim.»

Ana dinliyor, çevresine bakmıyordu. Karanlıkta, Pavel'in ve arkadaşlarının seçtikleri yolun aydınlık bir şerit gibi uzayıp parıldadığını görüyordu.

Yemek bittikten sonra ateşin çevresinde toplandılar. Alevler kuru odunu hızla yakıp kül ediyordu. Arka tarafta, karanlık, ormanı ve göğü sarıyordu. Hasta, büyüyen gözlerini alevlere dikmişti. Habire öksürüyor, tir tir titriyordu. Sanki yaşamın son damlaları bitkin vücudunu bir an önce bırakıp gitmek için acele ediyor, sabırsızlıkla göğsünü zorluyordu. Alevin ışıkları yüzünde 204

oynaşıyor, ama ölgün derisine canlılık veremiyordu. Yalnız gözleri parlıyordu sönmez bir ateşle. Yakov eğildi.

«Kulübeye girmek ister miydin, Saveli? diye sordu.

Hasta kendini zorlayarak:

«Niye?» dedi. «Burada oturmak istiyorum. İnsanlar arasın--da geçerecek fazla zamanım kalmadı. .»

Bakışını arkadaşları üzerinde gezdirdi. Bir an sessiz durdu, sonra soluk bir gülümseme ile:

«Aranızda kendimi iyi hissediyorum,» diye ekledi.

«Size bakıyorum da, açgözlülük yüzünden ölüme teslim J edilenlerin öcünü belki sizler alırsınız diye düşünüyorum. .»

Kimse karşılık vermedi. Hasta, başını göğsü üzerine eğip uyuklamaya başladı. Ribin onu seyretti, usulca:

«Bizi görmeye gelir, oturur, hep aynı şeyi anlatır,» dedi. «Rezil edilen insanın öyküsü hep. Sanki bu pis şaka gözlerini akıtmış da başka hiç bir şey göremez olmuş gibi, tüm ruhunu bu öyküye koymuştur.»

«Daha ne olsun?» dedi Ana düşürifeeli bir tavırla. «Eğer binlerce insan günbegün çalışmaktan kahroluyorsa, ve eğer bu, patronun parasını bu biçimde saçıp savurmasına yarıyorsa, daha ne olsun istersin?»

«Ama dinlemesi can sıkıyor artık,» dedi İgnati. «Bu öyküyü bir kez dinleyen de unutmaz bir daha, boyuna yinelemenin gereği yok ki. Temcit pilâvı gibi. Ağzına sakız olmuş.»

Ribin can sıkıntısıyla:

«Anlamıyor musun?» dedi. «Bu öykü onun için her şey, tüm yaşamı da ondan. On kez anlattı bana, yinede zaman zaman kuşkulanası geliyor insanın. Öyle zamanlar olur ki, insanın çirkefliğine, çılgınlığına inanamazsın, herkese acıman tutar, zengine de, yoksula da. . Zengin de yolunu şaşırabilir! Birinin açlıktan döner gözü, öbürünün ise altından. Ey insanlar, ey kardeşlerim dersin kendi kendine, silkinin, uyanın, düşünün, düşünmekten korkmayın!»

Hasta irkildi, gözlerini açtı, yere uzanıp yattı. Yakov sessizce kalktı, kulübeye gidip koyun postundan bir üstlük getirdi. Saveli'nin üzerine örttü, yine Sofia'nın yanına oturdu. 205

Ateş, çevresindeki koyu karaltıları aydınlatıyordu. İnsan sesleri odunların çatırtısına karışıyordu. Sofia, yeryüzündeki halkların yaşama hakkını elde etmek için girdikleri savaşımları, eskiden Alman köylülerinin kavgalarını, İrlandalıların başına gelenler, Fransız işçilerinin özgürlük sa-vaşımındaki büyük başarılarını anlattı..

Gecenin karanlığına bürünen ormanın ufak, ağaçsız alanında, koyu gök altında, neşeli ateşin karşısında, tıkabasa doyan-larla açgözlüler dünyasını sarsan olaylar canlanıyor; yeryüzünün yaralı, bitkin halkları

geçit yapıyor, özgürlük ve gerçek için savaşanların adları anılıyordu. Sofia'nın biraz boğuk çıkan sesi geçmişten geliyor gibiydi, umutları uyandırıyor, güven veriyordu. Orada bulunanlar sessizlik içinde -manevi kardeşlerinin öyküsünü dinliyorlardı. Karşılarındaki kadının süzgün, soluk yüzüne bakıyorlardı. Dünyadaki bütün halkların kutsal davası olan özgürlük için sonsuz savaşım, gittikçe artan bir ışıkla aydınlanıyordu. Karanlık, kanlı bir perde arkasında kalan uzak bir geçmişte bilinmeyen başka ülkelerde, herkes kendi isteklerinden, düşüncelerinden bir şeyler buluyordu. Gönlüyle, kafasıyla dünyanın bir parçası haline geliyordu. Bu dünyada dostlar görüyordu. Ve bu dostlar çoktandır tek vücut halinde, azimle, yeryüzünde adaleti kurmaya karar vermişler, kararlarını sayısız acılarla kutsallaştırmalar, sevinçli, neşeli, yeni bir aydınlık yaşantı yaratmak için kendi kanlarını cömertçe akıtmışlardı. Bütün insanlar arasında manevi akrabalık duygusu gittikçe büyüyordu içlerinde. Her şeyi anlamaya, her şeyi birleştirmeye can atan yeni bir yürek doğuyordu yeryüzünde. Sofia güven dolu bir sesle:

«Gün gelecek,» diyordu, «bütün ülkelerde emekçiler başlarını kaldıracak ve biz artık böyle yaşamak istemiyoruz diyecekler. O zaman açgözlülerin aldatıcı gücü yıkılacak, toprak kayacak ayakları altından, ve tutunacak hiç bir dayanak bulamayacaklar. .»

Ribin başını eğdi.

«Böyle olacak işte!» dedi. «Gözümüzü budaktan sakınmazsak, her şeyin üstesinden geliriz.»

Ana dinliyordu. Kaşı yukarı fırlamış, dudaklarında neşeli bir şaşkınlık gülümsemesi donmuştu. Her zaman Sofia'da gördüğü

keskinlik, taşkınlık silinmiş, anlattığı şeylerde eriyip gitmişti. Gecenin sessizliği, ateşin görüntüleri, Sofia'nın yüzü, hepsinden çok da köylülerin sonsuz dikkati, hoşuna gidiyordu Ana'nın. Hiç

kıpırdamıyorlar, dünya ile aralarında bir bağ sağlayan sözleri kesmekten çekmiyorlardı. Ancak arada bir sakına sakına bir odun atıyorlardı ateşe ve yükselen duman ve kıvılcımlardan kadınları korumak için ellerini yelpaze gibi

sallıyorlardı.

Bir ara Yakov ayağa kalktı, hafif sesle:

«Bir dakika bekleyin,» dedi.

Kulübeye koştu, giyecek şeyler getirdi, İgnati ile birlikte kadınların bacaklarını, omuzlarını sarıp sarmaladılar. Sofia yeniden konuşmaya başladı. Zafer gününü anlatıyor; dinleyenlerin, kendi güçlerine güven duymalarını sağlıyor; onun bunun keyfi için ömür tüketenlerle kader ortaklığı bilincini uyandırıyordu. Sofia'nın sözleri allak bullak etmiyordu Ana'yi-Ama bütün dinleyenleri etkileyen ululuk duygusu Pelageya'nin da ruhuna doluyordu. Tehlikeleri hiçe sayarak, işinin kölesi olanlara giden, onlara akıllarını, dürüstlüklerini, gerçeğe karşı besledikleri sevgiyi armağan eden insanları minnet ve şükranla anıyordu. Gözlerini yumuyor, 'Yarabbim, sen yardım et onlara!1 diye düşünüyordu. Şafak sökerken Sofia yorulup sustu, çevresindeki düşünceli, huzura kavuşmuş yüzlere baktı

gülümseyerek:

«Gitme zamanı geldi,» dedi Ana.

«Geldi ya!» dedi Sofia.

Delikanlılardan biri derin derin iç çekti.

Ribin alışık olmadığı bir tatlılıkla:

«Yazık ki gidiyorsunuz!» dedi. «Güzel konuşuyorsunuz. İnsanları aralarında kaynaştırmak büyük şey. Milyonlarca insanın seninle birlikte aynı şeyi istediğini öğrenince daha iyi bir yürek taşıdığını

duyuyorsun. Ve iyiyüreklilik büyük bir güçtür.» - Yefim yerinden fırladı, kötü kötü güldü:

«Sen onlara iyiyüreklilikten sözedersen, onlar sana tırpan sallayarak karşılık verirler. Kimse görmeden yola çıkmalılar, Mikhail baba. Broşürler dağıtılınca makamlar soruşturma yapacak: nerden gelmiş bunlar?

Kim getirmiş? Birisinden biri, bakarsın aklına geliverir, ha, sahi, buralardan iki kadın geçtiydi der. .»

Ribin, Yefim'in sözünü kesti:

207

«Hadi öyleyse, zahmetin için çok teşekkür, Ana! Seni görünce hep pavel'i düşünürüm. Doğru yolu seçtin.»

Yatışınca içten, tatlı bir biçimde gülümsüyordu. Hava serindi, ama, gömlekle duruyordu, yakası açıktı, göğsü meydandaydı. Ana onun iriyarı vücudunu seyretti, dostça uyardı:

«Bir şey giymelisin. Hava soğuk.»

«İçim sıcak!»

Ateşin yanında, üç genç alçak sesle ayaküstü konuşuyor--lardı. Ayakları dibinde, koyun postlarına bürünmüş olan hasta uyuyordu. Gök ağarıyor, gölgeler eriyor, yapraklar titreşerek güneşi bekliyordu. Ribin Sofia'nın elini sıktı.

«Hadi güle güle,» dedi. «Kentte nerde buluruz sizi?»

«Sen beni bul, yeter,» karşılımı verdi Ana.

Üç delikanlı yan yana Sofia'ya yaklaştılar, hiç bir şey söylemeden, sevgiyle elini sıktılar. Üçü de minnettarlık ve dostluk duyuyerlardı besbelli. Ve bu duygu onlar için bir yenilik olduğundan altüst ediyordu iç dünyalarını. Uykusuzluktan donuklaşan gözlerini sessiz sedasiz Sofia'ya dikmişler, ayak değiştirip duruyorlardı.

Yakov:

«Yola çıkmadan süt içmez miydiniz?» diye sordu.

«Süt var mı ki?» dedi Yefim.

İgnati utangaç bir tavırla eliyle saçlarını okşadı.

«Kalmadı.. kazayla döktüm!» dedi.*

Üçü birden gülmeye başladılar.

Gerçi sütten sözediyorlardı, ama Pelageya başka şey düşündüklerini sezinliyordu: kendisine de. Sofia'ya da iyilik diliyorlardı, ama sözle belirtmiyorlardı duygularını, Sofia da farkına varmış olacak ki heyecanlandı, utangaç bir alçakgönüllülükle 'Teşekkür ederiz, arkadaşlar'dan başka bir şey söyleyemedi.

Hastanın boğuk sesi işitildi. Ateş sönüyordu.

Köylüler hafif bir sesle:

«Güle güle!» dediler.

Bu hüzünlü sözcük uzun süre kadınların kulağında çınladı.

Ağır ağır yürüyüp gittiler orman yolundan. Ana, Sofia'nın arkasından yürüyor, bir yandan da konuşuyordu:

«Her şey iyi geçti, öyle iyi geçti ki, sanki düş görmüş gibiyim. Gerçeği öğrenmek istiyorlar, şekerim, bilmek istiyorlar! Tıpkı kilisedeki gibi, büyük bir yortu günü, sabah ayininden önce. . Rahip henüz gelmemiş olur, kilisenin içi karanlık, her şey sakin, korku duyarsın, kalabalık gelmeye başlar.. Surda burda ikonların önünde mumlar yakılır, sonra. . yavaş yavaş karanlık defedilir. Tanrının evi aydınlanır.»

Sofia, neşele:

«Doğru!» diye karşılık verdi. «Yalnız, burada, Tanrının evi, tüm yeryüzü!»

Ana kafasını düşünceli Bir tavırla salladı.

«Tüm yeryüzü!» diye yineledi. «Öyle iyi bir şey ki bu, inanılması güç. . Ve siz

öyle güzel konuştunuz ki, Sofiacığım, çok güzel konuştunuz! Oysa ben sizden hoşlanmayacaklar diye korkmuştum. .»

Sofia bir süre sonra:

«İnsan onların yanında daha sadeleşiyor. .»

Sesi neşeli değildi bu kez.

Ribin'den, hastadan, onca dikkatle dinleyen ve acemice, ama içtenlikle dostluk gösteren delikanlılardan sözettiler. Tarlalara vardıklarında, güneş doğuyordu karşılarında. Güneş henüz görünmüyordu, ancak pembe ışınlardan saydam bir yelpaze yayıyordu gökte. Otlarda çiy taneleri bahar şenliğinin çok renkli kıvılcımları gibi parıltı saçıyordu. Kuşlar uyanıyor, neşeli cıvıltıla-rıyla sabahı canlandırıyordu. Ana dalgın dalgın söylendi:

«Kimi zaman birisi konuşur da konuşur, ne dediği anlaşılmaz. Ta ki bir sözcük söyler, bilmiyorum ne biçim bir sözcük, basit bir laf, ve bu tek laf birdenbire her şeyi aydınlığa kavuşturur.. . Bu hasta da öyle. Çok dinledim, ben kendim de biliyorum işçilerin fabrikada, her yerde nasıl çalıştırıldıklarını. Ama buna ta küçük yaştan alışmışızdır, bize dokunmaz fazla. Ve birdenbire öyle onur kırıcı, öyle tiksindirici bir şey söyledi ki.. Aman Alla-hım! Patron böyle rezillikler yapabilsin dîye insanlar tüm yaşantılarını

çalışmakla geçirsin, nasıl olur? Bunun bağışlanır yanı yok!»

Ana'nın kafası hastanın anlattıklarına takıldı. Böylesine yozlaşma, böylesine küstahlık, çok eskiden işittiği ve zamanla unutmuş olduğu garip davranışları anımsattı kendisine. Ana / F: 14

209

«Öyle çok yiyip doyuyorlar ki, içleri bulanıyor artık! Bir kaymakam varmış, atını köyde gezdirir, mujikleri atını selamlamaya zorlarmış. Selâm vermeyeni hapse atarmış. Neden yaparmış bunu? Anlayan beri gelsin!»

Sofia, yeni doğan günün sabahı gibi canlı bir zafer şarkısı mırıldanmaya başladı. YEDİNCİ BÖLÜM

Pelageya'nın yaşantısı garip bir rahatlık içinde geçiyordu. Bu rahatlık kimi zaman şaşırtıyordu onu. Oğlu hapisteydi, ağır bir cezaya çarptırılacağnı biliyordu., Ama bunu her düşündüğünde, Andrey'in, Fedor'un ve daha başkalarının yüzü de kendiliğinden canlanıveriyordu belleğinde. Oğlunun imajı, yazgısını paylaşan bütün arkadaşlarının bir simgesi oluyor, Ana'nın gözünde büyüdükçe büyüyor, öyle bir parıltı saçıyordu ki, düşüncelerini Pa-vel'in üzerine toplamayı başaramıyor, farkına varmadan herkesi birden düşünüyordu. Bu düşünceler her yere uzanıyor, her şeye değiniyor, her şeyi aydınlatmak, bir tek tablo halinde toplamak istiyor, belirli bir ayrıntı üzerinde durmasını önlüyor, oğlunun başına gelenlerden duyduğu üzüntüyü ve korkuyu unutturuyordu Ana'ya.

Çok geçmeden Sofia yolculuğa çıktı, beş-altı gün sonra döndü. Canlı ve neşeliydi. Birkaç saat sonra yeniden kayıplara karıştı, bir daha on beş gün sonra ortaya çıktı. Sanki yaşamın içinde uzun gezintiler yapıyor, oradan geçerken neşe ve müzik saçmak için kardeşinin evine uğruyordu. Bu müzik artık hoşuna gidiyordu Ana'nın. Dinlerken, göğsüne bir sıcaklık dolduğunu, yüreğinin daha düzenli çarptığını duyuyordu. İyi sürülmüş, bol sulanmış bir toprakta tohumlar nasıl filizlenirse, seslerin gücü de Ana'nın kafasında canlı, atak düşünceler yeşertiyor, güzel sözler doğuruyordu. Ana, Sofia'nın derbederliğini bir türlü hoşgöremiyordu. Genç kadın giyeceklerini, eşyalarını birer köşeye fırlatır, her yana izmarit ve kül dökerdi. Pelageya onun atak konuşma biçimine hiç alışamıyordu. Nikolay'ın ağırbaşlı tavrı ve konuşmasının

tatlı ciddiliği ile ablasının hali arasında dağlar' kadar fark vardı. Erişkin sayılmaya can atan ve insanları

tuhaf oyuncaklar olarak gören bir yeni yetme kıza benzetiyordu Sofia'yt-Hep çalışmanın kutsallığından dem vurur, ama pasaklılığı yüzünden Ana'nın işini çoğaltırdı budalaca. Özgürlük üstüne söylev çeker, ama karşı çıkılmasına katlanamaz, sabırsızlığı, sonu gelmez tartışmaları yüzünden herkesi rahatsız ederdi. Sofia çelişki kumkumasıydı. Ana ölçülü bir sevecenlik gösteriyor, kıza göz kulak oluyordu. Fakat Nikolay'ın uyandırdığı sıcak duyguları hissetmiyordu Ana ona karşı. Daima kaygılı olan Nikolay hep aynı tekdüze ve düzenli ı yaşantıyı sürdürüyordu. Saat sekizde kahvaltı

eder, gazeteyi 4 okur ve haberleri Ana'ya aktarırdı. Pelageya onu dinlerken, in-
1 sanların yaşamın çarkları arasında acımısızca ezilip nasıl paraya dönüştüklerini açık seçik görüyordu: Nikolay'ın, Andrey'le ortak yönleri olduğunu görüyordu. Andrey gibi o da insanlardan kinsiz sözediyor, hepsini sorumlu tutuyordu toplumun kötü düzeninden. Ancak, yeni bir yaşama karşı inancı Andrey'inki kadar ateşli de değildi, aydınlık da. Hep sakin sakin konuşuyordu, namuslu ve sert bir yargıç sesiyle. Korkunç

şeyler anlattığı zaman bile tatlı, acımalı bir gülümseme eksik olmazdı dudaklarından, ama gözlerinde soğuk, katı bir parıltı görülürdü. Bu bakışı gören Ana, bu adamın hiç kimseyi, hiç bir şeyi bağışlamayacağını, bağışlamayacağını anlardı. Onun katılığından üzüntü duyar, gün geçtikçe daha çok bağlandığı Nikolay'a acırdı.

Nikolay saat dokuzda daireye giderdi. Pelageya ortalığı toplar, temizler, yemeği hazırlar, yıkanır, sırtına temiz bir giysi geçirir, odasında oturup kitaplardaki resimlere bakardı. Okumasını adamakıllı

öğrenmişti artık, gelgelelim okuma ona gerginlik veriyordu. Bu yüzden çabuk yoruluyor, sözcükler arasındaki bağı kavrayamıyordu. Buna karşılık, resimler bir çocuk gibi eğlendiriyordu onu. Resimlere bakarken, yapyeni, olağanüstü, nerdeyse elle tutulur bir dünya çıkıyordu karşısına. Koskocaman kentler, şahane binalar, makineler, gemiler, anıtlar, insanlarca yaratılmış paha biçilmez zenginlikler, doğanın insana şaşkınlık veren türlü türlü eserlerini görüyordu. Yaşamın enginliği sonsuza dek genişliyor, her geçen gün peri masalları gibi inanılmaz, müthiş şeyler çıkıyordu ortaya. Yaşamın zenginlikleri, sonsuz güzellikle211

ri, Ana'nın uyanmakta olan doymaz ruhunu gittikçe daha kuvvetle uyarıyordu. En çok sevdiği de, sayfa sayfa resimlerden kurulu bir zooloji kitabıydı. Bu kitap yabancı dilden olmasına karşın, yeryüzünün güzelliğini, zenginliğini, enginliğini en iyi biçimde göstermekteydi. Pelageya:

«Dünya ne kadar da büyük!» diyordu Nikolay'a. Kendisini en çok duygulandıran da böceklerdi, özellikle kelebekler. Kelebek desenlerine şaşkın şaşkın bakar ve şöyle derdi:

«Bu ne güzellik, Nikolay, öyle değil mi? Ne kadar da çok var bu güzel

şeylerden ortalıkta! Ama önümüzden öyle çabuk geçip giderler ki, biz onları göremeyiz. İnsanlar kapırdanıp dururlar, hiç bir şey bilmezler, ne bir şey görebilirler, ne hayranlık duyabilirler. Ne zamanları var, ne hevesleri. Yeryüzünün ne zengin olduğunu, ne çok şaşılası şeyler bulunduğunu bir bilseler, öylesine mutlu olabilirler ki. Hem bütün bu şeyler herkesin, ve herkes de bütün bu şeylerin, öyle değil mi?» Nikolay gülümseyerek: «Öyle elbette!» derdi. Ve resimli yeni kitaplar getirirdi ona. Akşamları konukları olurdu çoğu zaman. Bunlardan biri Aleksey Vasiliyev'di. Soluk yüzlü, siyah sakallı, ağır, az konuşan, yakışıklı bir adam. Sonra, Roman Petrov vardı, kırmızı yüzlü, yuvarlak başlı bir adam; o da hep dudaklarını şaklatırdı birine açıyormuş gibi. Ziyaretçilerden İvan Danilov kısa boylu, zayıf, sivri sakallı, ince, saldırgan ve bıçak gibi keskin sesli bir adamdı. Yegor da geliyordu; arkadaşlarıyla şakalaşır, kendi kendisiyle ve durmadan ilerleyen hastalığıyla alay ederdi. Uzak kentlerden gelenler de vardı. Nikolay onlarla uzun görüşmeler yapardı. Konu, hep* işçilerdi. Ateşli ateşli tartışırlar, geniş el kol hareketleri yaparlar ve bol bol çay içerlerdi. Konuşmaların gürültüsü içinde Nikolay çağrılar kaleme alır, oradakilere okur, hemencecik kitap harfleriyle kopya ederlerdi. Ana karalamaların yırtık parçalarını toplayıp götürür yakardı. Onlara çay verirken, emekçilerin yaşantısından ve yazgısından bu denli coşkunca sözedişleri, onlara gerçeği öğretmenin, morallerini yükseltmenin en etkili ve kestirme yolunu arayışları, kendisini şaşkına çevirirdi. Görüşler sık sık ayrılır, çaşıtırdı. Kı212

zarlar, birbirlerini suçlarlar, kimileri kırgınlık duyardı. Sonra yeniden başlarlardı tartışmaya. Ana, işçilerin yaşantısını onlardan iyi bildiğini sezerdi. Yüklendikleri işin büyüklüğünü daha iyi gördüğünü

düşünürdü. Bu düşünce, onlara biraz üzüntülü bir küçümsemeyle davranmasına yol açardı. İşin ciddiyetini kavramadan evcilik oynayan çocuklara karşı olgun bir insan nasıl davranırsa, o da öyle davranırdı. Çektikleri söylevleri elinde olmayarak oğlunun, Andrey'in konuşmalarıyla karşılaştırır, önceleri kestiremediği farkı anlardı. Kimi zaman burada işçi mahallesinden daha çok bağırıldığı izlenimi edinir, bunun nedenini de şöyle açıklardı: Bunlar daha çok şeyler bilirler de ondan daha fazla bağırırlar. .

Ama çoğu kez de bütün bu adamların bile bile ateşli davrandıklarını, coşkunluklarının yapmacık olduğunu görürdü. Her biri, gerçeği hepsinden daha

iyi bildiğini, daha çok sevdiğini arkadaşlarına göstermek ister gibi bir tavır takınırdı. Ötekiler bundan gocunurlar, onlar da bu gerçeği ne denli iyi bildiklerini kanıtlamak için sert, kaba tartışmalara girişirlerdi yeniden. Her biri öbüründen daha yükseklere zıplamaya can atardı. Bu davranışlar Ana'yı üzer, kaygılandırırdı. Kaşlarını oynatır, yalvaran gözlerle onlara bakar, şöyle düşünürdü: 'Pavel'ciğimi ve arkadal-larımı unuttular gitti.. '

Gerginlik içinde, elbette ki anlayamadığı tartışmaları can kulağıyla dinler, sözcüklerin altında yatan duyguları anlamaya çalışırdı. Varoşta, iyi olan şeyden sözedilirken bu iyi şey tüm olarak alınırdı. Burada ise her şey ufak parçalar ayrılıyor ve ağırlığı azalıyordu. İşçi mahallesinde her şey daha derinden, daha güçlü hissedilirdi; burası, ve daha çok eski düzenin değiştirilmesinden sözediliyordu. Oysa varoşta yeni bir düzen düşlenirdi. Bundan ötürüdür ki, oğlunun ve Andrey'in konuşmalarını daha iyi anlardı. Ana başka bir şey daha görüyordu: eve bir işçi geldiği zaman Nikolay o işçiye daha senli benli davranıyordu, yüzünde tatlı bir anlam beliriyor, başka türlü, yani kaba olmasa bile daha rahat konuşuyordu.

Ana:

'Söylediklerini anlamaları için elinden geleni yapıyor. işte' diye düşünüyordu. Ama bu yorum kendisini doyurmuyordu.

213

Ziyaretçi işçinin de rahatsız, huzursuz, gergin durduğunu görüyordu. Halktan bir kadın olan kendisiyle işçiler daha kolay, daha özgürce konuşurlardı. Nikolay'ın evde bulunmadığı bir gün, onlardan birine bu düşüncesini açtı.

«Niye sıkılıyorsun?» diye sordu. «Sınava giren bir çocuk değilsin ki. .»

Delikanlı gülümsedi.

«Yengeçler bile kazırır alışık olmadığı ortamda. . Alttarafı bizden değil bu arkadaş. .»

Sandrin uğrardı arada bir. Hiç bir zaman fazla kalmaz, hep telâşlı görünür, gülmez, giderken her seferinde:

«Ya Pavel, o nasıl? Hasta değil ya?» diye sorardı Ana'ya.

«Hamdolsun, iyidir, neşesi yerinde.»

Ana, Pavel'i duruşma tarihini saptamadan bunca zaman hapiste tutmalarından yakınırdı. Sandrin suratını

asar, susardı, parmaklarını siniri sinirli oynatırdı.

Pelageya can atardı 'Sevgili yavrum, onu sevdiğini pekâlâ biliyorum' demek için, ama bir türlü dili varmazdı. Genç kızın sert tavrı, sıkılı dudakları, hep işle meşgul gibi çıkan kuru sesi, her türlü okşayıcı

davranışı daha başından geri iterdi. Ana hiç bir şey demeden, yalnızca iç geçirerek, Sandrin'in uzattığı

eli sıkar ve 'Çok mutsuzsun, yavrucuğum' diye düşünürdü.

Günün birinde Nâşata çıkageldi. Ana'yı gördüğüne çok sevindi, onu kucakladı, laf arasında birden fısıldadı:

«Annem öldü.. Öldü zavallıcık. .»

Başını sarstı, gözlerini siliverdi.

«Çok üzgünüm,» diye ekledi. «Daha ellisinde yoktu, uzun süre yaşayabilirdi. Ama öbür yandan da ölümün ona yaşamaktan daha hafif geldiğini düşünüyor insan ister istemez. Hep yalnızdı, herkes için bir yabancıydı. Hiç kimse ona gerek duymazdı. Babamın bağırıp çağırmalarından korkardı hep. Buna yaşamak denir mi? İnsan iyi bir şey beklediği zaman yaşamış olur; hakaretten başka şey beklediği yoktu onun.»

Ana bir an düşündükten sonra:

«Çok doğru söylüyorsunuz, Nataşa,» dedi. «İnsan iyi bir şey beklediği zaman yaşıyor demektir, hiç bir şey beklemiyorsa eğer, yaşamak değildir o.»

Genç kızın elini sevecenlikle okşayarak sordu: , «Şimdi yalnız mısınız?» - Nataş'a usulca:

«Evet,» diye yanıtladı.

Ana sustu, sonra gülümseyerek:

«Zararı yok,» dedi. «İnsan iyi yürekli olunca hiçbir zaman yalnız kalmaz, her zaman arayanları

bulunur. .»

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Nataşa bir dokuma fabrikasının yakınındaki bucağın okuluna öğretmen olarak atandı. Pelgaeya ona yasaklanmış kitaplar, çağrılar, gazeteler götürmeye başladı. Resmen bu işle görevlendirildi artık. Ayda birçok kez kimlik değiştirir, kâh rahibe, kâh dantel ve tuhafiye satıcısı, kâh hali vakti yerinde bir burjuva kadını ya da turist kılığına girer, yaya, trenle ya da yük arabasıyla, pmuzunda torba, elinde valiz, dolaşıp dururdu.

Vagonda olsun, vapurda olsun, otellerde ya da hanlarda, her yerde rahat ve yalın davranır, tanımadığı

kimselerle konuşur, hoşa giden sözler söyler, çok görmüş geçirmiş kadınlar gibi kendinden emin tavırlarıyla dikkat çekerdi.

İnsanlarla konuşmaktan, yaşantılarını, sızlanışlarını, karşılaştıkları zorlukları dinlemekten hoşlanırdı. Karşısındakini hoşnutsuz görünce sevinç duyardı. Kaderin sillesine başkaldıran kişilerin, sorulara kafalarında yanıt aradıklarını sevinçle farkederdi. Tasalarıyla, ekmek derdiyle, insanların tüm yaşantısı

gittikçe daha geniş, daha renkli bir tablo halinde seriliyordu önünde. Her yerde insanların aynı siniklikle aldatıldıklarını, soyulduklarını sö-mürüldüklerini, kanlarının emildiğini bütün çıplaklığıyla görüyordu. Şunu da artık? biliyordu ki, halk yoksulluk içindeyken, paha biliçilemeyecek zenginliklerin yanında yarı aç yarı

tok ömür tüketirken yeryüzünde her şey vardı, her şey boldu. Kentlerde,

Tanrının işine hiç yaramayan altın ve gümüşle tapınaklar dolup taşarken, kilise avlularında sefiller titreye titreye boşuna bekleşirlerdi bir sadaka koparmak için. Eskiden de görmüşlüğü vardı bu manzarayı, zengin kiliselerde altın brodeli cüppe giymiş

215

papazlarla, kulübelerde paçavralara bürünen fakir fukara arasındaki çelişkiyi. O zaman doğal bulurdu bunu, oysa şimdi artık bu durumu olağan karşılayamıyor, yoksullara yapılmış bir hakaret sayıyordu. O

yoksullar ki kiliseyi zenginlerden fazla severlerdi ve zenginlerden fazla ihtiyaçları vardı kiliseye. İsa'nın tasvirlerinden, ona ilişkin öykülerden, yoksulların dostu olduğunu, çok yalın bir biçimde giyindiğini öğrenmişti. Oysa yoksulların avuntu bulmak için gittikleri kiliselerde İsa'yı altınlarla sarıp sarmalamışlar, yoksullara nisbet verircesine onu ipekliler içine hapsetmişlerdi. Ribin'in sözleri geliyordu aklına:

«Bizleri aldatmak için Tanrıdan bile yararlanıyorlar.»

Farkına varmaksızın daha az ibadet ediyor, ama İsa'yı daha çok düşünüyordu. Öbürlerini de düşünüyordu: İsa'nın adını ağızlarına almayan, hatta onu tanımamazlıktan gelenleri. Tanısa-lar da, tanımasalar da, İsa'nın koyduğu kurallara uygun bir yaşam sürüyorlar, onun gibi yeryüzünü yoksulların ülkesi sayıyorlar ve tüm dünya nimetlerini bütün insanlar arasında eşit olarak bölüştürmek istiyorlardı. Bunun üzerinde çok kafa yoruyordu, ve bu düşünce ruhunda gelişiyor, gördüğü her şeyi kapsıyor, bir ibadet biçimini alıyordu. Bu ibadet, karanlık dünyanın, tüm yaşamın ve tüm yaratıkların üzerine aynı ışığı

saçıyordu. O zamana dek korku ve umudun, sevecenlik ve üzüntünün birbirine karıştığı belirsiz bir sevgi ile bağlanmış olduğu İsa'yı bile şimdi kendisine daha yakın, daha net görüyor, yüzühü daha neşeli, daha aydınlık buluyordu. İnsanların bu bahtsız dostu, adını anmaktan çekinenlerin cömertçe döktükleri kanlarla yıkanıp canlanarak gerçekten dirilmiş gibiydi. Her yolculuk dönüşü, Ana, yol boyunca gördüğü, duyduğu şeylerden heyecanlanmış, görevini başardığı için çok neşelenmiş olurdu. Akşam olunca:

«Her yeri dolaşıp çok şey görmek ne iyi!» derdi. Nikolay'a. «Yaşamın ne

olduğunu anlıyor insan. Halk bir kıyıya itilmiş, küçültülmüş, çürümeye bırakılmış. Gelgelelim kabul etmiyor bu durumu. Beni niye bir köşeye atıyorlar? diye düşünüyor. Soruyor kendi kendine. Her şeyden bol bol varken niye açım? Her yerde bunca akıl varken niye aptal ve cahilim ben? Zengin yoksul ayırımı yapmaksızın tüm insanları

seven, koruyan Tanrı hani nerede? Evet, soruyor, soruyor ve sürdüğü hayata başkaldırıyor. Kendi kendini düşünmezse haksızlığın kendisini boğacağını duyuyor.»

216

Ve gittikçe daha sık duyuyordu insanlarla, onların diliyle konuşma, yaşamın haksızlıklarını anlatma isteğini. Öylesine dayanılmaz bir istek ki, dizginlemekte güçlük çekiyordu kimi zaman. Nikolay onu resimlere bakarken yakaladı mı, gülümser, onun hoşuna gidecek bir şey anlatırdı. Ana, insanların yapmaya uğraştıkları işleri öylesine cüretli bulurdu ki kuşkuyla karşılar, Nikolaya':

«Sahi, böyle şey olabilir mi?» diye sorardı.

Nikolay da sabırla, kehanetlerinin doğruluğuna sarsılmaz bir inançla, geleceği bir peri masalı gibi anlatırdı ona.

«İnsanın istekleri sınırsızdır, gücü tükenmez. Gelgelelim manevî yönden dünya daha yavaş zenginleşiyor, çünkü her insan, bağımsız hale gelebilmek için, bilgi değil, para biriktirmek zorunda. Ama insanlar açgözlülüklerini yendikleri gün, zorunlu iş köleliğinden kurtulunca. .»

Pelageya, Nikolay'ın sözlerin ipek anlamazdı, ne var ki inancını gittikçe daha iyi kavramaktaydı.

«Dünyanın bahtsızlığı, yeryüzünde pek az özgür insan bulunmasında!» derdi Nikolay. Ana anlıyordu bunu. Açgözlülükten, kötülükten sıyrılmış insanlar tanıyordu. Bu tür insanların sayısı

arttıkça yaşamın karan-hk ve korkunç suratının daha sıcak, daha içten, daha tatlı ve daha aydınlık görüneceği kanısındaydı.

Nikolay üzgün bir sesle:

«İnsan istemeye istemeye acımasız olmak zorunda,» derdi. ¦Ve Ana başıyla onaylar, Küçükrusyalfnın sözlerini anımsardı.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Saatini hiç şaşmayan Nikolay, bir gün daireden çok geç döndü. Pardösüsünü çıkaracağına, heyecan içinde ellerini oğuşturarak:

«Biliyor musunuz?» dedi. «Arkadaşlarımızdan biri bugün hapisten kaçmış. Ama hangisi?

Öğrenemedim. .»

Ana heyecana kapılarak sendeledi. Bir sandalyeye yığılıp sordu:

«Pavel mi acaba?»

Nikoiay omuzlarını kaldırdı.

«Belki. Ama nasıl yardım edeceğiz saklanması için, nerede bulacağız onu? Acaba ona rastlar mıyım diye sokaklarda dolaşıp durdum. Budalaca bir düşünce, fakat bir şeyler yapmak gerek. Yineçıkacağım. .»

Pelageya:

«Ben de çıkacağım!» diye haykırdı.

Nikolay:

«öyleyse Yegor'a gidin, bir haber var mı diye sorun,» dedi ve hemen dışarı fırladı. Ana başına bir şal örttü, umutla sokağa çıktı ardından. Her şeyi bulanık görüyor, yüreği hızla çarpıyordu. Koşar gibi yürüyordu. Başını eğmiş, çevresindeki hiç bir şeye bakmaksızın umutlara doğru uçuyordu.

«Belki de orada bulurum onu!. »

Bu düşünce kanatlandırıyordu Ana'yı.

Yorgunluktan soluk soluğa kalmıştı. Hava sıcaktı. Yegor'un evinin merdivenlerine varınca durdu. Merdivenleri çıkacak gücü yoktu artık. Arkasına baktı, şaşkınlıkla bağırarak gözlerini bir an yumdu: kapının yanında avluda, hafif ayak sesleri vardı. Sahanlıkta durup merdivenin korkuluklarından eğilip baktı. Kendisine gülümseyen bir çopur yüz gördü.

«Nikolay, Nikolay!» diye seslendi. ,

Düşkırıklığı yüreğini burktu. Merdivenleri inmeye başladı. Nikolay elini sallayarak yavaş sesle:

«Hayır, inme, çık, çık!» dedi.

Ana hızla yukarı çıktı, Yegor'un odasına daldı. Yegor bir divana uzanmış, güçlükle soluyordu. Ana:

«Nikolay hapisten kaçmış» diye mırıldandı.

Yegor başını yastıktan kaldırdı, ıslık çalan sesi işitildi:

«Hangisi? İki Nikolay var.. »

«Vesovşikov. Buraya geliyor.»

«Çok güzel.»

Vesovşikov içeri girmişti bile. Kapıyı sürgüledi, kasketini çıkardı, saçlarını düzelterek usulca gülmeye başladı. Yegor dirsekleri üzerinde doğruldu, başını sallayarak kısık kısık öksürdü. 218

«Hoş geldiniz. .»

Vesovşikov geniş bir gülümseme ile Ana'ya yaklaştı, elini tuttu.

«Eğer seni görmüş olmasaydım, hapse dönmekten başka çıkaryolum kalmayacaktı. Kentte kimseyi tanımıyorum. Varoşa dönsem, hemen enselenirdim. Sokakta yürürken, 'Aptal herif, niye kaçtın?'

diyordum kendi kendime Ve ansızın Pelageya'yı görüverdim. koşa koşa gidiyordu.. Ardına takıldım. .»

Ana:

«Nasıl kaçtın peki?» diye sordu.

Nikolay sedirin kıyısına ilişti, sıkılgan bir tavırla omuzlarını sirkti:

«Fırsat düştü.. Avluda dolaşıyordum. Adi suçlular bir gardiyanı pataklamaya başladılar. Adam eski bir jandarma. Hırsızlık yaptığı için kovulmuş. Ispiyonluk ediyor, milletin canını yakıyor. Hep birden herifin üzerine çullandılar. Bir arbede ki, sormayın. Gardiyanlar korku içinde. Koşuşuyorlar düdük öttürüyorlar. . Baktım parmaklığın kapısı açık, bir meydan gördüm, kenti gördüm. . Hiç telâşsız, çıktım dışarı. Düşteydim sanki. Biraz uzaklaştıktan sonra aklım başıma geldi: Nereye gidecektim? Geri döndüm, baktım ki hapishanenin kapıları kapanmış bile.»

Yegor:

«İyi ya, beyefendi,» dedi. «gidip kapıyı kibarca çalmalı, 'Özür dilerim, dalgınlıkla dışarı çıkmış

bulundum' demeli, yeniden içeri girmenize izin vermelerini dilemeliydiniz. .»

Vesovşikov gülümsedi, konuşmasını sürdürdü:

«Haklısın, saçma bir fikir. Ama ne de olsa doğru değildi arkadaşlara yaptığım. Kimseye bir şey söylememiştim. Neyse. Bir de baktım, bir cenaze alayı. Ölen, bir çocuk. Tabutun ardından gittim. Başımı

eğiyor, kimseye bakmıyordum. Bir süre mezarlıkta kaldım, hava aldım. Sonra aklıma bir fikir geldi.. »

Yegor sordu:

«Yalnız bir tek fikir mi?»

Ve içini çekerek ekledi.

«Herhalde bu fikir kafanda yer bulmakta sıkıntı çekmemiştir. .»

Vesovşikov gücenmedi. Gülerek:

219

«Yok canım, kafam eskisi kadar boş değil artık,» dedi. «Ya sen, Yegor, hâlâ hasta mısın?»

«Herkes elinden geldiğini yapar.»

Göğsü doluydu.

«Sonra müzeye gittim. Dolaştım, seyrettim. Şimdi nereye gideceğim diye düşünyordum hep. Hatta kendime kızdım. Karnım da zil çalıyordu. Yeniden dışarı çıktım, yürüdüm. Canım sıkıldı. Polislerin herkesi dikkatle süzdüklerini görüyordum. Bu suratla, çok geçmez enselenirim diyordum. . Ve birdenbire Pelageya'nın bana doğru koştuğunu gördüm. Yan çizdim, sonra onu izlemeye başladım. . İşte hepsi ,bu.»

Ana bir suçlu tavrıyla:

«Bense seni farketmedim bile,» dedi.

Vesovşikov'u inceliyor, eskisi kadar kaba görünmediğini düşünüyordu. Nikolay, başını kaşıdı.

«Doğrusu, arkadaşlar merak edecekler,» dedi.

Yegor ağzını açtı, soluduğu havayı çiğner gibi dudaklarını kıpırdattı:

«Peki, ya jandarmalar? onlara acımıyor musun? Hiç kuşkusuz, seni çok merak edeceklerdir. Hadi, yeterince dalga geçtik. . Seni saklamalıyız. Hoş bir iş, ama kolay değil. Ben kalkabilsey-dim. »

Boğulacak gibi oldu, elleriyle göğsünü ovaladı Nikolay:

«Adamakıllı hastasın sen, Yegor,» dedi ve başını eğdi.

Ana içini çekti, üzgün bakışlarını daracık odanın içinde gezdirdi. Yegor:

«Bu beni ilgilendirir,» dedi. «Pavel'in nasıl olduğunu sorsanı-za, Ana çekinmeyin.»

Vesovşikov'un ağzı kulaklarına vardı.

«Pavel iyi,» dedi. «Sağlığı yerinde. Bizim liderimiz sayılır. Müdüriyetle o tartışır, genellikle bizi o çekip çevirir. Herkes sayar onu. .»

Pelageya delikanlının sözlerini içine sindire sindire dinliyor, Yegor'un morarmış şiş yüzüne kaçamak bakışlar fırlatıyordu. Yüzü bir mask gibi donuk ve anlamsızdı. Yalnızca gözleri canlı bir neşeyle parıldıyordu.

Nikolay birden haykırdı:

«Bana yiyecek bir şeyler veremez misiniz? Öyle açım ki val-la!»

«Ana, rafın üzerinde ekmek var.. sonra koridora çıkın, soldan ikinci kapıyı vurun, bir kadın açacak, söyleyin buraya gelsin, yiyecek nesi varsa alsın getirsin.»

Nikolay:

«Niye nesi varsa?» diye karşı çıktı.

«Sıkılma, canım, zaten fazla bir yiyeceği yok.»

Ana odadan çıktı, söylenen kapıyı vurdu ve içerisini dinledi. Bir yandan da:

'Ölmek üzere!' diye düşünüyordu üzüntüyle.

İçerden bir ses:

«Kim o?» diye sordu.

Ana yavaşça karşılık verdi:

«Yegor gönderdi beni. Gelmenizi rica ediyor.»

«Hemen gelirim.»

Kapı açılmamıştı. Ana biraz bekledi, yeniden çaldı.

Kapı birdenbire açıldı, uzun boylu, gözlüklü bir kadın göründü. Kuru bir sesle sordu:

«Ne istiyorsunuz?»

«Yegor tarafından geliyorum. .»

«Ha, iyi.. gidelim. Ama ben sizi tanıyorum! Günaydın. . Burası karanlık da. .»

Pelgeya kadına baktı, tanıdı: onu Nikolay'ın evinde görürdü arada bir. 'Bu da bizden' diye düşündü. Kadın Pelageya'nın ardından yürüyerek sordu:

«Durumu kötü mü?»

«Evet, yatıyor.. Yiyecek getirmenizi rica ediyor.»

«Yok canım, gereksiz. .»

Yegor'un odasına girdiklerinde, hasta hırıltılı bir sesle:

«Atalarımın yanına gideceğim, aziz dostum,» dedi. «Liudmi-la, bu afacan çocuk resmi makamların izni olmadan hapisten çıkmış. Önce yiyecek bir şey verin ona, sonra da bir yerde gizleyin.»

Uudmila başını salladı, hastanın yüzünü inceleyerek azarlar-casına: 221

«Yegor, onlar gelir gelmez beni çağırtmalıydınız,» dedi. «Hem görüyorum ki iki öğün ilâcınızı

içmemişsiniz. Bu ne ihmalkârlık böyle? Arkadaş, odama gelin. Hemen gelip Yegor'u hastaneye götürecekler.»

«İlle de götürecekler mi?» diye sordu Yegor. - «Evet, ben de birlikte

geleceğim.»

«Orada da mı tepemde olacaksınız? Aman AllahımL»

«Saçmalamayın.»

Genç kadın hem konuşuyor, hem de yorganı Yegor'un göğsü üzerine çekiyordu; Nikolay'ı inceliyor, şişedeki ilâcı gözleriyle ölçüyordu. Aynı tonda yavaş sesle konuşuyordu. Jestleri yumuşaktı. Solgun yüzünde, siyah kaşları neredeyse birleşiyordu. Ana onu küstah buldu, suratından hoşlanmadı. Kızın gözlerinde ne bir gülücük, ne bir parıltı vardı. Hep emreder gibi konuşuyordu.

«Hadi bakalım,» dedi. «Az sonra döneceğim. Siz şu şişeden bir çorba kaşığı içirirsiniz ona. Konuşmasına engel olun.»

Odadan çıktı, Vesovşikov'u da birlikte götürdü.

Yegor içini çekerek:

«Eşsiz bir kadın,» dedi. «Olağanüstü bir yaratık. Siz onunla birlikte yaşamalıydınız, Ana. . Çok yoruluyor.»

«Konuşma. Al şunu iç.»

İlâcı yuttu, bir gözünü kırparak yine konuştu:

«Ne kadar susarsam susayım, yine de öleceğim. »

Öbür gözüyle Ana'ya bakıyordu, gulümsemedi. Ana başını eğdi. Derin bir üzüntü, yaşla dolduruyordu gözlerini.

«Zararı yok ki, doğal bir şey bu. Yaşamış olmanın verdiği doyum, ölme zorunluluğunu da birlikte getirir. .»

Ana elini Yegor'un başına koyarak ölgün bir sesle:

«Hadi, sus bakalım,» dedi yeniden.

Sanki göğsündeki hırıltıları dinlemek istercesine gözlerini yumdu, sonra inatla

tekrar başladı

konuşmaya:

«Susmam saçma. Susmakla ne kazanırım? Birkaç saniye fazla can çekişirim, işte o kadar. Buna karşılık iyi bir kadıncağızla çene çalmanın zevkini kaçırmış olurum. Öbür dünyada, bu dünyadaki kadar iyi insanlar bulunmadığını sanıyorum. .»

Ana kaygılı bir tavırla onun sözünü kesti.

«O hanım şimdi dönecek, seni konuşur görünce de beni paylayacak.»

«Bir 'hanım' değil o, bir devrimcidir, bir arkadaş, eşsiz bir insan. Sizi paylamasına paylayacaktır muhakkak. O herkesi her zaman paylar. .»

Yegor dudaklarını güçlükle oynatarak ağır ağır kapı komşusunun yaşımını anlatmaya koyuldu. Gözlerinin içi gü-lüyordu. Ana, kendisine kasten takıldığını apaçık görüyordu. Onun morarmaya başlayan terli yüzüne baktıkça, acı ile, 'Ölecek.. ' diye düşünüyordu.

Liudmila geri geldi, kapıyı kapadı ve pelageya'ya dönerek:

«Dostunuz mutlaka kılık değiştirip buradan elverdiğince ça-buk gitmeli,» dedi. «Siz hemen kendisine üst baş bulup buraya getireceksiniz. Ne yazık ki Sofia burada yok. Adam saklamakta ustadır o.»

•

Ana şalını omuzuna atarak:

«Yarın geliyor,» dedi.

Kendisine herhangi bir özel görev verildi mi o görevi en iyi biçimde ve çabucak yerine getirme isteğiyle yanar, artık işinden başka şey düşünmezdi. Kaygıyla kaşlarını çattı, telâşlı telâşlı sordu:

«Ne biçim bir kılık düşünüyorsunuz?»

«Önemi yok. Gece çıkacak dışarıya. »

«Gündüz çıksa daha iyi olur. Geceleyin daha tenha olur sokaklar, daha kolay izlerler onu. Kendisi de pek becerikli değil zaten. .»

Yegor boğuk bir ses çıkararak güldü.

Ana:

«Hastaneye seni görmeye gelebilir miyiz?»

Yegor öksürerek başını salladı. Liudmila siyah gözlerini Ana'ya dikti.

«Nöbetleşe yanında kalırız, ne dersiniz? Kabul mu? Tamam. . Şimdi elinizi çabuk tutun.» »

Dostça Ana'nın koluna girip dışarı çıkardı, kapının ardında yavaşça:

«Sizi yanından uzaklaştırmama kızmayın,» dedi. «Konuşmak ona dokunur da. . Umudumu kesmedim henüz.»

223

Ellerini sıkıp parmakların çıtırdattı. Gözkapakları ağırlaştı.

Bu açıklama Ana'yı heyecanlandırdı.

«Ne diyorsunuz?» diye mırıldandı.

«Bakın bakalım, sivil polis var mı?»

Ana elleriyle şakaklarını ovdu. Dudakları titredi. Yüz hatları yumuşadı. Gururlu bir tavırla:

«Anladım, biliyorum,» karşılığını verdi.

Binanın kapısından çıkınca bir an durdu, şalını düzeltti, kaçamak fakat dikkatli

bir göz gezdirdi ortalığa. KalaBalıkta sivil polisleri hemen hiç şaşmadan bulup çıkarabiliyordu artık. Polisin kaygısız yürüyüşünü, yapmacık, serbest davranışlarını, yüzündeki yorgun ve sıkkın anlamı, kuşkulu ve insanı rahatsız eden keskin gözlerini ürkek, çekingen bir biçimde kırpıştırmasını hemen farkediyordu. Bu kez, böyle bir tip çarpmadı gözüne. Ağır adımlarla sokağa çıktı, bir araba tuttu, çarşıya çekmesini söyledi. Nikolay için giysi satın aldı. Kıyasıya pazarlık etti. Bir yandan da ayyaş kocasına küfürler yağdırıyor, hemen her ay ona baştan aşağı yeni giysiler almak zorunda kaldığını anlatıyordu. Bu maval, satıcıları hiç etkilemedi, ama Ana böyle davranmaktan pek hoşlandı. Yolda giderken şöyle düşünmüştü: Polis, Nikolay'ın kılık değiştirmek zorunda kalacağını mutlaka anlar, hafiyeler gönderir çarşıya. Bu safça önlemlere bu yüzden gerek duymuştu. Alışverişini bitirdikten sonra Yegor'un evine döndü. Sonra kentin bir ucuna dek Nikolay'la birlikte gitti. Nikolay bir kaldırımdan, kendisi öbür kaldırımdan gidiyordu. Pelageyajgülüyor, Vesovşikov'un başı eğik, hantal hantal yürümesini, kızıla çalan uzun pardösüsü-nün bacaklarına dolanmasını, burnunun üzerine düşen şapkasını yukarı itmesini zevkle seyrediyordu. Tenha bir sokakta Sand-rin karşılarına çıktı. Bunun üzerine Ana, Vesovşikov'u başıyla selâmladıktan sonra eve döndü. Dertli dertli:

'Pavel ise hâlâ hapiste. . Andrey de. .' diye düşünüyordu.

ONUNCU BÖLÜM

Nikola İvanoviç kaygılı bir sesle karşıladı Ana'yı: «Yegor'un durumu çok, çok kötü. Hastaneye kaldırdılar. Liudmila geldi. Kendisiyle buluşmanızı rica ediyor.»

224

«Hastanede mi?»

Sinirli bir hareketle gözlüğünü düzeltti, Pelageya'ya yardım edip ceketini giydirdi, kuru, sıcak parmaklarıyla elini sıkarak hafifçe titreyen bir sesle:

«Evet,» dedi, «bu paketi de alın. Vesovşikov saklandı mı?»

«Evet, her şey yolunda.»

«Yegor'u da görmeye gideceğim.»

Ana öye yorgundu ki, başı dönüyordu. Nikolay'ın üzüntülü haline bakılırsa durum hiç de iç açıcı değildi.

'Ölmek üzere.' Bu uğursuz düşünce kafasını kurcalıyordu. Gelgelelim hastanenin, aydınlık, temiz pak odasına varıp da Yegor'u bembeyaz yastıklar arasında oturmuş görünce içi rahatladı, eşikte durup gülümsedi. Kısık sesle gülen hasta, doktora şöyle diyordu:

«Tedavi, reform demektir.. »

Doktor, ince ve kaygılı bir sesle:

«Soytarılığı bırak Yegor!» dedi.

«Bense devrimciyimdir, reformlardan nefret ederim. .»

Doktor, Yegor'un elini dikkatle kaldırıp dizinin üzerine koydu, sonra ayağa kalktı, düşünceli bir tavırla, sakalıyla oynayarak hastanın yüzündeki şişleri elledi.

Ana iyi tanırdı doktoru. Nikolay'ın en iyi arkadaşlarından biriydi. İvan Daniloviç'ti adı. Yegor, Ana'yı görünce dilini çıkardı. Doktor arkaya döndü.

«Vay! Nilovna. . Merhaba. Nedir o elinizdeki?»

«Kitap olacak herhalde.»

«Okumaması gerek.»

Yegor yakındı:

«Beni geri zekâlı yapmak istiyor bu adam!»

Güçlükle, kısık kısık soluyor, göğsünden boğuk bir hırıltı çıkıyordu. Yüzü ter damlacıklarıyla kaplıydı. Ağırlaşan ellerini güçlükle kaldırıp alnını siliyordu. Şişkin yanaklarının garip hareketsizliği geniş, sevimli yüzünü bozuyordu. Bütün çizgileri sanki bir ölü mask'ı altında silinmişti. Yalnızca gözleri, şişler

arasında derine gömülen gözleri, aydınlık bir bakışla için için gülüyordu hâlâ.

«Baksana, Bay Bilgin yoruldum böyle, uzanabilir miyim?» diye sordu. Doktor:

«Olmaz,» diye kestirip attı.

«İyi ya,, ben de sen gittikten sonra yatarım.»

«Bırakmayın sakın. Yastıkları düzeltin, ve lütfen konuşmayın onunla, fena olur.»

Ana başıyla onayladı. Doktor, küçük, hızlı adımlarla odadan çıktı. Yegör başını arkaya doğru attı, gözlerini yumdu, artık kımıldamadı. Yalnızca parmakları kıpırdıyordu hafifçe. Küçük odanın beyaz duvarlarından soğukluk ve hüzün sızıyordu. Ihlamurların sık yapraklı tepeleri geniş pencereden içerisini seyrediyordu. Tozlu yaprakların üzerinde parlayan sarı lekeler sonbaharın ilk izlerini taşıyordu. Yegor hiç kıpırdamadan, gözlerini açmadan mırıldandı:

«Ölüm adım adım, istemeye istemeye yaklaşıyor. Belli biraz acıyor bana. Herkesle iyi geçinen bir çocuktum çünkü.. »

Ana usulca hastanın elini okşayarak yalvardı:

«Konuşmamalısın, Yegor!»

«Biraz daha bekleyin. . Susacağım nasılsa. .»

Güçlükle soluyor, sözcükleri canını dişine takarak heceliyor, sık sık yarıda kesiyordu sözünü.

«Aramızda bulunmanız ne iyi!» diye sürdürdü. «Yüzünüzü görmek hoş bir şey.. Sizi görünce hep şöyle derim: acaba sonu ne olacak? sizi de herkes gibi.. hapishanenin, her türlü.. kötülüğün. . beklediğini düşünmek. . insanı üzüyor. Siz korkmuyor musunuz hapisten?»

Pelageya kısaca:

«Hayır!» dedi.

«Korkmazsınız elbet. Oysa hapishane korkunç bir yer. Beni orası mahvetti.. Açık konuşmak gerekirse, ölmek istemiyorum. .»

Ana, "Belki ölmezsin daha' demek istiyordu, ama hastanın yüzüne bir göz atınca sustu.

«Daha çalışabilirdim. Ama eğer çalışamıyorsan, yaşamak neye yarar?. Pek saçma şey. .»

'Doğru, ama bu bir avuntu değil1 demişti Andrey, ve şimdi

bu sözler ana'nın aklına geliyordu. İçini çekti. Çok yorulmuştu o gün, karnı da açtı. Hastanın hırıltısı

odayı dolduruyor, duvarlarda kayıp gidiyordu. Ihlamurların tepeleri, camların ardında, çok alçaklara inmiş bulutlara benziyordu. Ölümün perişan eden bekleyişi içinde her şey kararıyor, garip bir hareketsizlikle donakalıyordu. ',, «Kendimi öyle kötü hissediyorum ki!»

Yegor sustu , gözlerini yumdu, Ana:

«Uyu,» dedi. «Belki iyi gelir.»

Hastanın soluğunu dinledi, çevresine bir göz attı, birkaç dakika kıpırdamadan durdu. Ağır bir hüzün çökmüştü. Daldı: J Kapıdan hafif bir ses geldi. Ana yerinden sıçradı. Yegor'un gözleri açıktı.

«Uyuyakalmışım, kusura bakma!» dedi Ana.

«Sen de kusura bakma. .»

Hava kararıyordu. Soğuk, gözlere batryordu. Her şey do-nuklaşmış, hastanın yüzü gölgelere bürünmüştü.

Bir hışırtı oldu, Liudmila'nın sesi işitildi:

«Karanlıkta oturmuş fısıldaşıyorlar. Düğme nerede?»

Oda birdenbire aydınlandı. Beyaz, hiç de hoş almayan bir aydınlık. Liudmila siyahlar giymuş uzun boyu ile dimdik duruyordu.

Yegor bütün vücuduyla bir titreme geçirdi, elini göğsüne götürdü. Liudmila ona doğru koşarak:

«Ne oldun?» diye haykırdı.

Büyüyen ve olağanüstü parlayan gözlerle Ana'ya bakıyordu Yegor. Ağzı açıktı. Başını kaldırdı, elini uzattı. Ana usulca tuttu eli, soluğunu tutarak hastaya baktı. Yegor kıvrandı, başını arkaya attı, yüksek sesle:

«Yapamıyorum. . bitti!» dedi.

Vücudu hafifçe kasıldı, başı omuzuna düştü, karyolanın üstünde yanan lambanın donuk ışığı büyüyen gözlerinde ölü bir parıltı ile yansıdı.

Ana:

«Ah! Yegor'cuğum!» diye mırıldandı.

Liudmila ağır adımlarla karyoladan uzaklaştı, pencerenin önünde durdu. Bakıştan uzaklara daldı. 227

«Öldü,» dedi.

Pelageya, genç kadının böylesine güçlü bir sesle konuşmasına Bk kez tanık oluyordu. Liudmila eğildi, dirseklerini pencereye dayadı ve başına bir darbe yemiş gibi birdenbire dizüstü düştü, elleriyle yüzünü örttü, boğuk bir inilti koyverdi.

Ana, Yegor'un ağır kotlarını göğsü üzerinde çarprazlama kavuşturdu, başını yastığın üzerine yerleştirdi. Sonra yaşlarını silerek Uudmila'ya yaklaştı, üstüne eğildi, usulca gür saçlarını okşadı. Genç kadın aşırı

ölçüde büyümüş görünen donuk gözlerini ağır ağır Ana'ya çevirdi, kalktı, dudakları titreyerek fısıldadı:

«Sürgünde birlikteydik, birlikte yaşadık, aynı hapishanelerde yattık. Dayanılmaz anlar oldu. Korkunçtu. Birçokları cesaretlerini yitiriyordu.»

Kuru bir hıçkırık düğümlendi boğazında. Kendini tuttu, sevecenlik ve kederle yumuşayan yüzünü Ana'ya yaklaştırdı. Yüzündeki bu anlam gençleştiriyordu onu. Kuru hıçkırıklarla kesilen bir sesle çabuk çabuk mırıldandı:

«O ise, hep şendi, şakalaşır, güler, acılarını yiğitçe gizlerdi.. zayıflan yüreklendirmeye çalışırdı.. Öyle iyi, öyle duyarlıydı ki. . Orada, hareketsizlik bozar insanları, çoğu zaman aşağılık duygular uyandırır.. Öyle iyi bilirdi ki onlara karşı direnmeyi!. Bilseniz ne arkadaştı o! Kişisel yaşantısı zordu, acılıydı, ama hiç kimse onun sızlandığını işitmemiştir. . Hiç kimse hiç bir zaman! Ben onun candan bir dostuydum. Onur» yüreğine çok şey borçluyum. Kendi ruhundan bütün verebildiğini vermiştir bana. Yalnızdı, bezgindi. Buna karşılık ne okşama, ne özen bekledi.»

Yegor'un yanına yaklaştı, eğilip elini öptü. Kederli, alçak bir sesle:

«Arkadaşım, sevgili arkadaşım benim,» dedi. «Teşekkür ederim, bütün kalbimle teşekkür ederim. Elveda! ömrüm boyunca senin gibi çalışacağım., yılmadan, en küçük bir kuşkuya kapılmadan. . Elveda!»

Bütün vücudunu sarsan hıçkırıklardan boğulacak gibi oluyordu. Başını Yegor'un ayak ucuna, karyolanın üzerine koydu. Ana, sessiz sedasız gözyaşı döküyordu. Kimbilir neden, göz yaşlarını tutmak için çaba harcıyordu. Uudmila'ya tatlı davranmak, özel ve derin bir sevecenlik göstermek, sevgisini ve kede228

rini belirten güzel-sözlerle Yegor'dan sözetmek istiyordu. Göz-yaşlan arasından ölünün şişmiş yüzüne, uyuyor izlenimini veren kapalı gözlerine, hafifçe gülümseyen morarmış dudaklarına bakıyordu. Lambanın soğuk ışığı altında tam bir sessizlik hüküm sürüyordu.

Doktor, her zamanki gibi hızlı, küçük adımlarla içeri girdi. Odanın ortasında zınk diye durdu. Ellerini cebine daldırdı, sinirli bir sesle:

«Çok oldu mu?» diye sordu.

Sorusu karşılıksız kaldı. Bacakları üzerinde biraz sallandı, İnini silerek Yegor'a yaklaştı, elini sıktı ve geri çekildi. 7 «Şaşılacak bir şey yok,» dedi. «Bu yürekle, en az attı ay önce olmalıydı bu.. » Sakin tutmaya zorladığı acı sesi ansızın boğuldu. Sırtını duvara dayamış, sinirli parmaklarıyla sakalını

sıvazlıyor, sık sık gözlerini kırparak kadınlara bakıyordu.

«Biri daha gitti!» dedi usulca.

Liudmila kalktı, gidip pencereyi açtı. Biraz sonra pencerenin önünde üçü bir araya gelmiş, birbirlerine sokularak karanlık sonbahar gecesini seyrediyorlardı. Ağaçların kara gölgesi üstünde yıldızlar parıldıyor, gökyüzünün sonsuzluğunda enginlere dalıyordu.

Liudmila sessizce Ana'nın omuzuna yaslandı. Doktor başını eğmiş, kelebek gözlüğünü siliyordu mendiliyle. Gecenin sessizliği içinde kentin gürültüsü bir mırıltı gibi yayılıyor, serin bir yel yüzlere çarpıyor, saçları sallıyordu. Liudmila titriyor, bir damla yaş yanağından aşağı süzülüyordu. Hastanenin koridorundan ürkek sesler, hızlı adımlar, iniltiler, kederli fısıltılar geliyordu. Üç dost sessizce karanlığa bakıyorlardı.

Ana orada fazla olduğu duygusuna kapıldı. Kolunu usulca Liudmila'nın elinden sıyırdı. Yegor'un önünde eğildikten sonra kapıya yöneldi.

Doktor ona bakmadan, alçak sesle:

«Gidiyor musunuz?» diye sordu.

«Evet.»

Sokakta Liudmila'yı düşündü, cimrice akrttığı gözyaşlannı anımsadı.

«Ağlamasını bile bilmiyor!» dedi.

Yegor'un söylediği son sözleri aklına düştü. İçini çekti. Canlı bakışları,

şakaları, anlattığı öyküler geldi aklına.

«İyi bir insan için yaşam zor, ölüm kolay. Ben nasıl öleceğim acaba?. »

Liudmila He doktoru fazla aydınlık, bembeyaz oda da, pencerenin yanında, ayakta görür gibi oldu. Onların arkasında Yegor'un ölü yüzü gözlerinin önüne geldi. Derin derin iç geçirdi. Açıklanması

olanaksız, karanlık bir duygunun etkisi altında daha hızlı yürüdü. Hüzün ve cesaretle yoğrulmuş, içten gelen bir güçle:

'Acele etmeliyim!' diye düşündü.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Ertesi günü Ana, Yegor'un cenazesini kaldırma hazırlıklarıy-la uğraştı. O akşam, Pelageya, Nikolay ve Soifa çay içerlerken Sandrin çıkageldi. Şaşılacak derecede konuşkan ve canlıydı. Yanakları al aldı, gözleri neşeyle parlıyordu. Umutla dolu görünüyordu. Neşeli görünüşü ölünün anılarıyla dolu acılı havayı

bir çırpıda darmadağın etti. Bu havaya uyacağına, onu bozdu, karanlıkta birdenbire fışkıran alevler gibi gözleri kamaştırdı. Düşünceli duran Nikolay parmaklarını masanın üstünde tıpırdatarak:

«Bugün bambaşkasınız, Sandrin^ tamamen değişmişsiniz,» dedi.

«Sahi mi?» diye karşılık verdi Sandrin.«Olabilir.»

Ve güldü. Mutlu görünüyordu.

Ana ağzını açmadı, ama bakışı sitemliydi. Sofia anlamlı bir sesle:

«Yegor'dan söz ediyorduk,» dedi.

Sandrin:

«Ne eşsiz adam, değil mi?» diye haykırdı. «Onu ne zaman görsem dudaklarında bir gülümseme olurdu, çok şakacıydı. Öyle de çalışırdı ki! Devrimciliğin sanatkârıydı o, büyük bir önder gibi yutmuştu devrimci teoriyi.

Öyle özlü, öyle güçlü bir biçimde çizerdi ki yalanın, baskının, haksızlığın tablosunu!»

230

Alçak sesle konuşuyordu. Gözlerindeki dalgın gülümseyiş bakisini canlandıran şenlik ateşini söndürmüyordu. Bu ateşi herkes görüyor, ama kimse anlamıyordu. Acıyla dolu olduklarından, Sandrin'in saçtığı sevince ortak olamıyorlar, farkına varmadan, açılarıyla kavrulma haklarını koruyor ve genç kızı

da neşesizliklerine ortak etmeye çalışıyorlardı.

Sofia dikkatle Sandrin'e bakarak ısrarla:

«Öldü gitti işte!» dedi.

Sandrin, anlamamış gibi, bakışını arkadaşları üzerinde gezdirdi. Kaşları çatıldı, ağır bir hareketle saçlarını geriye doğru itti, başını eğdi, yüksek sesle:

«Öldü mü!» dedi. «Anlamı ne bu sözcüğün: öldü! Ne öldü? Yegor'a karşı beslediğim saygı mı? Ona, arkadaşıma olan sevgim mi? Düşüncelerinin, eserinin anısı mı, yoksa bu eser mi? Bende uyandırmış

olduğu duygular mı söndü, yoksa yürekli, namuslu bir insanın kafamda canlandırdığım görüntüsü mü

silindi? Bütün bunlar mı öldü? Benim için, bunlar asla ölmeyecektir, biliyorum ölmeyeceğini. Bir insan için öldü derken biraz fazla acele ediyoruz gibime geliyor. Dudaklar ölür, ama sözler yaşar, ve sağ kalanların yüreğinde sonsuza dek yaşayacaktır da!»

Çok duygulanmıştı. Yeniden oturdu, dirselerini masaya dayadı, daha durgun, daha düşünceli bir gülümsemeyle arkadaşlarına baktı, yeniden konuşmaya başladı:

«Saçma sözler söylüyorum belki, ama. . arkadaşlar, ben namuslu insanların, bana bu harika yaşantıyı

sürdürme mutluluğunu veren kimselerin ölümsüzlüğüne inanıyorum. Evet, bu yaşantı bana mutluluk veriyor, şaşılacak karmaşıklığı, belirtilerinin çok çeşitliği ve bağlandığım fikirlerin zemin kazanması beni sarhoş ediyor. Belki duygularımızı açıklamakta çok cimri davranıyoruz, yaşantımızda kafaya fazla yer veriyoruz ve bu bizi bozuyor, duygulanacağımız yerde akıl yürütüyoruz çoğu kez.»

Sofia gülümseyerek:

«Hayırlı bir olay mı geçti başınızdan?» diye sordu.

Sandrin gülerek başını salladı:

«Evet! Kanımca pek hayırlı hem de, Bütün geceyi Ve-sovşikov'la konuşarak geçirdim. Önceleri sevmezdim onu. Bana kaba, hayvan gibi görünürdü. Ve belki de öyleydi. Sürekli olarak herkese karşı

öfkeli, suratı asıktı. Can sıkıcı bir huyu vardı: ken231

dişini her şeyin merkezi sanır, hep ben, ben, ben derdi. İnsanı sinirlendiren bir küçük burjuva huyu.. »

Yine gülümsedi ve çevresine baktı. Gözlerinin içi sevinçten ışıl ısıldı.

«Şimdi, 'arkadaşlarından sözediyor. Ve bir görseniz nasıl söylüyor bu sözcüğü. Sesinde öyle bir coşkunluk, öyle bir sevgi, öyle bir tatlılık var ki, sözlerle anlatılamaz. Şaşılacak derecede yalın ve içtendir artık, iyi iş görmek isteğiyle yanıp tutuşuyor. Kendini bulmuştur artık, gücünü görüyor, eksiklerini biliyor. Özellikle gerçek arkadaşlık duygusu uyanmıştır içinde. .»

Pelageya, Sandrin'i dinliyordu. Bu hırçın genç kızı yumuşamış, neşeli görmek hoşuna gidiyordu. Ne var ki, aynı zamanda kıskanç bir duygu da yer ediniyordu ruhunun derinliklerinde: 'Ya Pavel? O ne olacak?.'

Sandrin, konuşmasını sürdürdü:

«Bütün aklı fikri arkadaşlarında. Ne yapmamı istiyor, biliyor musunuz? Hapisten kaçırmak için plan kurmamı istiyor. . evet, bunun çok basit çok kolay olduğunu söylüyor.»

Sofia başını kaldırdı, coşkuyla:

«Peki ya siz, siz ne düşünüyorsunuz, Sandrin?» diye sordu. «Üzerinde düşünmeye değer!»

Ana'nın elindeki çay bardağı titremeye başladı . Sandrin'in suratı asıldı. Heyecanını tutarak biran sessiz durdu. Sonra sevinçle gülümsedi, sıkılgan bir tavırla ciddi ciddi:

«Evet,» dedi. «tıpatıp böyle söylüyor. Denemeliyiz, görevimiz bu!»

, Kızardı, sustu.

Ana gülümseyerek: 'Şekerim, güzel kızım benim!' dedi içinden;

Sofia da gülümsedi. Nikolay hafifçe güldü, tatlı tatlı baktı genç kıza. Sandrin başını kaldırdı. Bakışı

sertleşmiş, rengi solmuştu. Gözleri kıvılcımlar saçıyordu. Gücenmiş gibi:

«Gülüyorsunuz. .» dedi. «Anlıyorum. . Benim bu kaçma işiyle özellikle ilgilendiğimi düşünüyorsunuz, öyle değil mi?»

Sofia kalkıp genç kızın yanına yaklaştı, iğneleyici bir tavırla:

«Niçin öyle düşünecekmişiz, Sandrin?» diye sordu.

Ana bu soruyu Sandrin için küçük düşürücü ve yararsız

buldu. İçini çekti, kınayan gözlerle baktı Sofia'ya Sandrin hay: kırdı:

«Ama ben. . kabul etmiyorum! Eğer bu sorunu tartışacaksınız, bu tartışmaya katılmayı reddediyorum. .»

Nikolay sakin bir tavırla:

«Hadi bakalım, yeter, Sandrin,» dedi.

Ana da genç kıza yaklaştı, usulca saçlarını okşadı. Sandrin Ana'nın elini tuttu, kızaran yüzünü kaldırıp sıkılarak ona baktı. Pelageya gülümsedi, söyleyecek bir şey bulamadı, üzüntüyle içini çekti. Sofia, Sandrin'in yanına oturdu, kolunu boynuna doladı, meraklı bir gülümsemeyle yüzünü inceledi.

«Ne tuhafsınız. .»

«Evet, galiba saçmalıyorum. .»

Sofia, sürdürdü:

«Nasıl düşünebildiniz. .»

Nikolay ablasının sözünü kesti:

«Eğer kaçış mümkünse, bunu örgütlemek gerek, hiç duraksamaya yer yok. Her şeyden önce, hapisteki arkadaşların bunu kabul edip etmeyeceklerini öğrenmemiz gerek.»

Sandrin başını eğdi. Bir sigara yakan Sofia kardeşinin yüzüne baktı, kibriti odanın bir köşesin fırlattı. Ana:

«Kabul etmez olur mu?» dedi. «Ne var ki, bunun gerçekleşebileceğini sanmam. .»

Kaçışın gerçekleşebileceği konusunda ayak direyeceklerini umuyordu, ama hiç kimse ağız açmadı.

«Vesevşikov'u görmem gerek,» dedi Sofia.

Sandrin:

«Onu ne zaman nerede görebileceğinizi yarın söylerim size,» diye karşılık verdi. Sofia odanın içinde gezinerek:

«Ne yapmayı düşünüyor ? diye sordu.

«Onu dizgici olarak bir basımevinde barındırmaya karar verdik. Şimdilik bir orman müfettişinin evinde kalıyor.»

Sandrin'in alnı kırıştı. Yüzü her zamanki sert havaya büründü. Sesi eskisi gibi kuru çıkıyordu. Nikolay, bardakları yıkamakta olan Ana'nın yanına gitti:

«Yarın değil öbür gün hapishaneye gidiyorsunuz. Pavel'e iki

satırlık bir mektup vermeniz gerek. Anlıyorsunuz ya, onların kararını bilmeliyiz. »

«Anlıyorum, anlıyorum, veririm mektubu.»

«Ben gidiyorum,» dedi Sandrin.

Sessiz sedasız herkesin elini sıktı, sert adınlaria dimdik yürüyerek çıktı gitti. Sofia elini Ana'nın omuzuna koydu, gülümseyerek sordu:

«Böyle bir kızınız olmasını ister miydiniz?»

Ana ağlamaklı bir sesle:

«Ah!» dedi, «onları bir gün, bir tek gün birlikte görebilsem keşke!»

«Doğru,» dedi Nikolay. «Azıcık mutluluk. . herkes için iyi olur. Ama hiç kimse azıcık mutluluk istemez. Ve mutluluk fazla büyük oldu mu, değeri azalır.»

Sofia piyanonun önüne geçip hüzünlü bir hava çalmaya başladı. , ONİKİNCİ BÖLÜM

Ertesi sabah hastanenin kapısında ufak bir kalabalık birikmiş, arkadaşlarının tabutunun dışarı

çıkarılmasını bekliyordu. Kalabalığın çevresinde sivil polisler sinsi tavırlarla dolaşıyor; söylenen sözleri kaçırmamak için kulak kabartıyor; yüzleri davranışları belleklerine işlemek için gözlerini tfört açıyorlardı. Sokağın karşısında belleri tabancalı polisler duruyordu. Sivil polislerin korkusuzluğu,

her an bir kuvvet gösterisine girişmeye hazır polislerin alaycı gülümseyişi, kalabalığı sinirlendiriyordu. Kimileri öfkelerini gizleyerek şakalaşıyor, başkaları ise somurtup yere bakıyordu bu onur kırıcı manzarayı

görmemek için. Kimileri de hırslarını boşaltıyor, tek silahı göz olan insanlardan korkan resmî makamlara verip veriştiriyor, alay ediyordu. Sonbaharın donuk gökyüzü, yuvarlak kurşunî kaldırım taşlarıyla döşenmiş sokağı aydınlatıyor, rüzgâr yerdeki kuru yaprakları savurup ayaklar altına atıyordu. Ana, kalabalığın arkasındaydı. Tanıdığı yüzleri inceliyor, üzüntü ile şöyle düşünüyordu: 'Hiç de kalabalık değilsiniz hani!

İşçi hemen hemen hiç yok!1 Gerçekten, otuz kırk kişi ya var ya yoktu. Kapılar açıldı, tabutun kızıl kurdelelerle süslü kapağı göründü sokağın içinde. Erkekler hep birden şapkalarını çıkardılar. Başlar üzerinde bir kuş sürüsü uçuşu sanki. Kırmızı yüzünü bir yandan bir yana kesen koyu bıyıklı, uzun boylu bir polis komiseri hızla kalabalığın içine daldı. Arkasından ilerleyen polisler ağır çizmeleriyle kaldırım taşlarını döve döve, kabaca itip kaktılar kalabalığı. Polis komiseri boğuk, buyurucu bir sesle:

«Lütfen kurdeleleri çıkarın!» dedi.

Kadın - erkek, yoğun bir çember halinde kuşattılar adamı. Hep bir ağızdan konuşuyorlar kolarını

sallıyorlar, birbirlerini kışkırtıyorlar, öne geçmek istiyorlardı. Titrek dudaklı, soluk, öfkeli yüzler oynaştı Ana'nın heyecandan büyüyen gözleri önünde. Bir kadın hırsından ağlıyordu. Genç bir ses:

«Kahrolsun zorbalık!» diye bağırdı, ama tartışmanın şamatası içinde bu söz eriyip itti. Ana da bir burukluk duydu yüreğinde. Yanıb^şında duran fakir kılıklı bir gence dönerek isyan etti:

«Bir insanın, arkadaşlarının isteğine göre gömülmesine bile izin yok, ne rezalet bu!»

Öfke büyüyordu. Tabutun kapağı başlar üstünde dalgalanıyordu. Rüzgâra

kapılan kurdeleler kuru bir şaklamayla yüzleri kırbaçlıyordu.

Beklenen bir çatışmadan korkan ana yanındakine usulca:

«Ne yapalım,» dedi, «madem böyle, çıkartsınlar kudeleleri, başka yapılacak bir şey yok!. .»

Sert, çın çın bir ses patırtıyı bastırdı:

«İşkence yaptığınız bir arkadaşımıza son istirahatgâhını kadar eşlik etmemize karışılmasını

istemiyoruz. .»

Birisi ince, keskin bir sesle okumaya başladı:

Büyüklerimiz öldükten sonra biz alacağız onların yerini.. ^)

(1) Fransız ulusal marşı La Marseillaise'in ikinci kıtasının başı (ç.n.) 235

«Kurdeleleri çıkartmanızı rica ediyorum! Yakovlev, kes şunları»

Kınından sıyrılan bir kılıcın şakırtısı işitildi. Ana gözlerini yumdu, bir çığlık işitmek korkusuyla bekledi. Gelgelelim patırdı dindi. Oradakiler homurdandılar, açkurtlar gibi dişlerini gösterdiler. Sonra sesler kesildi. Başlar eğildi. Yürümeye başladılar. Sokak ayak sesleriyle doldu. Tabutun kapağı önden gidiyordu. Kurdeleleri koparılmış, çe-lenkler parçalanmıştı Atlı polisler cenaze alayının ardından gidiyorlardı. Ana, kaldırımdan yürüyordu. Çevresindeki yoğun kalabalıktan tabutu göremiyordu. Kalabalık farkına varılmaksızın artıyor, gittikçe büyüyor, bütün sokağı kaplıyordu. Kalabalığın arkasında atlıların kurşunî karaltıları görünüyordu. İki yanda, yaya polisler yürüyorlardı: elleri kılıçlarının kabzasındaydı. Ve dört bir yanda, Ana'nın tanıdığı, dikkatle yüzleri inceleyen sivil polislerin keskin gözleri vardı.

Güzel sesli iki kişi üzüntüyle:

«Elveda, arkadaşımız, elveda!» diye bir şarkı tutturdular.

Birisi:

«Şarki söylemek yok!» diye bağırdı. «Susalım arkadaşlar!»

Bu ses sertti, ağırdı. Şarkı kesildi, uğultu dindi. Sokakta uyumlu adımların tok sesi kaldı yalnızca. Bu ses başlar üstünde yükseliyor, henüz uzaklarda bulunan bir fırtınanın ilk gök gürültüsünü andırıyordu. Gitgide şiddetlenen soğuk rüzgâr tozu toprağı suratlara çarpıyor, etekleri ve saçları havalandırıyor, gözleri kör ediyordu.

Hazin ilâhilerden yoksun bu sessiz cenaze töreni, kendi iç evrenine dalmış bu çatık kaşlı yüzler, bir felâket duygusu uyandırıyordu Ana'da. Kafasında ağır ağır dönüp duran düşünceler, izlenimlerini geri plana itiyordu.

«Siz ki hakikat için savaşırsınız, sayılarımız hiç de fazla değil. .»

Başı önde ilerliyordu. Gömmeye gittikleri şey Yegor değil de başka bir şeymiş gibi geliyordu ona. Alışılagelmiş, kendisine yakın ve gerekli bir şey. Bu yüzden üzüntülüydü, huzursuzdu. Kendisini kaygılandıran buruk bir duygu doluyordu yüreğine, Ye-gor'a eşlik edenlerle aynı kanıda değildi. Şöyle düşünüyordu:

'Elbette, Yegor Tanrıya inanmazdı; bütün bu insanlar da inanmıyorlar ya. .'

Ama düşüncesinin sonunu getirmedi. Ruhunu ezen ağırlığı gidermek amacıyla içini çekiyordu:

'Yarabbim, ya Mesih! Yoksa ben de mi böyle. . beni de mi böyle. .1

Mezarlığa ulaştılar. Mezarlar arasındaki daracık yollardan dolanıp epeyce geç vardılar kazılan çukura. Boş bir alanda, ötede beride beyaz haçlar çakılıydı toprağa. Kalabalık, mezar çukurunun çevresinde toplandı. Sessizlik çöktü. Ölüler âleminde sağların bu ağır sessizliği, korkunç bir şeyin habercisi gibiydi. Ana'nın yüreği titredi, olacakları beklerken donup kaldı. Rüzgâr haçlar arasında uluyup ıslık çalıyor, tabutun üzerindeki solmuş çiçekler çırpınıyordu.

Tetikte duran polisler, komiserlerine bakıyorlardı. Soluk benizli, uzun boylu bir genç, mezarın üzerine çıktı; başı açık, saçları uzun, kaşları kara idi. Aynı

anda polis komiserinin soğuk sesi işitildi:

«Beyler. .»

Delikanlı yüksek sesle:

«Arkadaşlar!» diye söze başladı.

Polis komiseri:

«Durun!» diye bağırdı. «Konuşma yapmanıza izin veremem, bunu bilmiş olun. .»

Genç adam istifini bozmadan:

«Ancak birkaç söz söyleyeceğim,» dedi. «Arkadaşlar! Dostumuz ve önderimizin mezarı üzerinde, onun öğrettiklerini asla unutmayacağımıza and içelim! Yurdumuzun başına gelen bütün felâketlerin kaynağını

oluşturan zorba yönetimi yoketmeye, yurdumuza zulmeden bu kötülük kuvvetinin mezarını kazmaya ömrümüz boyunca bıkıp usanmadan çalışacağımıza and içelim!»

«Yakalayın şunu!»

Polis şefinin uryuğu, top gibi patlayan bağrışmalar arasında boğulup gitti.

«Kahrolsun zorbalık!»

Ana bir yana itildi. Korku içerisinde bir haça yaslandı, gözlerini yumarak inecek olan darbeyi bekledi. Düzensiz bir kar237

gaşa kulaklarını sağır etti. Ayakları altında yer sarsıldı. Rüzgârdan ve korkudan, soluk alamıyordu. Polis düdükleri ortalığı büsbütün velveleye veriyordu. Kaba, buyurucu bir ses yankılandı. Kadınlar isterik çığlıklar atıyorlardı. Tahtaperdeler çatırdıyor, kuru toprağı çiğneyen ayak sesleri işitiliyordu. Uzun sürdü bu durum. Ana, gözleri kapalı duramadı artık. Korkusu dayanılmaz boyutlara ulaşıyordu. Gözlerini açtı, bir çığlık kopardı, kollarını uzatarak ileri atıldı. Biraz ilerde, mezarlar arasındaki dar bir yolun üzerinde,

uzun saçlı delikanlıyı kuşatan polisler her yandan saldıran kşlabalığa karşı kendilerini koruyorlardı. Yalın kılıçlar parıltılar saçıyordu havada, başlar üstünde kalkıp kalkıp iniyordu. Sopalar, tahtaperde parçaları uçuşuyordu. Ayaklanan kalabalığın içindeki, soluk benizli delikanlının güçlü sesi fırtına gibi esen öfkeleri bastırdı:

«Arkadaşlar gücümüzü boş yere harcamayalım!»

Bu sese boyun eğdiler. Herkes elindeki sopayı fırlatıp attı, kavga yerinden çekilip gittiler. Ana dizginlenmez bir atılımla öne doğru yol açıyordu kendisine. Şapkası ensesine kayan Niko-lay'ın, gözü

dönmüş göstericileri geriye ittiğini görüyor, sitemli sesini işitiyordu:

«Çıldırdınız misiz? Kendinize gelin!»

Bir eli kızıla boyanmış gibisine geldi. Ona doğru koşarak bağırdı:

«Nikolay, gidin buradan!»

«Nereye koşuyorsunuz böyle? Kafaroza bir şey inecek.. »

Birisi omuzundan yakaladı. Sofia idi bu. Başı açıktı, saçları darmadağındı. Çocuk sayılabilecek yaşta genç

bir delikanlıya yardım ediyordu. Delikanlı, şişmiş, kanlı yüzünü eliyle siliyor, dudaklarını titreterek:

«Bırakın beni.. bir şeyim yok.. » diye mırıldanıyordu.

Sofia hızlı hızlı talimat verdi:

«Bununla ilgilenin siz, bize götürün. Alın şu mendili yüzüne bağlayın.»

Delikanlı elin Ana'nın eline verdi.

«Hemen gidin, tutukluyorlar!» diyerek kaçtı.

Kalabalık dört bir yana dağılıyordu. Polisler arkalarından gidiyor, mezarlar

arasından hantal adımlarla yürüyor, kaputları ba238

caklarına dolanınca sövüyorlar, kılıçlarını savuruyorlardı. Delikanlı kurt gibi bakıyordu. Ana onun yüzünü

silerek zayıf bir sesle:

«Hadi, daha çabuk!» diye bağırdı.

Yaralı, kan tükürerek mırıldandı:

«Siz merak etmeyin. . Ağrımıyor.. Kılıcının kabzasıyla vurdu.. Ama ben de öyle bir patlattım ki sopayı!. Öküz gibi böğürdü!»

Kanlı yumruğunu salladı, kısık kısık:

«Durun. . daha bitmedi.. Bir başkaldırdık mı, bak nasıl ezeriz, onları!. »

M Ana, mezarlığın duvarında bulunan bir kapıya doğru seğirte" rek:

«Çabuk olalım!» dedi.

Polisler duvarın ardında bekliyorlarmış da dışarı çıkar çıkmaz üstlerine atılıp tepeleyeceklermiş gibisine geliyordu. Küçük kapıyı çekine çekine açıp dışarıya bir öz atınca alacakaranlığa bürünen kırın sessiz tenhalığı yüreğine şu serpti.

«Durun hele, yüzünüzü sarayım,» dedi.

' «Gereği yok. Yaralarımdan utanmıyorum ki! Bir ben yedim, bir o. . ödeştik. .»

Ana, yarayı hemen silip bağladı. Kanı görünce yüreği sızladı; parmaklarında ılık sıvıyı hissedince de, korkuyla ürperdi. Yaralıyı kolundan tutup tarlalar arasından çekip götürdü. Oğlan ağızını sargıdan kurtardı, hafif bir gülücükle:

«Beni nereye sürüklüyorsunuz, arkadaş?» dedi. «Yalnız N başıma da yürüyebilirim!»

Pelageya delikanlının sendelediğini, adımlarının düzensiz olduğunu, kolunun

titrediğini duyuyordu. Sorular soruyor, karşılık beklemeden konuşuyor ve sesi gittikçe zayıflıyordu:

«Adım İvan, tenekeciyim. Ya siz? Biz üç kişiydik Yegor'un hücresinde, üç tenekeci.. toplam on bir kişi. Onu çok severdik. Alah rahmet eylesin!. Gerçi ben tanrıya manrıya inanmam ya, neyse. .»

Bir sokakta Ana bir araba tuttu, İvan'ı bindindi.

«Şimdi, susun bakalım!» diye fısıldadı ve mendille yaralının ağzını kapattı.
239

Delikanlı elini yüzüne götürdü, ama ağzını açmayı başaramı-dı. Güçsüz eli dizlerinin üzerine düştü. Bununla birlikte, mendilin arasından mırıldanmaya devam etti:

«Bu darbeleri hasebanıza yazıyorum, aslanlarım. . Yegor-'dan önce Titoviç adında bir öğrenci vardı, bize ekonomi politik öğretirdi. . Sonra onu tutukladılar. .»

Ana, İvan'a sarıldı, başını göğsüne dayadı. Yaralı bütün ağırlığıyla yaslandı ve sustu. Ana çevresine korkulu bakışlar fırlatıyordu. Her sokak köşesinden polisler atılacaklar. İvan'ın sargılı başını görüp yakalayacaklar, öldürücekler diye ödü patlıyordu.

Arabacı arkaya dönüp hoşgörülü bir gülümsemeyle:

«İçti mi?» diye sordu.

Pelageya içini çekti:

«Hem de nasıl!»

«Oğlun mu?»

«Evet. Kunduracıdır. Ben de aşçıyım. .»

«Zor meslek. Deeeh!»

Atına bir kırbaç salladı, yeniden döndü, alçak sesle yine konuşmaya başladı:

«Az önce mezarlıkta çatışmışlar galiba. Politikaya karışan, hükümete karşı gelen, başkaldıranlardan birini gömüyorlarmış. . Onun gibileri, arkadaşları tabiî. Hem de bağırıyoriarmış, 'kahrolsun hükümet, halkı ezen hükümet!' diye bağırıyoriarmış, böyle diyorlarmış. . Polis yalınkılıç kalabalığın içine dalmış. Ölenler var diyorlar. Polisten de yaralananlar olmuş*.»

Başını üzüntüyle salladı, sonra garip bir sesle:

«Ölüleri rahatsız ediyorlar, merhumları uyandırıyorlar!» diye ekledi. Araba sarsılıyor kaldırım taşları üzerinde tekerlekler tangır-dıyordu. ivan'ın başı Ana'nın göğsüne düşüyordu sallandıkça. Arabacı yarı dönük durumda düşünceli düşünceli mırıldanıyordu:

«Halk huzursuz, kıpır kıpır. . Düzensizlik kokuyor. Dün gece komşulara jandarmalar geldi, sabaha dek ne yaptılar bilmem. Sonra bir demirciyi tutup götürdüler. Gecenin birinde ırmağın kıyısına götürüp gizlice boğacaklarmış. Öyle diyorlar. Oysa o demirci iyi bir adamdır.»

Ana:

«Adı ne?» diye sordu.

«Kim? Demirci mi? Adı Savel. Daha gençtir, ama çok şey anlıyordu. Anlamak yasak galiba. Bazen bize gelir, 'siz arabacıların hayatı da hayat mı sanki!» der di.. Doğru, derdik, köpekler gibi yaşıyoruz.»

«Burda dur,» dedi Ana.

Birden duran arabanın sarsıntısı İvan'ı uyandırdı. Hafif hafif inlemeye başladı.

«Oğlan amma da olmuş ha!» dedi arabacı. «Hey, votkacı!. »

İvan güçlükle adım atarak, sendeleye sendeleye bahçeyi .fleçti. M «Bir şeyim yok, yürüyebilirim,»

diyordu.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sofia'yı eve dönmüş buldular. Telâşlı ve heyecanlıydı. Ağzında sigarayla karşıladı Ana'yı. Yaralıyı sedire yatırdı, usta ellerle sargıyı çözdü. Bir yandan da emirler veriyordu. Sigaranın dumanından kaçınmak için gözlerini kırpıyordu.

«Geldiler, doktor! Yorgun musunuz, Nilovna? Korktunuz, değil mi? Siz dinlenin şimdi. Nikolay, bir bardak şarap ver içsin.»

Başına gelenlerden sersemlemiş olan Ana güçlükle soluyordu. Göğsüne bir ağrı girmişti.

«Siz beni merak etmeyin,» diye mırıldandı.

Oysa bütün benliğiyle gerilmişti; bir özen, yatıştırıcı bir okşama bekliyordu. Nikolay yandaki odadan çıktı. Eli sargılıydı. Doktor, Niko-lay'ın arkasından geliyordu. Kirpi gibi diken dikendi saçları, ivan'ın yanına geldi, üzerine eğildi.

«Su, bol su, temiz bez, pamuk!» dedi.

Ana mutfağa yöneldi. Ama Nikolay onu kolundan tutup yemek odasına götürdü, okşayıcı bir sesle:

«Size değil, Sofia'ya söylüyor,» dedi. «Epey heyecan geçir--diğiniz, değil mi aziz dostum?»

Ana onun dikkatli, acımalı bakışıyla karşılaşınca kendini tutamadı, hıçkırarak haykırdı: 240

Ana / F: 16

241

«Ah! Nikolaycığım, korkunç bir şeydi. Halkı kılıçtan geçi-riyorlardı, kılıçtan!»

Nikolay bir yandan bardağa şarap dolduruyor, bir yandan da başını sallıyordu:

«Gördüm. İki taraf da biraz kızıştı. Ama üzülmeyin, kılıcın tersiyle vurdular.

Yalnızca bir tane ağır yaralı varmış galiba. Dayak yediğini görünce kavga yerinden uzaklaştırdım onu.»

Nikolay'ın yüzü, sesi, odanın ılık ve aydınlık havası Pela-geya'yı yatıştırdı. Minnettar bir bakışla sordu:

«Siz de dayak yediniz mi?»

«Ben kendi kendimi yaraladım. Dikkatsizlik işte, elim bir yere takılmış olacak. Derim sıyrılmış. Şu çayı

için. Hava soğuk. Siz de ince giyinmişsiniz. .»

Ana elini bardağa uzattı, parmaklarında pıhtılaşmış kanları gördü. Titreyen elini dizinin üzerine bıraktı. Entarisi nemliydi. Kaşlarını kaldırmış, büyüyen gözlerle yan yan parmaklarına bakıyordu. Başı dönüyor, hep aynı düşünceye saplanıyordu:

'Pavel'e de aynı şeyi yapacaklar, yapabilirler!1

Doktor içeri girdi. Ceketini çıkarmış, gömleğinin kollarını sıvamıştı. Nikolay'ın sessiz sorusuna ince sesiyle karşılık verdi:

«Yüzündeki yara derin değil. Gelgelelim kafatasında bir çatlak var. Ama o da ağır değil. Delikanlı sağlam yapılı. Bununla birlikte çok kan yitirmiş. Hastaneye yollayacağız onu.»

«Neden? Burada kalsın!» diye haykırdı Nikolay.

«Bugün kalabilir, yarın da kalsa o|jjr, ama ondan sonra benim için kolay olmaz. Hasta ziyaretleri yapacak zamanım yok. Mezarlıktaki olaylar konusunda bir bildiri hazırlayacak mısın?»

Nikolay:

«Elbette!» dedi.

Ana sessizce kalktı, mutfağa doğru gitti. Nikolay onu durdur-' du:

«Nereye, Nilovna? Sofia tek başına becerebilir.»

Ana titreyerek ona baktı, tuhaf bir gülümsemeyle:

«Kana bulanmışım!» dedi.

Odasına gidip üstünü değiştirdi. Çevresindeki insanların ne denli serinkanlı olduklarını, korkunç bir duruma ne çabuk hâkim olabildiklerini düşünüyordu. Kendine geldi, yüreğindeki korkuyu 242

sildi. Yaralının bulunduğu odaya döndüğünde, delikanlının üstüne eğilmiş olan Sofia şöyle diyordu:

«Saçma laflar ediyorsunuz, arkadaş.» İvan zayıf bir sesle karşılık verdi:

«Ama sizi rahatsız edeceğim!»

«Susarsanız daha iyi etmiş olursunuz.»

Ana Sofia'nın arkasında durdu, elini genç kadının omuzuna koydu, gülümseyerek yaralının solgun yüzüne baktı. Arabada nasıl sayıkladığını, ihtiyatsız sözlerinin kendisini ne kadar korkuttuğunu anlattı. İvan dinliyordu. Nöbetten gözleri parlıyor, dişleri birbirine vuruyordu. Utançla haykırdı: Jl «Ah, ne budalayım ben!» i* Şofia yorganı düzelttikten sonra:

«Hadi, sizi yalnız bırakalım da dinlenin,» dedi.

İki kadın yemek odasına geçtiler. Nikolay ve doktorla uzun uzun olaylar üzerine konuştular. Geçen olaydan, uzak bir geçmişte olup bitmiş bir şeymiş gibi sözediyorlar, geleceğe sükûnetle bakıyorlar, ertesi günün yapılacak işlerini tartışıyorlardı. Gerçi yüzleri yorgundu ya, düşünceleri canlıydı. Yapacağı

işten . .: sözeden herkes kendi kendisinden hoşnutsuzluğunu gizlemiyordu. Doktor, sandalyenin üzerinde sinirli sinirli kımıldıyor, ince sesini kalınlaştırmaya uğraşarak şöyle diyordu:

«Propaganda, propaganda! Artık propaganda yetmiyor, emekçi gençlik haklı! Daha geniş bir alanda eylem yapmak gerek, işçiler haklı diyorum size. .»

Nikolay keyifsiz bir tavırla karşılık verdi:

«Oysa kitap yokluğundan yakınılıyor. Bizse hâlâ doğru dürüst bir basımevi kuramıyoruz. Liudmila bitkin durumda. Kendisine yardımcılar bulamazsak hasta olacak.»

Sofia sordu:

«Peki, ya Vesovşikov?»

«O, kentte oturamaz. Ancak yeni basımevinde çalışmaya başlayacak. Ama daha bir kişi eksik.»

Ana usulca:

«Ben yapamaz mıyım?» diye önerdi.

Üçü de Ana'ya baktılar ve birkaç saniye konuşmadılar.

«İyi fikir!» dedi Sofia:

Nikolay kesin bir sesle:

«Hayır, o iş sizin için çok ağır, Nilovna,» dedi. «Kent dışında yaşamak zorunda kalacaksınız, Pavel'i göremeyeceksiniz, hem zaten. .»

Pelageya içini çekerek haykırdı:

«Pavel için büyük bir eksiklik değil bu. Benim için de bu ziyaretler çok üzücü, yüreğim kanıyor. Hiç bir şey hakkında konuşmazsınız. Oğlumun karşısında alık alık duruyorum. Hiç! Fazla bir söz söylersiniz diye gözlerini dudaklarınızdan ayırmıyorlar. .» Son günlerin olaylarından bitkin düşmüştü. Kentten uzak yaşama fırsatı çıkınca, kaçırmamak için dört elle sarılıyordu şimdi. Ama Nikolay, konuşmanın akışını değiştirdi. «Ne düşünüyorsun?» diye sordu doktora. Doktor başını

kaldırdı, Somurtarak: «Sayıca azız, onu düşünüyorum,» dedi. «Mutlaka daha

çok enerjiyle çalışmak gerek. . Hem, Pavel'le Andrey'i kaçmaları için kandırmalıyız. İkisi de, hiç bir şey yapmadan oturmak için fazla değerli elemanlardır.. »

Nikolay kaşlannı çattı, Ana'ya kaçamak bir göz atarak emin olmadığını gösteren bir tavırla başını salladı. Ana, önünde serbestçe oğlundan sözedemediklerini anlayıp odasına çekildi. Arzusuna hiç aldırmadıkları

için onlara karşı bir parça hınç duyuyordu.

Yatağa girdi, ama gözlerini yummadı. Mırıltı halinde kulağına erişen sesleri dinleyerek kaygılarına kaptırdı kendini. Anlaşılması zor, üzüntülü ve felâketlere gebe bir gün geçirmişti. Ama bunu düşünmek hoşuna gitmiyordu. Aklı karanlık karanlık izlenimlerden sıyrılıp Pavel'e yöneldi. Onu hem serbest görmek istiyor, hem de bundan korkuyordu. Çevresinde bir gerginlik vardı; ağır çatışmaların yakın olduğunu seziyordu. Halkın sessizce başeğmesi yerine sinirlilik egemen oluyordu. Sert eleştiriler duyuluyordu. Her bildiri ateşli tartışmalara yol açıyordu. Kentteki her tutuklama, devrimcilerin açıklamalarını

yorumlayan çekingen, ürkek, kimi zaman da olumlu yankılar yaratıyordu. Pelageya, eskiden kendisini ürküten sözcükleri gittikçe daha sık işitiyordu basit insanların ağzından. Uyuklayan düşünce yavaş yavaş

uyanıyor, günlük olaylara karşı geleneksel tavırlar

değişiyordu. Bütün bunları Pelageya dostlarından daha iyi görüyordu, çünkü yaşamın çirkin yüzünü

onlardan daha iyi tanırdı. Şimdi bu yüzde düşüncenin ve sinirliliğin belirdiğini görünce hem seviniyor, hem de korkuyordu. Seviniyordu, çünkü bunu oğlunun eseri sayıyordu; korkuyordu, çünkü oğlu hapisten çıktığı zaman arkadaşlarının başına geçip en tehlikeli noktaya koşacağını ve öleceğini biliyordu. Oğlunun görüntüsü kimi zaman bir efsane kahramanı boyutlarına ulaşıyordu gözünde. İşittiği bütün mert, yürekli sözleri, cesaret ve aydınlık adına bütün bildiklerini, sevdiği bütün insanları, oğlunda birleştiriyordu. O zaman coşar, ona karşı hay-
i i ranlık ve gurur duyar, duygulanır ve umutlara kapılarak:

'Her şey yoluna girecek, her şey!' diye düşünürdü.

İçindeki ana sevgisi tutuşur, onu bağırtacak ölçüde sıkardı • yüreğini ve insanlığa karşı duyduğu sevginin büyümesini engeller, onu yokederdi. Bu yüce duygunun yerinde yalnızca ezik, kaygjlı bir düşünce kalırdı:

'Mahvolacak. . ölecek!. '

• ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Öğlende hapishane kaleminde. Pavel'in karşısında oturuyordu. Buğulu gözleriyle oğlunun sakallı yüzünü

inceliyor, parmakları arasında sıkı sıkı tuttuğu mektubu ona verebileceği anı kol-luyordu. Pavel:

. «Sağlığım iyi, arkadaşların sağlığı da yerinde,» dedi hafif bir sesle. «Ya sen nasılsın?»

«İyiyim. . Yegor öldü!»

Pavel:

«Ya, öyle mi?» dedi ve başını yere eğdi.

Ana, sürdürdü:

«Cenaze töreninde polisle kavga çıktı, bir kişi tutuklandı.»

Hapishanenin müdür yardımcısı yerinden firladı ince dudak-larnı şapırdatarak homurdandı:

«Yasak efendim, yasak, bir türlü anlatamıyoruz. Siyaset konuşmak yasak!. »

245

Ana da kalktı, anlamamış gibi davrandı, şaşaladı:

«Siyaset konuşmuyordum ki! Çatışmayı anlatıyordum. Gerçekten kavga oldu.

Hem de birisinin başı

yarıldı.. »

«Farketmez. Susmanızı rica ediyorum. Yani yalnızca kendinizle ilgili şeyleri, ailenizi, evinizi ilgilendiren şeyleri konuşabilirsiniz!»

İşin içinden kendisinin de çıkamayacağını sezdiğinden, masaya oturdu, önündeki belgeyi düzelterek yavaş sesle, hüzünlü hüzünlü:

«Ben sorumluyum,-ya!» diye sözlerine ekledi.

Ana adama bir göz attı, mektubu Pavel'in eline sıkıştırdı, rahat bir soluk aldı:

«Neyi konuşmamızı istediği anlaşılmıyor ki.. »

Pavel gülümsedi:

«Ben de anlamıyorum!»

Memur ters ters:

, «Öyleyse ziyaretin gereği yok,» dedi. «Hem anlatacak bir şeyiniz yok, hem de gelip milleti rahatsız ediyorsunuz. »

Ana kısa bir sessizlikten sonra:

«Duruşma yakın mı?» diye sordu.

«Geçenlerde savcı geldi, dedi ki, yakında. .»

İkisi için de yararsız, önemsiz laflar ettiler. Ana, Pavel'in kendisine tatlı ve sevecen gözlerle baktığını

görüyordu.

Oğlu hiç değişmemişti. Hep sakirj, duruyordu. Yalnız, sakalı uzamıştı, bu yüzden daha yaşlı görünüyordu, elleri de daha beyazdı. Ana oğlunu sevindirmek, Vesovşikov'dan sözetmek istedi. İlginç olmayan bir şey

anlatıyormuş gibi aynı ses tonuyla sürdürdü:

«Vaftiz evlâdını gördüm. .»

Pavel anlamamıştı. Vesovşikov'un çopur yüzünü anımsatmak için parmağıyla yüzünde benekler yaptı.

«İyidir. Sağlam ve uyanık bir oğlan. Yakında işe girecek.»

Pavel anladı. Gözleri sevinçle parladı, başını salladı:

«İşte bu iyi,» diye karşılık verdi.

Ana:

«İşte böyle!» dedi.

Kendinden memnundu. Oğlunun sevinci kendisini de sevindirmişti.

Ayrılırken, Pavel anasının elini sıkıca kavradı:

«Teşekkür ederim, anne!»

Sevinci, Ana'nın başına vurmuştu içi gibi. Oğlunun yüreğini kendi yüreğine bu denli yakın bulmanın verdiği sevinçti bu. Ona sözcüklerle karşılık vermek gücünü bulamadı, ancak sessizce elini sıktı. Eve dönünce, Sandrin'i orada buldu. Genç kız, hapishaneyi ziyaret günleri gelmeyi alışkanlık edinmişti. Pavel üzerine hiç soru sormazdı. Eğer Ana kendiliğinden bu konuyu açmazsa, Sand-rin durumu onun gözlerinden anlamakla yetinirdi. Ama bu kez,

tasalı bir soruyla karşıladı Pelageya'yı:

«Ee, ne yapıyor?»

«İyidir.»

«Mektubu verdiniz mi?»

«Elbette! Öyle ustalıkla davrandım ki. »

«Okudu mu?»

«Nerede okuyabilir ki?. »

«Sahi unutuyordum! Bir hafta daha bekleyelim. Bir hafta daha! Kabul edecek mi dersiniz?»

«Bilmem. . Eğer risk yoksa, niye etmesin?»

Sandrin başını salladı, sonra soğuk bir sesle sordu:

«Yaralıya ne verebiliriz, haberiniz var mı? Yemek istiyor da.»

«Her şey, her şey verebiliriz. Hemen şimdi.. »

Mutafa girdi. Sandrin ağır adımlarla arkasından gitti.

«Yardım edeyim mi?»

«Teşekkür ederim, gereği yok.»

Ana ocağın üstüne eğildi, bir tencere aldı.

Genç kız alçak sesle:

«Durun,» dedi.

Yüzü solmuştu. Gözlerinde hüzün okunuyordu. Titrek dudaklarından şu sözler döküldü:

«Sizden şunu isteyecektim ki. . Biliyorum, kabul etmeyecek. Kandırın onu! Davamız için kendisine gerek duyduğumuzu, ondan vazgeçemeyeceğimizi, hastalanmasından korktuğumu anlatın ona. Görüyorsunuz, duruşma günü hâlâ saptanmadı.. .»

Güçlükle konuşuyordu. Harcadığı çaba ona gerginlik veriyordu. Sesi kesik kesik çıkmaktaydı Yorgun gözkapakları

düşüyordu. Dudaklarını ısırdı, parmaklarının eklemlerini çatırdat-tı. Sandrin'in coşkusu, Ana'yı allak bullak etti. Karamsarlık içinde genç kızı kucakladı, usulca:

«Yavrum,» dedi, «hiç kimseyi dinlemez o, hiç kimseyi! Bildiğini yapar.»

İkisi de birbirine sarılmış durumda sessiz durdular. Sonunda Sandrin yavaşçacık sıyrıldı.

«Doğru, haklısınız,» dedi. «Saçma laflar ediyorum. Sinirlerim bozuk da. .»

Ve birden yatıştı.

«Yaralıya yemek verelim,» dedi.

İvan'ın başucunda oturdu, sevecenlikle sordu:

«Başınız çok mu ağrıyor?»

«Hayır, çok değil. Ama kafamın içi karmakarışik. Ve güçsüz hissediyorum kendimi.»

İvan utangaç bir tavırla yorganı çenesine dek çekti. Gözlerini ışıktan kamaşmış gibi kırpıştırdı. Sandrin, karşısında yemekten utandığını farkederek odadan çıktı.

İvan yatağın içinde oturdu, gözleriyle kızı izledi, gözünü kırparak:

«Güzel kız!» dedi.

Gözleri duru ve neşeliydi. Ufak, sık dişleri vardı. Sesi henüz adamakıllı kalınlaşmış değildi. „

«Kaç yaşındasınız?» diye sordu Ana.

«On yedi yaşındayım.»

«Ana - babanız nerede?»

«Köyde. Ben yedi yıldır buradayım. Okulu bitirince geldim. Ya siz, sizin adınız ne, arkadaş?»

Kendisini böyle çağırmaları Ana'nın her zaman hoşuna giderdi. Gülümseyerek sordu:

«Adımı niçin öğrenmek istiyorsunuz?»

Bir an sustuktan sonra, delikanlı utangaç bir tavırla açıkladı:

«Bizim grupta bir öğrenci vardı, yani bizimle birlikte okuyan biri işçi Pavel Blasov'un anasından sözetmişti bize. . hani 1 Mayıs gösterisinde. .»

Ana başını salladı, kulak kabarttı.

«İlk bayrak açan Pavel Vlasov olmuş.»

Gururla söylüyordu bunu, ve bu gurur Ana'nın yüreğinde de yankılandı.

«Ben orada değildim. O sırada biz de bir gösteri yapmayı düşünüyorduk. Ama yürümedi. Daha kalabalık değildik o zaman. Ama bu yıl, artık yapabiliriz!. . Görürsünüz!. .»

Coşkunluktan dili dolanıyor, geleceğin olaylarına daha şimdiden seviniyordu. Kaşığını sallayarak sürdürdü:

«Ne diyordum?. İşte Vlasov'un anası o günden sonra Partiye girmiş. Şaşılacak bir kadın, diyorlar!»

Ana'nın ağzı kulaklarına vardı. Delikanlının coşkun övgülerinden hoşlanıyordu. 'Ana benim!' diyecekti ki, kendini tuttu, ve üzgün, biraz da alaycı bir bakışla:

'Ah koca budala!' dedi kendi kendine. Sonra delikanlıya doğru eğilerek coşkunluk içinde:

«Hadi, biraz daha yiyin!» dedi. «Davamızın yararına çabuk iyileşmeye bakın.»

Kapı açıldı, sonbaharın nemli soğuğu içeri daldı. Arkasından Sofia girdi. Neşeliydi, yanakları al aldı.

«Sivil polisler peşimde. İstekliler zengin bir kızın ardında nasıl dolaşırlarsa öyle, inanın! Buradan gitmem gerekiyor.. Ee, ivan, iyi misin? Pavel ne diyor, Nilovna? Sandrin burada mı?»

Karşılığını beklemeden soruları ar arda sıralıyor ve sigarasını yakıyordu, okşayıcı bakışlarını Ana'nın, delikanlının üzerinde gezdiriyordu. Pelageya için için gülümseyerek şöyle düşündü:

'Ben de önemli bir kişi olmaya başlıyorum artık.'

Ve yeniden İvan'a doğru eğildi.

«İyileşin, evlât!» dedi.

Yemek odasına gitti. Sofia, Sandrin'e habire anlatıyordu:

«Kızcağız üç yüz nüsha hazırlamış! Böyle devam ederse ölür. Kahramanlık bu yaptığı! Vallahi, Sandrin, böyle insanlarla birlikte yaşamak, onların arkadaşı olmak, onlarla çalışmak, büyük mutluluk. .»

Genç kız:

«Evet!» diye karşılık verdi.

O akşam Sofia Ana'ya dedi ki:

«Nilovna, yeniden kırsal bölgeye gitmeniz gerekecek.»

«Pekâlâ, olur. Ne zaman?»

«İki üç gün sonra. Mümmkün mü?»

«Olur.»

Nikolay:

«Yaya gitmeyin,» dedi. «Posta arabası kiralayın, ve başka bir yoldan gidin lütfen. Nikolskoye yönünden.»

«Yol çok uzar,» dedi Ana. «Sonra, arabayla pahalıya mal olur.»

Nikolay devam etti:

«Valla bana sorarsanız ben bu yolculuğu onaylamıyorum. O yöre karışıklık içinde. Tutuklamalar yapılmış, özellikle bir öğretmen yakalanmış. Daha ihtiyatlı davranmak gerek. Biraz beklersek iyi olur. .»

Sofia parmaklarıyla masayı tıkırdatarak karşı çıktı:

«Matbua dağıtımı kesintisiz sürmeli.»

Birdenbire sordu:

«Oraya gitmekten korkmazsınız ya, Nilovna?»

Ana gücendi bu söze.

«Ne zaman gördünüz korktuğumu? İlk seferinde bile korkmadım ben. Ve şimdi birdenbire. .»

Sözünü bitirmedi, başını eğdi. Korkuyor musun, işine gelir mi, şu işi yapabilir misin?. Boyuna bu tür sorular sorarlardı, ve her seferinde bir rica havası sezerdi bu sorularda. Kendisini bir kıyıya itiyorlar, kendisine karşı farklı davranıyorlar gibisine gelirdi. İçini çekerek sürdürdü:

«Korkup korkmadığımı sormanın gereği mi var? Kendi aranızda bunu soruyor musunuz birbirinize?»

Nikolay gözlüklerini hızla çıkardı, yeniden taktı, durağan gözlerini ablasına dikti. Sıkıntılı bir sessizlik oldu. Pelageya rahatsız oldu, ne yapacağnı bilmeden ayağa kalktı. Bir şey söylemek istiyordu. Sofia elini tuttu, alçak

sesle:

«Kusura bakmayın, bir daha yapmam!» dedi.

Bu söz Ana'yı güldürdü. Biraz sonra üçü birden işi başından aşkın insanların telaşıyla yolculuğun ayrıntıları üzerinde konuşmaya dalmışlardı tam bir dostluk havası içinde. 250

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

Şafak sökerken, Ana, güz yağmuruyla çamur deyasına dönen yolun üzerinde sarsıla sarsıla ilerliyordu. Nemli bir yel esiyor, ortalığa çamur sıçrıyordu. Arabacı Pelageya'ya doğru dönerek burnundan gelen bir sesle sızlanıyordu:

«öyleyse,» dedim, «kardeşime diyorum, öyleyse dedim paylaşalım. Ve başladık paylaşmaya. .»

Birden sol taraftaki ata patlattı kamçıyı, öfkeli bir sesle bağırdı:

«Deeeh! Yürrü taşarabası!»

Semiz güz kargaları sürülmüş topraklarda yürüyor, ıslık çalarak saldıran, tüylerini birbirine geçiren soğuk rüzgâra yanlarını dönüyor,' sendeliyor sonunda kuvvete boyun eğerek havalanıyor, başka bir yerde dinlenmeye gidiyordu.

Arabacı hâlâ anlatıyordu:

«İşte o zaman dolandırdı beni. Gördüm ki yapılacak hiç bir şey kalmamıştı.»

Ana bu sözleri rüyadaymış gibi işitiyordu. Şu son yıllarda başından geçen olaylar dizisi belleğinde geçit yapıyordu. Önceleri, yaşam kendisinin dışında geçiyor sanırdı, uzak bir şey gibi gelirdi. Yaşamı kim oluşturmuş, niçin oluşturmuş? Bunu düşünmezdi. Oysa şimdi, gözleri önünde, kendisinin de katkıda bulunduğunu bir sürü şey olup bitiyordu, ve olup bitenler içinden çıkılmaz bir duygu ayundarıyordu onda. İnanası gelmiyordu, ama tatmin de duyuyordu; hem şaşkındı, hem de durgun bir hüzün içindeydi.. Çevresinde görünen her şey ağır bir devinim içerisinde sallanıp duruyordu. Gökte kurşunî bulutlar birbirini kovalıyor, yolun iki yanında ıslak ağaçlar geriye doğru

kaçıyor, tarlalar döne döne açılıyor, tepeler dikiliyor, sonra gözden yitip gidiyordu.

Arabacının burundan gelen sesi, beygirlerin çıngırakları, rüzgârın nemli ıslığı birbirine karışıyor, tekdüze bir akım halinde kırların üstüne yayılıyordu.

Arabacı oturduğu yerde sallanarak anlatmaya devam ediyordu:

«Zengine cennet bile dar gelir. Gözü doymaz ki. . Bu böyle251

dir! Kardeşim benden para sızdırmaya başladı. Resmî makamlarla arası iyi.»

Posta konağına varınca atları çözdü:

«Bana bir mangır verir misin bir tek atayım?» dedi Ana'ya.

Sesi pek mutlu değildi, ama Pelageya beş kapik verdi. Adam paraları avucunda şakırdattı, aynı tonla hesap verdi:

«Üçü votkaya ikisi ekmeğe. .»

Öğleden sonra Pelageya buz kesilmiş, yorgun argın, Nikols-koye kasabasına vardı, konak yeri olan hana girdi, çay istedi, ağır valizini kerevetin altına soktuktan sonra percerenin yanına oturdu. Çiğnenmiş kuru otlarla kaplı ufak bir alan, koyu kurşunî renkte hükümet konağı, binanın eğrilmiş damı görünüyordu camdan. Peronda, yalnızca bir bluz giymiş, dazlak kafalı, uzun sakallı bir köylü piposunu tüttürüyordu. Otların arasında bir domuz dolaşıyordu. Koyu bulut yığınları birbiri üzerine yuvarlanarak geçip gidiyordu. Hava kapalı, durgun ve sıkıntılıydı. Yaşam sanki soluğunu tutup saklamıştı. Ansızın bir kazak çavuşu dörtnala alana vardı, al atını hükümet konağının önünde durdurdu. Kırbacını

sallayarak bir şeyler bağırdı pipolu köylüye. Sesi hana kadar geliyordu, ne var ki Ana sözlerini işitemedi. Köylü kalktı, kolunu uzatıp ufku gösterdi. Çavuş yere atladı, sendeledi, yuları adama fırlattı, merdivenin tutamaklarına tutanarak hantal, adımlarla basamaklardan çıktı, binaya girdi. Yeniden sesizleşti ortalık. At iki kez yumuşak toprağı nalıyla eşeledi. Pelageya'nın bulunduğu odaya bir küçük kız girdi;; sarışın kısa saçları ensesi üzerinde örülmüştü; yuvarlak bir yüzü, okşayıcı bakışları

vardı. Dudaklarını ısırıyordu. Kenarları aşınmış, yüklü bir tepsi taşıyordu. Birkaç kez başını sallayarak selâmladı.

Ana dostça:

«Günaydın becerikli küçük!» dedi.

«Günaydın!»

Küçük kız tabak - bardakları masanın üzerine dizdi ve birdenbire coşkunlukla:

«Bir eşkiya yakalamışlar, şimdi getireceklermiş!» diye haber verdi.

«Ne eşkiyası?»

•il

«Bilmiyorum. .»

«Peki ne yapmış bu eşkiya?»

Küçük kız:

«Bilmiyorum,» diye yineledi. «Yalnız yakalandığını işittim. Emniyet görevlisi, komiseri çağırmaya koştu.»

Ana pencereden baktı, yaklaşan köylüler gördü. Kimileri ağır ağır yürüyor, kimileri de koyun postundan ceketlerini telâşla ilikleyerek ilerliyorlardı. Peronun önünde durdular, sola baktılar. Küçük kız sokağa bir göz attı, çarçabuk dışarı çıkıp kapıyı çarptı. Ana titredi, kerevetin altında duran çantasını elverdiğince geriye itti, şalını başına atıp kapıya doğru koştu. İçinde anlaşılmaz bi koşma isteği başgöstermişti birden. .

Hanın kapısında, sanki bir darbe yedi göğsüne, soluğu kesildi, bacakları uyuştu. Ribin alanın ortasında ilerliyordu. Elleri arkasında bağlıydı. İki yanından iki muhafiz yürüyor, ellerindeki sopayı yere vurarak yürüyüş temposunu ayarlıyorlardı. Hükümet konağının önünde sessiz bir kalabalık

bekleşiyordu. Ana şaşkına dönmüştü. Gözlerini Ribin'den ayıramıyordu. Ribin konuşuyordu. Ana işitiyordu onun sesini. Ama sözleri, titreyen yüreğinin karanlık boşluğunda yankılanmaksızın uçup gidiyordu. Pelgeya kendine geldi, soluk alabildi. Peronun yanında ayakta duran sarışın sakallı bir köylü gözlerini ayırmadan Ana'ya bakıyordu. Ana öksürdü korkudan titreyen ellerini boynunda gezdirdi, güçlükle sorabildi.

«Ne var, ne oluyor?»

Köylü:

«Olanı görüyorsunuz işte, baksanıza!» diye karşılık verdi ve yüzünü öte yana çevirdi. Başka bir mujik yaklaştı, adamın yanında durdu.

Muhafızlar gittikçe çoğalan, ama sessizliğini koruyan kalabalığın önünde durdular. Birden Ribin'in gür sesi işitildi:

«Millet! Biz köyülerin yaşantısına ilişkin gerçeklerden söze-den o basılmış kâğıtları işittiniz mi hiç?

İşteN bana o kâğıtlar yüzünden zulmediyorlar. . Onları ben dağıttım köylülere!»

Ribin'in çevresindeki halka daraldı. Sesi serinkanlı, ölçülüydü. Ana da yatıştı. Bir köylü, sarışın sakallı

mavi gözlü adamı dirseğiyle düttü, usulca:

«İşittin ya?» diye sordu.

Adam karşılık vermedi, başını kaldırıp yeniden Ana'ya baktt. İkinci köylü de baktı yabancı kadına. Birincisinden daha gençti. Yüzü zayıftı, siyah seyrek bir sakalla ve çillerler kaplıydı. Sonra ikisi birden perondan çekildiler. Ana:

«Korkuyorlar!» diye düşündü.

Dikkati arttı. Merdivenin üstünde Ribin'in kararmış, şişmiş yüzünü açık seçik

görüyor.ateşli bakışlarını

farkediyordu. Onun da kendisini görebilmesi için ayak uçlarına basarak başını uzattı. Kalabalık, çekingen, kuşkulu gözlerler Ribin'i izliyordu. Kimse ağız açmıyordu.Yâlnız en arkadaki saflarda kısık bir mırıltı işitiliyordu.

Ribin güçlü bir sesle:

«Köylüler!» dedi. «O kâğıtlarda yazılanlara inanın. Onlar yüzünden öldüreceklerdir belki beni. Dövdüler, işkence ettiler. Onları kimden aldığımı zorla söyletmek istiyorlardı bana. Yine dövecekler. Her şeye göğüs gereceğim. Çünkü o kâğıtlarda gerçekler yazılıdır, gerçek ise, ekmekten daha gereklidir bizler için. İşte bu!»

İki köylüden biri alçak sesle:

«Bunları niye anlatıyor?» dedi.

Mavi gözlüsü karşılık verdi:

«Artık önemi yok şimdi. İnsan iki kez ölmez, ama bir kez ölecektir nasılsa.»

Herkes sessiz sedasız duruyor, yan yan bakıyordu. Hepsi de görünmez ama ağır bir yükün altında eziliyormuş gibiydi.

Çavuş, peronun başında göründü. Sendeliyordu. Sarhoş sesiyle: ,

«Kim konuşuyor?» diye avaz avaz bağırdı.

Ansızın merdivenlerden teker teker inip Ribin'i saçlarından yakaladı, başını çekti, sonra itti ve bağırdı:

«Sen misin konuşan, itoğlu it, sen misin?»

Kalabalık dalgalandı. Ana, güçsüzlük ve kaygı içinde başını eğdi. Ribin'in sesi yeniden yükseldi:

«işte, görüyorsunuz ya, dostlar? Görün yaptıklarını.. »

«Sus!»

Çavuşun yumruğu Ribin'in kulağında patladı. Ribin sendeledi, omuzlarını silkti. 254

«İnsanın ellerini bağlıyorlar, sonra istedikleri gibi işkence ediyorlar. »

«Muhafızlar, götürün şunu! Siz de dağılırı bakalım!»

Çavuş, Ribin'in karşısına geçti, yumruklarını suratına, göğsüne, karnına indirmeye başladı. Kalabalıktan biri:

«Dövme!» diye bağrdı.

Başka bir ses ekledi:

«Niye dövüyorsun adamı?»

Mavi gözlü köylü başını salladı:

«Gidelim!» dedi.

Ağır ağır yaklaştılar. Ana sevgiyle izledi onları. Rahat bir soluk aldı. Çavuş yeniden peronun başına çıktı, yumruğunu sallayarak avazı çıktığınca bağırdı.

«Onu buraya getirin diyorum size!»

Kalabalığın arasından güçlü bir ses yükseldi:

«Olmaz! Bırakmamalıyız, çocuklar! Eğer adamı içeri alırlarsa, dayaktan öldürürler. Sonra da onu bizim öldürdüğümüzü söylerler. Binaya sokmalarına izin vermeyin.»

Ribin:

«Köylüler!» diye haykırdı. «Görmüyor musunuz nasıl yaşadığınızı? Soyulduğunuzu, aldatıldığınızı, kanınızın emildiğini görmüyor musunuz? Her şey size dayanıyor, yeryüzünde başlıca güç sizsiniz. Haklarınız ne peki? Tek hakkınız açlıktan gebermek!. »

Köylüler birden haykırmaya başladı:

«Doğru söylüyor!»

«Komiseri çağırın! Komiser nerde?»

«Çavuş çağırmaya gitti.. »

«Ama körkütük sarhoş o!. ,»'

«Resmi görevlileri çağırmak bizim işimiz değil. .»

Gürültü gittikçe artıyordu.

«Konuş! Seni dövmelerine göz yummayız!»

«Ellerini çözün. .»

«Dikkat edin, yanlı bir iş olmasın bu yaptığınız?»

Ribin'in ölçülü sesi gürültüyü bastırdı:

«Ellerim acıyor. Kaçmayacağım, çocuklar. İçimdeki gerçekten saklanacak değilim ya. .»

255

Birkaç kişi yavaş yavaş kalabalıktan ayrıldı, alçak sesle konuşa konuşa, başlannı sallayarak uzaklaştılar. Ama heyecanlı kimseler çarçabuk giyinip gittikçe daha çok sayıda koşup geliyorlar, Ribin'in çevresinde köpüren sular gibi kaynaşıyorlardı. Ribin ellerini havaya kaldırmış sallıyor ve bağırıyordu:

«Sağolun iyi insanlar sağolun! Birbirimizin ellerini işte böyle biz kendimiz çözmeliyiz! Biz yapmasak kim yardım eder bizlere?»

Sakalını sildi, kana bulanan elini yeniden kaldırdı:

«Bakın kanıma: gerçek uğruna akıyor bu kan!»

Ana basamakları indi, ama kalabalığın arasında sıkıştığı yerden göremedi Ribin'i, yeniden yukarı çıktı

basamaklardan. Göğsünde bir sıcaklık duyuyordu. Yüreği sevinçten çarpıyordu.

«Köylüler! Arayın o üzeri basılı kâğıtları, okuyun. Memurlarla papazlar bize gerçeği öğretmeye çalışanların imansız asiler olduklarını söylerlerse inanmayın. Gerçek yuvalanacak yer arıyor halkın içinde. Ateştir o. Gerçeğe katlanamayanlar yanacaklar o ateşte. Gerçek, sizin için en iyi dost, onlar için baş

düşman! onun için gizliyorlar gerçeği.» •

Yeniden bağrışmalar işitildi:

«Dinleyin, Hıristiyanlar. . »

Hey, kardeş, kendin' mahvedeceksin. .»

«Seni kim ele verdi?»

Muhafızlardan biri:

«Papaz!» diye karşılık verdi. •

İki köylü okkalı bir küfür savurdular.

Bir uyarı işitildi:

«Dikkat, çocuklar!»

ON ALT İNCİ BÖLÜM

Kırsal bölge komiseri ilerlemekteydi. Uzun boylu, güçlü kuvvetli, yuvarlak suratlı bir adamdı. Kasketini kulağının üzerine eğmişti. Bir bıyığı yere, bir bıyığı havaya dönüktü. Cansız, alık bir gülümsemeyle biçimsizleşen suratı büsbütün acayip duruyordu. Sol eliyle kılıcını tutuyor, sağ elini sallıyordu. Kendinden emin,

hantal adımları duyuluyordu. Kalabalık yarıldı önünde. Yüzlerde karamsar, üzgün bir hava belirdi. Gürültü hafifledi, yerin dibine batmış gibi dindi. Ana, alnının derisinin titrediği, gözlerine doğru bir sıcaklık yükseldiğini duydu. Yeniden kalabalığın arasına, karışmak istedi. Öne doğru eğildi, korku içinde bekledi.

Komiser, Ribin'in önünde durdu, yukardan aşağı süzdü.

«Bu ne böyle?» diye sordu. «Niye elleri bağlı değil bunun? Muhafızlar! Bağlayın şunu!»

Sesi kuvvetli ve açık seçikti, kişiliği yoktu.

Muhafızlardan biri:

«Elleri bağlıydı, ama halk çözdü!» diye karşılık verdi.

«Efem?. . Halk mı?. Ne halkı?»

Komiser, kendisini yarım çember halinde kuşatan halka baktı, aynı duygusuz, tekdüze, ne yükselen, ne alçalan sesle sürdürdü:

«Kimmiş o halk dediğin?»

Kılıcının kabzasıyla mavi gözlü köylünün göğsüne vurdu: «Halk sen misin, Çumakov? Başka? Sen mi, misin?» Sağ eliyle başka bir köylünün sakalını çekti. «Dağılırı ulan serseriler! Yoksa sizin. . size kim olduğumu gösteririm!»

Sesinde, suratında ne kızgınlık, ne de gözdağı havası okunuyordu. Sakin konuşuyor, adam dövmeye alışkın uzun, güçlü elleriyle darbeler vurarak ilerliyordu. Onun yaklaştığını görenler geri çekiliyor, başlar eğiliyor, yüzler öte yana çevriliyordu, Muhafızlara dönüp:

«Peki ne bekliyorsunuz?» dedi. «Bağlayın şunun ellerini.»

Alaycı küfürler savurdu, yeniden ribin'e bakıp bağırdı:

«Ellerini arkana götür!»

«Ellerimi bağlamalarını istemiyorum!» dedi Ribin. «Kaçacak değilim, kendimi savunmayacağım, bağlamaya ne gerek var?»

Komiser ona doğru bir adım attı. ; «Ne?» diye sordu.

Ribin sesini yükseltti:

«Halka yeterince eziyet ettiniz, canavarlar! Yakında siz de cezanızı bulacaksınız.»

Öylece duran Komiser, Ribin'e bakıyor, bıyıkları titriyordu. Bir adım geriledi, şaşkınlık içinde: Ana / F: 17

«Vay itoğlu it!» dedi. «Kime söylüyorsun lan?» Birdenbire sert bir yumruk indirdi Ribin'in yüzüne. Ribin komiserin üstüne yüreyerek bağırdı: «Gerçeği yumruklarla öldüremezsin! Hem beni dövmeye hakkın yok senin, pis köpek!» Komiser çileden çıktı: «Senden mi korkacağım? Ben!»

Yine kolunu kaldırdı vurmak için. Ribin eğildi. Komiser ıska geçti. O hızla az kalsın kendisi yere düşüyordu. Kalabalık arasından biri yüksek sesle güldü. Ribin'in öfkeli sesi yükseldi: «Bana vurmana gözyumamam, iblis herif!» Komiser çevresine bakındı. Köylüler sessizce yaklaşmış, sık saflarla bir halka çizmişlerdi. Suratlar asıktı. Gözleriyle birisini arayarak:

«Nikjta!» diye seslendi. «Hey, Nikita!» Kalabalık arasından kısa boylu, tıknaz bir köylü çıktı. Koyun postundan kısa bir ceket giymişti. Saçları karmakarışıktı. Kocaman kafasını eğerek yere bakıyordu. Komiser bıyığını burarak: * «Nikita,» dedi. «Patlat şunun kulaktozuna!» Köylü bir adım ilerledi, Ribin'in önünde durdu, başını kaldırdı, Ribin'in gerçek dolu şu sözleri yıldırım gibi irfdi köylünün beynine.

«İşte, kardeşler, görün bakın, bu yanabiler sizleri kendi ellerinizle boğduruyorlar! Bakın, düşünün*!»

Mujik, kolunu yavaş yavaş kaldırdı, Ribin'in başına yumuşak bir darbe indirdi.

Komiser yaygarayı

kopardı: «Öyle değil, pis herif!» Kalabalıktan sesler yükseldi: «Hey, Nikita, Allahı unutma!» Komiser, mujiği ensesinden tutup itti: «Vur diyorum sana!» diye bağırdı. Köylü bir adım yana çekildi, başını eğdi.

«Artık vurmam,» diye homurdandı. «Ne?»

Komiserin yüzü kasıldı, ter ter tepindi, sövüp sayarak Ribin'in üzerine saldırdı. Ribin yediği darbeden sendeledi, kolunu

salladı. Komiser ikinci bir saldırıyla onu yere yıktı, üzerine sıçrayarak göğsünü, kaburgalarını, kafasını

tekmelemeye başladı.

Düşmanca bir mırıltı yükseldi. Kalabalık dalgalandı, komiserin üstüne yürüdü. Komiser bunun farkına vardı, bir yana zıplayıp kılıcını çekti.

«Ya, öyle mi? Ayaklanıyorsunuz ha? Öyle mi?»

Sesi titredi, keskinleşti, kısıldı. Sesiyle birlikte gücünü de yetirdi, başını omuzları arasına gömdü. Sırtı

kamburlaştı. Gözlerini dört bir yana çevirerek geriledi, kaygılı bir boğuk bir sesle:

«İyi ya!» diye bağırdı. «Alın onu, ben gidiyorum! Alçaklar, onun bir siyasî suçlu olduğunu biliyor musunuz? Çarımıza karşı savaşıyor, isyana kışkırtıyor, bunu biliyor musunuz? Ve siz onu savunuyorsunuz, ha? İsyancılarsınız yani!»

Ana hiç bir şey düşünemiyor, durgun bakışlarla olan biteni izliyor, sanki karabasan görüyormuş gibi dehşetin ağırlığı altında eziliyordu. Kalabalığın kızgın, kötü niyetli haykırışları kafasının içinde çınlıyordu. Komiserin sesi titriyordu. Fısıltılar dolaşıyordu havada.

«Eğer suçlu ise yargılansın!»

«Onu bağışlayın.»

«Doğru ama, sanki yasalar yokmuş gibi davranıyorsunuz!» . «Böyle şey olur mu? İnsanları böyle dövmeye başlarlarsa bunun sonu nereye varır?»

Köylüler iki gruba bölünmüştü. Bir bölümü komiserin çevresini almış, bağıra çağıra onu inandırmaya çalışıyordu. Sayıca daha az olan öbürleri yaralının yanında kalıyor, ters ters homurda-nıyorlardı. Birkaç

kişi Ribin'i ayağa kaldırdılar. Muhafızlar ellerini yeniden bağlamak istediler. Bağıranlar oldu:

«Beklesenize iblisler!»

Mikhail yüzündeki çamuru ve kanı sildi. Sessizce çevresine bakmıyordu. Bakışı Ana'nın üzerinden kayıp geçti. Ana ürperdi, istemeyerek elini salladı. Ribin öte yana döndü. Ama birkaç saniye sonra yine Ana'nın üzerine çevirdi gözlerini. Doğruldu, başını kaldırdı, kanlı yanakları titredi gibi geldi Pelageya'ya:

'Beni tanıdı mi. . acaba?'

Sevinci derin üzüntüsüne karıştı. Başıyla bir işaret yaptı. Ama çok geçmeden, Ribin'in yanıbaşında duran mavi gözlü

köylünün de kendisine baktığını gördü. Bu bakış, tehlikede olduğunu anlattı ona.

''Ne yapıyorum ben? Beni de yakalayacaklar mutlaka!'

Köylü, bir şeyler söyledi Ribin'e. Ribin başını salladı, kesik ama kararlı bir sesle konuşmaya başladı:

«Zararı yok. Yeryüzünde yalnız değilim ben. Tüm gerçeği hapse tıkamazlar. Nerden geçsem orada beni anımsayacaklardır. İşte bu! Yuva bozuldu, dostlar, arkadaşlar orda değiller artık. .»

'Bunları benim için söylüyor!' diye düşündü Ana.

«Ama gün gelecek, kartallar özgürce havalanacak, halk kurtulacak!»

Bir kadın kovayla su getirdi, sızlanarak Ribin'in yüzünü yıkamaya koyuldu. İnce sesi Mikhail'in sözlerine karışıyordu. Ana iyi işitemiyordu bu sözleri. Köylülerden birkaçı komiserin ardından ilerledi. Birisi bağırdı:

«Tutukluyu götürmek için bir araba verin. Kim verecek bakalım?»

Komiser konuştu; sesi değişmişti. Canı sıkılmış gibiydi.

«Ben sana vurabilirim, ama sen bana vuramazsın, buna hakkın yok, aptal!»

«Ya! Sen kimsin peki? Allah mı?» diye bağırdı Ribin.

Kalabalıktan haykırışlar yükseldi:

«Tartışma, arkadaş, hükümetin temsilcisi o. .»

«Kızmayın, ne dediğini bilmiyor*. »

«Sussana be adam!»

«Seni hemen kente götürecekler. .»

«Kentte yasalara daha çok saygı vardır!»

Kalabalığın uzlaştırıcı, yalvaran çığlıkları, sızlanmaları birbirine karışıyordu. Hiç bir umut sesi işitilmiyordu bu uğultuda. Muhafızlar Ribin'i koltuklarından tutup peronun basamaklarını tırmandılar, tutukluyla birlikte binanın içine daldılar. Mavi gözlü adam Ana'ya doğru ilerledi, gizli bakışlar fırlattı

ona. Ana'nın dizleri titremeye başladı. Bir bitkinlik duygusu yüreğini burktu. İçinin bulandığını duydu.

'Gitmemeliyim!' diye düşündü. 'Hayır, gitmemeliyim!'

Trabzana kuvvetle tutunup bekledi.

Hükümet konağının peronunda ayakta duran komiser el kol hareketleri yaparak konuşuyordu. Boğuk, cansız sesinde sitemler birbirini kovalıyordu:

«Aptallar! itoğlu itler! Aklınız hiç bir boka ermez, bu işe burnunuzu sokuyorsunuz, bir devlet işine!

Hayvan herifler! Böyle iyi yürekli olduğum için öpüp başınıza koymalısınız beni! Eğer isteseydim topunuzu zindana attırırdım. . »

Yirmi kadar mujik, baş açık, dinlemekteydiler. Akşam oluyordu. Bulutlar daha alçaktan uçuyordu. Mavi gözlü köylü Ana'ya yaklaştı, içini çekerek:

«Görüyorsunuz ya neler olup bitiyor bizde,» dedi.

Pelageya usulca:

«E-evet,» diye karşılık verdi.

Adam içten bir tavırla Ana'ya bakarak sordu:

«Siz necisiniz?»

«Köylülerden dantel satın alırım, bez satın alırım.»

«Köylü, ağır ağır sakalını okşadı, canı sıkılmış gibi karşıki binaya baktı.

«Buralarda öyle şey bulunmaz,» dedi.

Ana onu gözetleyerek hana dönmek için uygun zamanı bekledi. Köylünün yüzü düşünceliydi, güzeldi. Gözleri hüzünlüydü. Uzun boyluydu. Geniş omuzları vardı. Paramparça bir iş gömleği, temiz bir basma gömlek, köy işi kızılımtırak abadan pantolon giymişti. Çıplak ayaklarında kötü pabuçlar vardı. Ama nedenini bilmeden rahatladı, içini çekti. Birdenbire, bulanık kafasından daha iyi işleyen bir önseziye kapılıp kendisini de şaşırtan bir soru sordu:

«Geceyi senin evinde geçirmek mümkün mü?»

Aynı zamanda kasları, kemikleri ve tüm vücudu şiddetle kasıldı. Doğruldu, gözlerini köylüye dikti. Zonklayan beyninden kar-maraşık düşünceler geçiyordu:

'Nikolay'ın mahvına neden olacağım. . Artık Pavel'i göremeyeceğim. . uzun süre göremeyeceğim!

Tepeleyecekler beni!'

Mujik gözlerini yere dikti, iş gömleğinin önünü kapattı, ağır ağır konuştu:

«Geceyi geçirmek mi? Olabilir, niye olmasın? Yalnız, evim pek ahım şahım bir yer değil. .»

Ana farkında olmayarak:

«Şımarık bir kadın değilim ben!» dedi.

Köylü onu bakışlarıyla inceleyerek:

«Olabilir!» dedi.

Karanlık çökmüştü. Köylünün gözlerinde soğuk bir parıltı vardı. Yüzü çok solgundu, Ana'nın içinde bir uçuruma yuvarlanı-yormuş gibi bir duygu vardı. Yavaşça:

«Öyleyse,» dedi, «hemen geliyorum. Sen valizimi alırsın.»

«Tamam.»

Köytü iş gömleğini yine göğsü üzerinde kavuşturdu, alçak sesle:

«İşte yük arabası,» dedi.

Hükümet konağının peronunda Ribin göründü. Ellerini yeniden bağlamışlardı. Başı yüzü, kurşunî renkte salgılardan görünmüyordu. Alacakaranlığın soğuğunda:

«Elveda, iyi insanlar!» dedi. «Gerçeği arayın, saklayın onu, size doğrusunu anlatana inanın, gerçeği savunmak için gücünüzü esirgemeyin!»

Komiser:

«Sus ulan, it!» diye bağırdı. «Muhafiz, sür atları, budala!»

«Yitireceğiniz hiç bir şey yok. Yaşantınız nedir ki?»

Araba yola çıktı. İki muhafizın arasına oturmuş olan Ribin hâlâ konuşuyordu:

«Açlıktan ölmeye niçin razı oluyorsunuz? Özgürlük için çalışın, ö size ekmek de verir, gerçek de. Elveda, iyi insanlar!. .»

Tekerleklerin takırtısı, atların nal şakırtısı, komiserin haykırmaları Ribin'in sözlerini bastırdı. Köylü, başını sallayarak:

«Bu iş bitti!» dedi.

Sonra Pelageya'ya dönerek ekledi:

«Biraz bekleyin, çabucak gelirim. .»

Ana hana döndü, semaverin bulunduğu masanın başına oturdu, bir parça ekmek aldı, üzerine baktı, usulcacık tabağa bıraktı. Aç değildi. Mide boşluğunda bir rahatsızlık duyuyordu yeniden. Onu bitkinleştiren, başdönmesi veren, bulantı veren bir sıcaklık. . Mavi gözlü mujik gözlerinin önüne geliyordu. Eksik kalmış gibi acayip bir surat vardı adamda. Güven vermiyordu bu 262

sürat. Ana açıktan açığa 'Beni ele verecek' demek istemiyordu, ama, kafasında bu düşünce yer etnlişti bir kez ve göğsünde ağır bir baskı yapıyordu. ''Beni farkettü' diyordu, 'beni farketti, sezdi, anladı!'

Ama bir tepki gösterme gücünü bulamıyordu kendinde. Düşüncesi genişlemiyor, üzgün bir bitkinlik içerisinde boğulup gidiyordu.

Pencerenin ardında büzülmüş, çekingen bir sessizlik almıştı gürültünün yerini. Köyde bir tür korku, karamsarlık belirtisiydi bu. Sessizlik, Ana'nın yalnızlık duygusunu kamçılıyor, ruhunu kül gibi yumuşak ve kurşunî karanlıklara

boğuyordu.

Küçük kız içeri girdi, kapının dibinde durdu.

«Size omlet getireyim mi?» diye sordu.

«Hayır, canım istemiyor artık. Bu çığlıklar beni korkuttu.»

Küçük kız yaklaştı, coşkunca, ama yavaş sesle anlatmaya başladı:

«Nasıl vurdu komiser! Ta yakınındaydım, her şeyi gördüm. . Adamın bütün dişlerini kırdı/adam kan tükürdü, katı bir kan, hem de simsiyah!. . Gözleri de görünmüyordu artık! Katrancıdır o. Çavuş bizde. Kalkamıyor. Öyle sarhoş ki. Hep şarap istiyor. Diyor ki bunlar çeteymiş, bu sakallısı da elebaşılarıymış, yani şefleri. Üçünü enselemişler, ama bir tanesi kaçmış. Bir okul öğretmenini de yakalamışlar, onlarla biriikteymiş, Allaha inan-mıyorlarmış, kiliseleri yağma etmeli diyorlarmış millete. İşte böyle adamlarmış!

Buna acıyan köylüler de vardı, sonra başkaları da vardı ki, öldürmeli bunu diyorlardı. Bizim mujiklerde öyle kötü insanlar var ki vallahi!. »

Ana, kızın bu tutarsız ve coşkun sözlerini dikkatle dinliyor, kaygılarını dindirmeye, bu korkulu bekleyişi düşünmemeye çalışıyordu. Küçük kız, herhalde kendisini dinleyen birisini bulduğu için sevinçli olacak ki, gittikçe artan bir coşkunlukla, sözcükleri yutarak, sesini alçaltarak, gevezeliği sürdürüyordu:

«Babam diyor ki, ürün yok da ondan, diyor, ürün olmadı diyor. İki yıldır toprak ürün vermiyor. Artık dayanamıyorlarmış. Şimdi köylüler bu yüzden böyle bir durumdaymış. Gerçek bir felâket! Toplantılarda bağırıp çağırıyorlar, dövüşüyorlar. Geçen gün, Vasiyukov vergilerini ödememiş de, mallarını haczedip sat-tılardı, o da belediye başkanının yüzüne bir yumruk indirdi: 'Al işte sana gecikmiş borçlarım!' dedi.»

263

Kapının ardında ağır adımlar yükseldi. Ana, kalkmak için masaya dayandı.. Mavi gözlü köylü içeri girdi, kasketini çıkarmadan sordu:

«Nerde çanta?»

Valizi tüy gibi kaldırdı, sarstı.

«Boşmu!» dedi. «Marinka, yolcuyu eve götür.»

Ve kimsenin yüzüne bakmadan çıkıp gitti:

Küçük kız:

«Geceyi kasabada mı geçireceksiniz?» diye sordu.

«Evet, dantel arıyorum, dantel satın alırım ben. .»

«Bizde dantel yapmazlar. Tinkov'da, Darino'da bulunur, burda yok.»

«Yarın giderim öyleyse. .»

Çayın hesabını ödedi, küçüğe de üç kapik verdi. Kız pek sevindi bu bahşişe, sokağa çıkınca:

«İster misiniz, Darino'ya gidip kadınlara buraya dantel getirmelerini söyleyeyim mi? Oraya gitmenize gerek kalmaz. Ne de olsa on iki kilometre yol yürüyeceksiniz.»

Pelageya kızın yanıbaşında yürürken:

«Gereksiz, yavrum,» dedi.

Soğuk hava Ana'yı serinletti. Yavaş yavaş bir karar beliriyor-dü kafasında. Henüz bulanık, ama umut verici bir karardı bu. İçin için olgunlaşıyordu. Ana durmadan soruyordu kendi kendine:

,

«Nasıl yapmalı? Düpedüz, açıkça.»

Gece nemli ve soğuktu. Pencerelerde ölgün, kızılımsı, donuk ışıklar görünüyordu. Sessizlik içinde hayvanlar tembel tembel böğürüyordu. Kesik

haykırışmalar işitiliyordu. Kasabayı hüzünlü bir hava sarıyordu.

«Bu yandan,» dedi kız. «Kötü bir ev seçtiniz. Bu köylü pek yoksuldur. .»

'

El yordamıyla kapıyı açtı, sevinçle seslendi:

«Tatyana Ana!»

Ve kaçıp gitti. Karanlığın içinden neşeli sesi çınladı:

«Hoşça kalın!»

¦t

ONYEDİNCİ BÖLÜM

Ana, kapının eşiğinde durdu, elini siper ederek evi gözden geçirdi. Daracık, ama temiz bir binaydı. Genç

bir kadın sobanın arkasından başını uzattı, sessizce selâmladı ve görünmez oldu. bir köşede, masanın üzerinde bir lamba yanmaktaydı.

Evin erkeği masanın başında oturmuştu. Parmaklarını masanın üzerinde tıpırdatıyordu. Gözlerini ana'ya dikmişti. Biraz geçtikten sonra:

«Giriniz,» dedi. «Tatyana, git Piyotr'u çağır. Çabuk ol!»

Kadın, ziyaretçiye bir Göz bile atmadan çabucak çıktı. Pelageya köylünün karşısındaki sıraya ilişti, gözleriyle valizini aradı. Göremedi. Kulübede ağır bir sessizlik vardı. Yalnızca lambanın alevi hafif cızırtılar çıkarıyordu. Köylünün kaygılı, asık suratı pek belirgin görünmüyordu Ana'nın gözüne. Pelageya, birdenbire, kendisini de şaşırtan yüksek bir sesle sordu:

«Peki valizim nerde benim?»

«Kaybolmamıştır.. » dedi.

Köylü omuzlarını silkti, dalgın dalgın:

Ve sesini alçaltarak ekledi:

«Az önce küçük kızın yanında çanta boşmuş diye mahsus söyledim, oysa hiç de boş değil, hatta ağır bile!»

«O kadar ağır mı?. Ne demek istiyorsunuz yani?»

Köylü kalktı, Ana'nın yanına yaklaştı, eğilip alçak sesle sordu:

«O adamı tanır mısınız?»

Ana ürperdi, ama güçlü bir sesle:

«Evet!» diye karılık verdi.

Bu kısa yanıt, Ana'nın içinde bir ışık yaktı sanki ve bu ışık çevresini aydınlattı. Ferahlamış gibi derin bir soluk aldı, sedirin üzerinde iyice yerleşti.

Köylü sessizce güldü.

«Yaptığınız işareti gördüm. O da gördü. Kulağına eğilip, orada, peronda duran kadını tanıyor musun? diye sordum.»

Ana heyecanla:

265

«O ne dedi?» diye sordu.

«O mu? Dedi ki: 'Kalabalığız biz!' Evet, biz kalabalığız dedi, böyle söyledi.»

«Yine gülümsedi, Ana'ya bakarak sürdürdü:

«İçinde büyük bir güç taşıyor bu adam!. Yürekli ! Dobra dobra 'Ben yaptım!1 diyor. Dövüyorlar, gık demiyor. .»

Kararsız, cılız sesi, gürbüz yüzü, içten mavi gözleri, Ana'yı gittikçe rahatlatıyordu. Kaygı ve umutsuzluk siliniyor, içinde Ri-bin'e karşı desin bir acıma duygusu doğuyordu. Dizginleyeme-diği ani ve buruk bir öfkeyle haykırdı:

«Haydutlar Canavarlar!»

Ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Köylü^üzgün bir tavırla başını salladı. Ana'nın yanından u-zaklaştı.

«Hükümet bu davranışlarıyla çok dost kazanıyor doğrusu!» dedi.

Ve birdenbire Ana'nın yanına dönerek usulca dedi ki:

«Bana sorarsanız, valizinizde gazete saklı, öyle değil mi?»

Pelageya yaşlarını sildi, kisaca:

«Evet, ona getirmiştim,» dedi.

Köylü kaşlarını çattı, sakalını avucunun içine aldı, sustu, gözleri daldı.

«Bize de gelmişti. Küçük kitaplar da getirmişti. Tanıyoruz o adamı. Arada sırada görürdük.»

Biraz durdu, sonra yine konuştu:

«Peki şimdi? Ne yapacaksınız bununla, valizle?»

Ana adamın yüzüne baktı, meydan okurcasına:

«Size bırakacağım!» dedi.

Köylü bu söze şaşalamadı, karşı çıkmadı, yalnızca:

«Bize ha?» diye yineledi.

Başını sallayarak onayladı. Sakalını tutan yumruğu açıldı, parmaklarıyla taradı kılları, oturdu. Ribin'e atılan dayak sahnesi Ana'nın gözleri önünden hiç gitmiyor, tüm düşüncelerini silip götürüyordu. Onun çektiği acıyı, alçalmasını, içinde duyuyordu. Ve bu acı, tüm öbür duygularını susturuyordu. Artık ne valiz düşünebiliyordu, ne başka bir şey. Gözlerinden yaşlar süzüldü. Onları tutmaya uğraşmadı. Ama yüzü kapanıktı, ve yeniden ağzını açtığında sesi titremiyordu:

«Talan ediyorlar, eziyorlar, çamurda sürükleyip çiğniyorlar insanı, alçaklar!»

Köylü yavaşça:

«Güçlüdürler, çok güçlüdürler!» diye karşılık verdi.

«Peki nerden buluyorlar bu gücü? Bizlerden, halktan alıyorlar!»

Ana öfkeli görünüyordu. O aydınlık yüzlü ama anlaşılmaz köylüye sinirleniyordu. Adam yayvan yayvan:

«Doğru,» dedi. «Öyle bir çark ki. .»

Başını kapıya doğru uzatıp dikkatle kulak kabarttı, sonra usulca:

«Geliyorlar,» dedi.

«Kim geliyor?»

«Bizimkilerdir inşallah. .»

Karisi içeri girdi. Arkasından bir köylü adımını içeri attı, kasketini bir köşeye fırlattı, hızla evsahibinin yanına yaklaştı ve sordu:

«Ne diyorsun?»

Öteki, başını olumlu anlamda salladı.

Sobanın yanında duran kadın:

«Stepan,» dedi, «konuğumuzun belki karnı açtır.»

Ana:

«Hayır, sağolun, çok naziksniz,» dedi.

Yeni gelen köylü Ana'ya yaklaştı, kısık bir sesle hızlı hızlı:

«İzninizle tanışalım,» dedi. «Adım Piyotr Rabinin; takma adım, Ben, sizin işlerden birazcık anlarım. Okuma yazma bilirim, deyim yerindeyse aptal sayılmam yani.»

Pelageya'nın uzattığı eli tutup sıktı, Stepan'a döndü:

«Bak görüyor musun. Stepan? Bizim Bey'in karısı, iyi bir hanımefendi doğrusu! İşte o, der ki, bunlar hep saçma, düş. Dediğine göre, çoluk çocuk, öğrenci takımıymış bu saçmalıklarla halkın huzurunu kaçırmaya gelenler. Evet ama, ikisini gördük işte: demin ağırbaşlı, efendi bir köyülüyü tutuklayıp götürdüler, şimdi de işte görüyorsun şu kadını, hiç de çocuk değil, bir bey hanımına da benzemiyor. Kızmayın ama. . siz kimlerden olursunuz?»

267

Soluk almaksızın hızlı hızlı, tane tane konuşuyordu. Çene-sindeki ufak sakal titriyordu. Adam gözlerini kısarak Pelageya-'nın yüzünü, dış görünüşünü inceliyordu. Saçları altüst, giysileri yırtık pırtıktı. Sanki az önce birisiyle dövüşmüş, hasmını yere sermiş de, başarının sevincini hâlâ yüreğinde taşıyor gibiydi. Başından beri dolambaçsız, yalın bir dille konuştuğundan ve de coşkunluğundan ötürü, Ana hoşlandı

ondan. Sevecen bakışlarla yanıtladı sorusunu. Köylü, Ana'nın elini bir daha tutup kuvvetle salladı ve hafif, kısık kısık gülmeye başladı.

«Görüyorsun ya, Stepan, namuslu bir iş bu! Haklı bir dava. Ben söyledim sana, halk kendikendine harekete geçmeye ' başlıyor. Bizim Bey'in hanımı sana gerçeği söylemez ki. Çünkü onun çıkarına dokunur. Kendisini sayarım, diyecek yok doğrusu. İyi bir insan, bizim iyiliğimizi ister, yani birazcık iyilik, kendisine zarar vermeyecek ölçüde. . Ama halk sağına soluna bakmadan yürümek ister,

zarardan çekinmez, ne yana döneceğini bilmez; her yandan kendisine «Dur!» diye bağırıyorlar, ve bundan başka bir söz işittiği yok.»

Stepan başını sallayarak: '

«Belli!» dedi.

Ve hemen ekledi:

«İçi rahat değil. Çantası için. .» \¦¦

Piyotr kurnazca göz kırptı Pelageya'ya, elini sallayarak sürdürdü:

«Siz merak etmeyin, her şey yolun&a. Sizin küçük valiz benim evde. Demin sizden sözettiğinde, mutlaka bu işle ilginiz olduğunu, o adamı tanıdığınızı söylerken, ben de dedim ki: Dikkat et, Stepan, dilini sıkı

tutmalısın, bu çok önemli bir iş! Şimdi görülüyor ki siz de, ana, siz de bizleri yanıbaşınızda görünce koku aldınız. Namuslu insanlar suratından belli olur, çünkü sokaklarda namuslu adam görmezsin pek. Sizin valiz bende. .»

Ana'nın yanına oturdu, yalvaran bir bakışla sözlerini sürdürdü:

«Boşaltmak isterseniz size seve seve yardım ederiz! Çok ihtiyacımız vardı kitaba. . »

Stepan:

«O hepsini bize bırakmak istiyor!» dedi.

«Çok iyi! Hepsini dağıtacak yer buluruz!»

Ayağa fırladı, gülmeye başladı yukarı aşağı gezinerek hoşnutça söylendi:

«Şaşılacak bir iş vallahi! oysa basit de. Kitap bir yere sokulur, sonra başka birisine aktarılır. Hiç de fena değil. Gazete de iyi bir şey. Etkiler, gözleri açar. «Beyefendilerin» hoşuna gitmez. Yedi sekiz kilometre ötede bir

hanımefendinin yanında çalışıyorum. Marangozluk yaparım. İyi bir kadın, doğrusu. Her türlü kitap verir bize. Çoğu kez okuruz da, bize fikir verir. Kendisine minnettarız zaten. Ama bu gazetelerden birini gösterdim ona, kızdı biraz. Atın bunu, Piyotr, dedi bana. Bunları akılsız çocuklar çıkarıyorlar, dedi. Bunlar üzüntülerinizi artırır, sizi hapse, Sibir-ya'ya götürür dedi. . »

Birdenbire sustu, düşünceye daldı.

«Baksanıza,» dedi, «o adam. . sizin akrabanız mı?»

Ana:

«Hayır,» dedi. «Birbirimize yabancıyız.»

Piyotr sessizce gülmeye başladı, başını salladı. Pek hoşnut görünüyordu. Ama neden hoşnut olduğu pek belli değildi. Pela-geya, 'yabancı' sözcüğünün Ribin'e uymadığını ve kendisi için de küçük düşürcü

olduğunu sezdi:

«Benim ailemden değil,» dedi. «Ama çoktandır tanırım onu, öz kardeşim gibi.. ağabeyim gibi sayarım onu.»

Gerekli sözcüğü bulamıyordu. Bu durum canını sıktı, hıçkırığını tutamadı. Üzüntülü bir bekleyiş

içerisinde sessizlik çöktü. Piyotr başını -omuzunun üstüne eğmiş, ayakta duruyordu. Bir şey bekliyor gibiydi. Stepan dirseklerini masaya dayamış, hiç durmadan parmaklarıyla masayı tıkırdatıyordu. Karısı

gölgede, sobaya dayamıştı sırtını. Gözlerini kendisinden ayırmadığını seziyordu, ve kendisi de arada sırada onun yağız yüzüne bakıyordu. Kadının düz bir burnu, sivri çenesi vardı. Yelimsi gözlerinde dikkat ve uyanıklık okunuyordu.

Piyotr yavaşça:

«Demek bir dostunuz,» dedi. «Evet, kişilik sahibi biri.. Onurlu. Böyle olmalı işte. Adam diye buna derler, öyle değil mi, Tat-, yana? Sen dersin ki. .» 1

Kadın sözünü kesti: 269

«Evli mi?»

Ve dudaklarını kuvvetle sıktı.,

Ana üzgün bir tavırla:

«Dul!» diye karşılık verdi.

Tatyana derin bir sesle:

«Onun için yürekli böyle!» dedi. «Evli bir adam bunu yapmaz, korkar. .»

Piyotr haykırdı:

«Ya ben? Ben evliyim, ama yine de. .»

Kadın, Piyotr'a bakmadan dudak büktü.

«Anladık, dostum!» diye susturdu. «Sen nesin ki? Boyuna konuşursun, başka bir şey yaptığın yok. Ara sıra da küçük bir kitap okursun. Köşede bucakta Stepan'la fısıldaşmakla insanlara büyük bir hizmet etmiş olmazsın yani!»

Köylü gocundu.

; «Beni dinleyen çok!» dedi. «Sen ne dersen de, ben burda bir tür maya gibiyim. .»

Stepan sessizce karısına baktı, başını yeniden yere eğdi. Tatyana sordu:

«Peki, köylülerin evlenmesi neye yarıyor? Çalışan bir kadın gerekli derler. . Nesine çalışacakmış?»

Stepan boğuk bir sesle:

«İşin başından aştan değil mi sanki?» dedi.

«Böyle çalışmanın yararı ne? Nasılsa karnımızı doyuramıyoruz. Çocuklar

dünyaya gelirler, onlarla uğraşacak zaman yok, çünkü hep çalışırız, hem de yaptığımız işten ekmeğimizi bile çıkaramayız.»

Ana'ya yaklaştı, yanına oturdu; sızlanmasız, üzüntüsüz, inatla sürdürdü:

«Benim iki çocuğum oldu. Biri iki yaşındayken kaynar suyla haşlandı, öbürü ölü doğdu, hep bu kahrolası iş

yüzünden. Benim için pek keyifli bir şey sanki! Her zaman söylerim: köylüler evlenmekle boşu boşuna sıkıntıya girerler, elleri ayakları bağlanır, işte o kadar. Serbest olsalardı, bize gerekeni elde etmek için savaşırlar, o adam gibi açıktan açığa gerçeği bulmaya çalışırlardı. Dediğim doğru değil mi?»

«Doğru,» dedi Pelageya. «Doğru, sevgili Tatyana. . Başka türlü sahip olamayız kendi yaşamımıza. .»

¦r

«Kocanız var mı?»

«öldü. Bir oğlum var.»

«O nerde? Sizinle birlikte mi yaşıyor?»

«Hapiste.»

Bunu söylerken, bu sözcüğün her zaman neden olduğu üzüntüye, durgun bir gurur karıştığını duydu.

«İkinci tutuklanışı bu. Bütün bu başına gelenler, Tanrı gerçeğini anladığı içindir, herkese açıkça anlattığı

içindir. . Daha genç, güzel, akıllı bir oğlan! O düşündü gazete çıkarmayı, Mjk-hail Ribin'i yöneltti gerçek yoluna, kendisinden iki kat yaşlı oran Mikhail'i! Şimdi, oğlumu bu nedenle yargılayacaklar ve. . mahkûm edecekler.. O da Sibirya'dan kaçacak, dönecek, yeniden işe başlayacak. .» /

Konuştukça, duyduğu gurur artıyor, boğazı düğümleniyor, bir kahraman imajı yaratmak için gerekli sözleri telkin ediyordu. O gün tanık olduğu, korkunçluğu ve acımasızlığı altında ezildiği o karanlık sahneye karşılık akıl ve aydınlıkla işlenmiş bir tablo çizmenin gerekliliğine inanıyordu. Bu gerekliliğe bilinçsizce baş eğerek, aydınlık ve temiz gördüğü ne varsa hepsini bir tek-alev halinde birleştiriyordu, ve bu alevin parlak ışığı gözlerini kamaştırıyordu.

«Bu gibi insanlar çok doğmuştu şimdiye dek, gittikçe daha çok doğmaktadır, ve hepsi de ölene dek özgürlük için, gerçek için savaşacaklardır. .»

Her türlü sakınganlığı bir yana bırakmıştı, ama ad vermiyordu. Halkı sömürü zincirinden kurtarmak için yapılan gizli çalışmalar konusunda bildiklerini anlattı. Anlatımını pek hoşlandığı imajlarla süslüyor, sözlerine tüm gücünü; yaşamın acıları, darbeleri altında içinde uyanmış olan tüm sevgiyi katıyordu. Coşkun bir sevinç içinde, anılarında aydınlık ve güzelik işığıyla parıldayan insanlardan kendisi de heyecan duyarak sözediyor-du.

«Tüm dünya için bütün kentlerde yürütülen bir çalışma bu. Namuslu,» iyi insanlar öyle bir güç ki, ne ölçülmesi mümkün, ne sayılması. Boyuna büyüyor bu güç, ve zafer gününe kadar büyümeye devam da edecek,. »

Sesi hiç değişmeden akıyordu. Sözcükleri kolayca buluyor, rengârenk boncuklar gibi sıralıyordu, kalbini o günün kanından,

çamurundan arıtmak için. Kendisi konuşmaya başladıktan beri köylüler heykelleşmişlerdi. Kımıldamadan duruyorlar, ciddi bakışlarını ondan ayırmıyorlardı. Yanında oturan kadının kısık kısık soluduğunu duyuyordu. Söylediklerine, vaat ettiği güzel dünyaya inancı artıyordu.

«Zor bir hayat yaşayanlar, sefaletten ezilenler, haklarından yoksun bulunanlar, zenginlerin ve onların uşaklarının kölesi olanlar, hepsi kendileri için hapislerde çürüyenleri işkenceye, ölüme gidenleri takip etmelidirler. Onlar hiç bir kişisel çıkar gözetmeksizin herkes için mutluluk yolunun nerede olduğunu gösteriyorlar, bunun eziyetli bir yol olduğunu açıkça söylüyorlar. Onlar hiç kimseyi zorla sürüklemezler, ama bir kere onların saflarında yer aldınız mı, artık ayrılmazsınız, çünkü haklı olduklarını, bu yolun eh iyi yol olduğunu,

başka yol olmadığını görürsünüz.»

Ana, nihayet emeline ulaşmış olmanın sevinci içerisindeydi: İşte kendisi de gerçeği öğretiyordu insanlara!

«Halk böyle insanlarla omuz omuza yürüyebilir.

Onlar ufak tefek sonuçlar elde edince barışa yanaşanlardan değiller. Bütün yalancıları, kötüleri, açgözlüleri yenmedikçe durmayacaklar. Halk tek can halinde birleşmedikçe, tek ses halinde efendi benim, herkes için eşit kanunları ben kendim yapacağım! demedikçe, kollarını kavuşturup oturmayacaklar!. »

Sustu. Yorulmuştu. Arkadaşlarına baktı. Sözlerinin, iz bırak-mamacasına uçup gitmeyeceğinden emindi. Köylüler yüzüne bakıyorlar, konuşmasını sürdürmesini bekliyorlardı sanki. Piyotr kollarını kavuşturmuş, gözlerini kırpıştırıyor, çilli yanaklarını titreterek gülümsüyordu. Stepan, bir dirseği masada, bütün gövde-siyle ileriye doğru eğilmiş, hâlâ dinliyormuş gibi boynunu uzatmıştı. Ananın yanında oturan Tatyana dirseklerini dizlerine dayamış, yere bakıyordu.

Piyotr:

«İşte böyle!» diye mırıldandı ve başını sallayarak usulca bankın üzerine oturdu. Stepan yavaş yavaş doğruldu, bir şey kucaklamak istermiş gibi kollarını açtı. Ağır bir sesle:

«İnsan bu işe katılmak istiyorsa, gerçekten baş koyması gerek!» dedi. Piyotr çekingen bir tavırla üsteledi:

«Evet. . hiç geriye bakmadan!»

Stepan devam etti:

«Böye bir iş bu!»

Piyotr:

«Tüm dünya-için girişilen bir iş!» diye tamamladı.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

Ana sırtını duvara dayamış, başını geriye atmış, onların düşüncelerini dinliyordu. Tatyana kalktı, etrafına bakındı, tekrar oturdu. Yeşil gözlerinde kuru bir parıltı vardı. İki erkeğe hoşnutsuz, küçümseyici bakışlar fırlatıyordu. Birdenbire anaya dönüp:

«Çok acı çekmiş olduğunuz belli!» dedi.

«Öyle, çok çektim!»

«İyi konuşuyorsunuz, sözleriniz sürükleyici. Yarabbim, bu gibi insanları, böyle bir hayatı bir aralıktan da olsa seyredebil-sem! diye düşünüyor insan. Nasıl yaşıyoruz? Koyunlar gibi. Bakın örneğin ben, okuma yazma bilirim, kitap okurum, çok düşünürüm, bazen geceleri aklıma fikirler gelir, uykumu kaçırır. Ama neye yarar? Düşünmesem. . bir hiç için üzülürüm: düşünürsem, o da bir hiç için, boş şeyler işte. .»

Bakışı alaycıydı. Köylüler susuyorlardı. Rüzgâr pencere camlarını okşuyor, damın sazlarında uğulduyor, ocakta boğuk sesler çıkarıyordu. Bir köpek uluyordu. Bazen yağmur damlaları istemeye istemeye camları

kamçılıyordu. Lambanın alevi titredi, söner gibi oldu, sonra hemen canlandı, eskisi gibi yanmaya devam etti.

«Söylediklerinizi dinledim: İşte bunun için yaşıyor insanlar. İşin tuhafı, görüyorum ki bütün bunları ben biliyordum zaten! ama sizi dinlemeden önce bunları hiç duymamıştım, ve kafamda bu gibi düşünceler yoktu. .»

Stepan ağır, neşesiz bir sesle:

, «Yemek yiyip lambayı söndürmek gerek, Tatyana,» dedi. «Görenler diyecek ki, Çumakov'larda lamba geç saatlere dek yandı. Bizim için önemi yok, ama konuğumuz için belki hoş olmaz bu.. »

Tatyana yerinden kalktı, sobanın başında işe koyuldu. Piyotr gülümseyerek:

«Eveeeet!» dedi yavaşça. «Şimdi, dostum, tetikte olmalıyız. Gazete ortaya çıkınca. .»

«Ben bunu kendim için söylemedim ki. Beni tutuklasalar bile bu bir felaket olmaz!» Karısı masaya yaklaştı. «Çekil bakalım,» dedi.

Kalktı, bir yana çekildi karısının sofrayı kurmasını izledi.

«Topumuzun değeri ne ki!» diye sürdürdü. «Sürüsü beş para!»

Ana birdenbire acıdı ona. Gittikçe daha çok hoşlanıyordu ondan. Konuşup içini boşalttıktan sonra o günün iğrenç yükünden kurtulmuş, hafiflemiş hissediyordu kendini. Kendinden hoşnuttu, ve herkese iyi davranmak istiyordu.

«O dediğiniz doğru değil, usta!» dedi «Bir insan, kanını emmekten başka bir şey istemeyenlerin biçtiği fiatı kabul etmek zorunda değildir. Düşmanlarınız için değil, dostlarınız için ne değer taşıdığınızı

bilmeniz gerekir. .»

Köylü:

«Bizim dostumuz kim?» diye haykırdı. «Bizdeki dostluklar, bir kemik parçası için hırlaşmaya başlayıncaya dek sürer.»

«Yanılıyorsunuz, halkın dostları vardır.. »

Stepan dalgın dalgın karşılık verdi:

«Var, ama burda değil. Sorun bu!»

«Öyleyse burada da dost edinmelisiniz.»

Stepan düşündü:

«Evet, edinmeli.»

Tatyana:

«Sofraya oturun,» dedi.

Yemek sırasında, Ana'nın sözlerinden keyfi kaçmış görünen Piyotr coşkuyla konuşmaya başladı:

«Dikkati çekmemeniz için buradan biraz erken çıkmanız gerek. Bir sonraki konaktan bir posta arabasına binersiniz, ama kente giden bir araba olmasın. .»

Stepan:

«Niye? dedi. «Ben götürürüm onu.»

«Olmaz. Bir şey olursa sana sorarlar: Bu kadın evinde mi yattı? derler. — Evet, diyeceksin. - Nereye gitti? — Ben götürdüm onu. - Ya! demeksen götürdün ha? Öyleyse hapse gir bakalım! - Anlaşıldı mı?

Hapse girmeye acelen mi var? Neye yarar bu? Her şeyin zamanı var, zamanı gelir, çar ölür derler. Ama eğer dersen ki: burda yattı, bir araba kiraladı, bindi, gitti! böyle dersen, sana bir şey yapmazlar. Geceyi onun bunun evinde geçiren yolcu çok! Bizim köy işlek yer. .»

Tatyana alaycı bir sesle:

«Sen korkmayı nerde öğrendin, Piyotr?» diye sordu. •

Köylü elini dizine vurdu.

«İnsan her şeyi bilmeli, bacı!» diye haykırdı. «Kormasını da bilmeli, yürekli olmasını da. Bucak müdürü o gazete yüzünden Vaganov'u nasıl hırpalamıştı? Bizim Vaganov'a ne yapsan ne etsen bir kitaba el sürdüremezsin artık. İnanın bana, herkese oyun oynayan bir maskara olarak tanınırım ben. Bunu herkes bilir. Küçük kitapları, bildirileri, istediğiniz kadar dağıtabilirim de kimse benden kuşkulanmaz. Bizdeki insanlar öğrenim görmemişlerdir pek,

korkaktırlar da. Ama ne de olsa zamanın akışıyla birlikte öylesine etkileniyorlar ki, kimse gözünü açıp neler olduğ-nu kendi kendine sormadan edemiyor. İşte o zaman o küçük kitap ona karşılık veriyor, olanları açıklıyor, işte bu bu demek, şu şu demek, düşün, anla diyor o kitap. Öyle durumlar vardır ki, cahili bilmişinden daha iyi anlar, hele bilmişin karnı toksa. Ülkeyi tanırım ben, çok şey görür gözüm. Hiç kuşku yok ki yaşamak mümkün, ama, bir çırpıda yakayı ele vermemek için insanda kafa olmalı, ve çok ustalıklı davranmalı. Hükümet çevreleri de durumun değiştiğini seziyorlar. Köylü onlara soğuk davranıyor, pek gülümsemiyor, gülümserse de tatlı gülümsemiyor. Sözün kısası, resmî

makamlara baş vurmak istiyor. Geçen gün Smoliakovo-'da, Smoliakovo ufacık bir köy, bize yakın, işte orada, vergi top-. lamaya gitmişler, ama köylüler karşı gelmişler, diğrene sarılmışlar. Komiser hemen yapıştırmış: 'ulan, orospu çocukları, Çara karşı geliyorsunuz öyle mi?' diye. Orada Spivakin adında bir mujik varmış, açmış ağzını: 'Çarına da, sana da' diye başlamış. 'Kimmiş sırtımızdaki son gömleğimizi de soyan o Çar dediğin?' diye. Bak ne günlere vardık. Ana! Tabiî yakalayıp götürmüşler Spivakin'i; şimdi hapiste. Ama söylediği söz belleklerde, hatta

haylazlar o sözü yineleyip duruyorlar. Yani, kendisi hapiste ama sesi çıkıyor, yaşıyor!»

Yemek yemiyor, hızlı hızlı^konuşup duruyordu. Kara, kurnaz gözleri parıltılar saçıyordu. Köy yaşantısından edindiği sayısız gözlemleri, bir torba ufak para boşaltır gibi cömertçe Ana'nın önüne döküyordu.

Stepan, iki kez:

«Yesene!» dedi.

0 ise bir parça ekmek, bir kaşık alıyordu eline, sonra cıvıl-dayan bir saka kuşu gibi yeniden gevezeliğe dalıyordu. Sonunda, yemek son bulunca, ayağa fırlayıp:

«Hadi bakalım, gitme zamanı geldi!» dedi.

Ana'nın elini sıktı:

«Hoşça kalın! Belki bir daha görüşemeyiz. Size şunu söylemek isterim ki, bütün bu olup bitenler çok iyi. Sizinle görüşmek, konuşmanızı dinlemek, çok iyi. Valizinizde kitap ve gazeteler dışında başka bir şey var mı? Yün başörtü mü vardı? Tamam, bir gün başörtü, aklında tut Stepan. Biraz sonra valizi getirecek size. Hadi Stepan: Allahısmarladık, afiyette olun.»

Çıkıp gittiler, damda ve ocakta rüzgârın çıkardığı ses, ince yağmurun pencerelere çarpması işitildi. Tatyana sedirin üzerine giysiler sererek bir döşek hazırladı.

«Becerikli bir çocuk!» dedi Pelageya.

«Boyuna çınlayan bir çıngırak, ama sesi uzaktan işitilmez.»

«Ya kocanız?» «

«İyi adam, içki içmez, iyi anlaşıyoruz. Yalnız, zayıf karakterli.»

Doğruldu, bir an sessiz durduktan sonra ekledi:

«Şimdi ne yapmalı? Halkı ayaklandırman mı? Elbette, herkes bunu düşünüyor, ama kendi köşesinde düşünüyor. Oysa bunu yüksek sesle söylemek gerek. Sonu sonuna birisi bu yürekliliği göstermeli.. »

Sedirin üzerine oturdu, birdenbire sordu.

«Diyorsunuz ki, bu işle uğraşan küçükhanımlar da varmış, giderler işçilere kitap okurlarmış. . Bu onları

sıkmıyor mu? Korkmuyorlar mı?»

Ana'nın dediklerini dikkatle dinletikten sonra derin içini çekti, başını eğdi. 276

«Bir kitapta şöyle bir şey okumuştum: Yaşamın anlamı yoktur. Ne demek istediğini hemen anlayamamıştım. O biçim yaşamı bilirim ben. İnsanın kafasında düşünceler olur, ama birbiriyle bağlantısı

olmaz. Çobansız koyunlar gibi dolaşıp durur, onları toparlayacak kimsecikler yoktur.. Anlamı olmayan yaşam bu işte. Hiç geriye bakmaksızın bu yaşamı koyup kaçabilsem bir. . azbuçuk aklı erdi mi çok üzüntü

duyar insan!»

Ana bu üzüntüyü onun yeşil gözlerinde, zayıf yüzünde görüyor, sesinde duyuyordu. Onu avutmak, sevecenlik göstermek istedi:

«Ama siz, şekerim, siz anlıyorsunuz ne yapmak gerektiği-ni.. »

Tatyana sözünü kesti:

«Bilmek'gerek.. Yatağınız hazır, yatın.»

Sobaya doğru gitti, dimdik, sessiz durdu. Bütün düşüncesini tek bir nokta üzerine toplamış görünüyordu. Ana soyunmadan yattı. Kemikleri sızlıyordu yorgunluktan. Hafiften inledi.' Tatyana lambayı üfürdü. Kulübeyi saran yoğun karanlık içerisinde kalın, tekdüze sesi yeniden yükseldi. Acılarını dindirmek istiyordu sanki:

«Dua etmiyorsunuz. Ben de ne tanrının, ne de mucizelerin varlığına inanırım.»

Ana, döşeğinde kaygıyla döndü. Derin karanlık, pencereden kendisini dikizliyordu. Sessizlik içinde ancak duyulabilen bir hışırtı geliyordu kulağına. Mırıldanır gibi, ürkek bir sesle:

«Tanrıyı bilmem, ama, İsa'ya inanırım ben. . sözlerine de: 'Bütün insanları kendin gibi sev' demiş. . Evet, ona inanıyorum.»

Tatyana susuyordu. Karanlıkta, Ana onun belirsiz, dik, kurşunî karartısını görüyordu sobanın koyu fonu üzerinde. Genç kadın hâlâ hareketsiz, hâlâ ayaktaydı. Ana kaygıya kapılıp gözlerini yumdu. Ansızın buz gibi bir ses işitildi:

«Çocuklarımın ölümü için ne Tanrıyı, ne de insanları bağışlarım. . asla.»

Pelageya duygulandı, doğruldu. Bu sözleri söyleten derin acıyı anlıyordu. Sevecenlikle «Gençsiniz daha, çocuğunuz olur,» dedi.

«Hayır, benden geçti artık. Doktor, artık hiç çocuk doğura-mayacağımı söylüyor.»

Bir sıçan kaçtı yerde. Döşeme çatırdadı sanki görünmez bir şimşek çakmış gibi. Damın sazları arasında yağmurun hışırtrsı işitildi yeniden. Su damlaları hüzünlü bir tıpırdı çıkarıyordu yere düşerken. Ağır uyuşukluk içinde Ana, önce sokakta, sonra evin girişinde ayak sesleri işitti. Kapı usulca açıldı, boğuk bir ses:

«Tatyana, yattın mı?» diye sordu.

«Hayır.»

«Uyuyor mu?»

«Herhalde.»

Bir alev parladı, titredi, söndü. Köylü döşeğe yaklaştı, Ana-'nın bacaklarını örten koyun postundan giysiyi düzeltti. Bu özen Pelageya'yı duygulandırdı. Gülümseyerek gözlerini yumdu. Ste-pan sessizce soyundu, sekiye tırmandı. Bütün sesler kesildi:

Ana kımıldamadan yatıyor, en ufak bir sese kulak kabartıyordu. Karanlığın içinde, Ribin'in kana bulanmış

yüzü beliriyor-du karşısında.

Sekiden bir fısıltı işitildi:

«Görüyorsun ya? Bak kimler koyuluyorlar bu işe. Yaşını başını almış, binbir üzütü geçirmiş kişiler, çalışmışlar, çabalamışlar, dinlenmeye hak kazanmışlar artık, ama görüyorsun işte, hâlâ ön safta bulunuyorlar. Ya sen, sen ki gençsin, sağduyu sahibisin, ha? Söylesene Stepan. .»

Köylünün kalın sesi karşılık verdi:

«Bu gibi işlere insan iyice düşünüp taşınmadan kendini adamaz. .»

«Bu lafı çok işittim. .»

Sesler alçaldı, sonra yeniden yükseldi. Stepan mırıldandı:

«Şöyle yapmalı: önce ayrı ayrı konuşmalı. Sözgelimi Alek-siey Makov'u al, ateşli bir genç, öğrenim de görmüş, hükümete karşı.. Şorin de öyle, akıllı bir adam. Kniyazer de namuslu ve yürekli. Sonrası Allah kerim. Kadının sözettiği kimselerle görüşmeli. Baltamı alıp kente uzanayım bir, odun yarmaya gidiyormuşum gibi. Dikkatli davranmalı, kadın doğru söylüyor: Her insan kendi değerini kendisi biçmeli. Gördün ya o Ribin denen

köylüyü, şeytanın karşısında bile gerilemez işte o. Her şeye göğüs gerdi de ıh bile demedi. Ya Nikita'ya ne dersin? Nasıl utandı, ha? Korkunç bir şey bu!»

«Gözünüzün önünde bir insanı dövüyorlar da siz ağzınızı açmıyorsunuz. .»

«Biraz bekle hele! Allaha şükür de, iyi ki adamcağızı biz dövmedik de. Bu kadarı bile büyük şey.»

Uzun süre fısıldaştılar. Sesleri kimi zaman öyle alçalıyordu ki, Ana onların sözlerini belli belirsiz işitebiliyordu. Kimi zaman da adam fazla yükseltiyordu sesini, karısı susturuyordu: , «Yavaş

konuş, uyandıracaksın onu.»

İ Ana derin uykuya daldı. Uyku ağır bir bulut gibi üzerine çökmüş, alıp götürmüştü düşler evrenine. . Gün ağarırken Tatyna uyandırdı Ana'yi-Kilisenin çanı soğuk havada titreşimler yaparak sessizliği bozdu.

«Çay demledim, için, yoksa sabah mahmurluğuyla üşürsünüz arabanın içinde.»

Stepan sakalını tarayarak, kendisini kentte nasıl bulabileceğini sordu Ana'ya. Pelageya köylünün yüzünü

daha olgunlaşmış, dünkünden daha canayakın buldu. Adam, çayını içerken, güidü:

«Ne tuhaf oldu, değil mi?»

«Tuhaf olan ne?» diye sordu Tatyana.

«Tanışmamız. Öyle basit ki. .»

Ana düşünceli, ama emin bir tavırla:

«Bu gibi işlerde her şey şaşılası bir basitlik içinde geçer,» dedi. Birbirlerine fazla konuşmadan veda ettiler. Bununla birlikte, karı koca yapacağı yolculukla çok ilgilendiler, bir sürü öğüt verdiler.

Pelageya arabaya bindikten sonra köylüyü düşündü: Sakınganlıkla işe koyulacak, köstebek gibi sessiz, durup dinlenmeden çalışacaktı şimdi adam. Karısının hoşnutsuz sesi de hep çın-layacaktı Pelageya'nın kulağında, yeşil gözlerinin parıltısı sön-meyecekti hiç. Ve yaşadığı sürece, ölen yavrularının üzerine ağlayan bir ananın hınçlı acısı da yaşayacaktı içinde.

Ribin'i, yüzünü, ateş gibi gözlerini, döktüğü kanı, söylediği

sözleri anımsadı. Yırtıcı hayvanlar karşısında güçsüz olmanın *' buruk duygusu yüreğini kanattı. Mikhail'in iriyarı bedeni, kara sakalı, yırtık gömleği, arkadan bağlı elleri, sakalına karışmış saçları

öfkeyle, gerçeğe olan inançla aydınlanmış yüzü, yol boyunca gözleri önünden gitmedi. Yaşam, toprağı sürülmemiş, inişli çıkışlı bir ova gibi görünüyordu gözüne. Sessiz sedasız çiftçileri bekleyen ve özgür, namuslu ellere:

'Beni aklın, ve gerçeğin, tohumlarıyla döllendirin, bire yüz ürün veririm size!' diye vaadde bulunan bir ova. .

Yolculuğunun başarılı geçtiğini anımsadı ve yüreğinin derinliklerinde tatlı bir sevincin pırpır ettiğini duyar gibi oldu.

Utangaçlıkla susturdu bu sevinci.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

Kapıyı Nikolay açtı. Elinde bir kitap vardı. Saçları karmakarışıktı. Neşeyle haykırdı:

«Ne o, döndünüz mü? Ne çabuk?»

Gözlükleri ardından, gözleri sevecenlikle kıpışıyordu. Mantosunu çıkarmasına-yardım etti, dost bir gülümsemeyle:

«Bu gece burasını aramaya geldiler, biliyormusunuz?» dedi. «Niçin geldiklerini anlamadım. Başınıza bir şey gelmiş olmasından korkuyordum. Ama beni tutuklamadılar. Kuşkusuz sizi yakalamış olsalardı beni de bırakmazlardı.»

Ana'yı yemek odasına soktu, ateşli ateşli konuşmaya başladı:

«Ama işten attılar beni. Üzülmüyorum. Atı olmayan köylü sayısını hesaplamaktan bıktım artık!»

Sanki bir dev, muziplik etmek istemiş, odanın içi altüst oluncaya dek dışarda evin duvarlarına vurmuş da vurmuştu. Portreler yerlerde sürünüyordu. Duvar örtüleri yırtılmış, lime lime sarkıyordu. Döşemenin bir bölümü sökülüp çıkarılmış, pencerenin pervazı kırılmış, sobanın yanına küller dökülmüştü. Ana, evin durumunu görünce başını salladı. Nikolay'a baktı; onda bir yenilik olduğunu seziyordu. Masanın üzerinde, sönmüş semaverin yanıbaşında, kirli kapkacak duruyordu. Kâğıt içinde sucuk ve peynir vardı. Ötede beride ekmek artıkları, kırıntılar görülüyordu. Kitaplar, semaverin közleri, bu tabloyu tamamlıyordu. Ana gülümsedi. Nikolay da sıkılgan bir gülümsemeyle karşılık verdi:

«Bu talan manzarasına ben de katkıda bulundum, ama zararı yok, Nilovna, farketmez. Yine gelecekler sanırım, onun için her şeyi olduğu gibi bıraktım. Siz onu bırakın da, yolculuk nasıl geçti, onu anlatın.»

Bu soru Ana'nın yarasını deşti. Ribin'in hayali yeniden canlandı. Gelir gelmez ondan sözetmediği için suçlu saydı kendini. Nikolay'a yaklaştı, serinkanlılığını bozmadan, hiç bir ayrıntıyı unutmamaya çalışarak anlatmaya başladı:

«Yakaladılar onu.. »

Nikolay titredi:

«Nasıl oldu?»

Ana bir el hareketiyle onu susturdu anlatmaya devam etti. Sanki adaletin önünde bulunuyordu, sanki bir insana yapılan işkence için davacı olmaya gelmişti. Nikolay sandalyenin arkalığına yaslandı. Yüzü sapsarı

olmuştu. Dinledi. Ağır ağır gözlüklerini çıkardı, masanın üzerine koydu, gözle görünmez bir örüm-cek ağını çıkarmak istiyormuş gibi eliyle yüzünü sildi. Yüzünün çizgilerini derinleşti. Elmacık kemikleri daha belirlendi. Burun kanatları titredi. Pelageya onu ilk kez bu durumda görüyordu. Ürküntü duydu. Ana sözünü bitirince, Nikolay ayağa kalktı, sessizce birkaç adım attı. Yumruklarını cebine sokmuştu. Dişleri arasından mırıl-dandı:

«Yaman bir adam. Hapiste acı çekecek. Onun gibiler hapse dayanamazlar.»

Yumruklarını biraz daha indirdi cebine. Coşkunluğunu diz-ginlemeye uğraşıyordu. Ama, Ana duyuyordu bu coşkuyu, kendisine de geçiyordu.

Nikolay'ın gözleri bıçak ucu gibi inceldi. Yeniden yürümeye başlayarak soğuk bir öfkeyle şöyle dedi:

«Bakın ne korkunç şey! Bir avuç akılsız insan vuruyor, boğuyor, eziyor; bunu, halk üzerinde kurmuş

olduğu uğursuz

egemenliği sürdürmek için yapıyor. Vahşet artıyor, zalimlik yaşam yasası haline geliyor.. Düşünsenize!

Onlar vuruyorlar, vahşi hayvanlar gibi paralıyorlar, çünkü cezasız kalacaklarından emindirler, işkence etmekten hoşlanıyorlar; bu kötülüğe susa-mışlık ilkel içgüdülerini, hayvansal alışkanlıklarını sertlikle doyurma iznine sahip kölelerin iğrenç hastalığı. Ötekiler ise, öc duygusuyla zehirlenmişler.

Geri kalanı

da zorbalıktan sersemlemiş, kör ve dilsiz olmuştur. Halkı, tüm halkı yozlaştırıyorlar böylece.»

Durdu, sustu, dişlerini sıktı.

«Bu vahşi yaşamda hepimiz bilinçsiz olarak vahşileşiyo-ruz,» dedi usulca. Heyecanını bastırdı, yatıştı. Parlayan gözlerini Ana'ya çevirdi. Yanaklarından aşağı yaşlar akıyordu.

«Hadi, Nilovna, hadi, sevgili arkadaş, kendimize gelelim, yitirecek zamanımız yok.»

Hüzünlü bir gülümsemeyle yaklaştı, elini tuttu, sordu:

«Valiziniz nerede?»

«Mutfakta.»

«Ev sivil polislerle kuşatılmış durumda. Onca kâğıdı göze çarpmadan dışarı çıkarmayı başaramayız. Onları nereye saklayacağımı bilemiyorum. Üstelik, bu gece yine gelecekler sanırım. Bu durumda, pek yazık olacak, ama yakmamız gerek.»

Ana:

«Neyi yakacağız?» diye sordu%

«Valizin içindekilerjni.»

Pelageya anladı. Üzüntüsüne karşın, görevini başarmış olmanın gururuyla gülümsedi:

«Valizde hiçbir şey yok! Bomboş!»

Ve yavaş yavaş canlanarak Çumakov'la tanışmasını anlattı.

Nikolay önce kaygıyla kaşlarını çatarak, sonra şaşkınlıkla dinledi. Sonunda,

Ana'nın sözünü keserek:

«Ama bu olağanüstü bir şey! Yaşasın!» Diye haykırdı. «Korkunç şansınız var!»

Elini ateşli ateşli sıktı:

«Halka karşı, beslediğiniz bu inanç ve güven beni öyle duygulandırıyor ki!. İnanın, öz annem gibi seviyorum sizi.»

Ana gülümsüyor, ilgiyle onu izliyordu. Bu yepyeni canlılığın ona nereden geldiğini anlamaya çalışıyordu. 282

Nikolay ellerini ovuşturarak:

«Gerçekten çok güzel!» dedi.

Sonra hafif bir gülücükle:

«Biliyor musunuz bu son günleri nasıl geçirdim? Hep işçilerle birlikteydim. Onlara kitap okudum, konuştum, seyrettim. Sağlıklı, temiz şeyler kazandım onlarla yaşamaktan. Ne iyi insanlar, Nilovna! Genç

işçilerden sözediyorum. Sağlam, duyarlı, her şeyi anlamak için yanıp tutuşan gençler. İnsan onları

görünce, Rusya'da yeryüzünün en parlak demokrasisinin gerçekleşeceğini düşünmekten kendini alamıyor.»

Elini yemin eder gibi kaldırdı, sonra yine konuşmaya başladı:

«Kapanık bir yaşantım vardı. Yazı yazıyordum ve. . bir ölçüde buruklaşmıştım, kâğıtlar, rakamlar arasında küflenmiştim. Yaklaşık bir yıl böyle yaşamak korkunç bir şey. Ben işçiler arasında yaşamaya alıştım, o ortamdan kopunca kendimi rahat hissetmiyordum, yeni yaşantıma alışmak için kendimi zorlamam gerekiyor. Ama şimdi, yeniden özgürce yaşayabilirim. Onları görebilecek, onlarla çalışabileceğim. Anlıyor musunuz? Yeni doğan düşüncelerin beşiğinin başucunda kalacağım, yaratıcı

gücün, gençliğin yanında. Şaşılacak ölçüde, basit, güzel, korkunç coşturucu bir

şey bu. insan gençleşiyor, sağlamlaşıyor. Zengin bir yaşantıya kavuşuyor.»

Biraz sıkılganlık seziliyordu tavırlarında. Neşeyle gülmeye başladı. Onun sevinci Ana'ya da geçti Pelageya anlıyordu onun ruh durumunu.

Nikolay:

«Siz de şaşılacak bir kadınsınız!» diye haykırdı, «insanları öyle çarpıcı ayrıntılarıyla anlatıyorsunuz ki.. onları öyle iyi tanıyorsunuz ki!. »

Ana'nın yanına oturdu, sıkılganlığını gizlemek için eliyle saçlarını düzelterek neşeli yüzünü öte yana çevirdi. Biraz sonra Ana'ya doğru döndü ve onun yalın, açık bir dille anlattığı öykünün arkasını ilgiyle dinledi.

«Olur şey değil, bu ne şans!» diye haykırdı. «Onda dokuz olasılıkla yakayı ele vermeniz gerekirken, ansızın. . Evet, öyle görülüyor ki köylüler kıpırdanmaya başlıyorlar. Ki bu da olağandı. O kadının ne biçim bir kadın olduğunu çok iyi anlıyorum!

283

Özel olarak kırsal bölgelerle uğraşan adamlar gerekli bize. Adam yok ama, adam eksik.. Yüzlerce kola gerek var bu işte!»

Ana yavaşça:

«Pavel'im özgürlüğüne bir kavuşabilse. . Andrey de!» diye mırıldandı. Nikolay Ana'ya baktı, başını eğdi:

«Bakın, Nilovna, söyleyeceğim şey sizi çok üzecek, ama yine de söylemeliyim size. Pavel'i iyi tanırım ben, hapisten kaçmaz o! Yargılanmak ister, bütün gücüyle görünmek ister.. Bu kararından caymayacaktır. Caymaması gerekir de. Sibirya'dan kaçacaktır o.»

Ana içini çekip usulca şu karşılığı verdi:

«İyi ya! En doğru yolun hangisi olduğunu o bilir. .»

Biraz sonra Nikolay gözlerini Ana'ya dikip:

«Hım!» dedi. «Ya sizin köylü bizi görmekte tez davranırsa?. Kırsal bölge için, Ribin konusunda mutlaka bir yazı hazırlamak gerek. Mademki bu kadar yürekli davranıyor, kendisine zarar vermez yazacağımız şey. Ben hemen bugün hazırlarım yazıyı. Liudmila hemencecik basar. . Peki ama, bildiriyi nasıl ulaştıracağız ta oralara?»

«Ben götürürüm. .»

Nikolay:

«Hayır, teşekkür ederim!» diye atıldı. «Ama bunu Ve-sovşikov pekâlâ yapabilir, ne dersinjz?»

«Onunla konuşak gerek.»

«Tamam, deneyeyim bakalım. Nasıl davranması gerektiğini de öğretin.»

«Ya ben? Ben de yapacağım?»

«Siz hiç merak etmeyin.»

Oturdu, yazmaya başladı. Ana hem sofrayı kaldırıyor, hem ona bakıyordu. Parmakları arasında kalem titriyor, bir sürü sözcüğü kâğıda döküyordu. Arada bir ensesi ürperiyordu. Başını kaldırıp gözlerini yumuyor, çenesi oynuyordu.

Sonunda ayağa kalktı.

«Tamam, hazır!» dedi. «Üzerinizde saklayın bu kâğıdı. Yalnız, biliyorsunuz, jandarmalar gelirlerse sizin üstünüzü de ararlar.»

Ana rahat bir tavırla:

«Canları cehenneme!» diye karşılık verdi.

Akşama doktor geldi. Odada sinirli sinirli gezinerek:

«Hükümet çevreleri neden birdenbire bu kadar kaygılanmaya başladılar

acaba?» dedi. «Bu gece yedi yerde arama yapıldı!. Bizim hasta nerede?»

Nikolay:

«Dün gitti,» dedi. «Bugün cumartesi ya, anlarsın, okuma seansını kaçırmak istemez. .»

«Kafası yarılan bir kimsenin bunu yapması saçma.»

«Ben de onu dedim kendisine, ama para etmedi.»

Ana kendi düşüncesini açıkladı:

«Arkadaşlara biraz böbürlenmek istemiştir canı. Bakın işte, ben kanımı döktüm bile! diyecek.. »

Doktor, Ana'ya baktı, dişleri arasından:

«Amma da kana susamışsınız!» dedi.

«Hadi dostum, git artık, burada yapacağın hiçbir şey kalmadı, biz de konuk bekliyoruz. Nilovna, versenize ona kâğıdı.»

«Yine mi kâğıt?»

«Al bakalım, basımevine götüreceksin.»

«Pekâlâ, veririm. Hepsi bu kadar mı?»

«Evet. . Kapıda bir sivil polis duruyor.»

«Gördüm. Benim kapımda da var bir tane. Hadi öyleyse, hoşça kalın, kıyıcı kadın!. Hem biliyor musunuz, dostlarım, mezarlıktaki çatışma, sonuç olarak iyi bir şey. Bütün kent ondan sözediyor. Yazdığın makale iyiydi ve tam zamanında yetişti. Ben hep derim: iyi bir savaş kötü bir barıştan daha iyidir.»

«Ben de o görüşteyim. Gitsene!»

«Hiç de nazik değilsin! elinizi sıkayım. Nilovna!. Çocuk akılsızca davranmış.

Nerede oturduğunu biliyor musun?»

Nikolay adresi verdi:

«Yarın bir uğrayıp görmeliyim onu. İyi bir çocuk, değil mi?»

«Çok iyi bir çocuk. .»

«Onunla ilgilenmeli, aptal bir çocuk değil,» dedi doktor ayrılırken. «Gerçek aydın proletaryayı

oluşturacak olanlar bunlar işte, bizler sınıf çelişkisi bulunmayan bir başka dünyaya göçtükten sonra bunlardır yerimize geçecek olanlar. .»

285

«Çok geveze olmuşsun sen. .»

«Neşeliyim de ondan. . Demek hapse girmeye hazırlanıyorsun ha? Orada dinlenmeni dilerim.»

«Sağol ama yorgun değilim.»

Ana, genç işçiyle ilgilendikleri için mutluydu. Doktor gittikten sonra Nikolay ile Pelageya sofraya oturup gece konuklarını beklemeye başladılar. Nikolay, sürgünde yaşayan arkadaşlarından, kaçıp düzmece bir adla savaşımı sürdürünlerden sözetti uzun uzun. Odanın çıplak duvarları, dünyayı yenilemek için güçlerini harcayan bu alçakgönüllü, çıkar gözetmeyen, kahramanların öyküsüne şaşmış ve inanmamış gibi, onun boğuk sesini geri çeviriyordu. Yumuşak, dost gölgeler kuşatıyordu Ana'yı. İmgeleminde sonsuz kuvvet ve cesaret sahibi bir tek yaratık halinde beliren bütün o yabancılara karşı, sıcacık bir sevgi dolu elleriyle asırlık yalanların küfünü söküp atıyor, yaşamın yalın ve aydınlık gerçeğini insanların gözleri önüne seriyordu. Yeniden doğan bu büyük gerçek, ayırım yapmaksızın tüm insanları kendisine çağırıyor, yeryüzüne korku salan üç canavardan, kıskançlıktan, kinden ve yalandan onları kurtarmaya söz veriyordu.. Bunu düşünce, eskiden daha az üzüntülü bir gün geçirdiği için şükranını bildirmek üzere ikonların önünde diz çöktüğünde duyduklarına benzer duygular uyanıyordu içinde. Şimdi artık unutmuştu o

günleri. Duyguları büyümüş, daha aydınlık, daha sevinçli olmuş, içinde daha derin kök salmıştı ve gitgide ateşleniyordu.

Nikolay birdenbire sözünü yarıda kesti.

«Jandarmalar gelmiyorlar!» diye haykırdı.

Ana, Nikolay'a bakıp:

«Canları cehenneme!» dedi.

«Öyle! Ama, yatma zamanı geldi, Nilovna. Çok yorgun olmalısınız. Şaşılacak bir direnciniz var doğrusu. Onca heyecan ve kaygıya çok iyi dayanıyorsunuz. Yalnız, saçlarınız çabuk ağa-rıyor. Hadi gidin de dinlenin, hadi!»

YİRMİNCİ BÖLÜM

Ana uyanıverdi. Mutfak kapısına sert darbeler vuruluyordu. Sabırlı bir inatla aralıksız vuruluyordu. Ortalık karanlık ve sessiz286

lik olduğundan, bu inat kaygı vericiydi. Ana çabucak giyindi, mutfağa koştu ve kapı arkasından sordu:

«Kim o?»

Yabancı bir ses:

«Ben!» diye karşılık verdi.

«Siz kimsiniz?»

Hafif, yalvaran bir sesti:

«Açın.»

Ana sürgüyü çekti, kapıyı ayağıyla itti, İgnati içeri girdi. Sevinçle:

«Oh! Yanılmamışım!» dedi.

Beline dek çamura bulanmıştı. Yazü kül gibiydi, gözlerinin J/f çevresinde siyah halkalar vardı. Kıvırcık saçları kasketinden T dışarı fırlıyordu. Kapıyı kapadıktan sonra:

«Başımıza bir felâket geldi!» diye mırıldandı.

«Biliyorum. .»

İgnati şaşkın şaşkın sordu:

«Nerden biliyorsunuz?»

Ana olanları kısaca anlattı.

Ya öbür ikisi, arkadaşların? Onları da yakaladılar mı?»

«Orda değillerdi. Revizyon kuruluna gitmişlerdi. Mihail baba ile birlikte beş kişi tutukladılar.» - Burnunu çekti, gülümsedi:

«Ben paçayı kurtardım, şimdi beni arıyorlardır kuşkusuz.

«Sen nasıl sıyrıldın?»

Odanın kapısı usulca aralandı.

İgnati bir sıranın üzerine oturup çevresine baktı:

«Ben mi?» dedi. «Jandarmaların gelmesinden bir dakika önce korucu koşa koşa geldi, pencereye vurdu, dikkat çocuklar, dedi, sizi yakalamaya geliyorlar.»

Hafifçe güldü, iş gömleğinin ucuyla yüzünü sildi.

«Mikhail Baba kolay kolay telâşa kapılmaz. Bana biliyorsun ya, dedi, ve oracıkta birkaç satır karaladı, elime tutuşturdu, hadi git, dedi. Çalıların arkasına sinip saklandım. Jandarmaların usulca ilerlediklerini işittim. Çok jandarma vardı. Her yan doluydu, iblisler! Bizim şantiyenin çevresine ağ germişler. Ben saklandım. Yanımdan geçip gittiler. Sonra kalktım, yürü ha yürü, haba-bam yürü! İki gece bir gün, durup dinlenmeden. .»

Kendinden hoşnut olduğu görülüyordu. Kahverengi gözlerinin içi gülüyor, kırmızı, kalın dudakları

titriyordu.

Ana semaveri kaldırıp:

«Sana hemen bir çay pişireyim,» dedi.

«Mikhail'in mektubunu vereyim size.»

Yüzünü ekşite ekşite, sövüp sayarak güçlükle kaldırdı bacağını, ayağını sıranın üzerine koydu. Nikolay kapının eşiğinde göründü. Gözlerini kısarak:

«Günaydın, arkadaş,» dedi. «İzninizle size yardım edeyim.»

Eğildi, çamurlu sargıları çabuk çabuk çözmeye başladı. Delikanlı bacağını elleriyle havada tutarak şaşkın şaşkın Ana'ya baktı:

«Ne olacak?» dedi.

Ana kendi işine baktı:

«Ayaklarını alkolle ovmak gerek.»

«Elbette!» dedi Nikolay.

İgnati sıkılganlıkla burnunu çekti.

Nikolay mektubu buldu, açtı, buruşuk kâğıt parçasını gözlerine yaklaştırıp okudu:

«işin ardını bırakma, Ana, hanımefendiye de lütfen söyle, bizler için daha fazla yazı yazmayı unutmasın. Elveda. Ribin.»

Nikolay, mektubu tutan elini ağır ağır yere indirdi, hafif bir sesle:

«Olağanüstü bir şey bu!» dedi.

İgnati, çıplak ayağının kirli parmaklarını usulca oynatarak onlara bakıyordu. Ana, gözyaşlarından ıslanan yüzünü kaçırarak suyla dolu bir leğen getirdi, yere oturdu, oğlanın bacağına uzattı elini. Ama İgnati ürkek bir tavırla bacağını sıranın altına kaçırdı.

«Ne istiyorsunuz?» dedi.

«Çabuk ayağını ver bana.»

«Size alkol getireyim,» dedi Nikolay.

Delikanlı ayağını biraz daha soktu sıranın altına:

«Ne oluyoruz, hastane mi burası?» diye söylendi.

Ana öbür ayağın sargılarını da çözmeye koyuldu.

İgnati seslice burnuu çekti, gülünç bir hareketle dudaklarını gerdi, boynunu bükerek Ana'ya baktı. 288

Pelageya:

«Biliyor musun, Mikhail Ribin'i dövdüler,» dedi.

Sesi titriyordu.

İgnati korkuyla:

«Yok canım!» dedi.

«Evet! Nikolskoye'ye getirdiklerinde zaten dayak atmışlardı. Nikolskoye'de çavuşla komiser yeniden dövdüler, suratını tekmelediler. Kan içinde kaldı.»

Oğlan kaşlarını çattı. Omuzları titredi.

«Dayak atmakta ustadırlar,» dedi. «İblisten korkar gibi korkarım onlardan!. Ya köylüler, onlar da dövdüler mi?»

«Yalnız birisi. Komiser buyurdu döv diye, ötekiler el kaldırmadılar hatta araya girdiler. 'Dövmemeliler'

diyorlardı.»

«Vaaay! Savunucuları kimlerdir? Niye savunuyorlar? Köylüler bunu anlamaya başlıyorlar demek.»

«Sağduyu sahibi olanlar da vardır.»

«Heryerde var. Olması da gerekir.Var olmasına var ya, onları bulmak zor.»

Nikolay bir şişe alkol getirdi, semavere kömür koydu, çıktı, ignati onu meraklı gözlerle izledi, sesini alçaltarak:

«Bu efendi, doktor mu?» diye sordu Ana'ya.

«Bu davada efendi mefendi yok, yalnızca arkadaşlar var.»

Şaşkınlıkla gülümsedi. İnanmadığı belliydi.

«Artık anlayamıyorum!» dedi.

«Neyi anlamamıyorsun?»

«Valla, bir yerde dayak atıyorlar, başka bir yede ayaklarını yıkıyorlar. Peki, ikisinin ortasında ne var?»

Odanın kapısı açıldı, Nikolay içeri girdi.

«İkisinin ortasında, dayak atanlar ve kurbanların kanını emenlerin ellerini yalayanlar var. Bunlar var işte ortada!» dedi.

İgnati saygı ile süzdü Ana'yı. ve bir an sessizlikten sonra:

«Bu doğru işte!» dedi.

Kalktı, bir sağ ayağı üzerine, bir de sol ayağ üzerine kuvvetle bastı.

«Yepyeni ayaklarım oldu şimdi, sağolun!» dedi.

Çay içmek için yemekodasına geçtiler, ignati ağırbaşlılıkla anlatmaya başladı:

«Gazeteyi ben dağıtırım. Yürümekten yorulmam.»

Nikolay:

«Okuyan çok mu?»

«Okuma bilen herkes. Zenginler bile. Sorunu şöyle alıyorlar: Köylüler, soyluların ve zenginlerin topraklarını kendileri paylaşacaklar ve öyle yapacaklar ki artık ne patron, ne işçi kalsın. Elbette, eğer böyle olmayacaksa ne diye savaşılsın?»

İgnati kızar gibi görünüyor, karşılık bekler gibi kuşku ile bakıyordu Nikolay'a. Nikolay sessizce gülümsüyordu.

«Bugün savaşılsa, yani başarıya ulaşılsa, yarın baştan başlar aynı hikâye, yine biri zengin, öbürü yoksul olur. Yok, eksik olsun! servet kuma benzer, yerinde rahat durmaz, her yöne akar. O zaman bütün bunlar kime yaramış olur? Hayır, eksik olsun!»

«Kızma!» dedi Ana şakacıktan.

Nikolay düşünceli duruyordu.

Ribin'in tutuklanmasını haber veren bildiriyi nasıl ulaştıracağız çabucak?»

ignati kulak kabarttı:

«Bildiri mi çıkacak yani?»

«Evet.»

İgnati ellerini ovuşturarak:

«Verin bana, ben götürürüm,» dedi.

Ana, oğlana bakmaksızın usulca gülmeye başladı.

«Ama yorgunsun ve korkuyorsun'sen söyledin.»

İgnati geniş elini kıvırcık saçları arasından geçirdi, ağırbaşlı ve durgun bir sesle karşılık verdi:

«Korku başka şey. İş iştir. Niçin alay ediyorsunuz?. Amma da tuhafsınız.»

Ana ona bakıp neşeleniyordu. Kendini bu neşeye kaptırıp elinde olmayarak:

«Çocuğum!»dedi.

«Ya! Şimdi de çocuk olduk öyle mi?»

Gözlerini kırpıştırarak iyiniyetle İgnati'yi süzen Nikolay:

«Oraya gitmeyeceksiniz,» dedi.

İgnati kaygılandı:

«Nereye gideceğim ya?»

290

«Sizin yerinize bir başkası gidecek. Nasıl yapacağınızı ona ayrıntılarıyla anlatacaksınız, tamam mı?»

Bir anlık bir duraksamadan sonra, istemeye istemeye:

«Peki!» dedi İgnati.

«Size sağlam bir kimlik belgesi bulup orman bekçisi diye işe yerleştiririz. .»

İgnati başını birdenbire kaldırdı. Kaygılıydı.

«Peki, ya köylüler odun ya da. . başka bir şey almaya geli-lerse ben ne

yaparım? Enseleyecek miyim onları. Bana yaramaz bu.»

Ana gülmeye başladı. Nikolay da güldü. Bu durum oğlanı yeniden üzdü. Nikolay onu yatıştırdı:

«Hemen telâşlanmayın canım, köylüleri enseleyecek değilsiniz.»

İgnati neşeyle gülümsedi:

«O zaman olur. Ben fabrikada çalışmak isterdim. Fabrikada kafası işleyen kimseler var diyorlar. .»

Ana sofradan kalkıp pencereden dışarı baktı. Dalgın dalgın:

«Yaşam bu!» dedi. «Günde on kez güleriz, ağlarız! Bitirdin mi, İgnati! Git yat.»

«Ama ben uyumak istemiyorum ki! »

«Git, git. .»

«Katı yüreklisiniz! Peki, gidiyorum. Çay için teşekkürler. Bana gösterdiğiniz özen için de. .»

Ana'nın yatağına uzanırken başını kaşıyarak mırıldandı:

«Şimdi burası leş gibi katran kokacak.. hem de boş yere: uykum yok ki benim. . Vay canına! Dayak atanlarla ayak yıkayanların ortasında ne olduğunu nasıl da iyi açıkladı herif! Yaman adam!. »

Ve birdenbire, kaşları havada, ağzı açık, horul horul horlaya-rak uyuyakaldı.

YİRMİBİRİNCİ BÖLÜM

O akşam, İgnati, bir bodrum katının ufak odasında Ve-sovşikov'un karşısında oturmuş, kaşlarını çatıp sesini alçaltarak şöyle diyordu:

«Ortadaki pencerenin camına dört kez vuracaksınız.»

Vesovşikov kuşkuyla:

«Dört kez!. » diye yineledi.

«Önce üç kez, şöyle!»

Bükülü parmağını masaya vurarak saydı:

«Bir, iki, üç. Sonra bir darbe daha.»

«Peki.»

«Kızıl saçlı birisi açacak, ebeyi mi arıyorsunuz? diye soracak. Kendisine: Evet, patron gönderdi, diyeceksiniz. Bu kadarı yeter, o anlar.»

Başlarını birbirlerine doğru eğiyorlardı. İkisi de sağlam yapılıydı; kararlıydılar, konuşurken seslerini alçaltıyorlardı. Ana kollarını göğsünde kavuşturmuş, masanın yanında duruyor, onlara bakıyordu. Bu gizimli darbeler, bu soru-cevaplar için için güldürüyordu onu.

'Bunlar çocuk daha!' diye düşünüyordu.

Duvara asılı bir lamba koyu nem lekelerini ve dergilerden kesilmiş gravürleri aydınlatıyordu. Yerlerde yamru yumru kovalar, damdaki oluklara kullanılan saçlardan artakalan hurda parçaları görülüyordu. Pas, yağlıboya ve küf kokusu dolduruyordu odayı.

İgnati kalın bir kürklü pardösü giymişti. Bu pardösüyü çok severdi. Kol uçlarını okşuyor, kendi kendini seyrediyordu. Sıcak bir sevecenlik duygusu doldu Ana'nın yüreğine: 'Sevgili yavrularım!. 1

•

İgnati ayağa kalktı.

«Hepsi bu kadar. Unutmayın: Önce Muratov'a gidecek, büyükbabayı görmek isteyeceksiniz. .»

«Unutmam,» dedi Vesovşikov.

. Ama İgnati pek inanmıyordu, işaretleri, parolaları ikide bir anımsıyordu. Sonunda elini uzattı:

«Onlara selâm söyleyin benden, iyi insanlar, göreceksiniz.»

Kıvançla kendini inceledi, eliyle pardösüsünü okşadı.

«Ben gideyim mi?» diye sordu Ana'ya.

«Yolu bulabilir misin?»

«Elbette. Hoşça kalın, arkadaşlar.»

Ve çıkıp gitti. Omuzlarını yükseltiyor, göğsünü kabartıyordu.

292

Yeni şapkasını kulağının üstüne eğmiş, ellerini iyice cebine sokmuştu. Sarışın bukleler neşeyle titreşiyordu şakakları üstünde.

Vesovşikov, Ana'ya yaklaşıp:

«Bana da iş çıktı,» dedi. «Canım sıkılmaya başlamıştı. Hapisten kaçmam neye yaradı sanki? Gizlenmekten başka bir şey yapmadım. Hapishanede bir şeyler öğreniyordum hiç değilse. Pavel kafamızı dolduruyordu, öğrenmek bir zevkti.. Eee, kaçış konusunda ne karar verildi?»

Ana elinde olmayarak iç çekti:

«Bilmiyorum.»

i Vesovşikov elini Ana'nın omuzuna koydu, yüzünü yüzüne

* yaklaştırdı.

«Anlat onlara, seni dinlerler. Kaçmak çok kolay, bunu sen kendin de anlayabilirsin. Bak, hapishanenin duvarı var ya, onun yanında da bir sokak feneri. Karşıda bir yıkıntı var, solda bir mezarlık, sağda da sokak, kent. Fenerci gündüzün feneri temizlemeye gelir. Merdivenini duvara dayar,

tırmanır, duvarın tepesine bir ip merdivenin çengellerini takar, ip merdiveni hapishanenin bahçesine salar: tamam!

Arkadaşlar bilecekler saati, tam o sırada adî suçlulara şamata ettirirler, ya da kendileri ederler, kaçacak olanlar da ip merdivenden yukarı tırmanırlar, olur biter!»

Planını Ana'ya açıklarken elini burnunun dibinde sallıyordu. Dediğine bakılırsa her şey kolaydı, ustalıkla başarılacaktı. Pela-geya, Vesovşikov'u ağır, becereksiz bir adam olarak tanımıştı. Onun gözleri eskiden her şeye kuşkuyla, kızgınlıkla, ters ters bakardı. Şimdiyse yeni gözler takmış gibiydi. Ana'yı inandıran, heyecanlandıran, sıcak aydınlık gözler.

«Düşün, görüyorsun ki gündüz gözüyle olup bitecek bunlar. Düşün bir kez! Bir tutuklunun tüm hapishanenin gözü önünde gündüz gözüyle kaçmaya yelteneceği kimin aklına gelir?»

Ana derin bir ürpermeyle:

«Ya üzerine ateş ederlerse?» dedi.

J, «Kim ateş edecek? Asker yok ki. Gardiyanlar fil bile vura-pıazlar tabancalarıyla.»

| «Bütün bunlar gereğinden fazla kolay geliyor bana. .» j «Söylediklerimin doğru olduğunu göreceksin. Ötekilere de

anlat. Ben hemen her şeyi şimdiden hazırladım, ip merdiveni, çengelleri.. Evsahibim de fenerci olacak. .»

Kapının ardında birisi öksürdü. Teneke şıngırtısı işitildi.

«İşte o da geldi,» dedi Vesovşikov.

Kapıda bir çinko banyo belirdi. Kısık bir ses homurdandı:

«Canına yandığım banyosu, geçmeyecek misin şu kapıdan?. »

Ardından kır saçlı toparlak bir baş göründü. Şapkasız. Gözleri patlaktı. Babacan yüzünü bir bıyık süslüyordu.

Nikolay Vesovşikov, banyoyu içeri sokmak için ona yardım etti. Adam odaya girdi. Uzun boyluydu. Sırtı

kamburlaşmıştı. Sakalsız yanaklarını şişirerek öksürdü.

«Selâm!» dedi.

«İşte, sor bakalım ona!» dedi Nikolay.

«Bana mı? Ne soracak?»

«Kaçış için. .»

Siyah parmaklarıyla bıyıklarını sildi.

«Haaa!» dedi.

«Sorun şu, Yakov; kaçışın kolay olduğuna inanmıyor.»

«Ya! İnanmıyor demek! Kaçmalarını istemiyor da ondan. Ama biz ikimiz istiyoruz, bunun için de inanıyoruz.»

Birdenbire iki büklüm oldu, öksürmeye başladı. Uzun sürdü öksürük nöbeti, odanın ortasında ayakta duruyor, burnunu çekerek göğsünü ovalıyor, büyüyen gözleriyle Ana'ya bakıyordu.

«Kararı Pavel'le arkadaşları verecekler,» dedi Pelageya.

Nikolay Vesovşikov düşünceli bir tavırla başını eğdi.

Evsahibi oturdu.

«Kim bu Pavel?» diye sordu.

«Oğlum.»

«Soyadı ne?»

«Vlasov.»

Adam başını salladı tabakasını, piposunu çıkardı, doldurdu, kısık kısık:

«Bu adı işittim,» dedi. « Yeğenim tanıyor onu. Yeğenim de hapishanede, adı Yevşenko, tanır mısınız?

Benim adım da Gar-buniya. . Yakında bütün gençler hapiste olacaklar, o zaman bizler, yaşlılar için pek tatlı olacak yaşam! Jandarma bizim yeğeni Sibirya'ya yollamaya bile söz verdi. Yapar mi yapar namussuz!»

4

Sık sık yere tükürerek piposunu çekmeye başladı. Ve-sovşikov'a dönerek sordu:

«Demek istemiyor kaçmalarını? Kendi bileceği iş. Herkes özgürdür: oturmaktan yoruldun, yürürsün; yürümek istemiyorsan oturursun. Seni soyuyorlar mı? Sesini çıkarma Dövüyorlar mı? Katlan. Öldürüyorlar mı? Öl: Malûm. . Ama ben, yeğenimi çıkaracağım oradan. Evet, çekip çıkaracağım!»

Havlamaya benzeyen kısa, kesik sözleri şaşkına çevirmişti Ana'yı, ama son sözleri imrendirdi onu. Dar sokakta, soğuk bir rüzgârın getirdiği yağmura karşı yürürken Vesovşikov'u düşündü:

'Vay canına! Ne kadar da değişmiş!'

Sonra Garbuniya geldi aklına:

'Öyle görünüyor ki yeniden yaşamaya başlayan yalnız ben değilim!'

Ve oğlunu anarak derin bir of çekti:

'Bir razı olsa!'

YİRMİİKİNCİ BÖLÜM

Pazar günü, hapishane keleminde Pavel'den ayrılırken, eline ufak bir topak haline getirilmiş bir kâğıt parçası sıkıştırdığını hissetti. Eli yanmış gibi titredi, yalvaran bakışlarla oğluna baktı. Ama karşılık alamadı. Pavel'in mavi gözlerinde her zamanki sakin ve kararlı gülümseme vardı. Ana içini çekerek:

«Hoşça kal!» dedi.

Pavel elini yeniden uzattı, yüzü sevecenlikle parladı.

«Güle güle, anne!»

Pelageya oğlunun elini bırakmadı, bekledi.

«Kaygılanma, kızma,» dedi Pavel.

Bu sözler, ve de alnındaki inatçı çizgi, beklediği yanıtı vermiş oldu Ana'ya. Başını eğerek mırıldandı:

«Niye böyle diyorsun? Ne yapmaya?. »

Telâşla çıktı. Gözyaşlarını, dudaklarının titreyişini göstermemek, üzüntüsünü belli etmemek için oğlunun yüzüne bakmadı. Yol boyunca, mektubu sıkı sıkı tutan elindeki eklemlerin acıdığını

duyuyordu. Kolu ağırlaşmıştı, omuzuna bir darbe yemişti sanki. Eve girer girmez mektubu Nikolay'a verdi. Sıkıştırılmış kâğıt açılırken yeniden umuda kapıldı. Ama Nikolay:

«Böyle diyeceği belliydi zaten!» dedi. İşte yazdığı:

'Arkadaşlar, biz kaçmıyoruz, kaçamayız. Hiç birimiz kaçmayacak. Kendi kendimize karşı saygımızı

yitiririz kaçarsak. Yeni tutuklanan köylüyle ilgilenin siz. İlgimize lâyıktır, çaba harcamamıza değer. Çok acı çekiyor burada. Her gün müdüriyetle çatışıyor.

Daha şimdiden yirmi dört saat hücrede kaldı. Ona işkence ediyorlar. Hepimiz bağışlanmasına çalışıyoruz. Annemi avutun ona tatlı davranın. Kendisine açıklayın, her şeyi anlar o.»

Ana başını kaldırdı, titrek bir sesle usulca:

«Neyi açıklayacaksınız?» dedi. «Anlıyorum!»

Nikolay öte yana döndü, mendilin çıkardı, gürültüyle burnunu sildi.

«Nezle olmuşum. .»

Eliyle gözlüğünü yerleştirdi, odanın içerisinde dolaşarak söylendi:

«Nasılsa başaramayacaktık.. »

Ana'nın göğsü kaygıyla doldu. Alnı kırıştı.

«Zararı yok!» dedi. «Yargılansın.»

«Petrograd'daki bir arkadaştan mektup aldım. .»

«Sibirya'dan da kaçabilir, değil mi? Olabilir, değil mi?»

«Elbette. Arkadaş şöyle yazıyor? 'Davaya yakında, bakılacak, karar belli, hepsi sürgüne gönderilecekler.' Görüyorsunuz ya, daha duruşma başlamadan karar Petrograd'da verilmiş bile. .»

Ana güvenli bir sesle:

«Bırakın, Nikolay, beni avutmak, açıklamalar yapmak gereksiz. Pavel asla yanlış iş yapmaz. Yok yere ne kendini üzer, ne başkalarını. Ve beni de sever. . Sever ya!. Görüyorsunuz ya nasıl beni düşünüyor!

'Açıklayın, onu avutun' diye yazmamış mı?»

Yüreği hızla çarpıyor, heyecandan başı dönüyordu.

Nikolay olağanüstü bir güçle:

«Oğlunuz hayranlık duyulacak bir adam!» diye haykırdı. «Ona karşı çok saygım vardır.»

«Ribin için ne yapacağımızı düşünmeliyiz.»

Ana hemen işe koyulmak, bir yerlere gitmek, yoruluncaya * dek yürümek istiyordu. Nikolay:

«Evet, doğru,» dedi. «Şey yapmak gerek.. Sandrin'in. .»

«Gelecek. O hep Pavel'i gördüğüm günler gelir.»

Nikolay başını eğdi, Ana'nın yanında kanapeye oturdu. Dudaklarını ısırıyor, çenesindeki sakalla oynuyordu.

«Yazık ki ablam burada yok. .»

«Pavel hapishanedeyken bu işi hemen düzenleyebilsek. . sevinirdi!»

Bir an sustular. Birdenbire Ana alçak ve ağır bir sesle: M «Anlamıyorum,» dedi. «Niçin istemiyor?»

Nikolay ayağa kalkarken kapı çalındı.

Ana ile Nikolay birbirlerine baktılar.

Nikolay usulca:

«Sandrin olacak. . hım!» dedi.

Pelageya da usulca:

«Kendisine nasıl söyleyeceğiz?» diye sordu.

«Evet. . zor. .»

«Acıyorum ona.»

1 Çıngırak bir daha çaldı, ama daha hafif, kapıdaki sanki du-raksıyormuş gibi..

Nikolay'la Ana onu birlikte karşılamaya gittiler. Ancak, kapıya varınca Nikolay geriledi.

«Siz söyleseniz daha iyi olur,» dedi.

Pelageya kapıyı açar açmaz gen kız sordu:

«Kabul etmiyor mu?»

«Hayır.»

«Biliyordum etmeyeceğini,» dedi Sandrin kısaca.

Yüzü solmuştu. Mantosunun düğmelerini çözdü, ikisini yeniden ilikledi, mantosunu çıkarmak istedi, beceremedi.

«Yağmur, rüzgâr. . berbat bir hava!» dedi. «Kendisi iyi mi?»

«İyi.»

Eline bakaraktan yavaşça:

«Neşeli, sağlıklı.. » diye mırıldandı.

Ana, kızın yüzüne bakmaksızın haberi verdi:

«Ribin'i kaçırmamızı yazıyor.»

«Öyle mi?»

Genç kız ağır ağır konuşuyordu:

«Bana öyle geliyor ki bu planı uygulamalıyız.»

Nikolay kapının önünde gözüktü.

«Ben de bu görüşteyim. Selâm Sandrin.»

Genç kız ona elini uzattı:

«Buna engel olan ne? Bu planın başarılabileceğini herkes kabul ediyor.»

«İyi ama, kim örgütleyecek? Herkesin işi başından aşkın.»

Sandrin ayağa fırladı:

«Bana bırakın bu işi,» dedi. «Benim zamanım var.»

«Öyle olsun. Ama başkalarından da. .»

«iyi, başkalarından da yardım isterim. Hemen gidiyorum ben.»

Yeniden ilikledi mantosunun düğmelerini.

Ana:

«Dinlenseniz iyi olurdu,» dedi.

Sandrin hafifçe gülümsedi, sesini tatlılaştırdı:

«Merak etmeyin, yorgun değilim. .»

Başka hiç bir şey söylemeden ellerini sıkıp gitti.

Ana ile Nikolay pencerenin yanına gittiler, Sandrin'in avludan geçerek parmaklığın andında yitip gidişini izlediler. Nikolay hafif bir ıslık tutturdu, sonra masaya oturup yazmaya koyuldu. Ana düşünceliydi.

«Bu işle uğraşacak ve bu, avunduracak onu,» dedi.

«Evet, elbette,» dedi Nikolay.

Gülümseyerek Ana'ya doğru döndü:

«Bu dert sizin başınıza gelmedi mi?. Hiç sevda çekmediniz mi?. »

Ana elini sallayarak:

«Onu da nereden çıkardınız? Ben mi sevda çekecektim? İlâhi! Beni sununla ya da bununla evlendirirler diye ödüm kopardı.»

«Hiç hoşunuza giden birisi yok muydu?»

Biraz düşündü:

«Aklımda bile kalmadı, dostum,» diye karşılık verdi. «Kuşkusuz vardı. Herhalde. . Hoşlandığım biri olmuştur elbet, ama aklımda kalmadı artık.»

Nikolay'a baktı, durgun bir hüzünle yeniden konuştu.

«Kocam beni çok döverdi. Onunla evlenmeden önceki her şey silinmiştir belleğimden.»

Nikolay gözlerini yine kâğıtlara çevirdi. Pelageya bir dakika odadan çıktı, hemen döndü. Nikolay ona sevecenlikle baktı, kendi anılarını sevgiyle okşayarak konuşmaya başladı:

«Benim de, Sandrin gibi, bir romanım vardır! Genç bir kızı severdi.. Şaşılası bir yaratık, eşsiz bir kız. Ona rastlayalı yirmi yıl kadar oldu. Doğrusunu söylemek gerekirse hâlâ severim onu! Eskisi kadar severim. . bütün ruhumla, minnetle, sonsuza dek. .»

Yanıbaşında ayakta duran Ana, onun gözlerinde sıcak ve parlak bir alev görüyordu. Nikolay, Ana'nın sandalyenin arkalığını tutan ellerine başını yaslıyor, uzakta bir yerlere bakıyordu. Çevik, zayıf fakat gürbüz vücudu, bir bitkinin güneşe uzanması gibi öne doğru eğiliyordu. Ana:

«E, peki, evlensenize?» dedi.

«Beş yıldır evli o. . »

«Daha önce niye evlenmediniz öyleyse?»

Nikolay biraz düşündü.

«Valla, firsat bulamadık: o serbestken ben hapisteydim, ben serbestken o hapiste ya da sürgündeydi. Sandrin'in durumuna benzer bir durum işte. Sonunda on yıllık bir mahkûmiyetle onu Sibirya'ya yolladılar, çok uzağa! Ben onun arkasından gitmek istiyordum hatta. Ama ikimiz de utandık. Orada başka bir adama rastladı, benim bir arkadaşım, çok iyi bir çocuk. Sonra birlikte kaçtılar. Şimdi yurt dışında yaşıyorlar. İşte böyle. .»

Sustu, gözlüklerini çıkardı sildi, camları ışığa tuttu, yeniden silmeye koyuldu. Ana başını sallayarak:

«Vah dostum!» dedi.

Ona acıyordu. Hem de sıcak bir analık duygusu doğuyordu yüreğinde. Gülümsedi. Nikolay oturuşunu değiştirdi, kalemi eline aldı, sözlerini sür-dürdü:

«Aile yaşantısı devrimcinin gücünü kemirir, daima kemirir. Çoluk çocuğa karışırsın, geçim sıkıntısı olur, ekmeğini kazanmak için çok çalışmak zorunda kalırsın. . oysa bir devrimci sürekli 299

olarak gücünü her yönde geliştirmelidir. Bu, zaman ister. Biz hep önden gitmeliyiz, çünkü biz, tarihin zorlamasıyla, eski dünyanın yerine yeni bir yaşam kuracak olan kimseleriz. Eğer geride, kalırsak, yorgun düşersek, eğer küçük bir başarının yakın olasılığına kendimizi kaptırırsak, kötü olur, nerdeyse ihanet olur. İnancımızda ödün vermeden ayak uydurabileceğimiz hiç kimse yoktur. Ve hiç unutmamalıyız ki işimiz ufak tefek başarılar elde etmek değil, tam zafere ulaşmaktır.»

Sesinde kararlılık vardı. Yüzü solmuştu. Gözleri yine her zamanki güçle parıldıyordu. Kapı bir daha vuruldu. Gelen Liudmila idi. Yanakları soğuktan kıpkırmızı kesilmişti. Mevsime göre çok ince bir pardösü giymişti. Yırtık lastiklerini çıkarırken, sinirli bir sesle:

«Duruşma tarihi saptandı, sekiz gün sonra,» dedi.

İçerden Nikolay bağırdı:

«Sahimi mi?»

Ana içeri koştu. Sevinçten mi, yoksa korkudan mı heyecanlanmıştı: Bunu kendisi de anlayamadı. Liudmila, Ana'nın ardından giderken alaycı bir sesle konuşuyordu:

«Sahi mahkemede verilecek yargının şimdiden kararlaştırılmış olduğunu söylüyorlar. Ne demek bu?

Hükümet, memurlarının, devrimcilere karşı yumuşak davranacağından mı çekiniyor yani? Kendisine hizmet edenleri bunca zaman özenle yozlaştır-dıktan sonra, onların namussuzluk et#neye hazır olduklarından hâlâ mı kuşkulanıyor?»

Zayıf yanaklarını elleriyle ovarak sedirin üzerine oturdu. Sesinde gittikçe büyüyen bir öfke seziliyordu. Nikolay kızı yatıştırmak için:

«Boşuna üzmeyin kendinizi, Liudmila,» dedi. «Sizi işitmezler. .»

Ana genç kızı can kulağıyla dinliyor, ama bir şey anlamıyor-du. Makine gibi, yalnızca aynı sözcükleri yineliyordu içinden.

Duruşma. . sekiz gün sonra duruşma!.

Gaddar, insanlıkdışı bir şeyin yaklaştığını duyuyordu.

YİRMİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu şaşkınlık ve üzüntü içerisinde, kaygılı bir bekleyişle geçirdi iki gününü. Üçüncü gün Sandrin geldi, Nikolay'a:

«Her şey hazır,» dedi. «Bugün, saat birde. .»

Nikolay şaşkınlıkla:

«Ne o? Oldu mu?» diye sordu.

«Ne olacak? Ribin için saklanacak bir yer ve üst baş bulmak kalıyordu birkaç

yüz metre yürüyecek. Kılık değiştirmiş olan Vesovşikov onu karşılayıp bir pardösü, bir de kasket atacak ve yolu gösterecek. Ben Ribin'i bekleyeceğim, kılık değiştirip götüreceğim onu.»

«Fena değil!» dedi Nikolay. «Kim o Garbuniya dediğiniz?»

«Tanırsınız. Çilingirlerle onun evinde sohbet ediyordunuz.»

«Ha evet, tanıyorum. Biraz garip bir ihtiyar. .»

«Eski bir asker. Tenekeci. Pek gelişmiş değil. Her türlü şiddete karşı sonsuz nefret duyar. Biraz filozof.»

Sandrin düşünceli bir tavırla pencereden dışarı bakıyordu.

Ana ağzını açmadan dinliyordu. Kafasında yavaş yavaş bir düşünce olgunlaşıyordu.

«Garbuniya yeğenini kaçırmak istiyor. O hoşunuza giden çocuk Yevşenko, hani fazla şıklığa özenen, temizliğe düşkün delikanlı, bildin mi?»

Nikolay başını salladı.

Sandrin devam etti:

«Her şeyi kusursuz düzenledi. Ama ben, başarıdan kuşku duymaya başladım. O saatte tutuklular gezinirler, merdiveni görünce çoğu kaçmak isteyecektir.. »

Bir an sustu, gözlerini yumdu. Ana, kıza yaklaştı.

«Ve birbirlerine engel olacaklar elbet. .»

Üçü de pencerenin önünde ayakta duruyorlardı. Ana, Ni-kolay'la Sandrin'in arkasındaydı. Hızlı hızlı

konuşmaları, içinde belirsiz bir duygu uyandırıyordu. Ansızın:

«Ben de gideceğim!» dedi.

Sandrin sordu:

«Niye?»

301

«Gitmeyin, dostum, başınıza bir şey gelir. Gitmemelisiniz.»

Ana yüzlerine baktı, sesini alçalttı:

«Hayır, gideceğim,» diye diretti.

Birbirlerine baktılar. Sandrin omuzlarını silkti:

«Anlıyorum. .» dedi.

Sonra Ana'ya dönüp kolunu onun beline doladı, sıcak, içten bir sesle:

«Ama bakın, söyleyeyim size: boşuna umutlanıyorsunuz. .»

Pelageya titrek elleriyle Sandrin'i göğsüne bastırdı.

«Şekerim, beni de götürün!» diye haykırdı. «Size yük olmam. Görmem gerek. Kaçışın mümkün olduğunu sanmıyorum.»

«O da gelsin,» dedi genç kız. Nikolay'a.

«Sizin bileceğiniz iş.»

«Ama birlikte kalamayacağız. Siz tarlalara gideceksiniz, bahçelere doğru. Oradan hapishanenin duvarı

görünür. . Ya orada ne aradığınızı sorarlarsa size?

Ana sevinç içinde, kendine olan güvenini dile getirdi:

«Verecek bir karşılık bulurum elbet!»

«Unutmayın ki, gardiyanlar sizi tanıyorlar. Sizi orada görürlerse. .»

«Beni görmezler!»

O ana dek içinde gelişen umut birdenbire alevlendi. Çarçabuk giyinirken, 'Belki o da. .' diye aklından geçiriyordu.

Bir saat sonra, hapishanenin adasındaki tarlalardaydı. Soğuk bir rüzgâr eteklerini şişiriyor, donmuş

toprağı dövüyor, yanından geçmekte bulunduğu bir bahçenin tahtaperdesini sarsıyor, hapishanenin fazla yüksek olmayan duvarlarına çarparak avluya dalıyor, insan seslerini süpürüp göklere doğru, savuruyordu. Bulutlar hızla kaçıyordu. Zaman zaman mavi enginler beli-riyordu gökte. Ana'nın gerisinde bahçeler, önünde mezarlık, sağında da, yirmi metre kadar ötede, hapishane vardı. Mezarlığın yakınında bir asker, bir atı yularından tutmuş gezdiriyordu; onun yanında başka bir asker ısınmak için ayaklarını yere vuruyor, bağırıyor, gülüyor, ıslık çalıyordu. Hapishanenin yakınında başka kimsecikler yoktu.

Sağına ve arkasına kaçamak bakışlar atarak yavaş yavaş

askerleri geçti, mezarlığın duvarına doğru ilerledi. Ve birdenbire bacaklarının ağırlaştığını hissetti. Sanki don, ayaklarını yere yapıştırıyordu. Hapishanenin köşesinde sırtı kamburlaşmış bir adam belirmişti; sırtında bir merdiven vardı ve fenerciler gibi hızlı adımlarla yürüyordu. Ana, gözlerini korkuyla kırpıştırarak askerlere baktı: durdukları yerde tepiniyorlardı. At, askerlerin çevresinde dolanıyordu. Adam, merdivenini duvara dayamış, yavaş yavaş tırmanıyordu. Avluya doğru elini salladı, hızla merdivenden indi, hapishanenin köşesinde görünmez oldu. Ana'nın yüreği hızla çarpıyordu. Saniyeler ağır geçiyordu. Çamurla kirlenmiş, sıvası yer yer dökülmüş, altından tuğlaları görünen duvarın üstünde merdiven ancak seçilebiliyordu. Ansızın duvarın tepesinde siyah *‖ bir baş, sonra bir gövde belirdi. Gövde duvarın öbür yanına geçti, aşağı kaydı. Tüylü başlık taşıyan, siyah bir yumak gibi bir ikincisi göründü, yere atladı, duvarın dönemecinde hızla yitip gitti. Ribin doğruldu, çevresine baktı, kafasını salladı.

Ana, ayağını yere vurarak mırıldandı:

«Kaç! Kaç!»

Kulakları çınlıyordu. Bağrışmalar işitiyordu. Ve duvarın tepesinde üçüncü bir baş belirdi. Ana'nın elleri göğsü üzerinde kasıldı. Heykel gibi bakıyordu. Sakalsız sarışın baş, gövdeden ayrılmak istiyormuşçasına havada bir atılım yaptı, duvarın ardında yok oluverdi.

Çığlıklar artıyordu. Rüzgâr, çığlıkları da düdük sesleriyle birlikte alıp götürüyordu. Ribin duvar boyunca ilerledi, duvarı geride bıraktı, hapishane ile kent konutları arasındaki açık alanı geçmeye başladı. Çok ağır ilerliyor, başını gereksiz yere fazla yukarı kaldırıyor gibi geliyordu Ana'ya. Yüzünü gören bir daha unutmayacaktı bu durumda.

«Daha çabuk! Daha çabuk!» diye mırıldanıyordu Ana.

Hapishane avlusunda kuru bir şaklama itildi. Bir cam kırıldı. . Asker ayaklarını yere dayamış, atı

kendisine doğru çekiyordu. Öbür asker elini boru gibi ağzına koymuş, hapishaneye doğru bir şeyler bağırıyor, sonra başını yana çevirip kulak veriyordu.

Ana kasılmıştı. Bakışlarını dört yana çeviriyordu. Gözlerine inanamıyordu. Korkunç bir şey, karışık bir iş

sandığı şey çabucak, kolaycacık olup bitmişti. Bu hız, başdönmesi veriyordu ona. Düşünceler bulanıyordu. Sokakta Ribin'den eser yoktu ar303

tık. uzun bir pardösü giymiş, uzun boylu bir adam yürüyordu. Küçük bir kız koşuyordu. Üç gardiyan hapishanenin köşesinden fırladılar. Sağ ellerini ileriye doğru uzatıp yan yana koşuyorlardı. Askerlerden biri onlara doğru atıldı. Öbür asker, atın çevresinde dönüyor, sırtına binmeye uğraşıyordu. Hayvan kaçıyor, şahlanıyor, ortalığı tozutuyordu. Düdük sesi hiç durmaksızın etrafı velveleye veriyordu. Bu ses, Pelageya'ya tehlikeli anımsattı. Titreyerek mezarlığın duvarı boyunca ilerledi. Gardiyanları da gözden kaçınmıyordu. Gardiyanlarlar askerler hapishanenin öbür köşesini dönüp kayboldular. Pelageya'nın iyi tandığı müdür yardımcısı, düğmeleri çözük üniformasının eteklerini savura savura onların ardı sıra koştu. Nereden çıktıkları belli olmayan polisler

görüldü. Gruplar oluştu. Rüzgâr sevinçten sapıtmış gibi dönüp duruyor, uzaktaki sesleri Ana'nın kulaklarına taşıyordu. Bu telâş, bu kargaşa, Ana'ya şenlik oldu. Daha hızlı yürüdü.

'Demek o kaçabilecekti, isteseydi!' diye düşündü.

Mezarlık duvarının bir köşesini dönünce iki polisle burun buruna geldi ansızın. Polislerden biri soluk soluğa:

«Dur!» diye bağırdı. «Sakallı.. bir adam. . görmedin mi?»

Eliyle bahçeleri gösterdi, gönül rahatlığıyla karşılık verdi:

«Şu yana kaçtı. Ne oldu?»

«Yegorov, çal düdüğü!»

Ana evine döndü. İçin için üzülüyordu. Bir burukluk, bir küskünlük yer ediyordu yüreğinde. Kenje varırken önüne bir kira arabası çıktı. Başını kaldırdı. Arabanın içinde sarışın bıyıklı, solgun benizli, yorgun bir delikanlı gördü. O da Ana'ya baktı. Yanlamasına oturmuş olduğu için sağ omuzu öbüründen daha yüksek görünüyordu.

Nikolay sevinçle karşıladı Ana'yı.

«Ee, nasıl geçti bakalım?»

«Galiba başarılı geçti.»

Bütün ayrıntıları anımsamaya çalışarak kaçışı anlatmaya başladı. Sanki bir başkasının anlattığını kendisi de bir daha anlatıyormuş, ama anlattığına kendisi de inanmıyormuş gibi konuşuyordu. Nikolay ellerini ovuşturdu.

«Şansımız varmış,» dedi. «Ama bir bilseniz sizin için ne kadar korktum! Dinleyin Nilovna, size dostça bir öğütte bulunacağım. Duruşmadan yana hiç korkunuz olmasın. Ne denli çabuk olup biterse, Pavel'in kurtuluş günü de o denli yakın olur, inanın bana. Belki de Sibirya'ya giderken yolda kaçar.

Duruşmaya gelince, aşağı yukarı şöyle olabilir. .»

Oturumun, tablosunu çizmeye başladı. Ana dinliyor, korktuğunu ve bu yüzden kendisini yüreklendirmek istediğini anlıyordu. Ansızın:

«Yoksa yargıçlara bir şey söylerim, bir ricada bulunurum diye mi korkuyorsunuz?» diye sordu. J ı

Nikolay hopladı, ellerini kaldırdı, kırgın bir sesle:

1;' «Ne diyorsunuz!» diye haykırdı.

«Korkuyorum, doğru! Ama neden korktuğumu bilmiyorum!. »

Bakışlarını odanın içerisinde gezdirdi.

¦ «Bazen bana öyle geliyor ki küçük düşürcekler Pavel'i: 'Pis mujik, mujik oğlu mujik, kendini ne sandın?'

diyecekler. Pavel gururludur, ağızlarının payını verir bakarsın. Ya da Andrey alay eder onlarla. . Hepsi de ateşli çocuklar. Düşünüyorum ki, birdenbire sabırları taşar. . ve onlara öyle bir ceza verirler ki, artık bir daha hiç göremeyiz yüzlerini!»

Nikolay ağız açmadı. Sinirli sinirli sakalıyla oynuyordu. Ana ölgün bir sesle sürdürdü:

«Bu düşünceleri atamıyorum kafamdan. Araştırmaya, tartışmaya başlayacaklar. . Korkunç bir şey!

Korkunç olan, ceza değil, yargılamadır. Yargılama korkunç bir şey! Nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. .»

Söylediklerini Nikolay'ın anlamadığını düşünüyor, duyduğu , korkuyu açıklamakta büsbütün sıkıntı

çekiyordu.

YİRMİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bu korku, ağır nem kokusu, solumayı güçleştiren bir küf gibi içinde büyüdü, yayıldı, ve duruşma günü

gelip çatınca, Ana, belini büken ağır bir yük taşıyarak girdi mahkemeye. Ana / F: 20

Sokakta, varoştan gelen komşularla karşılaştı, sessizce eğilerek onların selâmına karşılık verdi, somurtkan kalabalığın içinden yol açtı kendisine. Koridorlarda ve duruşma salonunda sanık akrabalarıyla karşılaştı. Alçak sesle konuşuyorlardı. İşittikleri de bir işe yaramazdı zaten, çünkü anlamıyordu. Hepsi perişandı. Çoğunluğun üzüntüsü Ana'ya da geçiyor, onu da çok yıkıyordu. Sizov sıranın üzerinde, yanında yer açarak: «Otur şuraya,» dedi.

Ana söz dinledi, giysinin kıvrımlarını düzeltti ve çevresine baktı.

, Yanında oturan bir kadın alçak sesle: «Bizim Grigori'yi senin oğlun felâkete sürükledi!» dedi. Sizov ters ters: «Sus Nataşa!» dedi.

Pelageya kadına baktı. Samoylov'un anasıydı. Babası da biraz ötede oturmuştu. Dazlak kafalı, sevimli yüzlü, yelpaze şeklinde kızıl sakallı bir adamdı. Kemikli bir yüzü vardı. Gözlerini kısarak önüne bakıyor, sakalı titriyordu.

Salonun yüksek pencerelerinden bulanık bir ışık süzülüyordu. Pencerelerin arasında çarın yaldızlı kalın çerçeveli büyük bir portresi asılıydı. Çerçevenin kıyıları, ahududu renginde ağır perdelerin kaskatı

kıvrımları ardında kaybolmaktaydı. Portrenin önünde, üzeri yeşil çuha ile örtülü bir masa salonu hemen enlemesine kaplıyordu. Sağda, parmaklıklar arkasında, iki tahta sıra, solda ise kırmızı döşemeli iki dizi koltuk bulunuyordu. Göğsü ve karnı üzerinde sarı düğmeler bulunan yeşil yakalı mübaşirler gürültüsüzce girip çıkıyorlar, ortalıkta dolaşıyorlardı. Bulanık havanın içinde kısık seslerden oluşan ürkek bir mırıltı

sürüp gidiyordu. Hafif bir eczane kokusu duyuluyordu. Bütün bu renkler, pırıltılar, sesler ve kokular gözleri ağırlaştırıyor, ciğerlere doluyor, yüreklere üzüntü, korku ve karamsarlık saçıyordu. Ansızın biri yüksek sesle bir şeyler

söyledi. Ana titredi. Herkes ayağa kalktı. Ana da Sizov'un koluna yaslanarak kalktı.

Sol köşede yüksek bir kapı açıldı, gözlüklü bir ihtiyar sallanarak içeri girdi. Küçük, kül rengi yüzünde seyrek, beyaz favoriler titreşiyordu. Tıraşlı üst dudağı ağzının içine giriyordu. Sivri el306

macık kemikleri ve» çenesi üniformanın yüksek yakasına dayanıyordu. Boynu yokmuş gibi görünüyordu. Yuvarlak, kırmızı, porselen suratlı iriyarı bir genç arkadan destek oluyordu ihtiyara. Altın sırmalardan geçilmeyen üniformalar giymiş üç kişiyle : üç de sivil girdi ihtiyarın ardı sıra. Masanın arkasında uzun uzadıya görüştüler, koltuklara yerleştiler. Oturduktan sonra, üniformasının ön iliklenmemiş, tüysüz, gevşek biri, şişkin dudaklarını sessizce kımıldatarak ufak tefek ihtiyarla konuşmaya daldı. İhtiyar dinliyor, kaskatı ve hareketsiz duruyordu. Gözlüklerinin arkasından iki küçük, renksiz leke görünüyordu.

Masanın ucunda, uzun boylu, dazlak bir adam ufak bir yazı masası önünde ayakta duruyor hafif hafif öksürerek kâğıtlarını karıştırıyordu.

İhtiyar ileriye doğru uzandı, konuşmaya başladı. İlk sözcüğü anlaşılır biçimde söyledi, ama öteki sözcükler ince dudakları üzerinde uçup gitti sanki.

«Bildiririm ki. . İçeri alın. .»

Sizov Ana'yı hafifçe dürterek:

«Bak.» diye fısıldadı.

Ve ayağa kalktı.

Parmaklığın ardında bir kapı açıidı, önce yalın kılıcını omu-zuna dayamış bir asker girdi, sonra Pavel, Artdrey, Fedor, Mazin, çifte Gusev'ler, Bukin, Samoylov, Somov ve Ana'nın adlarını bilmediği başka beş

delikanlı daha göründüler. Pavel dostça gü-lümsüyordu. Andrey de dişlerini göstererek gülümsüyordu ve başıyla işaretler yapıyordu. Gülümsemeleri, yüzleri, canlı jestleri, gergin ve yapmacık sessizliğine aydınlık ve içtenlik kattı. Üniforma sırmalarının altın parıltısı soldu, yumuşadı. Ana'nın yüreğinden

bir güven ve cesaret akımı geçti, güçlendi, canlandı, uyuşukluktan sıyrıldı. Arkasında, o ana dek kalabalığın boynu bükük bekleştiği sıralardan, sanıkların selâmlarına karşılık olarak bir uğultu yükseldi.

«Korkmuyorlar!» diye fısıldadı Sizov.

Sağında, Samoylov'un anası hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı:

Sert bir ses:

307

«Susun!» diye bağırdı. *

Ufak tefek ihtiyar: «Sizi uyarıyorum. .» dedi.

Pavel'le Andrey yan yana oturmuşlardı. Mazin, Samoylov ve Gusev'ler de onlarla birlikte birinci sırada yer almışlardı. Andrey sakalını kestirmişti. Bıyıkları uzamıştı, uçları, aşağıya doğru sarkıyordu. Bu görünümüyle, yusyuvarlak başı, bir kedi başına benziyordu. Yüzünde yepyeni bir anlam vardı. Ağzında keskin, alaycı çizgiler, gözlerinde karanlık bir bakış görülüyordu. Mazi-n'in, üst dudağını koyu bir çizgi gölgeliyordu; yüzü dolmuştu. Samoylov'un saçları eskisi gibi bukle bukleydi. İvan Gusev hep aynı geniş

gülümsemeyi sergiliyordu. Sizov başını eğdi: «Ah! Fedor! Fedor!» diye mırıldandı. İhtiyar, sanıklara bakmadan belirsiz sorular yöneltiyordu. Üniformasının yakası üzerinde başı hiç kımıldamıyordu. Ana, soruları dinliyor, oğlunun sakin, kısa yanıtlarını işitiyordu. Başkanın ve onun meslekdaşlarının kötü

yürekli, acımasız olamayacaklarını düşünüyordu. Yargıçların yüzlerini dikkatle inceliyor, bir şeyler sezmeye uğraşıyor, yüreğinde yeni bir umudun doğduğunu duyuyordu.

Porselen suratlı adam tekdüze sesiyle bir belgeyi okumaktaydı. Soğuk sesi dinleyicileri uyuşturan bir sıkıntı yayıyordu salona. Dört avukat alçak sesle, çabuk ve ateşli jestlerle sanıklarla konuşuyorlardı. İhtiyarın bir yanında, yağ

katmerleri arasında kaybolmuş, çipil gözlü, şişko bir yargıç, koltuğundan taşıyordu. Öbür yanında, sırtı kamburlaşmış, solgun yüzlü, kızılımtırak bıyıklı bir adam bezgin bir tavırla başını iskemlesinin arkalığına dayamış, gözlerini kısarak düşünüyordu. Savcı da yorgun, sıkkındı. Yargıçların arkasında kentin belediye başkanı oturmuştu. Şişman ve gürbüz bir adamdı. Düşünceli bir tavırla yanağını okşuyordu. Kır saçlı, uzun sakallı, kırmızı yüzlü iri tatlı gözlü bir adam -soyluların temsilcisi-, ve mantosunun uzun kıvrımları altında gizlemeyi bir türlü başaramadığı kocaman göbeğinden ötürü rahatsız görünen ilçe sendik'i de oradaydılar. Pavel'in güçlü sesi yükseldi:

«Burada ne cani vardır, ne de yargıçlar. Yalnızca ezenler ve ezilenler var.. »

308

I

4

Sessizlik oldu. Birkaç saniye süreyle Ana yanlızca mürekkepli kalem ucunun kâğıtta çıkardığı ince sesi ve yüreğinin çarpıntısını duydu.

Mahkeme üyeleri kıpırdandılar. Başkan konuşmaya başladı:

«Efendiiim. .Andrey Nakhodka! Suçunuzu kabul ediyor musunuz?. »

Andrey yavaş yavaş doğruldu, bıyığını burarak yan yan ihtiyara baktı, omuzlarını silkti, ağırbaşlı etkili sesiyle:

«Hangi suçu kabul edecek misim?» dedi. «Ben ne adam öldürdüm, ne de bir şey çaldım, insanları

birbirlerini soymaya, birbirlerini öldürmeye zorlayan bir düzene başkaldırıyorum yalnızca. »

İhtiyar zayıf ama kolay işitilebilen bir sesle:

«Daha kısa karşılıklar verin!» dedi.

Ana arka sıralarda bir canlılık sezdi. Dinleyiciler birbirlerinin kulağına

fısıldaşıp kıpırdıyorlardı. Porselen suratlı adamın sözlerinin etkisinden kurtulmak istiyorlardı sanki. Sizov:

«İşitiyor musun nasıl karşılık veriyorlar?» diye fısıldadı.

«Fedor Mazin, yanıt verin. .»

Fedor:

«Vermiyorum,» dedi.

Yüzü heyecandan kızarmıştı. Gözleri ateş saçıyordu. Kim bilir neden, ellerini ardında kavuşturmuştu. Sizov boğuk bir 'Ah!' çekti. Ana'nın gözleri faltaşı gibi açıldı.

«Avukat tutmayı kabul etmedim. . Konuşmayacağım, mah-keminizi yasa dışı sayıyorum. . Siz kimsiniz?

Halk bizi yargılamak hakkını verdi mi size? Hayır, vermedi! Sizi tanımıyorum!»

Oturdu. Alev alev yanan yüzü Andrey'in omuzu arkasında kayboldu.

Şişko yargıç başkana doğru eğildi, bir şeyler fısıldadı. Solgun yüzlü yargıç gözkapakiarını kaldırıp yan yan sanıklara baktı, elini uzattı, önündeki kâğıda bir şeyler yazdı. İlçe sendik'i kafasını salladı, ayaklarını dikkatle düzeltti, göbeğini dizleri üzerine yerleştirdi ve elleriyle örttü. İhtiyar, başını

oynatmaksızın, gövdesini kızıl saçlı yargıca doğru çevirdi, dudaklarını oynattı. Öbü309

rü, başını eğerek dinledi. Soyluların temsilcisi alçak sesle savcı ile görüştü; belediye başkanı, yanağını

ovuşturarak onları dinliyordu. Başkanın ölgün sesi yeniden yükseldi. Sizov şaşalamıştı: Ana'nın kulağına eğildi:

«Nasıl posta koydu, gördün mü? Hepsinden daha yaman çıktı, vallahi!»

Ana anlamıyor gülümsüyordu. Geçen olaylar, birdenbire ortaya çıkacak ve bir çırpıda dinleyicileri dehşete boğacak korkunç bir şeyin gereksiz, sıkıcı önsözü gibi gelmişti önce. Oysa Pavel'le Andrye'in serinkanlı karşılıkları, sanki mahkeme önünde değil de varoştaki küçük evde söyleniyormuş gibi korkusuz ve sert çıkmıştı. Fedor'un yapıştırdığı ateşli yanıt herkesi canlandırdı. Bir yüreklilik, gözüpeklik yayıldı

salonun içine. Ana, arkada oturan dinleyicilerin davranışlarından anladı yüreklenenin yalnızca kendisi olmadığını.

«Siz ne dersiniz?» diye sordu ihtiyar.

Savcı ayağa kalktı, bir elini kürsüsüne dayadı, rakamlar ileri sürerek tumturaklı uzun tümcelerle çabuk çabuk konuşmaya başladı. Sesinde korkutucu hiç bir şey yoktu. Bununla birlikte Ana, yüreğinde kuru bir ağrı duyuyor, ve bu ağrı onun kaygısını yeniden canlandırıyordu. Belli belirsiz bir düşmanlık duygusuydu hissettiği şey. Tehditsiz, çığlıksız, ama gittikçe büyüyen, görünmez, elle tutulmaz bir düşmanlık. . Yargıçların çevresinde dönüp dolaşıyor, onları yoğun bir bulutla sarıyor, ve dıştan gelen hiç bir etki bu bulutu yarıp yargıçlara ulaşarruyordu.

Ana yargı kurulunu izliyor, onların tutumunu bir türlü an-layamıyordu. Hiç beklediği gibi olmamıştı. Pavel'e, Fedor'a sinirlenmiyorlardı. Kırıcı laflar etmiyorlardı. Sanki sorularından hiçbiri kendilerince önemli değildi, istemeye istemeye soruyor ve yanıtları da kendilerini zorlayarak dinliyorlardı. Sanki her şeyi önceden biliyorlardı da hiç bir şey onları ilgilendirmiyordu. Şimdi karşılarında bir jandarma duruyor, alçak sesle tanıklık ediyordu:

«Herkes baş kışkırtıcı olarak Pavel Vlasov'u göstermiştir. »

Şişko yargıç isteksiz bir tavırla sordu:

«Ya Nakhodka?»

«O da. . »

Avukatlardan biri ayağa kalktı:

«İzninizle. .»

İhtiyar, birisine sordu:

«İtirazınız mı var?»

Bütün yargıçların sağlığı bozukmuş gibi geliyordu Ana'ya. Duruşmalarında, yüzlerinde, seslerinde, hastalıklı bir bezginlik okunuyordu. Can sıkıntısından patlıyorlardı. Belli ki hoşlanmıyorlardı olanlardan. Üniformaları, mahkeme salonu, jandarmalar, avukatlar, koltuklarda mıhlanıp kalmak, soru sorup yanıtlar dinlemek, her şey ağır geliyordu onlara.

Sıra, Ana'nın tanıdığı sarı yüzlü subaya gelmişti. Önemli bir insan tavrıyla, çın çın öten bir sesle, yayvan yayvan Pavel'den ve Andrey'den söz ediyordu. Ama onu dinlerken, içinde:

'Senin bildiğin fasafiso!. ' demekten kendini alamıyordu.

Sanıklar için korkmuyor, onlara acımıyordu artık. Yalnız şaşıyordu onlara. Ve seviyordu hepsini. Şaşkınlığı sakin; sevgisi sevinçli ve rahattı. Sıcaktı. Sanıklar genç, sağlam delikanlılardı. Bir yanda, duvarın yakınında oturmuşlar, tanıklarla yargıçların tekdüze konuşmalarına, avukatlarla savcının tartışmalarına hemen hiç karışmıyorlardı. Arada sırada içlerinden biri küçümseme belirten bir gülümsemeyle arkadaşlarına bir şeyler söylüyordu, arkadaşları da alaycı alaycı gülüyorlardı. Andrey'le Pavel, Ana'nın bir gün önce Nikolay'ın evinde görmüş olduğu bir avukatla hemen hiç durmadan alçak sesle konuşmaktaydılar. Ötekilerden daha canlı, daha tek durmaz olan Mazin, onların konuşmalarına kulak veriyordu. Bazen Samoylovjvan Gusev'le konuşuyordu. O zaman İvan dirseğiyle arkadaşını hafifçe dürtüyor, kahkahasını güç tutuyor, kıpkırmızı kesiliyordu, yanakları şişiyordu, saklanmak için başını

eğiyordu. İki üç kez makaraları koyverecek gibi oldu, sonra birkaç dakika kasıldı, ciddî durmaya çabaladı. Hepsinin kanı kaynıyor, gençlik ateşinin taşkınlığına set çekmek çabaları boşa gidiyordu. Sizov dirseğiyle yavaşça Ana'yı dürttü. Pelageya, Sizov'a döndü, onu hoşnut ve azıcık kaygılı gördü. Sizov:

«Şu yumurcakların haline bak, nasıl kendilerinden emin görünüyorlar!» diye fısıldadı. «Sanki hepsi birer derebeyi!»

Tanıklar kişiliksiz seslerle, hızlı hızlı konuşarak ifade veriyorlardı. Yargıçlar isteksiz umursamaz tavırlarla soruyorlardı sorula311

rını. Şişko yargıç ağzını tombul eliyle kapatarak esniyordu. Kızıl bıyıklı yargıcın yüzü daha da solmuştu; arada sırada kolunu kaldırıp parmağını kuvvetle şakağına bastırıyor, alabildiğine büyümüş gözlerini bakar kör gibi tavana dikiyordu.

Savcı zaman zaman önündeki kâğıda bir şeyler karalıyor, sonra soyluların temsilcisiyle konuşmasını

sürdürüyordu. Temsilci kır sakalını sıvazlıyor, güzel iri gözlerini sağa sola çevirerek-ten gülümsüyor, önemli kişiler gibi gerdan kırıyordu. Belediye başkanı, bacak bacak üstünde, sessizce parmaklarını

dizine vuruyor, parmaklarını hareketlerini büyük bir dikkatle inceliyordu. İlçe sendik'i, dizlerinin üzerine sarkmış göbeğini elleriyle özenle tutuyor, başını eğiyordu. Konuşmaların tekdüze mırıltısına kulak kabartan yalnızca oydu galiba. Bir de, tam bir hareketsizlik içerisinde koltuğuna mıhlanmış gibi duran küçük ihtiyar.

Bu durum uzadı da uzadı. Uyuşukluk ve can sıkıntısı yeniden sarmaya başladı dinleyicileri.

«Bildiririm ki. .» dedi ufak tefek ihtiyar.

Ve gerisini yutarak ayağa kalktı.

Bir uğultu kapladı salonu: iç çekmeler, boğuk nidalar, öksürmeler, ayak sesleri.. Sanıklar götürüldüler. Gülümseyerek akraba ve yakınlarına işaretler yaptılar. İvan Gusev birisine yavaşça seslendi:

«Dayan, Yegor!»

Ana ile Sizov koridorlara çıktılar. Yaşlı işçi dostça: «Büfeye gidip çay içelim mi?» diye sordu. «Birbuçuk saat bekleyeceğiz nasıl olsa.»

«Hayır.»

«İyi ya, ben de gitmem. Gördün ya çocukları? Sanki gerçek insan onlar da ötekiler birer hiç! Ya Fedor, ha? Gördün mü?»

Samoylov'un babası, elinde kasket, yanlarına yaklaştı. Asık suratında bir gülümseme görüldü.

«Ya bizim Grigori? O nasıldı? Avukat istemedi, konuşmayı da reddetti. İlk olarak o verdi örneği. Seninki, Pelageya, avukat istiyordu. Ama benimki istemiyorum deyince dört kişi daha öyle yaptı.. »

*

Karısı da yanındaydı. Gözlerini sık sık kıpıştırıyor, mendilinin

ucuyla burnunu siüyordu. Adam sakalını avucunun içine almış, yere bakarak konuşuyordu:

«Canına yandığımın işi! Bu çocuklar kendilerini boş yere mahvediyorlar deniyor; sonra birdenbire, belki de onlar haklı diye düşünüyor insan. . Fabrikada, bu harekete katılanların sayısı gitgide artıyor. İstedikleri kadar yakalayıp götürsünler, ırmaktaki sazan balıkları gibi hiç kökleri kuruduğu yok. İnsan kendi kendine diyor ki: belki de arkalarında bir kuvvet var, diyor.. »

«Böyle şeyleri anlamak bizim için zor!» dedi Sizov.

«Öyle, zor!»

Samoylov onayladı:

Karısı burnunu çekip söze karıştı:

«Hepsinin de sağlığı yerinde, haydutların!»

Porsumuş ablak suratında bir gülümseme belirdi.

«Az önce seninkinin yüzünden oldu bunlar dediğim için kızma bana, Nilovna.

Doğrusunu istersen, kimin en çok kabahatli olduğunu kim bilebilir? Bizim Grigori için jandarmaların, sivil polislerin söylediklerini gördün mü? O da çılgınlıklar yapıyormuş, salak!»

Belli ki oğluyla gururlanıyordu. Belki de farkında değildi bunun. Ne var ki Ana bu duyguyu tanıdığı için candan bir gülümseyişle:

«Genç yürekler oldum olası daha yakın olurlar gerçeğe!» diye cevap verdi. Dinleyiciler koridorlarda geziniyor, kümeler oluşturuyorlar, düşünceli ya da ateşli konuşmalara dalıyorlardı. Kimse bir köşeye çekilmiyordu. Herkesin yüzünde konuşmak, soru sormak, dinlemek isteği okunuyordu açık seçik. İki duvar arasındaki beyaz boyalı dar geçitte insanlar dolaşıyorlar, rüzgâra tutulmuş gibi sarsılarak sağlam, emin bir şeye tutunmak istiyorlardı sanki. Bukin'in ağabeyi, soluk yüzlü

iri yarı bir delikanlı, sağa sola dönüp durarak el kol hareketleri yapıyor:

«İlçe sendik'inin bu işle ilgisi olmaması gerekir!» görüşünü ileri sürüyordu. Ufak tefek, yaşlı bir adam olan babası, çevresine ürkek bakışlar atarak:

,

«Sus, Kostia!» dedi.

312

313

«Hayır, susmayacağım! Geçen yıl, karısıyla ilişki kurdu diye memurunu öldürmüş. Ve şimdi karısıyla birlikte yaşıyormuş. Akıl erer mi buna? Üstelik düpedüz hırsız da?»

«Aman neler söylüyorsun, Kostia?»

«Doğru!» dedi Samoylov. «Doğru! Yargıç koltuğuna kurulmuş, ama kendisi hiç de hırlı bir insan değil. .»

Konuşmaları işiten Bukin, ötekileri de beraberinde sürükleyerek yaklaştı. Heyecandan kıpkırmızı

olmuştu. Öfkeli hareketler yaparak bağırmaya başladı:

«Dava konusu eğer bir hırsızlık ya da cinayetse jüri yargılar, ve bu jüri sıradan insanlardan, köylülerden, zanaatkarlardan oluşur. Ama hükümete karşı olanları hükümet yargılar. Böyle olmaz ki! Sen bana sövüp sayacaksın, okkalı bir şamar yapıştıracağım suratına, sana vurduğum için sen yargılacaksın beni, eh, elbette ben suçlu çıkacağım. Ama kim başladı? Sen!»

Göğsü madalyalarla süslü, kambur burunlu yaşlı bir gardiyan kalabalığı bir yana itti, Bukjn'i parmağıyla tehdit ederek:

«Hey, bana bak sen, bağırma öyle, burası meyhane değil!» dedi.

«İzninizle cancağızım. . Anladık. Şimdi dinleyin: Ben size vursam, sonra da sizi yargılamaya kalksam, ne dersiniz buna?. »

«Şimdi ben seni dışarı çıkarırsam görürsün!» dedi gardiyan sertçe.

«Nereye çıkaracaksınız? Niçin?»

«Sokağa. Öğretirim sana zırlamayı.»

Bukin bakışlarını çevresinde gezdirdi, alçak sesle:

«Bunlar için önemli olan, susmaktır!» dedi.

İhtiyar, kabaca bağırdı:

«Öyle olduğunu bilmiyor muydun?»

Bukin kollarını açtı, sesini biraz daha alçalttı:

«Sonra efendim, duruşma niye halka açık olmuyor da yalnızca akrabalar içeri alınıyor? Yargılama eğer adilce yapılacaksa, herkesin gözleri önünde yapılabilir, ne korkuyorlar?»

Samoylov:

«Bu doğru işte.» diye yineledi. «Mahkeme, insanın vicdanını rahatlatmıyor.» .

Ana, yargılamanın yasal olmadığı konusunda Nikolay'dan

dinlediği şeyleri Samoylov'a anlatmak istedi, ama dinlediklerini iyi kavrayamamış, sözcükleri de kısmen unutmuş olduğundan yapamadı. Nikolay'ın sözlerini anımsamak için bir kıyıya çekildi. Kendisine bakan, sarışın bıyıklı bir genç gözüne çarptı. Sağ eli pontalonunun cebindeydi. Bu yüzden, sol omuzu daha alçak görünüyordu. Bu özellik, Ana'ya bir şey andırır gibi geldi. Ama delikanlı, sırtını çevirdi. Ana, anılarına dalıp yabancıyı unuttu.

Biraz sonra yavaş sesle söylenen bir soru geldi kulağına:

«Şu kadını mı?»

Birisi daha yüksek sesle:

«Evet, o,» dedi.

Pelaeya sesin geldiği yöne baktı. Çarpık omuzlu genç kendisine doğru yan dönmüş, yanında duran kara sakallı, kısa par-dösülü, uzun çizmeli bir delikanlıyla konuşmaktaydı. Yeniden kaygı yaratan bir anı uyandı içinde, ama kesin bir tespit yapamadı. Çevresindeki insanlara oğlunun idealini anlatmak, ileri sürülecek karşı savları dinlemek ve bu savlara göre mahkemenin kararını

kestirmek hevesine kapılmıştı. Sakıngan davranarak, hafif bir sesle Sizov'a:

«Demek yargılama böyle yapılıyor,» dedi. «Her birinin ne yaptığını araştırıyorlar, ama niçin yaptığını

sormuyorlar bile. Sonra, hepsi yaşlı. Gençleri gençler yargılamalı.. »

«Evet,» dedi Sizov. «Bu işe bizim akıl erdirmemiz çok zor, çok zor!»

Düşünceli düşünceli başını salladı.

Gardiyan salonun kapısını açmış, bağırıyordu:

«Akrabalar. . Biletlerinizi gösterin!»

Alaycı bir ses işitildi:

«Biletmiş. . Sirkteyiz sanki!»

Şimdi herkeste gizli bir sinirlilik, belli belirsiz bir ataklık seziliyordu. Dinleyiciler daha az sıkılganlık gösteriyorlar, gürültü ediyorlar, mübaşirlerle tartışıyorlardı.

¦.mJ i

314

315

YİRMİBEŞİNCİ BÖLÜM

Sizov sövüp sayarak sıranın üzerine oturdu. Ana:

«Nen var?» diye sordu.

«Hiç!. İnsanlar aptal. .»

Bir çıngırak sesi işitildi. Kayıtsız bir ses, yargı kurulunun gelişini bildirdi. Herkes yeniden ayağa kalktı. Yarıçlar aynı sırayla içeri girdiler, yerlerine oturdular. Sanıklar içeri alındılar.

Sizov fısıldadı:

«Dikkat! Savcı konuşacak.»

Ana boynunu uzatıp öne doğru eğildi, kaskatı kesildi. Yine korkunç bir şeyler olmasını bekliyordu. Savcı ayağa kalktı, dirseğini kürsüsüne dayadı, başını yargıçlara çevirdi, derin bir soluk aldı, sağ elini sertçe sallayarak konuşmaya başladı.

Ana, ilk sözleri anlayamadı. Savcının sesi gür ve rahattı. Kâh ağır, kâh hızlı koruşuyordu. Sözcükler uzun, tekdüze bir dizi halinde dökülüyordu dudaklarından; bir şeker parçasına konmuş karasinekler gibi ansızın havada uçuşuyor, birbirini kovalıyor, dönüp duruyordu. Ama Pelageya onun sözlerinden korkunç, tehdit edici hiç bir şey görmüyordu. Bu sözler kar gibi soğuk, kül gibi renksizdi. İnce, kuru bir kum gibi tane tane dökülüyor, salonu

kısır bir iç sıkıntısına boğuyordu. Duygudan yana cimri, laf bakımından cömert bu konuşma Pavel'le arkadaşlarının kulağına varmıyordu kuşkusuz. Onlar hiç oralı değillerdi. Eskisi kadar soğukkanlıydılar. Usulca aralarında konuşuyorlar, kâh açıktan açığa gülümsüyorlar.kâh gülüşlerini asık suratları ardında gizliyorlardı.

Sizov:

«Yalan söylüyorlar!» diye mırıldandı.

Pelageya aynı şeyi söyleyemiyordu. Savcı'nın sözlerini işitiyor, ayırdetmeksizin hepsini suçladığını

anlıyordu. Pavel'in adını anarken Fedor'dan sözetmeye başlıyor, onu da aynı ayarda gösteriyor, sonra Bukin'i de ısrarla onların düzeyine çıkarıyordu. Bütün sanıkları aynı torbaya koyup sıkıyordu.Sözlerinin açık anlamı Ana'yı doyurmuyordu, ama, onu ne üzüyor, ne de

korkutuyordu. Ana, o korkunç şeyi bekliyordu hâlâ; onu sözcüklerde arıyor, savcının yüzünde, gözlerinde, sesinde havada sallanan bembeyaz elinde arıyordu inatla. Evet, oradaydı o korkunç şey, Ana duyuyordu onu, ama elle tutulur şey değildi, anla-: tılması olanaksızdı. Ama yine de yüreğini sıkıştırıyor, acıtıyordu.

Savcının sözleri belli ki canını sıkıyordu yargıçların. Sözleri," yargı kurulunu umursamazlık ve bıkkınlık bulutuyla sarmaktaydı.

Başkan mumya gibi kaskatı duruyordu. Gözlüğünün camları arkasında ufacık gri gözbebekleri zaman zaman görünmez oluyordu. Bu ölü hareketsizlik, bu soğuk kayıtsızlık karşısında Ana şaşkın şaşkın soruyordu kendi kendine: J 'Peki bunlar yargılama mı yapıyorlar şimdi?'

Bu şaşkınlık, beklediği müthiş şeyden duyduğu korkuyu yüreğinden siliyor, boğazını derin bir küçük düşürülme duygusu sıkıyordu.

Savcının sözleri birdenbire kesildi. Çabuk çabuk birkaç söz ekleyip yargıçların önünde eğildi, ellerini ovuşturarak yerine oturdu. Soyluların temsilcisi başını salladı, belediye başkanı elini uzattı, sendik göbeğini süzdü

ve gülümsedi.

Görünüşe göre yargıçlar savcının konuşmasından hoşnut kalmamış olacaklar ki hiç yerlerinden kıpırdamadılar.

Ufak tefek ihtiyar, bir kâğıdı burnunu dibine kadar yaklaştırıp:

«Söz. . Fedoseyev'in, Markov'un ve Zagaro'un avukatında,» dedi.

Pelageya'nın, Nikolay'ın evinde görmüş olduğu avukat ayağa kalktı. Geniş, babacan yüzünde parlak gözlerinin içi gülüyordu. Keskin bakışlarıyla ortalığı tarayarak konuşmaya başladı. Sesi pürüzsüz ve yüksekti. Ne var ki, ana onu dinleyemedi. Sizov kulağına fısıldadı:

«Anladın mı ne dediğini? Anladın mı? Bunlar dengesizdir, zıpırdır,» dedi. «Fedor zıpır mı?»

Ana karşılık vermedi. Ağır bir düşkırıklığı altında eziliyordu. Alçalma duygusu ruhunda şiddetli bir baskı

yaratıyordu. Şimdi anlıyordu adaletten ne beklediğini. Oğluyla yargıçlar arasında karşılıklı inançlarını, görüşlerini ortaya koyan erkekçe, sert bir tartışma izlemeye hazırlanmıştı. Yargıçların Pavel'i uzun uzadıya,

dikkatle, ayrıntıları dile getirerek sorguya çekecekerini, içini dökmesini isteyeceklerini, bütün düşüncelerini, eylemlerini, uğraşlarını akıl gözüyle inceleyeceklerini düşünmüştü. Pavel'in dürüst bir delikanlı olduğunu görünce, açık açık hakseverce:

«Bu adam haklı!» demelerini bekliyordu.

Oysa hiç de böyle olmamıştı. Sanıklarla yargıçlar arasında fersah fersah uzaklık vardı sanki. Yargıçlar sanıkların umurunda bile değildi. Ana yorgunluk duyuyordu. Artık duruşma ile ilgilenmiyor, dinlemiyordu. Gururu kırılmıştı.

'Böyle mi yargılarlar insanı?' diye düşünüyordu.

Sizov başını sallayarak mırıldandı:

«İyi oldu onlara, bunu hakkettiler!»

Başka bir avukat konuşuyordu şimdi. Ufak tefek, solgun, alaycı, sivri yüzlü bir adamdı. Yargıçlar sözünü

kesiyorlardı.

Savcı fırladı, sinirli bir sesle tutanak sözcüğünü söyledi. Sonra ufak tefek ihtiyar söz aldı, savcıyı

serinkanlı olmaya çağırdı. Avukat, başını saygıyla eğerek onları dinledi, ve konuşmasını sürdürdü:

«Hırpala onlan, hırpala!» dedi Sizov.

Mahkeme salonu yeniden kaynaşmaya başlamıştı. Dinleyicilerin kavgacı damarı kabarıyordu. Avukat, yargıçların kösele suratını iğneleyici sözlerle kırbaçlıyordu. Yargıçlar avukatın yenilmez yutulmaz çıkışlarından korunmak için saflarını sıklaştırıyor, şişiyor, yayılıyorlardı sanki. Ve Pavel ayağa kalktı. Ansızın bir'sessizlik oldu. Ana ileriye doğru eğildi. Pavel rahat bir tavırla söze başladı:

«Ben bir patrinin üyesi olduğum için yalnızca kendi partimin mahkemesini tanırım. Bu nedenle, kendimi savunmak için değil, avukat istemeyen öteki arkadaşlarımın isteğini yerine getirmek için konuşacağım. Sizin anlamadığınızı açıklamaya çalışacağım. Savcı, sosyalizmin bayrağı altında yaptığımız gösteriyi iktidara karşı ayaklanma olarak niteledi ve bizleri boyuna çara karşı isyancılar diye tanımladı. Şunlu söylemek isterim ki bizler için otokrasi, ülkeyi halkaları arasında tutan bir tek zincir değil, ancak ilk zincirdir, en elle tutuluru, ve biz halkı bu zincirden kurtarmalıyız.»

Bu tok ses yükselince, sessizlik daha da derinleşmişti. Pa318

vel sanki salonun duvarlarını kaldırmış, dinleyicilerden çok uzaklaşmış, ama aynı zamanda daha çok göze çarpar hale gelmişti. Yargıçlar kaygıyla

sallandılar. Soyluların temsilcisi gevşek yüzlü yargıca bir şeyler fısıldadı, yargıç başını sallayıp ufak tefek ihtiyarla konuşmaya başladı. O sırada hasta suratlı yargıç, ihtiyarın öbür kulağına bir şeyler söylüyordu. İhtiyar yargıç koltuğunun içinde bir sağa bir sola eğilerek Pavel'e seslendi, ama sesini duyuramadı. Pavel konuşmasını sürdürüyordu:

«Biz sosyalistiz. Bu demektir ki biz, insanları birbirlerinden ayıran, birbiri aleyhinde silahlandıran, birbiriyle çatıştıran, amansız bir çıkar karşıtlığı yaratan, bu karşıtlığı gizlemek ya da haklı göstermek için yalana başvuran, bütün insanları yalan, ikiyüzlülük ve kinle yozlaştıran kişisel çıkarlara karşıyız. Biz diyoruz ki: İnsanı, zenginleşmek için bir alet olarak gören bir toplum, insanlığa karşıdır, bize düşmandır. Onun ikiyüzlü ve yalancı ahlâkını kabul edemeyiz. İnsanın kişiliğine karşı gösterdiği edepsizlik ve gaddarlık bizi tiksindiriyor. Böyle bir toplum tarafından insanın bedenen ve ruhen köleleştirilmesinin bütün biçimlerine karşı, servet tutkusuyla ezilmesine karşı, savaşmak istiyoruz ve savaşacağız da. Dev makinelerden tutun, çocukların oyuncaklarına dek, her şeyi biz işçiler yaratırız, ama insanlık onurumuzu korumak için mücadele etme hakkından yoksunuz. Herkes, amacına erişmek için bizi alet olarak kullanma ayrıcalığını tanır kendisine. Şimdi biz, zamanla tüm iktidarı halka devredebilmek için gerekli özgürlüğe kavuşmak istiyoruz. Çalışmak, herkes için zorunlu olmalıdır. Görüyorsunuz ki isyancı değiliz biz.»

Başkan açık seçik ve güçlü bir sesle:

«Rica ederim, konuya gelin!» dedi.

Pavel'e doğru dönmüş, yüzüne bakıyordu. Donuk gözünde kötü bir parıltı var gibi geldi Ana'ya. Bütün yargıçlar genç sanığa bakıyorlardı. Gözleri sanki onun yüzüne, bedenine yapışıyor, kanını emerek kendi porsumuş, aşınmış organizmalarını canlandırmaya uğraşıyordu. Pavel dimdik ayakta duruyor, kolunu onlara doğru uzatarak bağırmadan, dupduru bir sesle sürdürüyordu:

«Biz devrimciyiz. Ve birtakım kimseler yalnızca buyruk verdikçe, kimileri ise yalnızca çalıştıkça, devrimci kalacağız. Sizin, çıkarlarını korumakla görevli olduğunuz düzene karşı savaşmaktayız. Bu düzenin de, sizin de uzlaşmaz düşmanıyız biz; ancak

sizleri yendikten sonra barışabiliriz. Ve yeneceğiz sizleri! Çıkarlarını savunduğunuz sınıf, sandıkları

kadar güçlü olmaktan çok uzaktırlar. KöleleştirdikJeri milyonlarca insanı feda ederek biriktirip korudukları bu servetler, yani bize egemen olmalarını sağlayan bu güç, kendi aralarında da düşmanlık, karşıtlık, çekişmeler yaratmakta, onları hem maddi, hem manevi bakımdan mahvetmektedir. Mülkiyetin savunması çok büyük bir gerilim gerektirir. Ve gerçekten de efendilerimiz olan sizler, topunuz bizden daha fazla kölesiniz. Sizin kafalarınız tutsakdır, bizim ise bedenlerimiz. Sizi manen öldüren ön yargıların ve alışkanlıkların boyundu-, ruğundan kendinizi kurtaramazsınız. Oysa bizim içten özgür olmamıza kimse engel olamaz. Bize verdiğiniz zehirler, istemeyerek bilincimize akıttığınız panzehirlerden daha güçsüzdür. Bu bilinç durmaksızın büyüyüp gelişiyor, gitgide alevleniyor, üyesi bulunduğunuz sınıfta bile en iyi,, manen sağlıklı ne varsa ardından sürüklüyor. Bakınız, daha şimdiden sizin gücünüz adına ideolojik mücadele yürütebilecek hiç kimseniz kalmamıştır. Tarihsel adaletin şamarına karşı sizi koruyabilecek tüm kanıtları tüketmiş durumdasınız artık. Fikir alanında hiç bir yeni şey yaratamazsınız, kafaca kısırlaşmışsınızdır. Oysa bizim fikirlerimiz boy atıyor, her an daha parlak bir ışık saçıyor, halk yığınları arasında yayılıyor ve onları özgürlük savaşına hazırlıyor. İşçi sınıfının büyük rolünün bilinci tüm işçileri bir can halinde birleştiriyor. Yaşamın yenilenmesi sürecini, gaddarlık ve edepsizlikten başka hiç bir şey durduramaz. Şu var ki, edepsizlik apaçık ortada, gaddarlık ise sinirlendirir. Bugün bizi boğan eller yakında bizim ellerimizi sıkacaklar kardeşçe. Sizdeki enerji, altını

çoğaltmaya yönelik mekanik enerjidir, birbirini paralamaya mahkûm gruplar halinde birleştirir sizleri. Bizim enerjimiz, işçiler arasındaki dayanışma bilincinin canlı gücüdür. Sizin yaptığınız bütün işler cinayettir, çünkü amacınız insanları köleleştirmekten başka bir şey değil. Bizim çabamız, yalancılığınızın, kininizin, açgözlülüğünüzün yaratmış olduğu, ve halkı korkutmak için kullandığınız umacılardan kurtaracaktır dünyayı. Siz insanı yaşamdan söküp aldınız, ezdiniz, toz ettiniz; sosyalizm sizin yakıp yıktığınız dünyayı koskocaman, görkemli bir bütün halinde birleştirir. Ve birleştirecektir de!»

Pavel bir an durdu daha güçlü bir sesle:

«Birleştirecektir!» diye yineledi.

Yargıçlar garip bir biçimde suratlarını ekşitiyon aralarında fı-sıldaşıyorlardı. Bir yandan da yiyecekmiş

gibi Pavel'e bakıyorlardı. Ana, sağlığını, gücünü, tazeliğini kıskandıkları oğlunun çevik ve sağlam yapılı

vücudunu bakışlarıyla kirlettiklerini düşünüyordu. Sanıklar, arkadaşlarının sözlerini dikkatle dinliyorlardı. Yüzleri solgundu. Gözlerinde sevinç pırıltıları vardı. Ana oğlunun sözleri-' ni kaçırmıyor, belleğine işliyordu. Ufak tefek ihtiyar birkaç kez Pavel'in sözünü kesti, bir şeyler açıkladı. Hatta bir seferinde hüzünlü bir gülümseme belirdi dudaklarında. Pavel sessizce dinliyor, sonra aynı durgun, sert sesle sürdürüyordu. Yargıçların iradesini kendi iradesine tabi kılıyor, onların dikkatini üzerine çekiyordu.

Sonunda ihtiyar, elini Pavel'e doğru uzatarak bağırmaya başladı. Pavel, karşılık olarak hafif alaycı bir sesle:

«Bitiriyorum,» dedi. «Sizi şahsen kırmak istemiyorum. Yargılama dediğiniz bu maskaralığa zorla katıldığınız için nerdeyse acıyacağım size. Her şeye karşın insansınız. Amacımıza karşı ol-/ salar da, insanların böylesine aşağılık bir biçimde zorbalığa alet .edilerek alçaldıklarını, insanlık onurlarını bu derece yitirdiklerini görmekten her zaman üzüntü duyarız.»

Yargıçlara bakmadan yerine oturdu. Ana soluğunu tutarak yargı kuruluna bakıyor, bekliyordu. Ağzı kulaklarına varan Andrey kuvvetle Pavel'in elini sıktı. Samoylov, Mazin ve ötekiler de onu kutladılar, Pavel gülüm-süyordu. Arkadaşlarının coşkunluğu onu biraz utandırmıştı. Anasına doğru bir göz attı, başını salladı. 'Nasıl iyi konuştum mu?' diye sormak istiyordu sanki. Ana coşkun bir sevgiyle elerin derin içini çekti. Sevinçliydi.

«Bu kez, yargılama başladı artık!» dedi Sizbv. «Nasıl benzetti herifleri, değil mi?»

Ana karşılık vermedi, başını salladı. Oğlunun böylesine atak, böylesine gözüpek konuşmasından mutluydu. Sözünü bitirdiği için daha mutluydu belki de.

Kafatasında bir soru dolaşıp duruyordu: 1 'Peki, şimdi? Başınıza neler gelecek acaba?'

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

Oğlunun söyledikleri yenilik değildi kendisi için. Onun fikirlerini bilirdi. Ama mahkeme önünde ilk kez duyuyordu onun inancının sürükleyici gücünü. Pavel'in rahatlığı etkilemişti Ana'yı. Yaptığı konuşma, aydınlık saçan bir gerçekler demeti halinde gözleniyor, haklı olduğu, muzaffer olacağı inancını

pekiştiriyordu. Şimdi yargıçların Pavel'le sert tartışmalara girişeceklerini, öfkeyle karşılık vereceklerini, kendi gerçeklerini onunkine karşı dikeceklerini düşünüyordu. Oysa Andrey ayağa kalktı, sallandı, yan yan yargı kuruluna baktı.

«Sayın savunma avukatları,» diye söze başladı.

Hasta suratlı yargıç güçlü ve sinirli bir sesle bağırdı:

«Karşınızda bulunan, yargı kuruludur, savunma avukatları değil!»

Ana, Andrey'in yüz ifadesinden, dalga geçmek niyetinde olduğunu anlıyordu. Bıyığı titriyor, gözlerinde kedininki gibi okşayıcı ve kurnaz bir parıltı görünüyordu. Ana iyi bilirdi bu parıltıyı! Andrey uzun eliyle hızlı hızlı başını kaşıdı:

«Yok canım!» dedi. «Bense sizlerin yargıç değil, sadece savunma avukatı olduğunuzu sanıyordum. .»

Ufak tefek ihtiyar kesin bir tonla:

«Asıl sorun konusunda konuşmanızı rica ederim,» dedi.

«Aşıl sorun mu? Peki öyleyse! Gerçekten yargıçlar olduğunuza, bağımsız, namuslu kimseler olcruğunuza inanmak istiyorum. .»

«Mahkemenin sizin takdirinize ihyacı yoktur!»

«İhtiyacınız yok mu? HımmmL Ama yine de ben devam edeyim. . Sizler özgür insanlarısınız. Sizin için ne dost var, ne düşman. Şimdi, karşınızda iki taraf var. Biri, beni soydu ve ağzımı burnumu kırdı diye yakınıyor. Öbür taraf, soymaya ve ağzını burnunu kırmaya hakkım var, çünkü tüfeğim var, diye karşılık veriyor. . »

İhtiyar, sesini yükselterek sordu:

«Sorunun özü konusunda bir diyeceğiniz var mı?»

Eli titriyordu. Adamın kızmaya başladığını görünce sevindi Ana. Fakat Andrey'in davranışından hoşlanmamıştı. Pavel gibi

konuşmuyordu Küçükrusyalı. Oysa Pelageya ciddî ve sert bir tartışma olmasını istiyordu. Küçükrusyalı, ihtiyarın yüzüne baktı, sonra başını kaşıyarak ağır bir tonla:

«Sonunun özü konusunda mı?» dedi. «Niçin sorunun özü konusunda konuşacakmışım? Bilmeniz gereken şeyleri arka-. . daşım söyledi. Geri kalanını da, zamanı gelince başkaları söyler. .»

Küçük ihtiyar yerinde doğruldu.

«Söz hakkınızı geri alıyorum!. Grigori Samovloy!»

Andrey dudaklarını sıktı, umursamaz bir tavırla yerine otur-J du. Samoylov kalktı. Kıvırcık saçları

oynuyordu.

«Savcı bize vahşi dedi, kültür düşmanı dedi.. »

«Siz yalnızca sizi ilgilendiren sorundan söz edin.»

«Ben de öyle yapıyorum zaten. . Her şey ilgilendirir namuslu insanları. Hem sözümü kesmemenizi rica ederim. Sizin kültürünüz ne? Sorarım size.»

«Burada karşılıklı konuşmaya gelmedik. Sadede gelin.»

Andrey'in davranışı belli ki yargıçların mizacını değiştirmiş, ¦-.-onlarda bir şeyleri yoketmişti. Kül gibi benizlerinde lekeler, gözlerinde soğuk, sarı kıvılcımlar belirmişti. Pavel'in konuşması onları

sinirlendirmişti, ama sözlerindeki güç öfkelerini gemlemiş, saygı uyandırmıştı. Küçükrusyalı ise onlarırr tutukluğunu yoket-miş, gizli yüzlerini ortaya çıkarmıştı. Aralarında fisıldaşıyorlar, yüzlerini buruşturuyorlardı. Yargıçlara yakışmayacak kadar telâşlı, hızlı jestler yapıyorlardı.

«İspiyon yetiştirirsiniz, kadınları, kızları yoldan çıkarır orospuluğa itersiniz, insanı hırsız ve katil yapar, votka ile zehirlersiniz. . Dünya çapında katliamlar, evrensel yalanlar, tüm halkın se-fihleştirilmesi, hayvanlaştırılması, işte budur sizin kültürünüz! Ve biz bu kültüre düşmanız!»

Küçük ihtiyarın çenesi titredi.

«Rica ederim!» diye bağırdı.

Ama kıpkırmızı kesilen Samoylov da gözlerinden ateş saçarak bağırıyordu.

«Ama biz öbür kültürü sevip sayıyoruz. Yaratıcılarını hapislerde çürüttüğünüz, işkence altında çıldırttığınız kültürü.. »

322

323

«Söz hakkınızı geri alıyorum! Fedor Mazin!»

Küçük Mazin delikten fırlayan bir sıçan gibi dikiliverdi, kızgınlıkla:

• «Ye. . yemin ederim, biliyorum beni mahkûm edeceğinizi!» dedi.

Sesi kısıldı, yüzü soldu, gözlerinden ateş saçarak kolunu uzattı:

«Namusum üzerine söz veriyorum!» diye bağırdı. «Nereye isterseniz gönderin beni, kaçıp geri döneceğim, her zaman bunun için çalışacağım. . ömrümün

sonuna dek! Namusum üzerine söz veriyorum!»

Sizov kuvvetle öksürdü, oturduğu yerde sallandı. Salondan garip bir uğultu yükseliyordu. Dakikadan dakikaya artan bir sinirlilik dinleyicileri, dalgalandırıyordu. Jandarmalar sanıklara alık, alık, dinleyiciler ise öfkeyle bakıyorlardı. Yargıçlar bir sağa, bir sola eğilip duruyorlardı. İhtiyar, ciyak ciyak bağırdı:

«Gusev İvan!»

«Konuşmak istemiyorum!»

«Vasil Gusev!»

«Konuşmuyorum!»

«Bukin Fedor!»

Albinos olan genç, ağır ağır ayağa kalktı.

«Utanın biraz!» dedi. «Benim tahsilim yok, ama adaletten anlarım.»

Kolunu başının üstünde yukarı kaldırıp sustu. Uzakta bulunan bir şeye dikkatle bakıyormuş gibi gözlerini kıstı.

Küçük ihtiyar hem şaşırmış, hem kızmıştı. Koltuğunun arkasına yaslanak:

«Ne oluyor?» diye bağırdı.

«Sizi.. »

Fedor gerisini getirmedi, sıranın üzerine çöktü. Anlaşılmaz sözlerinde bir büyüklük, bir ağırbaşlılık, hem de üzüntülü ve saf bir yergi vardı. Bunu herkes hissetti. Yargıçlar bile kulak kabarttılar. Sözcüklerden daha kolay anlaşıılr bir yankı bekliyorlarmış gibi. Dinleyici sıraları tam ibr hareketsizlik ve sessizliğe gömülmüştü. Yalnızca bir ağlama sesi işitildi.

Savcı alaycı bir gülümsemeyle omuzlarını silkti. Soyluların

temsilcisi şiddetle öksürdü. Fısıldaşmalar yeniden başladı, salon yavaş yavaş canlandı. Ana Sizov'a eğildi.

«Yargıçlar mı konuşacaklar?» diye sordu.

«Hayır. Bitti. Karar açıklanacak. .»

Başka bir şey yok mu?»

«Yok. .»

Pelageya inanmadı.

Samoylov'un anası kaygılı kaygılı kıvranıyor, omuzuyla, dir-seğiyle Peiageya'ya çarpıp duruyordu. Alçak sesle kocasına sor dU:

«Nasıl olur? Olacak iş mi bu?»

«Görüyorsun işte, oluyor!»

«Ama, ya bizim Grigori?. »

«Kafa ütüleme. .»

Salonda bir şeyler değişmiş, bir şeyle yok olmuş, bir şeyler kırılmıştı. Kuvvetli bir ışık karşısındaymış

gibi sık sık açılıp kapanan gözlerde şaşkınlık okunuyordu. Birdenbire büyük bir güç duyuyorlardı

içlerinde. Bu duyguyu anlayamıyorlardı, ama kolay anlaşılır izlenimler halinde başkalarına aktarıyorlardı. Bukin'in ağabeyi çekinmeden şöyle diyordu:

«Ne demek, efendim, niçin bırakmıyorlar konuşsunlar? Savcı istediği kadar konuşuyor, her istediğini söyleyebiliyor ya!»

Sıranın yakınında duran bir mübaşir elini sallayarak:

«Hişşit! Yavaş!» dedi.

Baba Samoylov geriye çekildi, karısının arkasında saklanıp homurdandı:

«Diyelim ki suçludurlar. Ama bıraksınlar da açıklasınlar, neyin karşısına dikilmişler? Anlamak istiyorum. Bu beni de ilgilendirir.. »

Mübaşir, parmağıyla gözdağı vererek haykırdı:

«Susunuz!»

Sizov aksi aksi başını salladı.

Ana, gözlerini yargıçlardan ayırmıyordu, onların gittikçe artan sinirliliğini, anlaşılmaz sözcüklerle fısır fısır konuştuklarını görüyordu. Soğuk ve kalleş sesleri yüzüne çarpıyor, bu temas yanaklarını titretiyor, ağzında iğrenç bir tat oluşturuyordu. Hepsi de

oğlunun ve arkadaşlarının bedeninden bu kanı kaynayan güçlü gençlerin kaslarımdan, organlarından söz ediyorlar gibsine geliyordu. Bu canlılık fışkıran bedenler, onlarda dilencinin kötü kıskançlığını, işi bitmişin yapışkan açgözlülüğünü uyandırıyor olmalıydı. Dudaklarını şaplatıyorlar, çalışıp zengin edebilen, yaşamın tadını çıkartabilen, yaratabilen bu kasları yerinerek, özlemle izliyorlardı. Şimdi ihtiyarlar bu canlılık akımından vazgeçiyorlar, ona egemen olmak, gücünden yararlanmak, yutmak olanağını da yitiriyorlardı. Bu gençler bu yüzden yaşlı yargıçlarda hınçlı ve üzgün bir öfke yaratıyorlardı. Gücünü

yitirmiş yırtıcı hayvanlardı bu kocamışlar; taze etin kokusunu alıyorlardı, ama artık onu pençeleyip koparmaya güçleri yetmezdi, başkalarında bulunan gücü kendilerine aşılayamazlardı, ve yaşam kaynağının ellerinden kaçtığını görünce acılarından homurdanıyor, umutsuzlukla uluyorlardı. Ana yargıçlara dikkat ettikçe bu garip düşüncesi belir-ginleşiyordu. eskiden her şeyi yutabilen, ama artık bu güçlerini yitirip aç kalan yırtıcı hayvanlar, bu güçsüz kudurmuşluğu gizlemeye çalışmıyorlardı. Pelageya, hem ana, hem kadın olarak, oğlunun vücudunu onun -alışılagelmiş diyemiyle-ruhundan daha çok severdi. Bunakların .ölgün gözlerinin oğlunun yüzüne, göğsüne, ellerine, sıcacık tenine

sürtündüğünü

görünce dehşete kapılıyordu. Bu sürtünmeyle sertleşmiş damarlarındaki kanı yeniden ısıtmak, mahkûm edecekleri bu genç yaşamın aşısıyla, yıpranmış, yarı ölü kaslarını birazcık, canlandırmak istediklerini düşünüyordu. Ve oğlunun, bu iğrenç temasları duyuyormuş gibi ürpererek kendisine baktığını sanıyordu. Pavel'in yorgunca, durgun ve sevecen gözleri anasından ayrılmıyordu. Arada sırada başını sallayarak gülümsüyordu. «Yakında özgür olacağım!» diyen bu gülümseme Pelageya'nın gönlünü okşuyordu. Yargıçlar hep birden ayağa kalktılar.

«Gidiyorlar!» dedi Sizov.

«Karar için mi?»

«Evet.»

Gerginliği birden yokoldu. Ezici bir yorgunluk sardı tüm be-dinini. Kaşı oynamaya başladı. Alnında ter damlaları belirdi. Ağır bir düşkırıklığı, bir aşağılanma duygusu doldu yüreğine, bu duy326

gu çabucak yargıçlara ve yargılarına karşı dayanılmaz bir küçümsemeye dönüştü. Alnının altında bir ağrı

belirdi. Ağrıyan yeri eliyle kuvvetlice sıkıp çevresine baktı. Sanıkların akrabaları parmaklığa yaklaşıyorlardı. Konuşmaların uğultusu salonu kapladı. Ana da Pavel'in yanına gitti, elini sıktı, hıçkırmaya başladı. Utanç ve sevinç doluydu içi. Bir karşıt duygular karmaşası içinde bocalıyordu.. Pavel okşayıcı

laflar etti; Küçükrusyalı şakalaşıp gülüyordu.

Bütün kadınlar ağlıyorlardı. Ama daha çok, üzüntüden değil de alışkanlıktan, insanın kafasına inen beklenmedik, sert bir darbenin sersemleştirici acısı değildi bu. Çocuklardan ayrılacaklarını bilmenin hüznü sarmıştı herkesi. Gelgelelim, o günün yarattığı izlenimlerde bu hüzün de eriyip yitiyordu. Anababalar evlâtlarına karmaşık duygularla bakıyorlardı. Gençliğe karşı besledikleri kuşku, kendilerini üstün sayma alışkanlığı, garip bir saygıya karışıyordu. Şimdi nasıl yaşayacaklarını düşünüyorlardı üzüntü içinde. Bu

bunaltıcı düşünce, başka bir yaşam, daha iyi bir yaşantı olanağından korkusuzca sözeden gençlerin uyandırdıkları ilgi karşısında etkisiz kalıyordu. Gerçi bu tür duyguları dile getirmeye alışkın olmadıkları

için çok konuşuyorlardı, ama hep basit şeylerden sözediyorlardı: çamaşır, giysi, sağlığını korumak gibi.. Bukin'lerin büyüğü, küçük kardeşini yüreklendirmeye uğraşıyordu:

«İşte adalet dedikleri bu!»

Kardeşi:

«Bizim sığırcık kuşuna iyi bak. .» diye karşılık veriyordu.

«Sen merak etme!»

Sizov yeğeninin elini tutuyor, ağır ağır;

«Eee, Fedor, demek gidiyorsun!» diyordu.

Fedor eğildi, kurnaz bir gülümsemeyle bir şeyler fısıldadı kulağına. Yanlarında bulunan muhafız eri de gülümsedi, ama hemen sert bir tavır takınarak öksürdü.

Herkes gibi Ana da aynı konulardan sözetti Pavel'e. Çamaşırlardan, sağlığını korumaktan, falan, filan. . Oysa yüreğinde neler vardı neler! Sandrin konusunda, Pavel konusunda, bizzat kendisi konusunda soracağı şeyler. Söylediği bütün sözlerde oğluna karşı beslediği sonsuz sevgi, onun hoşuna gitme isteği, 327

ona daha çok yakınlık gösterme hevesi çırpınıyordu. Beklediği o müthiş şeyin korkusu dağılmış, hiç de hoş olmayan bir ürpertiye ve yargıçlara karşı duyduğu hınca bırakmıştı yerini. İçhde engin, ışıklı bir sevincin doğduğunu seziyordu, ama bu sevinci anlayamıyor, heyecanlanıyordu. Küçükrusyalı herkesle ayrı

ayrı konuşuyordu. Ana, Andrey'in birkaç tatlı söze Pavel'den daha çok gerek duyduğunu anladı.

«Bu yargılamadan hoşlanmadım!» dedi ona.

Andrey minnetle gülümsedi:

«Niye, küçükanne?» diye haykırdı. «Eski bir çark bu, ama hâlâ işliyor.. »

Ana, duraksaya duraksaya:

«Korkulacak bir şey değil.» dedi. «İnsan anlayamıyor. . adalet bunun neresinde?»

«Ha! Adalet mi istiyordunuz? Siz mahkemelerin gerçeği aradığını mı sanıyorsunuz?»

Ana içini çekti, gülümsedi.

«Ben. . korkunç şeyler olacağını düşünüyordum. .»

«Yargı kurulu geliyor!»

Herkes yerine koştu.

Başkan bir elini masaya dayadı, yüzünün karşısında tuttuğu bir kâğıttan zayıf, uğultulu bir sesle okumaya başladı.

Sizov kulak kabartarak:

«Kararı okuyor,» dedi.

Tam bir sessizlik çökmüştü ortalıîja. Herkes kalkmış, gözlerini ufak tefek ihtiyara dikmişti. Başkan, görünmeyen bir elin tuttuğu bir sopaya benziyordu. Yargıçlar da ayaktaydılar. İlçe sen-dik'i başını

ensesine yıkmış, tavana bakıyordu. Belediye başkanı kollarını göğsünde kavuşturmuştu! Soyluların temsilcisi sakalını sıvazlıyordu. Hasta suratlı yargıç, şişko meslekdaşı ve savcı sanıklara bakıyorlardı. Yargıçların arkasında, başları üstünde, kırmızı üniformalı çar salona bakıyordu. Sizov derin bir soluk aldı. Rahatlamıştı.

«Sürgün!» dedi. «Sonunda bitti, Allaha şükür. Kürek cezasına çarptırılacaklar deniyordu. İşler yolunda, Ana, bu bir şey değil!»

«Böyle olacağını biliyordum,» dedi Ana alçak sesle.

İ

«Eee, belli olmaz! Ama şimdi, kesinleşti! Kim bilebilirdi önceden!»

Mahkûmları götürüyorlardı. Arkalarından seslendi:

«Güle güle, Fedor, hepinize güle güle! Allah yardımcınız olsun!»

Ana oğluyla arkadaşlarına başı ile bir işaret yaptı. Ağlamak istiyordu. Gelgelelim utandı gözyaşlarını

göstermekten.

YİRMİYEDİNCİ BÖLÜM

Mahkemeden çıktığında, havaya kararmış, fenerleri yanmış, gökte yıldızların belirmiş olduğunu görünce şaştı. Adalet Sarayı-'nın yakınında küçük gruplar toplanıyordu. Hava buz gibiydi. Kar, ayaklar altında gıcır gıcır ötüyordu.

Genç sesler çınlıyor, birbirini kesiyordu. Yaldızlı kukulete giymiş bir adam Sizov'a yaklaşıp telâşla sordu:

«Karar ne?»

«Sürgün.»

«Hepsi mi?»

«Hepsi.» -¦{-«Teşekkür ederim.»

Adam uzaklaştı.

«Görüyor musun?» dedi Sizov. «İlgi uyandırıyor. .»

Ansızın on kadar delikanlı ve genç kız çevrelerini sardılar. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Başkaları da oraya gelmeye başladılar. Kararı öğrenmek, mahkûmların davranışlarını, kimin hangi konuda konuştuğunu bilmek

istiyorlardı. Soru soranlar öylesine meraklı, ve içten davranıyorlardı ki, sorularını karşılıksız bırakmak olanaksızdı.

Birisi:

«Arkadaşlar, Pavel Vlasov'un annesi bu!»1 dedi.

O anda herkes susuverdi.

«Elinizi sıkmama izin verin!»

Güçlü bir el Ana'nın elini sıktı. Coşkun bir ses devam etti:

«Oğlunuz hepimiz için bir yüreklilik simgesi olacaktır.. »

Yüksek bir ses çınladı: N

328

329

«Yaşasın Rus işçileri!»

Sağdan soldan haykırışlar yükseldi. Dört bir yandan adamlar koşup geliyor, Sizov'la Ana'nın çevresini alıyorlardı. Polislerin düdükleri havayı yırttı, ama bağrışmaları bastıramadı. ihtiyar Si-zov gülüyordu. Bütün bu olanlar güzel bir düş gibi geliyordu Ana'ya. Gülümsüyor, el sıkıyor, selâm alıp veriyordu. Mutluluk yaşları tıkıyordu boğazını. Dizleri yorgunluktan titriyordu, ama her şeyi unutturan bir sevinçle dolup taşan yüreği durgun bir gölün suları gibi yansıtıyordu izlenimleri. Yanıbaşında sinirli bir ses şöyle diyordu:

«Arkadaşlar! Rus halkını yutan doymak bilmez canavara bugün yine kurban verildi.. »

«Biz gidelim artık, Ana,» dedi Sizov.

Tam o sırada Sandrin göründü. Ana'nın koluna girip karşı kaldırıma geçirdi hemen.

«Gelin,» dedi, «polis belki cop kullanır, belki tutuklamaya girişir. Sürgün mü? Sibirya'ya mı?. »

«Evet, evet.»

«Nasıl konuştu? Hoş! Nasıl konuştuğunu bilmez miyim sanki! Elbette ki öbürlerinden daha güçlü ve daha özlü konuşmuş olmalı.. ve de daha sert. Duyarlıdır, sevecendir. Yalnız, duygularını göstermekten utanır.»

Sevgisinden fışkıran sözcüklerin sıcaklığı Ana'nın heyecanını yatıştırdı, yeniden güçlendirdi onu. Ana, onun elini sıktı, tatlı bir sesle usulca: •

«Ne zaman yanına gideceksiniz?» diye sordu.

Genç kız, sabit gözlerle önüne bakarak:

«Benim işimi yapabilecek birisini bulur bulmaz gideceğim,» diye karşılık verdi. «Zaten ben de mahkûm olacağım. Herhalde beni de Sibirya'ya gönderirler. Onun bulunduğu yere sürülmemi isteyeceğim. .»

Arkada Sizov'un sesi yükseldi:

«Giderseniz benden selâm söyleyin. Sizov'dur adım. Tanır beni. Fedor Mazin'in amcasıyım.»

Sandrin durdu, ona doğru dönüp elini uzattı.

«Tanırım Fedor'u. Benim adım Sandrin.»

«Ya soyadınız?» •

Kız, yüzüne bakarak:

«Benim babam yoktur,» dedi.'

«Öldü mü?»

«Hayır yaşıyor.»

Bunu öfkeyle söyledi, sesinde ve yüzünde katı, direngen bir hava belirdi.

«Toprak sahibidir. Bölgede bucak müdürüdür şimdi. Köylüleri soyup soğana çeviriyor. .»

Sizov pek üzgün bir tavırla:

«Ya! Demek öyle!» dedi.

Gözünün ucuyla genç kızı süzdü, ekledi:

«Hadi hoşça kal, Ana. Ben soldaki sokağa sapacağım. Hoşça kalın, küçükhanım. . Babanıza karşı fazla sertsiniz! Elbette, sizin bileceğiniz iş. .»

Sandrin şiddetle haykırdı:

«Eğer oğlunuz kötü bir çocuk olsaydı, başkalarına zarar verseydi ve siz ondan nefret etseydiniz, herkese söyler miydiniz?»

Sizov bir an duraksadıktan sonra:

«Doğrusu, söylerdim!» dedi.

«Demek ki gerçeği oğlunuzdan üstün tutacaksınız. Benim için de gerçek, babamdan daha değerli.. »

Sizov başını sallayarak gülümsedi, içini çekti:

«Doğrusu, laf altında kalmıyorsunuz! Sizinle çatışmaya gelmiyor, yaşlıları mat etmesini biliyorsunuz, yaman kızsınız!. Hoşça kalın, iyi şanslar! İnsanları biraz daha hoş görün, olmaz mı? Selâm. Nilovna!

Pavel'i görürsen konuşmasını dinlediğimi söyle. Her şeyi anlamadım gerçi, hatta zaman zaman beni kor-kuttu da, ama söyledikleri doğruydu, öyle söyle kendisine. .»

Kasketini kaldırıp selâmladı, ağır ağır yürüyerek sokağın köşesinden saptı.

Sandrin gözleriyle onu izledi.

«iyi bir adam olsa gerek,» dedi.

Yüzünde her zamankinden daha sevimli bir anlam var gibi geldi Ana'ya. Eve dönünce, sedirin üzerinde birbirlerine sokulup oturdular. Sakin odada dinlenirlerken, Pelageya yine Sandrin'in tasarısından söz açtı. Genç kız gür kaşlarını kaldırmış, iri, hülyalı göz331

lerini uzaklara dikmişti. Derin düşüncelere dalmış gibiydi. Yüzü solgundu.

«İlerde, çocuklarınız olduğu zaman ben de gelir onlara bakarım. Orada yaşamak, buradakinden daha kötü olmaz. Pavel iş bulur. Çok beceriklidir.»

Sandrin dikkatle Ana'yı süzdü:

«Hemen peşinden gitmek istemez misiniz?»

Pelageya içini çekti:

«Ona ne yararım olur? Kaçmaya kalksa ayak bağı olurum. Belki o da kabul etmez gitmemi.»

Sandrin başını salladı:

«Kabul etmez.»

Pelageya gururlu bir tavırla:

«Evet!» diye karşılık verdi. «Ve işimiz olması iyi.. » \

Bir yükten kurtulmuş gibi birden ürperdi. Sesini alçaltarak:

«Orada yerleşmez. . Mutlaka kaçar. .» dedi.

«O zaman sizin haliniz nice olur?. » Ve eğer çocuğunuz olmuşsa, çocuk ne olur?. »

«Bakarız. O beni hesaba katmamalı, ben de ona engel olmamalıyım. Ondan

ayrılmak güç olur benim için, ama dayanırım elbet. . Hayır, ben de ayak bağı olmam ona!»

Ana, Sandrin'in dediği gibi de yapabileceğini hissetti. Acıdı kıza. Kucakladı.

«Sevgili yavrum, çok zor gelecek sana!»

Sandrin tatlı tatlı gülümsedi, Ana'ya sokuldu.

Nikolay döndü. Yorgundu. Soyunurken çabuk çabuk konuşmaya başladı:

«Hadi, Sandrin, çok geç olmadan tabanları yağlayın. Bu sabahtan beri iki sivil polis beni izliyor. Hem öylesine pervasızca ki, tutuklama kokuyor. Önsezim öyle diyor bana! Bir yerde bir terslik olmuştur herhalde. Ha, unutmadan, alın şunu, Pavel'in konuşması. Basmaya karar verildi. Liudmila'ya götürün, yalvarın, elinden geldiğince çabuk yapsın. Pavel çok güzel konuşmuş. Nilovna! Polislere dikkat, Sandrin.»

Donmuş ellerini hızla ovuşturdu. Sonra masanın yanına gitti, çekmeceleri açtı, kâğıtlar çıkardı, bir bölümünü yırttı, bir bölümünü bir yana koydu. Telâşlı, kaygılıydı: 332

«Burasını temizleyeli çok olmadı, yine dolmuş. . Şuna bakın, hay Allah!. Nilovna, geceyi burada geçirmeseniz daha doğru olur. Öyle değil mi? Bu gülünç oyunda hazır bulunmanız hoş değil. Sonra, bakarsın sizi de götürürler, yaparlar hani! Hem siz Pavel'in konuşmasını dağıtacaksınız her yerde.»

«Yok canım, beni niye tutuklasınlar?»

Nikolay elini sallayarak emin bir tavırla:

«Ben koku alırım,» dedi. «Kaldı ki, Liudmlia'ya yardım da edebilirsiniz. Kurdun pençesine düşmeden sıvışsanız iyi olur.»

Pavel'in konuşmasının basımında emeği geçeceğini düşünmek mutluluk verdi Ana'ya.

«Madem öyle, gidiyorum,» diye karşılık verdi.

Alçak sesle, ama güvenle, söylediğine kendisi de şaşarak, ekledi:

«Allaha şükür, artık hiç bir şeyden korkum yok,»

Nikolay, Ana'ya bakmaksızın:

«Güzel!» diye haykırdı. «Kuzum, söyler misiniz bana nerede çamaşırlarım, valizim? Her şeyi elinize aldınız, kendi malımı bile serbestçe kullanamıyorum!»

Sandrin hiç ağız açmadan yırtık kâğıtları yakıyordu sobada. Sonra, küllerini kömürün külü ile karıştırdı. Nikolay:

«Sandrin, gidin artık!» dedi elini uzatarak. «Güle güle! Bana kitap göndermeyi unutmayın, ilginç bir kitap çıkarsa tabiî. Hadi güle güle sevgili arkadaşım, yine görüşürüz. Dikkatli olun.»

«İçerde çok mu kalırsınız?» diye sordu Sandrin.

«Onu ancak şeytan bilir. Epey kalırım herhalde.

Benden hesabını soracakları yığınla şey var. Nilovna birlikte gidin, olur mu? İki kişiyi izlemek daha zor olur. Tamam mı?»

«Oldu. Giyiniyorum.»

Ana, Nikolay'ı dikkatle inceliyordu, ama yüzündeki iyilik ve tatlılık havasını örten dalgınlıktan başka bir şey çekmedi dikkatini. Herkesten çok sevdiği bu adamda bir gereksiz sinirlilik, bir coşkunluk belirtisi görmüyordu. O her zaman herkese karşı sevecen ve ölçülü davranır, herkesle aynı ölçüde ilgilenir, her zaman sakin ve düzenli yaşardı. Dostları için hep aynı Nikolay'dı: Sanki başkalarından daha ilerde yaşayan, gizemli bir iç yaşantı

sürdüren Nikolay.. Ancak, en çok Pelageya'ya açılmıştı. Ve Pelageya, ona, kendinden emin olmayan bir sevgiyle bağlıydı. Şimdi, sözle anlatılmaz bir acıma duygusu dolduruyordu yüreğini. Ama dizginliyordu bu duyguyu, Çünkü Nikolay'ın bunu görürse sarsılacağını, heyecana kapılacağını, her zaman

olduğu gibi biraz gülünç duruma düşeceğini biliyordu. Oysa onu bu durumda görmek istemiyordu. Odaya döndüğü zaman, Nikola, Sandrm'in elini sıkıyor, şöyle diyordu:

«Güzel! Onun için de, sizin için de çok iyi olur, eminim. Azıcık kişisel mutluluk zarar vermez. . Hazır mısınız, Nilovna?»

Gözlüklerini düzeltip gülümseyerek Ana'ya yaklaştı.

«Hadi bakalım, üç dört ay, ya da altı ay, diyelim altı ay sonra yine görüşürüz. . İnsan ömründe uzun bir süredir bu.. Rica ederim, kendinizi kollayın, olur mu? Gelin. . Kucaklaşalım.»

Güçlü kollarını Pelageya'nın boynuna sardı, gülerek gözlerinin içine baktı.

«Size âşık oldum galiba, boyuna öpüyorum sizi!»

Ana bir şey demeden onu alnından ve yanaklarından öptü. Ellerinin titrediğini görmesin diye yere doğru sarkıttı.

«Gözünüzü dört açın. Liudmila'nın yanında becekrikli bir velet var, yarın sabah onu yollayın, gelsin baksın bir. Hadi güle güle, arkadaşlar. Umarım her şey yolunda gider!»

Sokağa çıkınca Sandrin usulca.

«Ölmek gerekirse, ölüme de aynı sadelikle gider.» dedi. «Az önce yaptığı gibi biraz acele eder, o kadar. Ölümün geldiğini görünce de gözlüklerini düzeltir. 'Güzel!. ' der ve ölür.»

Ana:

«Onu çok severim!» diye mırıldandı.

«Beni şaşırtıyor. . Sevmeye gelince, hayır! Çok saygım var ona. İyiyürekli, hatta kimi zaman çok sevecen olmasına karşın, biraz kurudur. . Gereğince insancıl değil. . Bizi izliyorlar galiba. . Ayrılalım, izlendiğinizden kuşkulanırsanız gitmeyin Liudmila'nın evine.»

«Biliyorum,» dedi Ana.

Ama Sandrin üsteledi:

«Liudmila'ya gitmeyin. Bana gelin daha iyi. Şimdilik hoşça kalın.»

Hızla geri döndü.

YİRMİSEKİZİNCİ BÖLÜM

Birkaç dakika sonra Pelageya, Liudmila'nın ufak odasında sobanın yanında ısınıyordu. Liudmila siyah bir elbise giymiş, beline meşin kemer takmıştı. Odanın içinde ağır ağır gidip geliyor, etekliğinin hışırtısı

buyurucu sesine karışıyordu. Soba gürül gürül yanıyor, odanın havasını çekerken ıslık çalıyordu.

«İnsanlar kötü olmaktan çok aptaldırlar,» diyordu.

«Ancak burunları dibinde bulunanı görebilirler. Oysa yakın

olan her şey bayağıdır; değerli şeyler uzaktakilerdir. Yaşam

değişse, kolay yaşansa, insanlar daha akıllansa, çok hoş olur,

J ve herkes yararlanır bundan. Ama bu hedefe varmak için rahat: lıktan el çekmek gerek. .»

Ana'nın önünde, sesini alçaltarak özür diler gibi:

«Çok az kimse görüyorum da, birisi beni ziyarete geldi mi hemen gevezeliğe başlıyorum. Gülünç değil mi?»

«Niye gülünç olsun?»

Pelageya ortalıkta olağanüstü bir durum göremiyor, broşürleri nerede bastığını bulmaya çalışıyordu. Odanın, sokağa bakan, üç penceresi, bir kanepe, bir

kitaplık, sandalyeler, duvarın dibinde bir karyola, onun yanında, köşede, bir lavabo, öbür köşede bir soba, duvarlarda fotoğraflar vardı. Her şey yeniydi, sağlamdı, temiz paktı. Hepsinin üzerine de, kuru sert evsahibesi-nin soğuk gölgesi düşüyordu. Gizli, esrarlı bir şeyin varlığı seziliyor, ama nerede ne olduğu anlaşılmıyordu. Ana kapılara baktı: Birisinden kendisi girmişti odaya; öbürü sobanın yanındaydı, dar ve yüksekti. Luidmila'nın kendisini süzdüğünü farketti, yavaşça:

«Bir iş için geldim,» dedi.

«Biliyorum, zaten başka bir şey için gelmezler evime. .»

Garip bir biçimde söylemişti bu sözleri. Ana yüzüne baktı, dudaklarının uçlarında beliren gülümsemeye, gözlüklerin ardından bakan donuk gözlerine. Bakışını öteye çevirdi, Pavel'in ko-nuşmasırnı uzattı.

«Bunu elverdiğince çabuk basmanızı istiyorlar.»

Sonra tutuklanacağını sanan Nikolay'ın hazırlık yaptığını anlattı. 335

Liudmila sessiz sedasız bir sandalyeye oturdu, kâğıdı kemerinin arasına soktu. Ateşin kızıl parıltısı

gözlüklerinin camına yansıdı. Kımıltısız yüzünde yakıcı bir gülümseme belirdi. Ana'nın anlattıklarını

dinledikten sonra kararlı, pes bir sesle:

«Bana gelirlerse üstlerine ateş ederim,» dedi. «Şiddete karşı kendimi korumak hakkına sahibim. Eğer başkalarını zorbalığa karşı savaşa çağırıyorsam, bunu önce kendim yapmalıyım.»

Alevin ışıkları, yüzünden ayrıldı. Yeniden sert ve biraz tepeden bakan bir havaya büründü. Ana ona karşı sevecenlik duydu birden. 'Senin de yaşamın yaşam değil ya!' diye düşündü. Liudmila, 'Pavel'in konuşmasını okumaya koyuldu. Önce isteksizdi. Okudukça kâğıdın üzerine eğiliyor, okuduğu yaprakları çabuk çabuk bir kıyıya fırlatıyordu. Okumasını bitirince kalkıp Ana'nın yanına gitti:

«Çok güzel bir konuşma! »

Bir an başını eğip düşündü:

«Sizinle oğlunuz hakkında konuşmak istemezdim. Kendisini hiç görmedim, ve üzüntü verici konuşmalardan hoşlanmam. Bir yakını sürgüne göndermenin ne demek olduğunu bilirim! Ama. . Size şunu sormak isterdim: Onun gibi bir oğlu olmak iyi bir şey mi?»

«Evet, iyi bir şey!» dedi Ana.

«Ve. . korkunç bir şey, değil mi?»

«Yooo. . Şimdi artık korkunç değil. *>

Liudmila esmer eliyle yapışık saçlarını düzeltti, pencereye doğru döndü. Hafif bir gölge -belki de dizginlenen bir gülümsemenin gölgesi-oynuyordu yanağında.

«Hemen işe koyulacağım. Siz yatacaksınız. Üzücü bir gün geçirdiniz, yorgunsunuz. Burada, yatağa yatın. Ben uyumayacağım. Bu gece bana yardım etmeniz için belki uyandırırım sizi.»

Sobanın içine iki kütük attı, doğruldu, sobanın yanındaki dar kapıdan çıkıp kapıyı iyice kapattı. Pelageya gözleriyle onu izledi, soyunmaya başladı.

'Bir acısı var bunun!' diye düşünüyordu.

Yorgunluk başına vurmuştu, gelgelelim ruhunda şaşılası bir rahatlık duyuyordu. Gözünde her şey tatlı, okşayıcı, rahatla336

tan bir ışıkla aydınlanıyor, bu ışık yüreğine doluyordu. Büyük coşkunlukların arkasından gelen bu gönül rahatlıiığını tanıyordu artık. Eskiden bu duygudan korkar, telâşa kapılırdı biraz. Ama şimdi ruhu enginleşiyor, derin güçlü bir duyguyla daha da sağ-lamlaşıyordu.

Lambayı söndürdü, soğuk yatağa girdi, yorganın altında büzüldü, çok geçmeden derin bir uykuya daldı.. Gözünü yeniden açtığında, aydınlık bir kış gününün soğuk, beyaz ışığı odaya dolmuştu. Liudmila sedire uzanmış kitap

okuyor, bambaşka bir gülümsemeyle Ana'ya bakıyordu.

Pelageya utandı.

«Aman allahım!» iye haykırdı. «Çok mu uyudum?»

«Günaydın,» dedi Liudmila. «Neredeyse saat on. Kalkın da çayiçelim.»

Niçin uyandırmadınız beni?»

«Uyandırmak istedim. . ama, uyurken öyle tatlı gülümsüyor-dunuz ki!»

Çevik bir sıçrayışla ayağa kalktı, karyolanın yanına geldi, Ana'nın üstüne eğildi. Pelageya onun donuk gözlerinde içtenlik, yakınlık, anlayış okudu.

«Sizi uyandırmaya elim varmadı.. belki güzel bir düş görüyordur diye düşündüm. .»

«Hiç düş görmedim!»

«Neyse, önemli değil. Ama gülümseyişiniz hoşuma gitti. Öyle sakin, öyle tatlıydı ki!»

Liudmila boğuk, yumuşak bir sesle gülmeye başladı.

«Sizi düşünüyordum. . Zor bir yaşantınız var, değil mi?»

Ana kaşlarını oynatıyor, susuyor, düşünüyordu.

«Elbette ki zor!» diye haykırdı Liudmila.

Ana:

«Vallahi, bilmiyorum,» dedi duraksayarak. «Zaman olur, zor olduğunu düşünürüm. Öyle çok şey oluyor ki.. hepsi de öylesine ciddî, şaşılası şeyler, ve birbirini öylesine. . öylesine hızlı izliyor ki. .»

İyi bildiği o coşkunluk akımı yüreğine doğru yükseliyor, imgelerle, düşüncelerle dolduruyordu onu. Karyolanın üzerine oturdu, düşüncelerini

toparlamaya koyuldu:

«Çok şeyler oluyor, sonuç hep aynı.. Üzücü olan öyle çok şey var ki, bir bilseniz! İnsanlar acı çekiyorlar, acımasızca sille yiyorlar. Onlara birçok zevk yasak. . Çekilmez bir yaşam bu!»

Liudmila başını kaldırdı, derin bir bakışla kucakladı Ana'yı.

«Siz kendinizden sözetmiyorsunuz ama!»

Ana kalkıp giyinmeye başladı.

«İnsan nasıl çekilebilir bir köşeye? Birini seviyorsunuz, öbürüne bağlısınız, herkes için korku duyuyorsunuz, acıyorsunuz. . Bütün bunlar insanın yüreğinde çatışır. . Nasıl çekilebilirsiniz bir köşeye?»

Yarı giyinik durumda odanın ortasında duruyor, düşünüyordu. Artık eski Pelageya değilmiş gibi geliyordu. Oğlu için onca kaygı ve korku çeken, oğlunu sağ salim yanında tutmak düşüncesiyle yaşayan Pelageya. O Pelageya yoktu artık, kopup gitmişti, kimbilir nereye, belki de yanıp tükenmişti üzüntülerin ateşinde ve bu ateş ruhunu hafifletmiş, arıtmıştı. Taptaze bir güç yüreğini yenileştiriyordu. İç

dünyasına kulak veriyordu. Hem bilmek istiyordu orada geçenleri, hem de eski kaygıları yeniden canlandırmaktan korkuyordu.

Liudmila yaklaştı, sevecen bir sesle:

«Ne düşünüyorsunuz?» diye sordu.

«Bilmiyorum. .»

Sustular, bakıştılar, gülümsediler, Liudmila:

«Benim semaver ne âlemde acaba?» diyerek odadan çıktı.

Ana pencereden dışarı baktı. Yoğun bir aydınlık gördü. Yüreğinin içi de alabildiğine aydınlıktı, yalnız dışarısı gibi soğuk değil, sıcacıktı tersine. Her şeyden sözetmek, uzun uzun, neşeyle konuşmak istiyordu canı Ruhuna dolan, orasını batan güneşin kızılına boyayan bu duyguları kendisine bağışladığı için belli belirsiz bir gönül borcu duyuyordu Tanrıya. Dua etmek isteği çırpınıyordu içinde. Çoktandır duymamıştı

bu isteği.Genç bir yüz geldi aklına, belleğinde dupduru bir ses bağırdı: 'Pavel Vlasov'un anası bu!. '

Sandrin'in gözleri kıvılcımlar saçtı neşe ve sevgiyle, Ribin'in karartısı dikildi karşısına. Pavel'in güneş

yanığı, içine kapanık yüzü güldü. Nikolay sıkılgan bir tavırla göz kırptı. Ve ansızın bütün bu imgeler hafif bir yele tutulup birbirlerine karıştılar, saydam, alacalı bir buluta dönüştüler ve bütün düşünceleri bir huzur duyusu içine eriyip gitti.

Liudmila odaya döndü.

«Nikolay'ın hakkı varmış! dedi. «Tutuklamışlar onu. Bana dediğinizi yaptım, çocuğu yolladım. Polis, Nikolay'lardaymış, Polislerden biri sokak kapısının arkasında gizliymiş. İspiyonlar da o civarda dolaşıyorlarmış, çocuk tanıyor onları.» «Ya!» dedi Ana başını sallayarak. «Zavallıcık. .» «Şu son günlerde kentteki işçilerle çok toplantı yaptı. Ortadan toz olması gerek. .»

Pembe yanaklı, siyah saçlı, mavi gözlü, gaga burunlu küçük bir oğlan göründü kapıda. Çınlayan sesiyle.

«Semaveri getireyim mi?» diye sordu.

«Evet, lütfen Sergey.. Koruduğum çocuk bu.. »

Ana bu sabah Liudmila'yı daha yalın, daha girgin buluyordu. Uyumlu bedeninin çevik kımıltıları, biraz daha güzel, daha güçlüydü ve solgun yüzünün sertliğini biraz olsun yumuşatıyordu. Göz altlarındaki siyah halkalar uykusuz geçirdiği

gecenin etkisiyle daha da genişlemiş, koyulaşmıştı. Sürekli bir çaba içerisinde gözüküyordu. Ruhu alabildiğine gerilmiş bir ip gibiydi.

Çocuk semaveri getirdi.

«Sergey, Pelageya Nilovna'dır bu, hani dün mahkûm edilen işçi var ya, onun annesi işte.»

Çocuk bir şey demeden eğildi, Ana'nın elini sıktı, gidip ufak francalalar getirdi, sofraya oturdu. Liudmila çayları doldururken, polisin Nikolay'ın evinde kimi beklediği anlaşılmadan eve dönmemesi için üsteledi.

«Bekledikleri belki de sizsizin,» dedi. «Mutlaka sizi sorguya çekmek istiyorlardır.. »

«Çeksinler!» diye karşılık verdi Ana. «Tutuklayacaklarsa tu-tuklasınlar, felâket değil alt tarafı. Ne var ki, daha önce Pavel'in konuşmasını dağıtmak gerek.»

^«Dizildi, hazır. Yarına kadar kentte ve varoşta dağıtacak kadar nüsha geçer elimize. . Nataşayı tanır mısınız?»

«Tanımaz olur muyum!»

«Onu da götürün. .»

Çocuk bir gazete okuyordu. Hiç bir şey işitmiyor gibiydi. Ama arada bir gözlerini kaldırıp Ana'nın yüzüne bakıyordu. Ana, çocuğun ateşli, güleç bakışlarından hoşlanıyordu. Liudmilla ye339

niden Nikolay'dan söz açtı. Ona acıyor gibi bir hali yoktu. Bu davranışı doğal buldu Ana. Zaman, diğer günlerden daha çabuk geçiyordu. Kahvaltı bittiğinde nerdeyse öğlen olmuştu. Liudmila:

«Vay canına!» diye söylendi.

Hızlı hızlı kapıya vuruluyordu.

Çocuk kalktı, kaşlarını çatarak evsahibesine baktı, emir bekledi.

«Aç Sergey. Kim olabilir acaba?»

Serinkanlılıkla elini etekliğinin cebine soktu.

«Eğer gelen jandarmaysa, siz şurada şu köşede durursunuz,» dedi Ana'ya. «Sen de, Sergey.. »

Çocuk alçak sesle:

«Biliyorum!» deyip ortadan yok oldu.

Ana gülümsedi. Bu hazırlıklar kendisini heyecanlandırmıyordu. Bir felâket önsezisi yoktu içinde. İçeriye, küçük doktor-girdi. Telâşla:

«Nikolay tutuklandı, bu bir.. A! Siz burda mısınız, Nilovna? Tutuklandığı sırada evde değil miydiniz?»

«Beni buraya göndermişti.»

«Hım! Bunun size bir yarar sağlayacağını ummuyorum!. Sonra efendim, dün gece gençler film üzerinde Pavel'in konuşmasından beş yüz kopya çıkarmışlar. Gördüm, hiç de fena değil, açık seçik ve okunaklı. Bu akşam, kentte dağıtmak istiyorlar. Ben. buna karşıyım. Kentte, basılı kâğıtlar kullanmalı. Onları başka bir yere göndermeliyiz.

«İyi işte, ben onları Nataşa'ya götürürüm, bana versenize!» diye haykırdı Ana. Bir an önce Pavel'in konuşmasını dağıtmak, oğlunun sözlerini tüm yeryüzüne yaymak için yanıp tutuşuyordu. Bu yüzden dikkatle, yalvararak bakıyordu doktora.

Doktor kararsız görünüyordu.

«Valla,» dedi, «şu anda sizin bu işe girişmeniz doğru olur mu, bilmiyorum.»

Saatini çıkarıp baktı.

«Saat on bir kırk üç. Tren ikiyi beş geçe kalkar. Saat beşi çeyrek geçe ordasınız. Akşama varırsınız. Gereği kadar geç değil. . Ama asıl sorun bu değil. .»

Liudmila'nın alnı kırıştı.

«Evet, asıl sorun bu değil!» diye yineledi.

Ana yaklaştı.

«Peki, asıl sorun neymiş bakalım?» diye sordu. «Bütün sorun, işi başarıyla yürütmekte.»

Liudmila sabit gözlerle Ana'ya baktı, alnını silerek:

«Sizin için tehlikeli,» diye karşılık verdi.

Ana ateşli bir sesle ayak diredi:

«Neden?»

Doktor hızlı hızlı konuştu:

«Nedeni şu: Nikolay'ın tutuklanmasından bir saat önce evden yok oldunuz. Fabrikaya uğrayacaksınız, orada sizi öğretmen hanımın teyzesi olarak tanıyorlar. Sizin gelmenizden sonra ya-sak bildiriler ortaya çıkacak. Bütün bunlar size karşı güçlü kanıtlar olacak.»

«Beni farketmezler. Hem eğer dönüşümde beni yakalarlar de nereye gittiğimi sorarlarsa. .»

Bir saniye durdu, sonra haykırdı:

«Ne söyleyeceğimi biliyorum. Ben doğru varoşa giderim. Orda bir tanıdığım var, Sizov. . Derim ki, duruşmadan hemen sonra Sizov'a gittim derim, üzüntülüydüm, o da üzüntülüydü, yeğenini de mahkûm ettiler derim. Sizov da sözlerimi doğrular. Görüyorsunuz ya işte!»

Kabul etmek üzere olduklarını sezinliyor, onları kesin olarak inandırmak için gitgide büyüyen bir dirençle konuşuyordu. Sonunda pes ettiler. Doktor istemeye istemeye:

«Ne yapalım, öyle olsun, gidin bakalım!» dedi.

Liudmila odanın içinde düşünceli düşünceli gidip geliyor, susuyordu. Yüzü asılmış, avurtları çökmüştü. Başı birdenbire ağırlaşmış da göğsü üzerine düşecekmiş gibi boynunun kasları geriliyordu.

«Hep beni konuyorsunuz, ama hiç kendinizi kolladığınız yok!» dedi Ana. Doktor:

«Bu dediğiniz doğru değil,» dedi. «Kendimizi de kolluyoruz, kollamamız gerekir. Güçlerini boşa harcayanları da kınıyoruz hanımefendi, ya!. Şimdi dinleyin. . Bildiriyi size istasyonda teslim edecekler.. »

341

Ne yapacağını açıkladı, sonra yüzüne bakarak:

«Hadi iyi şanslar!» dedi.

Ve çekip gitti. Kendinden hoşnut görünmüyordu pek.

Kapı ardından kapanınca, Liudmila Ana'ya yaklaşıp sessizce güldü.

«Sizi anlıyorum,» dedi.

Koluna girip birkaç adım attı yeniden.

«Benim de bir oğlum var, on üç yaşında. Babasının yanında. Kocam savcı yardımcısı. Çocuk onunla birlikte yaşıyor. Bu çocuk ne olacak diye düşünürüm sık sık.»

Sesi titriyordu, yeniden konuşmaya başladı:

«Onu yetiştiren adam, yeryüzünün en iyi insanları saydığım kimselerin bilinçli düşmanı. Oğlum büyüyünce bana düşman olabilir. Onu yanıma alamam, düzmece bir kimlikle yaşıyorum. Sekiz yıldız görmedim onu.. Dile kolay, sekiz yıl. .»

Pencerenin önünde durdu; solgun, açık gökyüzüne baktı.. «Benim yanımda

olsaydı daha güçlü olurdum, bana sürekli acı çektiren bu yarayı taşımazdım yüreğimde. Hatta ölmüş bile olsa, daha az acı

duyardım. .»

Yüreği parçalanan Ana:

«Zavallı yavrum!» diye söylendi.

«Siz mutlusunuz!» dedi gülümseyerek Liudmila. «Yan yana, omuz omuza yürüyen ana ile oğul, olağanüstü

bir şey bu, ender rastlanır bir şey!»

Pelageya:

«Evet güzel şey!» diye haykırdı.

Kendi de şaştı dediğine. Sır verir gibi sesini alçalttı:

«Siz, Nikolay, hakikat için çalışan herkes. . hepiniz yan yana yürüyorsunuz! Hepiniz birdenbire sevgili akrabalar haline gelmişsiniz. Hepinizi anlıyorum. Sözcükleri anlayamıyorum, hayır, ama sözcükler dışında her şeyi anlıyorum.»

«Öyle, doğru,» dedi Liudmila.

Ana elini onun omuzuna koydu, hafifçe sıktı, yüksek sesle düşünüyormuş gibi, mırıltı halinde:

«Benim anladığım şu ki, yeryüzünün çocukları hareket halindeler. Tüm dünyada, her yönden aynı hedefe doğru yürüyorlar. . En yüce gönüller, en namuslu kafalar, kararlı adımlarla kötü

olan her şeyin üstüne yürüyorlar, yalanı çiğneyip geçiyorlar. Gençler, sağlam gençler, dizginlenmez güçlerini bir tek hedef için kullanıyorlar: Adalet için. İnsanların acılarını yenmek içi yürüyorlar. Dünyadaki felâketleri yok etmek için silaha sarılmışlar. Bayağılıkları, çirkinlikleri yenmek için savaşıyorlar. Ve zafer onların olacaktır. 'Yeni bir güneş yakacağız!' demişti bana onlardan » biri; yakacaklar! 'Bütün kırık yürekleri bir tek yürek halinde birleştireceğiz!'

demişti. Başaracaklar bunu!»

Unutmuş olduğu dualardan sözcükler geliyordu dilinin ucuna, yeni imanını alevlendiriyor, yüreğinden kıvılcımlar halinde fışkırıyordu.

J «Adalet ve akıl yolundan ilerleyen çocuklar her şeye sevgi^ lerini katıyorlar, ruhlarından taşan söndürülmesi olanaksız bir ateşle aydınlatıyorlar her şeyi. Çocuklarımızın tüm dünyaya

karşı besledikleri yakıcı sevgi içinde yeni bir yaşam oluşuyor.

. Bu sevgiyi kim öldürecek, kim? Onu yenecek üstün bir güç var

mı? Bu sevgiyi yaratan yeryüzüdür, ve tüm yaşam onun zaferini

bekliyor. . Evet, tüm yaşam!»

Heyecan yormuştu onu. Liudmila'dan uzaklaştı, soluyarak oturdu. Liudmiia da oturdu, usulca, gürültü

etmeden, bir şey kırmaktan korkar gibi. Sonra kalktı, odanın öbür ucuna gitti, derin bakışını uzaklara dikti. Boyu daha uzamıştı sanki, vücudu daha dik, daha ince görünüyordu. Dudaklarını sıkıyordu. Odaya çöken sessizlik Ana'yı çabucak yatıştırdı. Genç kadının yüzündeki düşünceli havayı görünce ürkek bir sesle:

«Ters bir şey mi söyledim yoksa?» diye sordu.

Liudmilla hemen Ana'ya döndü, bir şeyi durdurmak istiyormuş gibi elini uzattı, telâşla:

«Yooo! Dedikleriniz doğru!» dedi. «Ama bırakalım bu konuyu. Sizin söylediğiniz gibi kalsın.»

Sonra daha durgun bir sesle:

«Birazdan yola çıkmalısınız. . Gideceğiniz yer uzak.»

«Evet, birazdan. Ah! Bilseniz ne kadar seviniyorum! Oğlumun, kanımın

sözlerini götüreceğim! Benim canım demektir bu!»

Pelageya gülümsüyordu. Ama gülümsemesi ancak soluk bir biçimde yansıyordu Liudmila'nın yüzüne. Genç

kadının ağırbaşlı tavrı Ana'nın sevincini kesiyordu. Bunu sezince, Pelageya
342

343

birdenbire coşkunluğunu bu hırçın ruha da geçirmek, kendi coşkusunu ona da aşılamak, onu aynı sevinçle sarsmak isteğine kapıldı. Liudmila'nın elini tutup kuvvetle sıktı:

«Şekerim, yaşamda bütün insanlar için yeterli ışık bulunduğunu, bir gün o ışığı herkesin göreceğini, onu bütün şenlikle-riyle kucaklayacaklarını bilmek ne güzel şey!»

Yüzü titriyor, gözleri ışıldıyor, kirpikleri birbirine vuruyordu. Yüksek düşüncelerden sarhoş gibiydi; onları parlak sözcüklerle özetliyordu:

«Yeni bir Mesih gibi. Her şey herkes için, herkes her şey için! Sizi böyle görüyorum ben. Gerçekte, hepiniz arkadaşsınız, arkabasınız, hepiniz aynı ananın, gerçeğin çocuklarısınız.»

Yeniden bir coşkunluk dalgasına kapılarak soluk almak için durdu, sonra kollarını kucaklar gibi uzatıp:

«Arkadaş sözcüğünü kullandığım zaman, yüreğimde de 'Yürüyorlar!' diye yankı yapıyor.»

Başarmıştı: Liudmila'nın yüzü alev alev yanıyor, dudakları titriyor, gözlerinden yaşlar akıyordu. Ana onu kolları arasına alıp sıktı. Sessizce gülüyordu. Yüreğinde zaferin tatlı gururunu duydu. Birbirlerinden ayrılırken Liudmila gözlerinin içine baktı ve usulca:

:

«Biliyor musunuz, sizin yanınızda olmak mutluluk veriyor insana!» dedi.

YİRMİDOKUZUNCU BÖLÜM

Sokağa çıkınca, kuru soğuk boğazını sıktı, burnunu sızlattı, soluğunu göğsünde sıkıştırdı. Durup çevresine baktı. Az ilerde, sokağın köşesinde, kalpaklı bir arabacı vardı. Ötede, başını omuzları arasına çekmiş olan bir adam iki büklüm yürüyordu. Adamın önünde bir asker kulaklarını ovarak, hoplaya zıplaya koşuyordu.

'Herhalde şu küçük askeri alışverişe yollamış olmalılar!» dedi Ana kendi kendine. Ve karın gıcırtısına zevkle kulak vererek yürüdü.

Erkenden vardı gara. Katar henüz hazır değildi ama üçüncü mevki bekleme salonunda kir, pas, duman içinde bir kalabalık birikmiş bekleşiyordu. Demiryolu işçileri soğuktan kaçıp oraya sığınmışlardı. Arabacılar, yersiz yurtsuz takımından hırpaniler azıcık ısınmak için içeriye dalmışlardı. Yolcular da vardı, birkaç köylü, kürk paltolu şişko bir tüccar, bir papaz, çopur yüzlü küçük bir kız, beş altı asker, işi başından aşkın küçük burjuvalar. Sigara, çay votka içiyorlar, çene çalıyorlardı. Büfenin önünde birisi kahkahalarla gülüyordu. Başlar üzerinde duman bulutları uçuyordu. Kapı açılırken gıcırdıyor, çarpınca da camlar sarsılıp zangırdıyordu. Tütün kokusu burunları tırmalıyordu. Ana orta yerde, kapının yakınına oturup bekledi. Birisi içeri girince bir soğuk hava akımı dalıyordu salona. Ana hoşlanıyordu bundan, temiz havayı ciğerlerine dolduruyordu. Kaba giysili, paketlerle yüklü

adamlar giriyor, kapıya takılıyor, sövüyor, yüklerini yere veya bir sıranın üzerine fırlatıyor, yakalarına, kollarına yapışmış buzları silkeliyor, sakallarını bıyıklarını silip homurdanıyor-lardı. Sarı bir çanta taşıyan bir genç girdi, çevresine hızlı bir bakış fırlattı, doğru Ana'nın yanına gitti.

«Moskova'ya mı?» diye sordu usulca.

«Evet, Tanya'ya,»

«İşte, buyurun,»

Çantayı Ana'nın yanına, sıranın üzerine koydu, cebinden bir sigara çıkarıp

yaktı, kasketini hafifçe kaldırdı, hiç bir şey demeden başka bir kapıdan çıkıp gitti. Ana dirseğini çantaya yasladı, soğuk meşini eliyle okşadı. Mutluydu. Kalabalığı izlemeye koyuldu. Az sonra yerinden kalktı, çıkış kapısının daha yakınında bulunan bir sıraya doğru gitti. Küçük çantayı güçlük çekmeden taşıyabiliyordu. Başını dik tutuyor, önünden geçenlerin yüzüne bakıyordu.

Yakası kalkık kısa bir üstlük giymiş olan genç bir adam kendisine çarptı, parmağını kasketine götürerek bir yana çekildi. Daha önce onu görmüş gibi geldi Ana'ya, arkasından dönüp baktı. Adamın mavi gözleri kalkık yakasının arasından kendisini dikizliyordu. Bu dikkatli bakış Ana'yı delip geçti. Çantayı tutan eli titredi. Birdenbire ağır geldi yükü.

'Ben bu adamı bir yerde gördüm!' diye düşündü. Bulanık,

hoş olmayan bir duygu kabardı göğsünde. Usul usul yüreğini burmaya başlayan bu duyguyu tanımlamak istemiyordu, ama istese de, istemese de, benliğini kaplıyordu. Boğazı, sonra ağzı kurudu, acı bir tadla doldu. Arkaya dönmekten, adama, bir daha bakmaktan kendini alamadı. Genç aynı yerde bir sağ ayağı, bir sol ayağı üzerinde duruyordu. Sağ elini üstlüğünün düğmeleri arasına geçirmiş, sol elini cebine sokmuştu. Bu duruşta, sağ omuzu sol omuzundan daha yüksek gözüküyordu. Ana yavaş yavaş sıraya yaklaştı, yavaşça oturdu. Bir terslik önsezisiyle kamçılanan belleğinde bu adamın iki ayrı görüntüsü belirdi: Birincisi, tarlalarda, hapishanenin yakınlarında, Ribin'in kaçmasından sonra; ikincisi mahkemede. Ribin kaçarken, yalan söyleyerek yanlış yola yönelttiği polisin yanında görmüştü

adamı. Demek ki tanıyorlardı kendisini, gözaltında tutuyorlardı besbelli!

Bir an:

'Yakayı ele mi verdim yoksa?' diye sordu kendi kendine.

Ve titreyerek:

'Belki de değil,' diye düşündü.

Sonra kendini soğukkanlı olmaya zorladı:

Tamam, yakayı ele verdik!'

Çevresine baktı, bir şey göremedi. Kafasında kıvılcımlar gibi arka arkaya düşünceler fışkırıp fışkırıp sönüyordu.

'Çantayı bıraksam mı?. Koyup gitsem mi?'

Ama başka bir kıvılcım, daha canlı bir* kıvılcım parladı:

'Oğlumun sözlerini mi atayım?. Kahpe ellere mi bırakayım?. '

Çantaya sıkı sıkı sarıldı.

«Çantayı alıp da kaçsam mı?. Koşsam mı acaba?. »

Bu düşünceler, zorla kafasına sokulmuş gibi yabancı geliyordu. Beynini yakıyor, kızgın demir gibi yüreğini dağlıyordu. Kendinden utandırıyordu. Kendinden de, Pavel'den de, yüreğinde özdeşleşmiş olan her şeyden de uzaklaşıyordu. Ana düşman bir gücün kendisini kahredici bir korkuya düşünerek ezmeye, küçültmeye, alçaltmaya çalıştığını duyuyordu. Boynunun damarları hızlı hızlı atmaya başladı. Saçlarının dibine bir sıcaklık yayıldı.

Birdenbire tüm gücünü kullanarak silkindi, içindeki bütün kötü, miskin, sünepe kıpırdanışları, zayıflığı

koparıp attı, kendini toparladı:

"Utan! Utan!' dedi.

Ve rahatladı. Kararlılığı pekişti.

'Oğlunun onurunu lekeleme! Hiç kimse korkmuyor.. '

Üzgün, utangaç bir bakışa rastladı gözleri. Sonra Ribin'in yüzü geldi aklına. O birkaç saniye süren korku güçlendirmişti Ana'yı. Yürek atışları düzeldi. Sivil polise bakarak:

'Şimdi ne olacak?' diye düşündü.

Adam bir bekçiye işaret yapmış, bakışıyla Ana'yı göstererek J bir şeyler fısıldıyordu. Bekçi sivil polise dikkatle baktı, geri çekil-; di. Başka bir bekçi yaklaştı, dinledi, kaşlarını çattı. Saçı sakalı kırlaşmış, iri yarı bir ihtiyardı. Sivil polise bir baş hareketi yaptı. Ana'nın oturmakta olduğu sıraya doğru yürüdü. Sivil polis ortalıktan yok oldu.

İhtiyar bekçi ağır ağır yürüyor, kızgın gözlerini Ana'dan ayırmıyordu. Pelageya sıranın üzerinde gerileyerek büzüldü.

İnşallah dövmezler beni.. ' diye düşündü.

Bekçi yanıbaşında durdu, sonra kalın ve sert bir sesle sordu:

«Ne bakıyorsun?»

«Hiç.»

«Ya, öyle mi, hırsız? Yaşını başını almışsın, hâlâ bu mesleği yapıyorsun!»

Bu sözler suratında bir çift şamar gibi patladı. Yanakları parçalanmış, gözleri yuvalarından fırlamışçasına acı duydu.

«Ben mi? Ben mi hırsızım? diye vargücüyle bağırdı.

Öfkesinden, çevresindeki her şeyin sallandığı duygusuna kapıldı. Açıkça alçaltılmış olmanın acısı içinde çantanın kapağını çekip açtı, bir deste bildiri çıkardı, ayağa kalkıp başının üstünde salladı.

«Bak!» diye haykırdı. «Hepiniz bakın!»

Kulakları uğulduyordu, ama yine de orada bulunanların haykırışlarını işitiyordu. Sağdan soldan Pelageya'nın yanına koşuşanlar oldu.

«Ne var?»

«İşte bak, bir gizli polis müfettişi.. »

«Ne olmuş?»

«Hırsızlık yapmış diyorlar.. »

«Saygıdeğer bir kadına da benziyor. . Çok yazık!»

Çevresinde yoğunlaşan kalabalığı gören Ana azıcık rahatladı. Avazı çıktığınca:

«Ben hırsız değilim!» diye bağırdı. «Dün siyasî tutukluları yargıladılar. Oğlum da onlar arasındaydı.. Vlasov. Mahkemede bir konuşma yaptı. İşte o konuşma burda, çantanın içinde! Konuşmayı herkese dağıtacağım, dağıtacağım ki okusunlar da gerçekler üzerinde kafa yorsunlar. .»

Birisi usulca bildirileri elinden çekip aldı. Ana elinde kalan kâğıtları hava sallayıp kalabalığa fırlattı. Ürkek bir ses şöyle dedi:

«Bu yaptığın için de hoş geldin demezler sana ya!»

Ana, kâğıtları topladıklarını, ceketlerin altına, ceplere sokup sakladıklarını görünce yeniden güç

kazandığını duydu. Daha sa-kinleşti. Gurur duyuyordu. Bunun sevinci coşturdu onu. Valizden tomar tomar bildiri çıkarıp sağa sola saçıyordu. Bir yandan da konuşuyordu.

«Oğlumu ve arkadaşlarını niye yargıladılar, biliyor musunuz? Söyleyeceğim, ve siz inanacaksınız ak saçlı

bir Ananın sözlerine: Dün onları mahkûum ettiler, çünkü onlar size, hepinize gerçeği anlatıyorlardı. Bu gerçeği hiç kimsenin, ama hiç kimsenin suçlayamayacağını dün anladım.»

Gitgide büyüyen ve yoğunlaşan kalabalık susmuş, Ana'yı canlı bir halka içine almıştı.

«Çalışmak, yoksulluktan, açlıktan ve hastalıktan başka bir şey kazandırmıyor insanlara. Her şey aleyhimizde. Tüm ömrümüzü sabahın köründen gece yarılarına dek çalışıp didinerek tüketiyoruz, çirkefin aldatmacanın içinde sürünüyoruz, kahroluyo-ruz, öte yanda ise başkaları çektiğimiz çileler sayesinde çatlayıncaya dek yiyor, içiyor, eğleniyor. Ve bizleri köpekler gibi tasmalı, zincirli tutuyorlar, cehalet içinde bırakıyorlar, korku içinde yaşatıyorlar. . Evet, hiç bir şeyden haberimiz yok, ve her şeyden korkarız! Bizim yaşamımız bir geceden ibaret, zifir karanlık bir gece!»

348

Birkaç yerden boğuk sesler yükseldi:

«Gerçekten öyle!»

«Kapat şunun çenesini!»

Ana, kalabalığın gerisinde sivil polisi gördü; yanında iki jandarma vardı. Son tomarları da dağıtmak için acele etti, ama elini valizin içine sokunca orada bir başka ele rastladı.

«Alın! Alın!»

«Dağılırı!» diye bağırdılar jandarmalar kalabalığı geriye iterek.

Kalabalık, bu itiş kakış arasında belki de istemeyerek jandarmaları sıkıştırıyor, hareketlerine engel oluyordu. Kır saçlı, dürüst bakışlı, yüzünden iyilik akan bu kadının çekiciliği vardı. Yaşamın akışı içinde birbirinden kopmuş, yalnızlaşmış bu insanlar şimdi onun sözleri karşısında bir bütün halinde kaynaşıyorlardı. Belki de çoktandır bekliyorlardı bu ateşli sözleri, susamışlardı belki feleğin sillesini yiyen, onurlarını unutan bu fakirler. Ana'ya en yakın duranlar susuyorlardı. Pelageya onların dikkatli doymaz gözlerini görüyor, ılık soluklarını yüzünde duyuyordu..

«Git burdan, kocakarı!»

«Yakalayacaklar seni!»

«Hiç korktuğu yok!»

Jandarmalar yaklaşıyorlar:

«Yallah! Dalığılın bakalım!» diye bağırıyorlardı.

İtilip kakılanlar sendeliyor, birbirlerine tutunuyorlardı.

Hepsinin, söylediklerini anlamaya, inanmaya hazır olduklarını sanan Pelageya bütün bildiklerini, kudretini hissettiği bütün düşünceleri telâşla anlatmak, ortaya dökmek istiyordu. Sözler, fikirler, benliğinin ta derinliklerinden hiç çaba harcamadan fışkırıyor, dudaklarının ucuna geliyordu bir şarkı gibi. Ancak, sesinin titrediğini, kısıldığını farkediyor ve bundan utanıyordu:

«Oğlumun sözü, işçi sınıfının bir evlâdının, namuslu bir insanın tertemiz sözüdür! Dürüst insanlar cesaretlerinden tanınırlar!. »

Genç gözler coşkuyla bakıyordu Ana'ya.

Göğsüne bir darbe yiyip sendeledi, sıranın üzerine çöktü. Başlar üstünde jandarmaların elleri sallanıyordu. Adamları yakalarından, omuzlarından tutup bir kıyıya itiyor, şapkalarını kapıp 349

uzağa fırlatıyorlardı. Ana'nın gözleri karardı, yer sallandı. Gelge-lelim tuttu kendini, gücü yettiğince bağırdı:

«Halk tüm gücünü tek bir güç halinde birleştirmen!»

Jandarmalardan birinin iri, kırmızı eli boynundan yakalayıp sarstı.

«Kapa çeneni!»

Ensesi duvara çarptı. Korku bürüdü yüreğini. Ama içinde yanan ateş, korkusunu dağıttı.

«Yürü!» dedi jandarma.

«Hiç bir şeyden korkunuz olmasın! Bir ömür boyu çektiğiniz çileden beteri yoktur. .»

«Sus diyorum sana!»

Jandarma kolundan tutup kabalıkla çekti. İkinci bir jandarma öbür kolundan yakaladı, sürükleyip götürdüler.

«. . her gün yüreğinizi kemiren, göğsünüzü kurutan bu çile. .»

Sivil polis, Ana'nın üstüne yürüdü, yumruğunu sallayarak bağırdı:

«Susacak mısın, kahpe!»

Pelageya'nın gözleri büyüdü, ateş saçtı, çenesi titredi. Dizlerini bükerek sürükleyenlere karşı direndi.

«Dinlen bir ruh öldürülemez. .»

«Köpek!»

1 Sivil polisin yumruğu Ana'nın suratına indi. Hınçlı bir ses işitildi:

«Haketti bunak karı!»

Ana'nın gözlerinde şimşekler çaktı, siyah kırmızı bir perde kör etti onu bir an, kanın tuzlu tadı doldu ağzına.

Çevreden yükselen haykırışlarla kendine geldi.

«Vurmayın!»

«Hey! Çocuklar!»

«İtoğlu it!»

«Vur kafasına!»

«Akıl, kanla boğulmaz!»

Boynundan, sırtından itiyorlar, omuzlarına, başına vuruyorlardı. Her şey sallanıyordu, haykırışlar, çığlıklar, düdükler girdabında siliniyordu. Sağır

olmuş gibiydi. Soluğu tıkanıyordu. Yer 350

kaydı ayakları altından. Dizleri büküldü. Vücudu duyduğu acılardan titredi, ağırlaştı, sallandı. Dermanı

kesiliyordu. Ama gözleri, hâlâ çakmak çakmaktı; çevresinde yiğitçe parlayan bir sürü başka göze takılıyordu. Bu parıltıyı iyi bilirdi ve severdi de.

Kapıya doğru ittiler onu. Bir elini kurtarıp pervazı yakaladı, asıldı, direndi:

«Gerçeğin ateşi kan deryalarında bile söndürülemez. .»

Eline vurdular.

«Çılgınlar! Bu yaptığınız size ancak kin kazandırabilir. Ve bu kin boğacaktır sizi!»

Bir jandarma boğazına sarıldı, sıktı.

Bir hırıltı çıktı Ana'nın boğazından:

«Zavallılar. .»

Bir. hıçkırık karşılık verdi.

-sOn

351

MAKSİM GORKİ'NİN YAYINEVİMİZDE YAYINLANAN DİĞER KİTAPLARI

EKMEĞİMİ KAZANIRKEN

ÇOCUKLUĞUM

BENİM ÜNİVERSİTELERİM

ANA

ARKADAŞ

EKMEK İŞÇİLERİ

ÖZGÜRLÜK

İNSANLARIMIZ

ZULÜM

ÜÇLER

YARARSIZ BİR ADAM

HALKIN İÇİNDE

FOMA

ARTAMONOVLAR •

MATVEY KOJEM YAKİN

YAYINLARI

GORKI

ANA

ISBN 975-385-015-8

Maksim Gorki _ Ana